

A Magyar Pedagógiai Társaság 2018-ban adta ki *Tanúhegyek (Portrék, emlékezések, interjúk mintaadó pedagógusokról)* című kötetét, melyben félszáz kiemelkedő, pályáján hűséggel helytálló kollégánk életének, tevékenységének „titkaiba” avattuk be az olvasót. A kötet borítóját a berettyóújfalusi Igazgyöngy Alapítvány diákjának grafikája ékesítette – jelezvén a kötetnek a pedagógus-szerepvállalást illető alapvető hitvallását is. Ennek megfelelően egy „koronatanú”, a Prima Primissima díjas L. Ritók Nóra írt meleg szavakat, ajánló előszót a kötethez.

Azt is tudni illik, hogy Nóra egyik szerkesztője a *tani-tani.info* elnevezésű online pedagógiai folyóiratnak – *A szabad pedagógiai gondolkodás fórumának* – ahogyan ez a platform fejlécén olvasható. Ez az egybeesés arra a tényre is utal, hogy a portrék, interjúk a megelőző évek során a fórumon voltak először olvashatók. A teljesítményen túl tehát összefűztük őket a közös megjelenés is.

2018 és 2022 közt közel fél évtized telt el. S a *tani-tani.info* oldalain rendre újabb, immár több mint félszáz pedagógus portréja volt olvasható – köztük néptanító, népművelő, gyermektánc-koreográfus, drámapedagógus, könyvtáros, diákjogi aktivista, kutató, fizikatanár, rajztanár, oktatási jogász, rádiós ismeretterjesztő, ÁMK-igazgató, karnagy, kollégiumigazgató, múzeumigazgató, novellaíró, egyetemi tanár stb. A tablószínűsége jelzi a szerkesztő kiterjesztett felfogását a pedagógus-hivatásról, egyúttal tükrözi a kiadást kezdeményező Magyar Pedagógiai Társaság szakmai gazdagságát, inter- és multidiszciplinaritását.

A portrékoszorút ezúttal Makai Éva főiskolai tanárnak, a Magyar Pedagógiai Társaság *Gyermekérdekek szakosztálya* – *Korczák Munkabizottság* szakosztálya elnökének az előszava és ajánlása vezeti be.

Tanúhegyek II. • PORTRÉK • EMLÉKEZÉSEK • INTERJÚK

Tanúhegyek II.

PORTRÉK, EMLÉKEZÉSEK, INTERJÚK
MINTAADÓ PEDAGÓGUSOKRÓL

TANÚHEGYEK 2.

Újabb portrék, emlékezések, interjúk
mintaadó pedagógusokról

A kötetbe válogatott írások Knausz Imre, a *Tanít-tani Online* pedagógiai folyóirat főszerkesztője hozzájárulásával jelennek meg.

A kiadás a Takács Etel Pedagógiai Alapítvány támogatásával valósult meg.

© Szerzők, 2022

© Szerkesztő, 2022

ISBN 978 963 7123 81 8

ISBN 978 963 7123 82 5 (pdf)

Felelős kiadó: Magyar Pedagógiai Társaság

Projektvezető: Csanádi-Egresi Nóra

Tördelő: Balázs Andrea

Borítótervező: Kmotrik Ildikó

Nyomdai kivitelező: Multiszolg Bt.

Tanúhegyek 2.

*Újabb portrék, emlékezések, interjúk
mintaadó pedagógusokról*

A TANÍ-TANI ONLINE
(A SZABAD PEDAGÓGIAI GONDOLKODÁS FÓRUMA)
oldalán megjelent írások
2018–2021

Szerkesztette:
Trencsényi László

MAGYAR PEDAGÓGIAI TÁRSASÁG
BUDAPEST, 2022

Tartalomjegyzék

Előszó	9
Bábos Tóth László, a rendíthetetlen álomkatona	11
Báron László – Euterpé, Kalliopé, Minerva és Thaleia táncpartnere	14
In memoriam Bársony Magda (1927–2020)	18
Berczik Sára öröksége – A mozgásérzékenyítés szolgálatában	20
Bodóczky (Bodócky István)	24
Kialvó szikrák – Bónis Ferenc emlékére	26
Csoma Gyula	32
Élete a tanárság (Debreczeni Tibor)	34
Dévényi Róbert, a munkásszínház meghatározó személyisége	41
Dimény Judit emlékére	43
Dobronay Vilma naplójából	47
Egy közép-európai pedagóguspálya a 20. században (Dubovszky Károly)	53
Gábor bácsi száz esztendeje (Erdélyi Gábor)	60
Ertl Pálné Kuti Mária életútja	65
Farkas László igazgató úr emlékezete	71
Dinamikus ének-zene tanítás (Farnadi Tamarával Buda Sára beszélgetett)	75

Foltin Jolán	83
Párhuzamos életrajzok, avagy két kolléga egymás között (Gádor Éva és Dobrovitzky Katalin)	90
A gyermekek néptáncmozgalma hőskorából – Györgyfalvay Katalin emléke	96
Katalinok. Párhuzamos pályák emlékezete (Halla Katalin és Mérész Katalin)	102
Harangi László	108
Az empirikus kutató és az ő hite – Hunyady Györgyné	111
Az örökkévalóság játszótársa – Karlócai Marianne-ra emlékezünk	115
Kili nyolcvanöt éves születésnapjára (Kilián István)	118
Drámapedagógia, gyerekszínházas egy életen át (Kinszki Judit)	121
Kovács Lajos	127
Köpf Lászlóné	138
Kristóf Andrásnéra emlékezem (Kristóf Andrásné Antal Judit)	140
Mezei Éva-díjasok 2021 (Ledőné Dolmány Mária – Körömi Gábor – Lannert Keresztély István)	143
Tanár az én apám... (Mann Lajos)	150
Senki sem próféta a saját hazájában – A 2019-ben nyolcvanéves Mihály Ottó köszöntésére	154
A világbajnok iskolát épít – Mike Sándor	158
Amikor az igazgatót még... (Mikes György)	164
Munkácsy Gyula emlékezete	166
Két arckép a zempléni táncos Parnasszusról	172
„Van mit őrizni és továbbadni az utókornak ebből a hagyatékból” – Gondolatok Nagy István cigándi táncpedagógus életművéről	172
Felgyorsult világban állandó értékek mentén – Portré Téglás Dezső pedagógusról	179
Neuwirth Annamária Prima Primissima-díjas néptáncpedagógus pályaképe	184
Nyakasné Túri Klára emlékére	187
Az igazlító állampolgár (Pál Tamás)	190
„Pedagógus vagyok – leszek!” – Martin Jánosné interjúja Pálné Tótszegi Erzsébet dunaújvárosi általános iskolai tanárral	192
Párkai István köszöntése	198
Ki vagy te, Perge Éva?	200

A konduktív pedagógia tanúhegye: Pető András	204
Volt-e, van-e, lesz-e Magyarországon Freinet-pedagógia? (Porkolábné Kóra Zsuzsa)	214
Rakó József	251
Rudolfné Galamb Éva nyolcvanöt éves	254
Salamon Ferencné. „Egy katedrális sem egy generáció épít fel” – Egy dunántúli város kultúrájának megalapozása a néptánc erejével	257
Sallai Éva emléke	266
Emlékezés a drámatanárra (Sándor Zsuzsa)	270
Angyalpor Terike csillagos egéről – Séd Teréz keze nyoma a magyar művészetpedagógián	273
Hová lettek a csellók Sinkó István képeiről?	276
Parád díszpolgára (Somfai Tiborné)	278
Cantemus FC – Kecskés Barbara interjúja Szabó Soma Liszt-díjas karnaggal a Bartók rádióban	281
Vizuális nevelők egymás közt – Kókai-Vigh Veronika és Szávai István szolnoki rajzpedagógusok beszélgetése	285
Szekeres Mihály	295
Példaképek és „tanítók”, akik műveikben élnek tovább (Szentandrásy István)	298
Szüdi János	301
Csillagszeműek között (Timár Sándor)	303
Mindenki felemelkedése a tükör előtt kezdődik (Tóth Eszter)	311
A „jó pillanatok” – Trencsényi Imre fotókiállítása az Óbudai Kulturális Központban	314
Turcsányi László nyolcvanéves	319
Együtt születve a magyar közszolgálati rádiózással – A rádiózás igaz doyenje, Varga Károly rádiós zenei nevelő közel a századik esztendőhöz	321
Várhidi Attila	327
Fogalom volt sokunknak (Vekerdy Tamás)	329

Előszó

A Magyar Pedagógiai Társaság immár második alkalommal adja közre a *Tanúhegyek* című kötetét. Olyan sokszínű, gyűjteményes összeállítás ez, amely az utókor számára is megőrzendő emléket kíván állítani kiváló személyiségeknek. Vajon kik azok, akiknek életéről, tevékenységéről, munkájáról a jelenkor krónikásai fontosnak tartanak megemlékezni? Miért gondolják róluk, hogy tanúhegyek? Miről tanúskodnak életútjaik a 20. század utolsó harmadától a 21. század második évtizedéig ívelően?

A gyűjtemény keletkezéstörténete is érdekes, hisz azokról került írás a kötetbe, akikről a magát „a szabad pedagógiai gondolkodás fórumaként definiáló” *Taní-tani* című online pedagógiai folyóiratban olvashattunk. E megemlékezések, portrék írói, interjúk készítői – bár eltérő indíttatásból –, de érdemesnek tartották a kötetbe került személyekről szóló tudósítást. Ebből is adódik, hogy igencsak sokszínű a kötet, mert sem formai, sem műfaji, sem pedig tartalmi megkötések nem korlátozták a szerzőket. Rajtuk múlt az is, hogy kiket vélnek, kiket tartanak ők tanúhegyeknek, vagyis olyan embereknek, olyan példaképeknek, akiket bár erősen megcsiszoltak, kissé tán meg is koptattak azok a történelmi idők és élettörténések, amelyek pályáivüket meghatározták, keretezték és kirajolták, mégis minden vihar ellenére megőrizték jó értelemben vett sziklaszilárdságukat, jellemüket, elhivatottságukat, szerepvállalásukat, és kiemelkedtek környezetükből példájukkal, kitartásukkal, akár csak a tanúhegyek. A kötet érdekessége az életkori sokszínűség is.

A krónikások nem kötötték írásaikat ahhoz, hogy szépen megélt, lezárt életpályákat mutassanak be, hiszen a portréalanyok legifjabbika alig múlt negyvenéves, míg a legidősebbje több mint százéves. Így foglalja magába a könyv a két, fentebb jelzett századot. A szereplők szakmai különbözősége, sokszínűsége egyébként hű tükrö a könyvet kiadó, gondozó civil szervezet, a Magyar Pedagógiai Társaság interdiszciplináris törekvéseinek.

Vajon kik ők, a *Tanúhegyek 2.* szereplői, hősei? Szinte mindegyikük sajátossága, hogy nemcsak választott hivatását, mesterségét műveli magas fokon, de azon túl is van olyan „hobbija”, egy-egy szakterület, amelyben kiemelkedő. Ha áttekintjük a kötetben megjelenők névsorát, nemcsak tanítókat, tanárokat, óvodapedagógusokat találunk közöttük, de könyvtáros kutatót, aki nem mellesleg bábegyüttes-alapító és kiváló bábos is, népművelő drámapedagógust, színháztörténeti, dráma- és színjátékkutatót, tanárembert, aki ismert író is, koreográfusokat, néptáncosokat, hagyományörző gyermekszervezet alapító vezetőjét, a művészeti nevelés (zene, néptánc, bábjáték, drámapedagógia, iskoladráma stb.) elhivatott napszámosait, oktatáskutatót, reformpedagógiai irányzatot meghonosító pszichológust, hitbéli indítástól elkötelezett gyermekvédőt, diákjogi harcosokat, ifjúságszociológust, hátrányos helyzetű diákokat segítő kollégiumigazgatókat. Sorolhatnám még hosszan, de inkább az olvasóra bízom az ismerkedést.

Forgassa élvezettel és haszonnal e kötetet!

Makai Éva,
a Magyar Pedagógiai Társaság
Korczak Műhelyének
szakosztályi elnöke

Bábos Tóth László, a rendíthetetlen álmokkatona

A vidéki – pláne a kistalusi – gyerekek számára, akik közül sokan az általános iskola elvégzéséig ki sem teszik a lábukat a településről, életre szóló élmény kell hogy legyen egy fővárosi, tévés szereplésre szóló meghívás. Okot ad a jogos önbecsülésre, hajtóerő olyan álmok s belőlük kibomló tettek véghezviteléhez, amelyek a szülők fejében meg sem fordul(hat)tak. Kilépni a megszokott közegekből, országos figyelem fókuszába kerülve sikert aratni vadidegen helyen, s az külön szerencse, hogy az X-Faktor-típusú show-k förtelmeiben ne kelljen megmerítkezni. Itt és ma, a 21. század elején már nem is menne! De hogy mindezek Bartókkal, Kodállal, Liszttel, Weöres Sándorral, a Sebő–Halmos párossal összefüggésben, a színházművészet egy félreismert műfajában, a bábjátékban teljesüljenek, az már isteni ajándék.

Tóth László tudta a titkot. A gyermekből embert nevelni a család és az iskola közös munkája, egyik sem képes eredménnyel szolgálni a másik nélkül. A szülők és a tanítók együttműködésével lesz csorbítatlan az eredmény.

A szülő boldog és büszke, ha a gyermekéről kiderül, hogy valamiben – bármiben – kicsit is túltesz másokon, kiemelkedik az átlagból. A bábszínház az egyik hely, ahol ez mindennap megtörténhet, ráadásul *látszik is!* Ha egy szülő látja, tudja, megérzi és megérti ezt, akkor ő is ott lesz, ahol a gyereke, sőt társakat szervez az ismeretségi körből, szabad hétvégét „áldoz be”, működteti a civil társadalmat. Ez az a hely, ahol a taps zaja a biztosíték, a bizonyosság,

amely a temérdek befektetett munka hasznosságát igazolja. Van ilyen harsány eredménye egy hibátlanul megoldott fizikapéldának vagy matematikai egyenletnek? Nemigen! Pedig ott is a sokarcú emberi tehetségről van szó. A talentumról, a rajta tenyésző képességről, s az abból kinövő sikerről – legvégül pedig az emberi és társadalmi jövőről beszélünk. Mindennek ide kell kapcsolódnia, mindennek ebben kell kulminálnia. De ehhez egyszerre kell a szülő, a gyermek és a pedagógus. Olyan mesteri pedagógusok sokasága, akiknek egyike Tóth László.

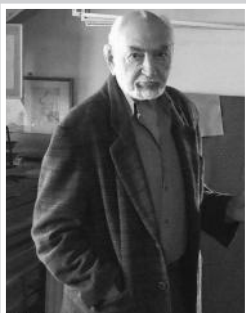
Tóth László a minap töltötte be a hetvenediket. Könyvet írtam arról, micsoda találékonysággal használta a korábbi évek tanterveit. Olyan értelmezést keresett (és talált) a szövegben, amelynek segítségével a tantárgyak rejtette lehetőségeket egymásra rétegezve, integrálva megsokszorozta azok személyiségépítő, közösségformáló potenciálját. A *művészeti nevelés* (ha nem mesterembert nevelünk: hegedűművészt, zongoristát, restaurátort) nem más, mint *művészettel nevelés*. A pedagógiában a művészet nagyon is alkalmazható, hisz hordozza a tartalom, az üzenet magas fokon kimunkált tanulságait, miközben bírja a tanulást elfogadni hajlandó ember kooperációs hajlandóságát.

A magyar iskoláztatás nem kedvez a magyarságtudatnak. A *butykosok*, a *szuszékok* az összes többi néprajzi kötetből ismert tárggyal, jelkinccsel együtt elmentek a rajzóra. A *népmeséket*, a *balladákat* az irodalomórákra száműzték. A *dramatikus népszokások* gyöngyszemei porba hullanak, ha a magyartanár nem potens. A *népdal* Kodály kottaiba kötözve igyekszik élve átbukdászolni az énekórákon. *Néptáncoktatás* csak ott van, ahol a tornatanár is úgy akarja. Széttépték, felnégyelték a népművészetet, mint annak idején Koppányt. A máig tartó tragédia, hogy akárcsak ő, úgy a *népismeret* – és közvetve annak *tudatépítő tartalma* – is belepusztult a transzírozásba. Különösen azért, mert bábos Tóth László, tanító, művészeti oktató, a rendíthetetlen álmoktató már nem áll a katedrán.

Nem képeztheti el a két-háromszáz fős nézőközönséget az óraműpontossággal dolgozó gyerekszereplők által előadott, diszkólájtban fürdőző Háryval, a Mátrai képekkel, Bartók *Magyar képek* című művével. Pedig nem is ez a legnagyobb eredmény. A gyerekek a rajzórákon ismerkedtek a „népi motívumokkal”, más órákon nemes zenéket hallgattak, a technikaórán különféle anyagokat munkáltak meg – közben Bartók jött a hangszóróból! És jöjjön a csoda: a közelgő karácsonyra több tanuló azt a CD-t kérte. Képzeljék el: abban az évben a miskolci Avason több karácsonyfa lábánál egyebek mellett Bartók-CD is lapult!

A bábu beszél. Nem csupán mondatokat mond, szavakat formál, de ha kell, énekel, sóhajt is. Akár fel is sikolt – lényegében olyan, mint az élő ember. Valójában egy szobor, egy személy *jele*, de nem úgy, mint a KRESZ-tábla az útkereszteződésben: ez az az egyetlen *jel*, amelynek *sorsa* van. A *művészi alkotás* olyan *nyelven születik*, amit *mindenki megért*, mert a megértés platformja az *érzelem*. A szemünkkel érzékeljük, mégsem betűket látunk. A fülünkkel halljuk, anélkül, hogy ismernénk a hangjegyeket.

Szentirmai László

Báron László – Euterpé, Kalliope, Minerva és Thaleia táncpartnere

A művészetpedagógiai konferenciákon hagyomány, hogy a műzsák testvérisége jegyében a hazai művészetpedagógia közelmúltja nagyjainak életútját, munkásságát méltatják. 2019-ben Tóth László, az észak-magyarországi kulturális őszbozót fáradhatatlan cserkésze, bábjátékos művészetpedagógusa alakját vázoltam fel. 2020. évi kiválasztottam Báron László volt, a valamikori kecskeméti Óvónőképző, majd Tanítóképző Főiskola tanára (1971–1992, főiskolai docens). Elismerten sokoldalú: grafikus, zománc- és bábművész, festő, mellesleg a kecskeméti Ciróka Bábszínház alapítója, a pedagógusképző bábjáték alkalmazója. A hazai kortárs zománcművészet egyik legkorábbi és legjelentősebb képviselője volt, ami szorosan kapcsolható kutató, merészen innovatív, alkotó személyiségéhez. A bábjáték pedagógusképzésben való alkalmazása ugyaninnen eredeztethető. Tűzzománcból bábfigura – nem mindennapi társítás.

Az életútját áttekintve persze ez nem is olyan különös dolog – Báron László nagy műfaji vándornak bizonyult. Erősen kapaszkodott a kecskeméti művésztelep mitologikus, archaikus és folklorisztikus hagyományokat felvállaló vonulatába – ám mindebbe bábművész voltát is beleolva – ontotta sajátos, a figuratív és a nonfiguratív keverékéből született eredményeit, a műből műbe könnyedén átúszó motívumokat, a sokat sejtető szimbolikát, a még többet mondó üzeneteket. Mindezt humorral, játékossággal itatta át. Igazi

kár, hogy az ilyen és ekkora organikus oeuvre ma a jelentőségénél fénytelegebb életet él. De Órbottyánban, a Rákóczi u. 82/3. szám alatt mégis létezik.

Életút, lépcsők, járólapok. A művészet iránti vonzalom a rokonság anyai ágához vezethető vissza: a nagymamája kedvtelésből (szín)játész, zenélő testvéreivel együtt a családi *oral history* része volt. Báron és négy évvel fiatalabb öccse harmonikusan eltöltött gyermekkorából felfénylik Kerekes (tanító) bácsi „mutatópálcás színháza” is – vasárnapi vetítésekkel, a mama keze által varrott piros oldaltáskába csúsztatott kiflivel –, pókhálóvékony szál a vásári képmutogatás felé. Gyermekévei a polgári iskolában Kecskeméten teltek.

Fiatal évek: a továbbtanulás. Édesapja asztalosmester volt, így sorsszerű, hogy Budapesten, a Felsőipari Iskolában ő is *faipari* szakon tanult. Itteni, kiváló rajztanáraitól gyakran megemlékezett. Ez az iskola Báron László művészi ambícióinak felszínre kerülése, kiteljesedése szempontjából döntő jelentőségű volt. Visszakerülve Kecskemétre egy ipari üzemben kezdte a felnőtt életét, de minden szabadidejében festett, rajzolt, több művésszel került szorosabb vagy lazább kapcsolatba. Ezek közül Mátis Kálmán szabadiskoláját nevezte meg a legfontosabbnak.

Alkotói pályáján való indulását a Remsey családhoz, a gödöllői művésztelephez kötötte. Mérföldkőnek bizonyult a munkásságában a telep életfilozófiája, s az is, hogy ott látott először bábéoadást. Így vallott róla egy helyütt: „Megtörtént velem a csoda.”

Az ipari üzemből a kecskeméti iparitanuló-iskolába került, ahol szakismeretet és szakrajzot kezdett tanítani. Ugyanitt a gödöllői élmények hatására – asztalosokból, varrónókból, fodrászokból verbuválódott – bábszakkört indított. Eközben Egerben rajztanári diplomát szerzett (1971). Beszippantotta a bábművészetet, s mindez a '80-as évek végéig kitartott. Közben a társulat az óvónőképző hallgatóival és a Kodály Zeneiskola növendékeivel színesedett, s az idő közben nívóvá nemesült Ciróka Bábegyüttes nevet kapta.

A tankönyvkiadónál több mint negyven évvel ezelőtt adták ki az óvónőképző szakközépiskolák számára készített rajz- és kézimunkatankönyvet. A szerzőtrío – egyikük Báron László – rendkívül fontos tudástárat tett le az asztalra. Már a tartalomjegyzék is több mint kétoldalas. A könyv hiánytalanul tartalmazza, hogy mit, mivel és hogyan kell csinálni ahhoz, hogy az óvopedagógus *korszerű látásnevelést* folytathasson, ráadásul gazdag képanyaggal rendelkezik. Az időtálló szöveg s a jobbnál jobb illusztrációk még ma is jól használhatóvá teszik.

A *Kézimunka* című fejezet szinte teljesen átítatódott azzal az összművészeti gondolkodásmóddal, melynek legfőbb jellemzője a szín, a forma, a kompozíció törvényszerűségeinek való megfelelés, ám mellette ott van a „hasznosság” elve is, ami csak a színházban érhető tetten. Ott – de a bábszínházban még inkább – minden úgy van megformálva, hogy megfeleljen a térrendezés, a színelmélet törvényeinek, formavilága esztétikus legyen, mindezen túl elegendő tér álljon rendelkezésre a balettművész vagy az operahős szabad mozgásához. Ha mindent valaki fából faragja, akkor e tárgy legyen képes akár repülni, de legalábbis élethűen mozogjon. Ám a sarokkő szilárdságú, vagy ha úgy tetszik, az *ultima materia*-erejű elv, hogy a bábszínházban mindent meg kell teremteni. A hősök itt nem anya szülte, hanem emberkéz alkotta testek, s az egész környezet hozzájuk mérve jön létre, saját univerzumuk van. Ez az isteni benne.

A fejezet rámutat arra, hogy az a legokosabb, ha a játékos tevékenység közepette és már kora gyermekkorban megkezdődik a világot esztétikai szempontok szerint alakító ember képességeinek megalapozása, fejlesztése – nehogy elkéssünk. Tudatosítja, hogy – Báron László szavaival élve – a gyerekek érzetvilága *rendkívül gazdag*, akár otthonról hozták, vagy éppen az óvodában szerezték. A kézimunka-foglalkozásokon így aztán könnyen bevonhatók a köznapi anyagokból való tárgyak, formák készítésébe. Ha az óvopedagógus abba a játékba is beleviszi a gyerekeket, hogy az ember- és állatfiguráknak lötyögjenek a végtagjai, mozgatható legyen a fülük, a mosóporos dobozokból készített háznak kinyíljanak az ajtajai és az ablakszárnyai, akkor ezek együttesen egy tárgyjátékos asztali bábjáték szereplőivé lényegülhetnek át. Figyelmeztet, hogy egy ilyen felelősségteljes munkálkodásnak a legerősebb oszlopokon: a gyermekrajzok, a népművészet és a naivok által létrehozott értékvilág, a képzőművészet és a művészettörténet ismeretén kell nyugodnia. Táncolni kell tudni – egyszerűen ám – az összes műzsával.

A főiskolán, ahol a vizuális nevelés keretén belül bábjátékot is tanított, a hallgatók egy-egy, saját maguk által választott bábdarab előadásával vizsgáltak. Egy ilyen alkalommal *A kis herceg* került elé. Engedte, segítette, örült is neki. Ráérezett, hogy a történet sokkal jobban hat a fiatalokra, ha meg kell kínlódnuk a színpadra állításával, mintha „csak” elolvassák. Végül az egyik, sokat emlegetett darabbá csiszolta a Cirókával, a városi bábegyüttesel. Elsősorban látványként, a darabhoz szerzett zenei kíséretre adták elő. Az alaplumból csak egyetlen mondat hangzott el: „Jól csak a szívével lát az ember.” Feldolgozták az eredeti, Li Hszing-tao által írt *A krétakört* is. A bábokat fából faragták, s már a megfelelő fa kiválasztása is nagy esztétikai élményt

jelentett. Báron karaktert ábrázolt a fa jellegével, a gondosan válogatott vásznakkal, a paraszti világból vett eszközökkel, szerszámokkal – amikor ez idő tájt másutt még az obrazcovi tanításokat próbálták megvalósítani.

Az egyik kolléganőjével megesett, hogy amikor egy alkalommal az akkor ötéves kisfiát vitte haza az óvodából, az elmesélte neki, mit látott aznap a bábszínházban. A mama eközben gondolatban már az otthoni tennivalóit rendezte, nem figyelt a gyerekre, csak arra kapta fel a fejét, hogy a gyerek bejelenti: tíz perc szünet. Kiderült, hogy minden eseményt szóról szóra megjegyzett és elmondott az anyjának.

Báron László mesterien bánt az anyaggal – holttal és élővel egyaránt. Birtokában volt a tudásnak: fúrni, faragni, gyúrni, festeni – konokul, pontosan és felelősséggel csinálni. De azt is tudta, hogy ezt az emberrel nehezebb! Mindebből az alábbi bölcsesség következtethető:

Az embert, ha elrontod, nem gyúrhatod vissza, semmiképp nem kezdheted újra!

Szentirmai László

In memoriam
Bársony Magda
(1927–2020)

Bársony Magda 1948-ban végzett óvónőként az Állami Brunszvik Teréz Kisdedóvó Képző Kísérleti Tagozatán, jeles eredménnyel. Egy évvel később mintaóvónői képesítést szerzett. Munkássága során több, kisgyermek gondozását ellátó intézmény életében tevékenykedett, 1955-től 1969-ig a Magyar Rádió és Televízió Napközi Otthonos Óvodájának vezetője volt. Nagy érdeklődést mutatott a gyermeki személyiség iránt, különös figyelmet fordított az ebből fakadó motivációs lehetőségek fejlesztésére. Orákulumnak tekintették a gyermeknevelés kérdéseiben, számos gyakorlati tanácsot adott a gondozásról, egyebek mellett az étkezés és a szokásalakítás területein.

1969-ben meghívták a Budapesti Tanítóképző Intézetbe, ahol óvóképzős hallgatóknak oktatott pedagógiát, módszertani tárgyakat, valamint vezette a gyakorlataikat. Bársony Magda hatvanöt éves koráig tanított, óvónők több nemzedékét képezte ez idő alatt. Erénye volt, hogy szívén viselte a hallgatói sorsát, velük személyes kapcsolatot alakított ki. Első tanítványai még sok évvel később is meglátogatták. 1975-ben a tanítóképző főiskolává vált, így főiskolai docensként dolgozott tovább. Vezetése alatt működött az intézmény Óvodapedagógiai Munkacsoportja. Úttörő volt a romológiai, romapedagógiai képzésben, diákköröket is működtetett.

Fő kutatási területei közé tartozott a neveléstörténet, a reformirányzatok, a romapedagógia, a kora gyermekkori szexuális nevelés, valamint a játékelmélet. Számos írása jelent meg, főként az *Óvodai Nevelés* folyóiratban és a *Családi*

Lapban. Tagja volt a minisztérium keretében működő Óvodai Szakbizottságnak. Részt vett tananyagfejlesztési munkálatokban, tudományos konferenciákon, nyári egyetemeken adott elő. Tevékenysége tehát igen sokrétűnek mondható.

Amiben leginkább felnézhetnek rá napjaink pedagógusai, az a nagyfokú toleranciája. Ez nemcsak személyes tulajdonsága volt, hanem mások számára is segített megérteni a gyermeki szorongás, agresszió forrásait. Munkájában hangsúlyosan megjelent az interkulturális nevelés eszménye. Fontosnak tartotta, hogy kíváncsian fogadjuk az újdonságokat. Ami hasznos és haladó szellemű, azt igyekezzünk átvenni. Ha valami pedig még nem érthető számunkra, azon gondolkodjunk el. Ezek az elvek főiskolai oktatói munkájában is megjelentek, kritikai gondolkodásra sarkallták a hallgatókat.

Bársony Magda fontos szerepet játszott a Magyar Pedagógiai Társaság tevékenységében is. Az MPT az óvodapedagógiai tagozata aktív tagjaként tartotta számon. A gyermekirodalom, a mese és a játék azok a témák, melyek kapcsán erőteljes hatást gyakorolt a társaság munkájára.

Bársony Magda életútja sokak számára szép példaként szolgálhat. Nagyszerű óvónő volt, óvodásai közül zenészek, művészek, kiemelkedő tehetségű emberek kerültek ki. A főiskolai oktatásban is sikereket ért el, az évek alatt több kitüntetésben részesült. Nyugdíjba vonulása után még hatvanöt éves koráig tanított. Szakmai tevékenységét megkoronázta, hogy aranydiplomás óvodapedagógussá választották. Bátran állítható, hogy Bársony Magda munkássága jelentős fejezettel járul hozzá a magyar pedagógia történelmének könyvéhez, és mindig szeretettel emlékezhetünk vissza rá.

Abonyi Gabriella

Berczik Sára öröksége – *A mozgásérzékenyítés szolgálatában*

Az orkesztész barátaim, Fenyves Márk és Pálosi István nemcsak összegyűjtötték és kiadták, hanem az elmúlt húsz évben Dienes Gedeon iránymutatásával újra is értelmezték Berczik Sára és mozdulatművész kortársai elképzeléseit. Fenyves Márk nyitotta ki számomra azt az ajtót, amely igazi művészetpedagógiai csodákat rejtett maga mögött. Márk tragikus halála, továbbá a személyes élethelyzetem sem engedte, hogy az utóbbi két évben egyedül folytassam e különleges világ lehetőségeinek tanulmányozását, amely esztétikumával és pedagógiai értékeivel annyira elbűvölt. Az új munkahelyemen, a Testnevelési Egyetemen viszont váratlan impulzusok értek. A *művészeti sportok* és a *mindennapos testnevelés* elméletének és gyakorlatának megismerése után egyre többször beszélgettem a tornát és a ritmikus gimnasztikát oktató kollégákkal. Hamarosan felismertem, hogy a művészeti oktatásnak és a mindennapos testnevelés rendszerének 2021-ben a Berczik-módszerhez hasonló csodára, szakmai megújulásra van szüksége, amelyet a pedagógusképzésben résztvevőknek és a gyakorló kollégáknak egyaránt ajánlani lehet.

Berczik Sára (1906–1999) mozdulatművész, koreográfus, mesteredző öröksége megkérdőjelezhetetlen és megkerülhetetlen a köznevelésben tevékenykedő táncpedagógusok és a ritmikus gimnasztika idősebb generációja számára. Berczik Sára sokoldalúan képzett művészetpedagógusként hiteles életpályát tudhatott maga mögött. Az esztétikai nevelésre vonatkozó elvei máig meghatározóak a mozgástanítás gyakorlatában. A mozdulatművészeti

iskolák bezárása után Berczik Sára a hazai sportéletben az esztétikus testképzés, táncgimnasztika és művészi torna hiteles személyiségévé vált. Napjaink magyarországi köznevelésében sajnos egyre messzebb kerülünk az általa megteremtett tradíciótól, miközben az általános és részleges képességfejlesztésben egyre több nehézséggel kell szembenéznünk.

Az elmúlt évtizedekben a hazai modern és kortárs tánc elsősorban az önmegvalósításból fakadó eredetiséget hangsúlyozta, amely a korszerű művészetiskolai rendszerben máig nehezen épült be a gyakorlatba. Az alapfokú művészetoktatásban modern tánc tanszakon Berczik Sára módszere az egyetlen iránymutató a kisgyermek fejlődésében, és alapot jelent egyúttal a későbbi tánctechnikák és a művészeti sportok elsajátításához.

Ma leginkább az egyesületi rendszerben működő, első és második generációs tanítványok alkalmazzák a Berczik-módszert a ritmikus gimnasztika legifjabb képviselőinek mozgásérzékenyítésében. A Berczik-módszer, vagyis a Sári néni által megálmodott és megkövetelt a zenei és ritmikai megalapozás, illetve az esztétikai kivitelezés iránti igény azonban – a megváltozott versenyszabályoknak és elvárásoknak köszönhetően – átértékelődött a sport és tánc világában.

A zenepedagógusi diplomával is rendelkező Berczik Sára számára a mozgásra nevelés korai szakaszától a komplex képességfejlesztésben napi kihívást jelentett a zeneiség megismertetése és a ritmikai képzés. *Mozdulatművészeti módszeréről* (Berczik-módszer), az *általános testképzésről* (esztétikus testképzés, táncgimnasztika, művészi torna, ETG), a *korrekciós és prevenciós gimnasztikáról* számos tanítványa megemlékezett már, írásomnak így nem célja ezen részterületek szakmódszertani mélységű ismertetése.

A Testnevelési Egyetem Torna, RG, Tánc és Aerobik Tanszékén létrehoztunk egy munkacsoportot, amely az esztétikus testképzés, a táncgimnasztika és a művészi torna hagyományait kívánja – a megváltozott igények szem előtt tartásával – szélesebb körben is népszerűsíteni az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli kisgyermekkorai mozgásfejlesztés révén. A módszer újragondolását az tette indokolttá, hogy a mozgásra és táncra érzékenyítő foglalkozások helyett elterjedt a biológiai (testi), az értelmi, az érzelmi és a pszichoszociális fejlődési szabályoknak ellentmondó sportágak, táncstílusok idő előtti tanítása. Terveink közé tartozik egy olyan program megteremtése, amely játékos módszerekkel kívánja adaptálni a Berczik-módszertan sokoldalúságát. A képzési programban az esztétikus testképzés mellett helyet kapnának a funkcionális gimnasztika, a ritmikai-zenei alapok,

a dráma- és mozgásjátékok és a népi gyermekjátékok is. A mozdulatművészet és az esztétikus testképzés hagyományai iránti tiszteletből, a módszertani alapok megtartásával kívánjuk kialakítani a játékos mozgásérzékenyítés új formáit, irányt mutatva az alapfokú oktatásban óvónőként, tanítónőként, továbbá testnevelőként és táncpedagógusként tevékenykedő kollégák számára. A korai komplex mozgásfejlesztési programunk gyarapítani szeretné a kisiskolás gyermekek mozgásformáit, és hozzájárulna a kognitív kibontakozás során tapasztalt esetleges hiányosságok korrigálásához. Célunk, hogy egy tudományosan és művészetileg is igazolt személyiségfejlesztő program álljon az óvodák és az általános iskolák rendelkezésére. A zeneiség, a játékoság, a művészeti érzékenyítés korszerű eszközökkel, technikákkal történő elmélyítésével reményeink szerint – Berczik Sára gondolataival élve – újra „fogékonyra tesszük a növendéket a különböző harmóniak iránt és ez az értelmes változatosság elvezet a kreativitás kialakulásához”.

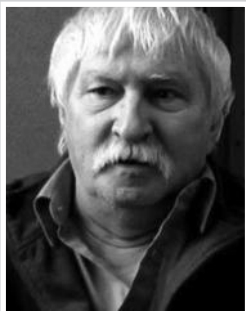
Berczik Sára tanítványai ma is elkötelezettek az *esztétikus testképzésre épülő művészeti sportok* és a *táncpedagógia* területén is. Az oktatók, az edzők hétköznapi munkájába hasznosnak tartanak beépíteni a Berczik-módszert, amelyet a professzionális sport és tánc világában magas színvonalon egyre kevesebben művelnek. Az elmúlt években bekövetkezett változás okait tudományosan eddig még nem vizsgálták, így nehezen határozható meg, mikor tértek le a Berczik Sára által kijelölt ösvényről, amelyet 1932-ben publikált *Metodika* jegyzetével alapozott meg. Később az *általánosabb testképzés* felé fordult *A gyermek táncművészeti nevelése* című tanulmányával, amelyet 1960-ban, mesteredzői tevékenysége alatt publikált.

A módszer korszerűsége a tanítványokat is inspirálta. Így született meg 1988-ban Sákoviczné Dömölky Lídia *A gyermek harmóniája. Berczik Sára esztétikus testképző módszere* című könyve, amelyben táncművészek és sportolók vallottak a mesternő komplex művészetpedagógiai munkájáról. Berczik Sára szakmai elkötelezettségét mutatja, hogy a *korrekciós és prevenciós gimnasztika* területén is úttörő feladatot vállalt a *Mozgásfejlesztő és tartásjavító gimnasztika. Módszertani útmutató a 3–10 éves korosztály testi neveléséhez* című, 1992-ben megjelent könyv kiadásával. Gondolatai megtermékenyítően hatottak a művészeti sportokban sikeres tanítványaira (E. Kovács Éva, Keleti Ágnes, Kármán Judit, Makoviczné Landor Erika) is, akik mesteredzőjük hatására publikálták az esztétikus testképzés, táncgimnasztika, művészi torna máig leghitelesebb és legpontosabb irodalmaként szolgáló szakmódszertani anyagait.

A mozdulatművészeti iskola hagyományait újjáélesztő Dienes Gedeon és szakmai örökösei (Fenyves Márk és Pálosi István) rögzítették a mesternő szakmódszertani elképzeléseit a mozdulatművészeti módszerről (Berczik-módszerről). Sári néni saját visszaemlékezései, az 1995-ben publikált *Művészi nevelés. Mozdulatszintézis* után, a mesternő halálát követően egykori tanítványai – Szöllősi Ágnes, Dienes Gedeon és Fenyves Márk – vállalkoztak a Berczik-módszer és -pályakép elemzésére a 2002-ben megjelent *Berczik Sára mozdulatművészeti módszere* című tanulmánykötetben.

Berczik Sára művészetpedagógiai tevékenysége számomra azért meghatározó, mert elhivatott és sokoldalúan képzett, iskolateremtő egyéniségként a szakmaiság iránti elkötelezettségében a változó világ és a társadalom elvárásai ellenére is önazonos tudott maradni. Ugyanakkor még idős korában is esélyt adott a megújulás, a korszerűsítés lehetőségeinek. Megalapozta a szaknyelv fogalmi készletét és összefüggésrendszerét, amelyek egyaránt garantálják a módszere elméleti és gyakorlati értékét. A *mimetikus átadás* helyett eljárásával hozzájárult a tudatos, *analitikus, elemző mozgástantanítás* elfogadásához.

Mizerák Katalin

Bodóczy

Felfoghatatlan ma is – hónapokig készült a kiállítására, melynek ezt a címet adta: *Játsszuk azt, hogy meghalunk*. Aztán megtörtént. És nem játékból. A kiállítás megnyitóján néma csendben néztük a videót, amin beszélt a művészetéről, a pedagógiáról, a sárkányokról, az életéről. Nem tudom, milyen lett volna úgy nézni, hogy ő is ott van, és nem ezzel a felfoghatatlan teherrel, hogy nincs többé. Így olyan búcsúfélelnek tűnt. Pedig mi még nem akartunk búcsúzni tőle.

A nevével korábban találkoztam, mint vele, a pályám első éveiben a papírsárkány-készítést az ő könyvéből próbálgattam a gyerekekkel. Aztán az Iparművészeti Egyetemen tanárként is megismerhettem, módszertant tanított nekünk. Mert itt is tanított, nem csak a Kisképzőben. Akkor ismertem meg a sokunknak ismerős *Iránytű* című újságot, ami inspirált, ötleteket, információkat, ismereteket adott, és a feladatgyűjteményeit, amiket ma is sokan használnak.

Már nem is emlékszem, mikor toppant be hozzánk. Olyan természetességgel jött és kapcsolódott az Igazgyöngyhez, mintha mindig együtt dolgoztunk volna. Akarta érteni, mit, miért és hogyan csinálunk, majd lassan „igazgyöngyössé” vált, és a vizuális neveléstől a „kite” sárkánykészítésig, az üvegikon-festésztől az adománygyűjtésig beleolvadt a tudása, tenni akarása, kapcsolatrendszere a munkánkba.

De ez csak egy dolog volt az életében. Emellett alkotott, tanított, mentorált, közösséget épített, cikkeket írt, archívumot kezel, értéket mentett, tüntetésre járt, harcolt. Sokszor erőn felül is.

Arról is beszélt, hogy sokáig azt hitte, választania kell a művészet és a pedagógia között. Aztán rájött, hogy nem kell, hogy ezt együtt is meg lehet élni, mert igen, neki ez volt az élete, és mindkettőben maradandót alkotott.

A *Tani-tani* oldalán is többször írt, biztos értékrendet tükröző véleménye iránytű volt sokunknak. Vele jó volt vitatkozni is. Mert a vele folytatott vitákból is mindig tanulni lehetett: azt, hogyan viszonyuljunk a dolgokhoz.

Az alapértékekhez és az elveihez ragaszkodó művész és tanár volt, aki soha, egy percre sem ingott meg. Szabad akart lenni, és szabad is maradt. Adott magából, erőn felül is. És boldog volt, hogy adhatott. Tanított a lényével is. Emberségre, türelemre, kreativitásra, kitartásra. Az értékekhez való ragaszkodásra. Lázadásra. Nem a dolgok feltétel nélküli elfogadására, hanem a megkérdőjelezésére és a megértésére. Ezt adta át a pedagógiájával is, és ezt építette be alkotásaiba, repülő szerkezeteibe. Szerencsések vagyunk mind, akik tanítványként, kollégaként, művészként, barátként dolgozhattunk vele.

Bodóczy A Mester, a „sárkányos” képzőművész. Tanár úr, nagyon sokunknak adtál tudást, erőt, mintát. Ebből kell építkeznünk tovább, remélve, hogy tudunk azon az úton haladni, amit kijelöltél. És mi mindig emlékezni fogunk rád!

Túl sok nyomot hagytál ahhoz, hogy elfelejtsünk!

L. Ritók Nóra

Kialvó szikrák – Bónis Ferenc emlékére

A rádiózás a szikrák keltette hanggal kezdődött, és az új technikai innováció által (az elvileg szabadon) terjeszthető gondolat lehetősége csigázta fel a kezdetek óta a kor értelmiségét, tette őket később az új médium, a rádió (melyet németül még ma is *Rundfunk*nek neveznek) elkötelezett, elszánt, sőt sok esetben a legjobb értelemben véve megszállott alkotóivá.

Bónis Ferenc is az Ifjúsági- és Gyermekosztály születésétől fogva, azaz már 1950-től a Rádió munkatársa volt. Kodály Zoltán, Molnár Antal, Szabolcsi Bence és Bárdos Lajos tanítványaként 1952 és 1957 között a Zeneakadémia Zenetudományi Tanszakának hallgatója, a Rádióban 1970-től az Ifjúsági- és Gyermekosztály zenei rovatának vezetője, ezen kívül 1972 és 1981 között a Zeneakadémia oktatója volt. Zenetörténelmi pályafutásának fontos szakasza az MTA Bartók Archívumában és a Zenetudományi Intézetben tudományos munkatársként végzett munkája. Többek között feldolgozta és megjelentette Kodály Zoltán és Bartók Béla kortársainak visszaemlékezéseit, de szerkesztésében látott napvilágot alkotóéletük számos más részlete is. Kodály pedagógiai és zeneművészeti munkásságának elhivatott népszerűsítője volt, ez a téma gyermekzenei műsoraiban is rendszeresen visszatért.

Tevékenysége a Rádió Zenei Főosztályára is kiterjedt. A rádiósok ma is úgy emlékeznek rá: a Tanár Úr. Ezen nevelői karaktere is alapvetően meghatározta azt a vezetői habitust, amit az Ifjúsági- és Gyermekosztály gyermekzenei műsoraiban mindig is képviselt. Személyében annak a tudásközvetítő

célkitűzésnek a letéteményese volt, ami leginkább a rádiózás kezdeti éveire volt jellemző, és ami egyfajta garanciát is jelentett a műsorkészítés színvonalának, elkötelezettségének konzekvens folytonosságára nézve is. Érdeklődésének súlypontjában a zenetörténeti interpretációk Szabolcsi Bence-féle irodalmi formája állt: „Számolatlanul olvastam a szakirodalmat, és igyekeztem a zenei élményt – már amennyire ez lehetséges – a beszéd nyelvére lefordítani. A zenei remekművet persze nem lehet prózában elmondani, de annak kapujáig elvezethető az, aki erre fogékony” (Nádor, 2004: 8).

Erősen a múltba forduló szemlélete a „töltő iskola” általi jövőképformálással párosult (Mihály, 1998: 98). Ennek központjában a tudás átadása állt, és az ennek megfelelő előadói magatartás. A tudás forrása a klasszikus műveltség-eszmény, a nyugati magaskultúra és a tradicionális értékrend volt. Szemléletében a Rádió maga volt az értékrend hordozója, védelmezője és átadója, így intézményében rögzített és állandó, statikus, saját szerepköre ebben a környezetben pedig szakértői, az átadásra koncentrált: „A szerkesztő előtt Kodály szelleme lebeg: a fiataloknak a legjobb is csak elég jó lehet. Arra törekszünk, hogy hidat építsünk a művészi muzsika és egy új nemzedék között.”¹

A növendékhez való viszonya aszimmetrikus és távolságtartó volt, ami a kommunikációban kizárólag a verbalításra épült, centrumában pedig a téma, a kultúra adott komponense állt. Műsorai közül társadalmi hatásra a számára különösen kiemelt helyet elfoglaló kórusmozgalmi műsorokban (*Éneklő Ifjúság*) volt lehetősége, ahol a kultúrával formált személyiség a saját maga által így létrehozott „új” kultúrában kibontakozhatott, bár ott sem individuálisan, hanem a közösség tagjaként.²

A központilag meghatározott műveltségkép az osztály szinte teljes működése során érvényesült. A műsorok tartalmi elemzése során a népzene és az új magyar zene, a teljes európai klasszikus komolyzenei irodalom, a komplexitás jegyében nyelvi és matematikai fogalmak, a poliesztétikai nevelés érdekében képző- és iparművészeti ismeretek, építészet és művészettörténet tematikai különíthetők el. Bónis Ferencnél megkülönböztethetjük a zenetörténeti

¹ Elhangzott: *Új Hangoló*, Bartók adó, 1992. január 13. 17:00–17:35

² Az Ifjúsági- és Gyermeosztály 1970-ben kezdett bele az *Éneklő Ifjúság* sorozatába, amellyel egyrészt a már 1934-ben Kodály kezdeményezésére mozgalommá terebélyesedett kóruséneklést szándékozta tovább propagálni, másrészt a *Zenei Főosztály Kóruspódium* című műsorának mintájára saját adássorozatát akart indítani. A műsor hamar túlnőtt a rádió keretein, bár Bónis Ferenc szerkesztőként szigorúan őrizte az éterben megszólaló hang minőségét. Az első felhívásra kétszázötven kórus jelentkezett, a velük készített és elbírált felvételek 1970 áprilisától kezdve rendszeresen szerepeltek a műsorban.

vonatkozású, a zenei együtteseket és a kortárscsoportok élethelyzeteit bemutató műsorokat, a fogalommagyarázatokat, a rejtvényeket, a zenemű-ismertetőket, illetve a műsor kontextusától függő és attól független zenei tartalmakat, amelyeket szerkesztőként rendelt az elhangzó adásokhoz.

Műsorait nyolc különböző műfaj szerint lehet csoportosítani. Leginkább az ismeretterjesztés terén alkotott, így adásait az operai és szöveges (egyéb) ismeretterjesztéshez, a leíró köszöntő, portré- és városműsorokhoz, a magazinokhoz, a szándékukban hozzájuk szervesen kapcsolható beharangozókhoz és külön kategóriaként az öntevékenységet népszerűsítő kórusmozgalmi műsorokhoz lehet sorolni. Adásaiban a tradicionális iskolakép egyénre és annak belső interakcióira építő nevelési felfogása jelent meg. Didaktikai szándéka kettős rendszerben is értelmezhető. Egyrészt a tanulót a művelődés és tanulás szubjektumaként látta, azon belül is az ún. *realista didaktikát* követte, amelyben a művelődést hagyományosan értelmezve a nevelési tartalmat önállóknak és örök érvényűnek tartotta, és amelyet az esetleg változó nevelési cél érdekében sem lehetett módosítani, lecserélni. Ez abban is tükröződött, ahogy például az '50-es évekbeli *Fiatalok Zenei Újságja* adásaiban sem hagyta eluralkodni a Révai-féle kultúrpolitika tartalomleváltó törekvéseit, illetve később továbbra is elsősorban a bartóki, a kodályi és az európai polgári zenekultúra elhivatott közvetítője maradt. Másrészt munkásságában jelen van az egyénre és interakcióra építő *klasszikus művelődéseméleti didaktika* is, amely szerint a tanuló a művelődés és tanulás szubjektuma, az embernek önmagát kell művelnie, és ehhez meg is van minden belső ereje. Az oktatásnak tehát a kanti filozófia értelmében a növendéket az ész felelősségteljes használatára kell rávezetnie.

Szöveges zenei ismeretterjesztő műsorainak jelentősebb része e nevelés-filozófia jegyében született, és nagyon hasonlított a Zenei Főosztályon készített más népművelő adásokhoz is. Ilyen műsor volt többek között a Kodály-művet elemző *Ismered a Psalmus Hungaricust?, A tegnap magyar zenéje*-sorozatban sugárzott szintén műelemző *Farkas Ferenc: Szent János kútja* és az *Operába hívogató*, valamint a *Zeneszerzői arcképek* zenetörténeti adása. Napilapszerű tárgyilagos tájékoztatást adott a *Gyermekdalok varsói versenye – Bemutatjuk az OIRT díjnyertes műveit*, és talán leginkább a felnőttek számára nyújtottak tartalmas ismeretforrást az *Így láttam Kodályt* és az *Így láttam Bartókot* sorozatok, amelyek könyv alakban is megjelentek (Bónis, 1981, 1982). A szervezett tanulási folyamatokra jellemző négy dimenzió közül csak az (1) *ismeretközvetítés dimenziója* létezett számára, ahol

a tanulás kényszerérzete és a nevelői autoritás elfogadott volt, és a tanulás bizonyos fokig feltétel nélküli alkalmazkodással járt. (Mivel a rádióhallgatás önkéntes volt, ez természetesen csak a készülék mellett lévőkre vonatkozhatott.) Nem volt adott a lehetőség a (2) *kritikai kérdés és a tartalmi kiegészítési kérés* feltevésére, nem lehetett a tanulóknak (3) a *tanítási folyamatokba beleszólása*, és hiányzott a (4) *közös csoportdinamikai folyamatelemzés* is. Gyakorlati értelemben vett tanuló-központúság nem létezett a műsoraiban, az iskola ezért némileg elkülönült a valóságtól.

A műsorok hallgatásához szükség volt olyan problémák feltételezett megletére, amelyek leküzdése során a nyomában megmaradó tapasztalati tudás *Lewin* mezőelmélete alapján – mely szerint a tanulás a pedagógiai mezőben a probléma leküzdésének céljával történik – később felhasználható volt (*Lewin*, 1943). Ennek az „egyensúlyzavarnak” a létrejöttéhez elengedhetetlen volt a mindenkori oktatáspolitikai támogatása, mivel a műsorokban feloldást kereső egyéni konfliktusok csak az elvárások és megfelelések feszültségének mezejében jöhettek létre. Később, ahogy a Rádió is bekapcsolódott az *Éneklő Ifjúság*-mozgalomba, ez a konfliktusforrás a műsorokban közvetlenül is megtapasztalhatóvá vált. Ezzel viszont új szintre lépett a műsorok tanuláselméleti paradigmája is, nem nézve most a mozgalommal együtt járó teljes rádiós munkát, azaz például a másik jeles rádiós, Varga Károly által a rovatnak készített riportokat, vetélkedőket, táborműsorokat stb. A fellépő kórusok hirtelen a *kooperatív tanulás* mindhárom formáját is megjelenítették, még ha ezekből kettő a mikrofon hatósugarán kívülre is esett. Míg a mikrofon előtt a *versengő irányított tanulásra* találunk példát, addig ezeknek a projekteknek a megvalósításához szükség volt az otthoni egyéni felkészülés *individualizált tanulási formájára* és a kóruspróbák *kooperatív együttműködéseire* is. A csoport attitűdjében Bónis Ferenc létrehozta a közös célok érdekében létrejövő egymástól függés tudatát, a csoportot összekovácsoló közös ellenfélképet, az egyénileg nem megoldható feladat miatti összefogás kényszerét és a csoportszintű jutalmazást. A mozaikszerűen (szólamonként, esetleg szólistánként) szervezett tananyag, valamint a szerepek szétszórása a karnagyokra hárult.

Bónis Ferenc az általa felvázolt gyermekképben is a jövő letéteményesét, a kifejlett autonóm, minden ízében társadalmi egyént láttatja. A '70-es évek közepétől kezdve az addigi paternalista társadalmi szemléletét felváltja a gyermekért aggódó és aggodalmában egyre inkább az elitizmus irányába átcsapó nézet, amely miatt az adások hangneme egyre felnőttesebbé válik, elmosva

így a határt a gyermek és a felnőtt között. A Révai-korszakban műsorait a klasszikus gondolkodás uralta, majd a második Nagy Imre-kormány hatalomra jutásával egy időben, a polgári műveltség reneszánszával együtt megjelenik adásaiban az eklektikusság is, amely mellett a '70-es évek végéig kitart. Ezt követően viszont a '80-as évektől, többek között a Rádió egyre nehezebb finansziális és bonyolódó társadalmi törésvonalak mentén elfoglalt helyzete miatt ismét a klasszikus és ideologikus szemlélet tért vissza adásaiban. Műsorkészítése sose távolodott el az iskola totalitásától, az intézményiséghez fűződő szoros viszonyától, bizonyos esetekben az iskolán belüli alternatív mezőket is bevont az amatőr mozgalmak támogatása révén. Számára mindig a fiatalban rejtőzött a tökéletes emberideál és az önművelés lehetősége.

Műsorairól kevés kritika készült, mivel rádiós működése inkább a szerkesztés felé orientálódott. Szigorú, befelé forduló, de kollegiális vezetői habitusa lehetővé tette, hogy a fiatalokhoz szóló zenei ismeretterjesztő adásokat készítő stáb rövid idő alatt műhellyé forrjon össze, teret engedve a műsorkészítői elképzeléseitől eltérő stílusú adások létrehozásának is, és így a sokszínű műsorkészítői, rádiós nevelői személyiségek kialakulásának is. Köztük megkülönböztethetünk tudós ismeretátadót, játékmestert, cselekedtetőt, kultúrpolitikájában konzervatívát és pluralistát, iskolakritikust és az iskola intézményiségét konzerválót egyaránt.

A rádióhullámok szóródva ugyan, de csillapítás nélkül távolodnak Földünkől, ezek a műsorok így, folyton halkulva, de az idők végezetéig a Világegyetemben fognak visszhangozni. Talán egyszer nemcsak fényévekre lesznek hallhatók ilyen vagy ezekhez hasonló adások, hanem a fiataloknak szánva itt, köztünk is, felhasználva mindazt az emléket, tudást és tapasztalatot, amelyet Bónis Ferenc és munkatársai, Albert István, Dimény Judit, Fésűs Éva, Fittler Katalin, Forrai Katalin, Földes Imre, Friss Gábor, Járdányi Pál, Juhász Előd, Kadosa Pál, Lukin László, Nádas Katalin, Olsvai Imre, Pándi Marianne, Raics István, Szabó Éva, P. Szabó Helga, Szekeres Ferenc, Tarnay Márta, Ugrin Gábor, Ungváry Ildikó, Varga Károly, Végh György, Vogel Mária (és még sorolhatnám a neveket) úttörő, sokszor nehéz és küzdelmes, de mindig elkötelezett munkával számunkra átadtak.

Felhasznált irodalom

Bónis Ferenc (1981, szerk.): *Így láttuk Bartókot – Harminchat emlékezés*. Zene-műkiadó, Budapest.

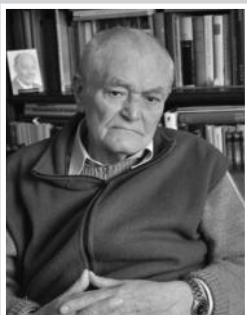
Bónis Ferenc (1982, szerk.): *Így láttuk Kodályt – Harmincöt emlékezés*. Zene-műkiadó, Budapest.

Lewin, K. (1943): Defining the 'Field at a Given Time'. *Psychological Review*, 50. sz. 292–310.

Mihály Ottó (1998): *Bevezetés a nevelésfilozófiába*. Okker Kiadó, Budapest. 98.

Nádor Tamás (2004): Bónis Ferenc. *Magyar Könyvgyűjtő*, 4. 8. sz. 8.

Morva Péter

Csoma Gyula

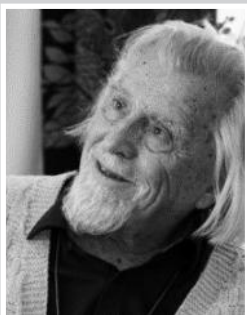
Csoma Gyula mintegy fél évszázada egyik meghatározó alakja a pedagógia-andragógia szakterületének, elméleti és módszertani kimunkálásának, az andragógia „nagy generációjának” tagja, iskolateremtő személyiség. Munkássága jelentős mértékben járult hozzá az andragógia – a felnőttkori tanítás és tanulás – tudományának hazai megalapozásához és fejlődéséhez. Kutatási területe kiterjed az általános andragógia, az andragógiai didaktika és módszertan, valamint az andragógiatörténet és a komparatív andragógia területére. Korai műveiben megalapozta a napjainkban oly sokat hangoztatott élethosszig tartó tanulás elméletét. Kutatásai és írásai mindig problémaközpontúak, az adott helyzet elemzése révén fogalmaznak meg sokszor filozofikus igényű vagy pszichológiai érvényű általánosításokat, amelyek sokkal inkább polemizáló jellegűek, továbbgondolásra, hozzászólásra ösztönzőek, mintsem örök érvényű igazságok kinyilvánításai. Az elmúlt fél évszázadban alkotott kritikus-polemizáló írásai egymásra épülő művek sokaságát jelentik, amelyek évtizedek óta alapvető irodalomként szolgálnak az őt követő pedagógusok és andragógusok generációi számára. Csoma Gyula kiemelkedő szerepet játszott a modern magyar felnőttoktatás és -képzés, valamint az andragógia tudományának innovációjában. Munkássága idején több fontos újítás felügyelete tartozott a feladatkörébe, részese volt az általános művelődési központok kialakításának, elvülhetetlen érdeme a második esély iskolarendszerének fejlesztése. Részt vett az UNESCO V. Felnőttoktatási

Világkonferenciájára készülõ nemzeti jelentés elkészítésében. Alkotó módon kapcsolódott be a *Felnõttoktatási és -képzési lexikon* szerkesztési munkálataiba. Tudományos, tudományszervezõi, fejlesztõi munkássága mellett harmincnégy éven keresztül volt a budapesti dolgozók általános iskolájának és gimnáziumának óraadó tanára.

Csoma Gyula a Magyar Pedagógiai Társaság újjáalakulásakor alapító tag, 1967 és 1971 között a Felnõttnevelési Szakosztály elnöki tisztségét el látó Durkó Mátyás mellett, majd 1972 és 1979 között Maróti Andor elnök mellett a szakosztály titkára. Tagja volt az MTA Pedagógiai Bizottságának, elnöke a Felnõttoktatási Munkabizottságnak, részt vett a Nemzeti Távoktatási Tanács Szakértõ Kollégiumának és elnökségének munkájában, szerkesztette az *Andragógia* címû folyóiratot és a *Felnõttképzés* elnevezésû kiadványt is.

Csoma Gyula munkássága, az MPT Felnõttképzési Szakosztályban eltöltött évtizedei alapján méltó képviselõje az Ádám György nevével fémjelzett tudományos-pedagógiai-andragógiai szemléletnek és gyakorlatnak.

Kraiciné Szokoly Mária

Élete a tanárság

2018-ban Debreczeni Tibor kilencvenedik születésnapját ünnepelte a pedagógusszakma, a drámapedagógia hazai úttörőjét saját szűkebb szakmai köre. A Magyar Pedagógiai Társaság – támogatók gazdag körére építve – önálló kötetben adta ki a 2017. évi debreceni Kiss Árpád Konferencián feleségével közösen előadott „életrajzi pódiumjátékát”, melynek középpontjában a mester, Karácsony Sándor állt.

Joggal kérdezhettük akkor az egyetemi városban: visszatértek? Hazatértek Debrecenbe, egykori munkásságuk színhelyére? Vajon adhatunk-e kései elégtételt, szolgáltatathatunk-e jóvátételt mindkettejüknek, akiket annak idején „politikai okokból” kizárt az egyetem? Lehetnek-e ők ketten, Kósa Vilma – a „kicsapott kuláklány” – és Debreczeni Tibor – az „'56-os bizottmányi tag” – a Debreceni Egyetem *igazi* díszpolgárai? Megérdemelnék.

Debreczeni, az előadóművész, a drámapedagógus ráadásul Csokonai-díjas. (A díj névadója egy másik kicsapott debreceni diák, aki nemcsak költőnek, diáknak volt – utódaihoz hasonlóan – forradalmár, hanem tanárnak is. Rousseau hű követőjét tiszteljük benne rövid, de a magyar neveléstörténet számára annál jelentősebb tanári pályáján.)

Debreczeni előadóművészetével egyik *Bolond Istók*-előadásán szembesültem. Megrendített, hogy az akkor már nem fiatal – de jelenlegi korához képest semmiképp nem öreg – férfi mily elszántan, rezignáltan és életre vágóan készül a halálra. Meg is ijedtem, hiszen sok közös tervünk volt még

a pedagógia reformjait illetően. Aztán jöttek az újabb egyszemélyes színházi darabok. *Az öreg ácsot palira vették* – korszakos, rendszerkritikai élmény volt! Közben több előadás nagykőrösi diákjaival – nekem most a gyermeki agresszivitást, gonoszsgát elemző *Pont, pont, vesszőcske* jár az eszemben, Szabó Lőrinctől Hajnóczyig ívelt a műsorban felidézett költők sora – az előadás végére megszelídítve bennünket is. S aztán jött a – máig sikerrel játszott – *És ki az a Pál?* című darab, ahol önmagunk és szolgálatunk értelmének keresése került középpontba.

Debreczeni a *Különbéke Debreczenben* című életrajzi regényfolyamának második darabjában megírta, miképp élte meg, milyen, ha a diktatúra körülményei közt a katedráról tanárként nem szólhat, de még (már?) a színpadon, a diákszínjászó pódiumon megteheti ezt. A leírás pontos elemzés volt, sok mindent megvilágított.

Ezúttal a Mesterről szölk párban. K. S. Mesterről, akit Karácsony Sándorként volt módjuk megismerni s követni. Aki Karácsony Sándorként osztott rájuk is részt küldetéstudatából és pedagógiai ethoszából.

*

Tisztelöi, tanítványai vallanak Debreczeni Tiborról, az iskolateremtö drámapedagógusról.

Kilencvenedik születésnapján köszöntjük Debreczeni Tibort, az ízig-vérig pedagógust, aki több mint hetven éve tanít töretlenül. Nem, nem tévedés, hiszen tanít még ma is. Igaz, néhány éve már nem a formális keretek között, hanem „csak” életével, írásaival, útmutatásával, önálló estjeivel, lelkesedésével, biztatásával, elismerö szavaival. Mert Tibor tanár úr ilyen. Míg a legtöbb ember nyugdíjasként visszavonul és – erejéhez, egészségéhez mérten – családjának, kedvteléseinek él, addig ö feleségével karöltve gondolt egyet, és tanítványait, régi és újabb ismeröseit maga köré gyűjtve baráti kört szervezett. A Kuckó mind a mai napig él és virágzik, hódol az irodalomnak, a zenének, a tudományoknak, illetve mindennek, ami értékes az életben. Mindeközben a lényege: együtt lenni, egymásra figyelni, tanulni egymástól és a meghívott vendégektől, jól érezni magunkat együtt.

Hosszú ideig a Népművelési Intézetben koordinálja az amatörszínjászokat, főképp kedvenceit, a diákszínpadok friss megszölköit, majd ereje teljében lévö nyugdíjasként 1988-ban megalapítja a Magyar Drámapedagógiai Társaságot,

később ennek máig létező folyóiratát, a *Drámapedagógiai Magazint*, s amikor itt sem úgy mennek a dolgok, ahogy azt kívánatosnak találná, van ereje új művészetpedagógiai egyesületet alapítani, az *Academia Ludi et Artist*, szerkeszteni ennek periodikáját, a *Kútbanézőket*. S közben irodalmi esteket készít egyszemélyes színháza számára, izgalmas, bemutatójuk idején jelképes hatású előadásokat teremt (*Az öreg ácsot palira vették* vagy *És ki az a Pál?*, legutóbb Karácsony Sándorról a *Bizony, életre szólt* címmel), több sodró stílusú kötetben megírja hosszú és tanulságos élete regényét, nyilvánosság előtt (online felületen!) vezet naplót.

Vajon hogyan válik valaki remek gimnáziumi tanárrá, úttörő drámapedagógussá, amatőr színjátszó társulatok kiváló rendezőjévé, magával ragadó előadóművésszé, majd hatvan fölött, nyugdíjazását követően, a fiatalok által nagyra becsült főiskolai tanárrá? Kár lenne tagadni, hogy adottságok nélkül ez senkinek sem sikerülhet. Tibor tanár úr kétségtelenül nagyon sokat kapott a természettől – vagy a természetfelettől –, de az is biztos, hogy az adottságok önmagukban mindig kevésnek bizonyulnak. Kell hozzá maga az ember, hogy higgyen tevékenysége értelmében, hogy töretlenül dolgozzon, és talán a legfontosabb, hogy tanítványait, barátait megbecsülje, egyenrangú partnernek tekintse. E gazdag életút ékes bizonyítéka, hogy Debreczeni Tibor eddigi munkássága alatt így tett.

Nem mindenkinek adatik meg a hosszú élet. Tagadhatatlan, hogy ebben is szerepet játszanak az adottságok. Azonban itt se feledkezzünk meg az egyén felelősségéről. Tibor tanár úr testi és szellemi frissessége minden bizonnyal életszemléletének, életmódjának: a rendszeresen végzett kerti munkának, a biciklizésnek, az úzásnak, a sok olvasásnak, a családdal és a barátokkal folytatott tartalmas és jó kedélyű beszélgetéseknek is köszönhető. Felesége – akivel közel hetven éve keltek egybe – igazi társa volt egész életük során, és ma is mindenben mellette áll. Ahogy ott van a nagy családja is: a két gyermeke, a három unokája és a nyolc dédunokája.

Ki gondolta volna 1958-ban, hogy az az energikus fiatal tanár – aki nem igényelte a tankönyv használatát, sem a táblára való vázlatírást, csak azt, hogy az általa elmondottakat írjuk le vagy jegyezzük meg, mert azt fogja visszakérni – ilyen csodálatos életpályát fut majd be? Debreczeni Tibor ezekkel a – akkor még előremutató – kérésekkel olyan eredményes volt, hogy máig tartó kapcsolatot, barátságot alakított ki sok hajdani tanítványával, így velem is. Mi ez, ha nem kiváló tanári, emberi tulajdonság? És mi a legszebb

ajándék az élettől? Az, hogy ma is tiszteljük, szeretjük és körülötte vagyunk, ha tehetjük!

Reméljük, még sokáig tanulhatunk Debreczeni Tibortól. Isten éltesse sokáig!

Juhász László,
Debreczeni Tibor egykori diákja
a debreceni Tóth Árpád Gimnáziumban

Drága mesterem kilencvenéves! Két évre rá, hogy ki tudtam jönni a tolokocsiból, egyetemistaként már az ő irányításával tettem meg első lépéseimet a magyar irodalom és a pódium világában. A Vári Színpad rendezője közösség-kovácsoló pedagógusként vezetett bennünket. A gyengébbekben is megtalálta az értékeket és ki is hozta belőlük. Tartást adtak intelmei, hitet merítettem szavaiból, hálás vagyok értük. Ha vele beszélek, otthon vagyok. Édesapám szelíd bölcsességét, édesanyám szellemi rohanását érzem. Színészként nem éltem át olyan katarzist, mint vele 2004-ben, 2015-ben és 2016-ban, az általa szerkesztett forradalomról szóló műsorról. Debreczeni Tibor elhivatott, küldetéses ember. Nyitott az újra, hetvenhét évesen tanulta meg a számítógép használatát, azon írja fantasztikus könyveit, naplóját. Adyval köszöntöm:

*Hogy szép az élet, te mondtad szüntelen
S hogy higgyük: akartad.
S míg játszadoztak rajta bús mosolyok,
Erőt és hitet prédikált az ajkad.*

*És mégis-mégis, magam is itt vagyok
Ünnep-kocsit tolni
S én jó mesterem, szeretném a kezed
Áldva-átkozva, sírva megcsókolni.*

Isten éltesse nagyon sokáig!

Cserna Csaba,
villamosmérnök, előadóművész,
Debreczeni Tibor egykori Vári Irodalmi Színpadának tagja

Drága DéTé, kedves Tanár úr!

*Mit is mondjunk, adjunk e nagyon szép napon?!
Legyen áldott élete gazdagon!
A jó Isten napsugara, árásszon fényt az útjára,
Kis versünkkel köszöntjük boldogan!*

Nagyon boldognak és szerencsésnek, áldottnak érezzük magunkat, hogy ismerhetjük Tibor bácsit! Olyan dolgot tanulhattunk Öntől a három év alatt, amihez életünk minden óvodai, iskolai tevékenysége során nyúlhatunk, amit felhasználhatunk! Nemcsak a tudást szeretnénk megemlíteni, hanem a tizsakürti élményeinket is. Olyan csodás volt mély emberi kapcsolatokat, barátságokat látni, amiket az egymás iránti szeretet és tisztelet éltet, táplál! Köszönjük, hogy bevezetett bennünket ebbe a világba!

Köszönjük a kuckós élményeket, programokat, a szeretetteljes fogadtatást és az ott magunkba szívott tudást, ismeretet! Azt hiszem, most következik a köszöntőnk legtöbbet mondó üzenete! Nekünk a Tanár úr és a hozzá kötődő összes emlék olyan, mint amikor minden reggel a *Szentírást* olvasuk! Mindig valami oktató, tanító, építő dolgot kapunk Istentől! Vagy éppen feddőt! Mindig kapunk, kaptunk valamit DéTétől! És mindig visszatérhetünk az emlékekhez!

Halászné,
DéTé egykori diákjai a Károli Gáspár Református Egyetem
Tanítóképző Főiskolai Karán, Nagykőrösön

Alapvető kapocs köztünk az irodalom szeretete, a magyarság megélése, a közügyek iránti legmélyebb elkötelezettség, a természethez való kapcsolódás, a családhoz való szoros kötődés és a szereplésvágy. Mindig pódiumon áll, mindig közölni akar valamit, „olyan igéket, amelyeket igaznak tart”. Hivatása a tanárság. Olyan pedagógus, aki nem osztja az eszt, hanem eszmét cserél a másikkal. Aki kíváncsi arra, mit mondasz. Aki a feleségével mint segítőtársával és barátjával élte végig a hihetetlenül sok évtizedét. Aki kitalálta, egyetlenként a számtalan megkérdezett között, hogy a „mint tükrön a lehellet”

Petőfi sora. Szuverén, alkotó értelmiségi. Karizmatikus ember. Aki eljutott a NÉKOSZ-tól az *És ki az a Pál?*-ig.

Botos Katalin,
közgazdász-történész; férjével, Botos Józseffel együtt
Debreczeni Tibor közeli barátai

Emléktöredékek

Debrecen, Tóth Árpád Gimnázium 1957/61. Milyen tanárunk volt Debreczeni Tibor? Tanárunk, társunk, egy közülünk, diákos kihágásainkban cinkosunk, ballépéseink palástolója. D. T. szignóját hamisítani is tudtam. Nem fújta fel. Pedagógiai módszerei aligha lehettek a hivatalos tanterv vetületei, gyakran és tudatosan szembement azokkal.

„Idézz!” – harsogta irodalomóráinkon. Láthatóan örömét lelte abban, ha tudtunk. Módszere volt, hogy aki egy legalább húszsoros verset megtanul, kap egy jeles osztályzatot. Én négy éven át alig „feleltem”. Amikor éreztem, hogy szorul a hurok, jelentkeztem-jelentkeztünk egy versmondásra. Így hát tudtunk idézni. Tanfelügyeleti órákon büszke volt ránk.

Téli vakációra házi feladatként kaptuk a versírást, és a jobbakat közösen elemeztük. Írjatok a szerelemről! Igyekezett rejtett személyiségünket is megismerni. Maradandó emlékem ez a dolgozat. A célja is ez lehetett.

Más alkalommal Ady Endréről készültem. A Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtárában Szerb Antal *Magyar irodalomtörténetét* lapozva megfogott az ő egyik gondolatmenete és – dolgozatomban – egy konkrét kérdésben sajátommá avattam azt, még nem tudva, hogy ezt forrásként kellene feltüntetnem. D. T. irodalomtörténésznek készült – ez egy másik történet –, könnyen azonosította a hivatkozás nélküli sorokat, majd így értékelt: ez a gondolat Szerb Antaltól való, nem kell feltétlenül egyetérteni vele. Ezzel a megjegyzésével a szellemi önállóság fontosságára nyitott ablakot. Egy emlékezetes esetben egyik osztálytársam felelésekor D. T. kritikával illette a nebuló valamely véleményét, aki csattogva, puffogva vonult a helyére, és már félig háttal a katedrának odavetette, ízlések és pofonok különbözőek. „Szó bennszakad, hang fennakad, lehellet megszegik” ettől az impertinens megjegyzéstől, de mintha

mi sem történt volna, az óra a rendes medrében folytatódott. A pillanat varázsa azt üzenete, hogy tanárunk véleménye sem szentírás, lehet vitatni azt is, felülírva azt a módit, hogy el kell fogadni, amit a tanár mond, mert az az igazság.

Többnapos tanulmányi kirándulásainkon együtt buliztunk, pohárral a kezünkben. Nem is okozott gondot később, amikor az egykori római-parti csónakház melletti büfében sört rendeltem, és mögöttem a tizenöt éves Bence fiam hangját hallom: kettőt kérjünk. Kettőt kértem. Jó ezzel kontroll alatt ismerkedni.

D. T. pedagógiai gyakorlatával kilógott a tanári karból. Ezért is szerettük és vesszük körül rajongással mind a mai napig. Drága Tibor Tanár Úr! Isten éltesen a kilencvenedik születésnapodon!

Mányi István,
Ybl Miklós-díjas építész, tanítványod

Mallász Judit összeállítása

Dévényi Róbert, a munkásszínház meghatározó személyisége

Dévényi Róbert (1931–1987) 1951 és 1956 között járt a budapesti Zene-művészeti Főiskola operarendező szakára. 1962-től a Népművelési Intézetben, 1966-tól a Népművelési Propaganda Irodában dolgozott szerkesztőként. A debreceni Csokonai Színház (1956–57), majd a tatabányai Bányász Együttes és a budapesti Egyesült Izzó színjátszó csoport, 1969-től a pesterzsébeti Csili Soós Imre Színpad, 1975-től pedig a KISZ Központi Művészegyüttes Színpadának rendezője volt 1987-ben bekövetkezett haláláig.

Miután lemondott operarendezői pályafutásáról, főként amatőr színházi csoportokban rendezett. Színjátszó csoportjainak tagjai fiatal munkásokból álltak, akik többnyire munkásszállásokon, leányszállókon játszották az előadásokat. Dévényi Róbert színházi, dramaturgi tevékenységével a munkásszállásokon élő emberek helyzetén próbált változtatni. Elkötelezett híve volt ugyanis annak, hogy az emberek merjenek gondolkodni, véleményt formálni, bármilyen pozíciót is töltenek be egy-egy munkahelyen. Úgy vélte, hogy minden embernek joga van megosztani másokkal a véleményét, és az őket ért sérelmeknek is hangot kell adni. Ez a gondolatiság vezette őt ahhoz, hogy különböző színházi formákkal kísérletezzen, így hozva létre a *Vélemények színháza*-formát.

Kiemelem Dévényi Róbertnek a Csili Művelődési Központ Soós Imre Irodalmi Színpadon (1968–1975) végzett közösségteremtő munkáját, melynek során az amatőr színházi csoport a hazai amatőr színjátszás egyik

meghatározó tényezőjévé vált. Dévényi Róbert a színházi életet a társadalmi cselekvésnek, a társadalmi megnyilvánulás egyik legfontosabb fórumának tekintette. Említsük meg a KISZ Központi Művészegyüttes Irodalmi Színpadát, ahova Dévényi jó néhány „csilissel” együtt 1975-ben csatlakozott. A KKME egyetemistákból, munkásokból állt, akik a tanulás és munka mellett hobbiként tekintettek a színházi életre, mely közös alappá vált egy erős közösség létrejöttéhez. Dévényi számára a KKME-ben való rendezések során egyre inkább központi gondolatává vált a munkások színház általi nevelése. Dévényi egy társadalmat formálni vágyó pedagógus volt, aki a színházat a társadalmi valóság egyik megnyilvánulásának, bizonyos mértékig szócsövének gondolta, a közönségtől valódi kérdésekről valódi véleményeket várt, így megalkotva ezzel a *Vélemények színházát*.

Dévényi Róbert a gyermekművelődés héroszai közé sorolható, nemcsak pedagógiai attitűdje miatt, hanem dramaturgiai munkássága nyomán is. A munkásszínházi életben szerzett tapasztalatokból olyan dramaturgiai alapvetéseket fogalmazott meg, amelyek hatottak a gyermek- és diákszínházi rendezők munkáira. Ehhez kapcsolódó elméleti tanulmánya volt *Az amatőr színházi élet dramaturgiája*, illetve a szerzőtársakkal (Berkes Erzsébet, Fodor Géza, Szigethy Gábor) közösen írt *Dramatizálási minták* is.

Patonay Anita

Dimény Judit emlékére

Dimény Judit 1959-től a Zeneművészeti Főiskola Tanárképző Karának középiskolai énektanár és karvezetés tanszakán Szabolcsi Bence, Szőnyi Erzsébet, Vásárhelyi Zoltán és Bárdos Lajos növendéke volt. Pedagógusi pályafutását Egerben kezdte a Gárdonyi Géza Gimnáziumban, majd alapfokon tanított Budapesten, az Alsóerdősori Bárdos Lajos Általános Iskola és Gimnáziumban. Első rádiós feladataként az új nevelési felfogások '70-es évekbeli térnyerésével egyidejűleg a *Nyelv, Zene, Matematika* – ismeretterületeket komplex módon integráló – adásaiban működött közre, majd sikerein felbuzdulva 1971-ben meghívták az Iskolarádió szerkesztőjének, ahol 1994-es nyugdíjazásáig a zenei oktató- és ismeretterjesztő műsorokon dolgozott, de egészen 2007-ig részt vett az adások készítésében. Munkája alapján a szaksajtó és számos kollégája is a legnagyobb innovátorok között tartotta számon. A zenei szerkesztőként feladata kiterjedt a más által készített adások (szöveges zenei ismeretterjesztések, rádiójátékok, mesejátékok) betétzenéinek és az ún. konzervműsoroknak a megszerkesztésére, a népzenei és zenepedagógiai ismeretterjesztő adások készítésére és az Iskolarádió komplex műsoraiban szereplő zenei tartalmak összeállítására. A saját készítésű produkciói között külön kategóriát képeztek az interaktív adások (stúdióbeszélgetések és -foglalkozások, tantárgyi integratív műsorok, a komplex, azaz blokkban sugárzott, egymásra épülő, de több korosztályhoz forduló adások, és hozzájuk kapcsolódva a stúdiófoglalkozások vendégeinek koncertjei is), a hangszerismertető, a vita jellegű művelődéspolitikai

műsorok, illetve a diákokról, különböző csoportokról, tanárokról, művészekről, és újdonságként a „civilekről” – mint például hangszerészekről vagy egyszerű „kibic” zenekarokról – készült portréműsorok. Rádiós tevékenysége során Dimény Judit a közösségi szintű pedagógiai folyamatirányítást valósította meg. Előtérbe helyezte a tudástartalmak addigi parcellázottságát felváltó integrált tudásterületek kialakítását és a komplexitásra törekvést. Ezen szellemiséggel készült a már említett *Nyelv, Zene, Matematika* című, Vargha Balázzsal és Loparits Évával közös műsora. Már ebben a sorozatban megtalálhatóak azok az elemek, amelyek rádiós életművének szinte minden egyes saját készítésű műsorára jellemzőek voltak: az interdiszciplinaritás, a gazdag interaktivitás, a gyermekekkel kommunikálni tudó szakértők szerepeltetése és a kreativitás. A gyermekekkel való foglalkozása során a Rogers-féle „facilitátor” tanuláskönynyitő szerepét vallotta magáénak, azaz az „áttetsző”, paidotrop nevelőét: „Egyformán érdekelt minden egyes gyerek, aki leült velem szemben és egy időre nekem ajándékozta magát: figyelt a szavaimra és a zenére, s közben beavatott saját gondolataiba. Akivel éppen együtt dolgoztam, mindig a legfontosabbá vált, neki szenteltem minden erőmet, minden gondolatomat.” A Prix Japon nemzetközi seregszemle díját 1975-ben elnyert *Hang-Játék* sorozat *Ugrálós és kanyargós* című epizódja is laza forgatókönyvvel rendelkezett, ezzel lehetővé téve az adaptivitást és az improvizációkat. Dimény Judit ezzel az intencióval a demokratikus és laissez-faire közötti keskeny, de határozott választóvonalon lépegetett ide-oda attól függően, hogy az elvárt nevelési hatás elérése érdekében mi volt a nevelési helyzetnek legmegfelelőbb módszer. Sőt, műsorainak jelentős részében magát háttérbe helyezve más közreműködőknek, „alkalmi nevelőknek” adta át a mikrofont, ő saját magára csak a már említett környezet kialakításának és biztosításának feladatát osztotta. Didaktikájában megtalálható a konstrukciós folyamatokat optimalizáló tanulási környezet. Műsoraiban a gyerekek folyamatosan reflektáltak a történésekre, a nevelő pedig ezek mentén rugalmasan változtatott az oktatási tartalom. Munkáját a meglévő tanulói autonómia, az új ismeretek életközeli élményekkel történő megerősítése és a tudásrendszerbe való bekapcsolása, illetve a problémaközpontú játékos feladatok jellemezték. A kezdő szintű tudásrészeket „szakértői” rendszerekbe szervezte. Az interakciók ilyen oldott formájára és nagy mennyiségére, valamint az ismeretterületek rendszerszintű integrálására Dimény Judit tevékenységéig a Rádió nevelő célzatú műsoraiban nem volt példa. Az általa tanúsított facilitatori-nevelői habitus a növendék cselekedtetése révén aktív tanulási környezetet hozott létre. A centrumba az individuum került, és a mikrofonlázhoz

hasonló megilletődés vagy görcs nem volt tapasztalható. Nem akart üzeneteket, magyarázatokat küldeni a rádióhallgatónak a szereplők által, inkább körbeülték a padlósőnyegen a mikrofont, és teljesen egymás felé fordulva kommunikáltak. Így vesztette el mitikus közvetítő jellegét a mikrofon, és szűnt meg a vele szemben táplált félelem is. Ehhez az is hozzájárult, hogy a '70-es években kezdődő decentralizációs törekvések révén – amelyeknek csúcspontja Hárs István elnökségének idejére esett, és amik végül magába záródó folyamatként később sajnos a műsorosztályok elkülönülését és bezárkózását, majd a hallgatótól történő elfordulást is eredményezték – a már pályafutásának elejétől jelen lévő műsorkészítő elképzelései termékeny talajra leltek a Bródy Sándor utcában. Dimény Judit a műsorok ismereteleleit úgy szervezte, hogy azok mindig az egyszerű felől a komplex felé, az elvonttól a konkrét irányába haladjanak. Ezek az elemek a köznapi valóság jelenségei voltak, amelyeket nem empiriaként használt, hanem a növendék által már korábban ismert és tapasztalt jelenségekként tekintett rájuk. A fogalmak elvont természetére jó példa az, ahogyan a *Nyelv, Zene, Matematika* adásában például a „sorozatok” jelentését vagy nyelvi fogalmakká, vagy matematikai és zenei értelmezésekké absztrahálta. A tanulás folyamata így deduktív levezetésűvé vált, a megismerés kiindulópontjába az empiria helyett az „én” került. Dimény ezzel gyakorlatilag a konstruktivizmus területére lépett, de nem lépte át a radikális, a környezet és a megismerő rendszer közötti egyezést tagadó konstruktivizmus határát, megmaradt a társadalmi konvenciók alapján értelmező, az egyént a kultúra révén beazonosító, a társas interakciókra épülő szociális konstrukcionizmus területén. A kifejezés mai értelmezése szerint nem nevezhetjük őt konstruktivistának, pedagógiájában azonban szép számmal találunk arra utaló jeleket, hogy tisztában volt a magolás Nahalka István által is kifejtett értelmetlenségével, és annak szükségességével, hogy a feldolgozott új ismeretek valamilyen módon kapcsolódjanak a régebbi belső rendszerhez (struktúrához). Ezen kívül az így módosított struktúra lehorgonyzására is szükség volt, amit a *Hang-Játék* esetében a játékos cselekvés biztosított. A hasonló célú zenei ismeretterjesztéssel foglalkozó rádiósok közül Dimény Judit volt leginkább képes a gyermeket a maga nyers valóságában megmutatni, és interdiszciplináris műsorkészítésében az „élni megtanítani”-célhoz rendelt didaktikát kidolgozni. Az adások teljesen mentesek maradtak a politikai tartalmaktól – Dimény a gyermekben a harmónia (újra)kiépítését tűzte ki céljául. A műsorok indirekt módon követték a fiatalok önkibontó tevékenységeit, műsorkészítőként pedig a gyerekekkel foglalkozás által kumulált energiát használta fel. A gyermeki alkotótevékenység

Friedrich Fröbel-féle meghatározása szerinti három fő terület (beszéd, játék, képzelet) mindegyikét integrálta adásaiban, bensőségebb kapcsolatot alakítva ki ezáltal a stúdióvendégeivel. A műsoriban megnyilvánuló kreativitás, szabályalkotási és -alkalmazási készségek, valamint az asszociatív gondolkodás fejlesztése terén tapasztalt példamutatása egy sor hasonló innováció létrehozását is lehetővé tette. Ilyen kezdeményezés volt például Kárpáti Andrea, Lázárné Nagy Mária és Pazár Éva integrált esztétikai nevelési modellje vagy Apagyi Mária és Lantos Ferenc pécsi kísérlete a vizuális és zenei alapokon nyugvó természetismeret személyiségfejlesztő felhasználására. Műsorainak nevelési célja a társadalmi lét elsajátítására képes szubjektumra, azaz a tudatos társadalmi tevékenység alányára irányult. A személyiség-központúságot társadalmi szemponttal egészítették ki azok a műsorok, amelyek valamilyen formában a közösséget jelenítették meg vagy közösségi környezetben lettek felvéve. A megjelenítendő zenei ismeretanyagon kívül ez utóbbiak az egyén és a társadalom viszonyát tárgyalták, eszközeik pedig az alapvető társadalmi tevékenységek pedagógiaiilag szervezett formái voltak. Dimény Judit az önálló művelődésre ösztönzéssel az értéknövelő aktivitáson keresztül a belső világ kimunkálását akarta elérni, mivel a szocializáció, a nevelés és a művelődés (önművelés) egymás ontológiai előfeltételei. Célként mindvégig az lebegett a szem előtt, hogy a kifejlett és autonóm egyént a társadalmához egy sajátos viszony fűzze, amely kritikai, alkotói és gyakorlati attribútumokkal rendelkezik.

Morva Péter

Dobronay Vilma naplójából

A gazdasági válság, majd a háborús gondok pusztította Debrecenben a Keresztyén Ifjúsági Egyesület keretei között – nem kis részt Karácsony Sándor ösztönzésére és támogatásával – 1935 januárjában Napközi Otthon létesült az elhagyott, csavargó gyerekek védelmére. Ezt az intézményt később Utcagyerek Otthonnak nevezték.

A helyzet romlása nyomán bízta meg a KIE debreceni Titkársága a két fiatal iparos-aktivistát, Szekeres Mihályt és Pataki Gyulát, hogy a tanya-világban bérelt épületben hozzák létre az önkéntesen menedéket kérő fiúk számára azt a bentlakásos otthont, mely az önkormányzás és a közös munka elvére építve nem csupán kiutat jelent a szörnyű testi és lelki nyomorból, de pedagógiai bizalommal a maga módján „új embert kovácsol” e fiúkból. 1943. december 2-án így jött létre tizenhat fiúval, hat felnőttel – köztük a fent említett alapító vezetőkkel – a Fiúkfalva.

1944 nyarán a tűzvész és Szekeres Mihály tragikus halála, majd a háborús időszak vetett véget a történet első szakaszának. Az ebesi tanyavilágban a front elvonulása után a Nemzeti Segély támogatásával folytatódott a korábban megkezdett munka és közös élet, ekkor született újjá Fiúkfalva. A nevelők kis csapatához csatlakozó egyetemi hallgató, Dobronay Vilma ebben a második szakaszban teljes felelősségtudattal vett részt a telep működtetésében.

A Fiúkfalva hősiességének vállalkozása 1946-ig – az új világ új gyermekvédelmi-társadalmi elképzeléseinek megfelelően – a nagyszabású hajdúhadházi Gyermekváros létrehozásáig működhetett. Az utolsó falugyűlésre 1946. szeptember 1-jén került sor.

Az alapítók sorsa ezután is figyelemre méltó. Dobronay Vilma a Fiúkfalva történetét hitelesen bemutató könyvek és írások szerzőjének, Pataki Gyulának felesége, sorstársa és pályatársa lett. Az ő 1945-ben megkezdett kéziratos naplójából idézzük az itt következő részleteket – emlékezvén a méltatlanul elfeledett közösségi-pedagógiai vállalkozásra. A történetben szereplő nevek a Fiúkfalván menedékhez jutott gyerekek, kamaszok ragadványnevei, „becenevei”, a Gyuszi és Gyuszi bácsi nevek Fiúkfalva vezetőjére, Pataki Gyulára utalnak.

1946. február 18., hétfő

Fiúkfalva gyerekeinek adós a társadalom. Szóval ők nem kapták meg, ami jár. Pl. a család gondoskodása kiesett az életükből. Ez igaz lehet, mert nem tudnak barátkozni például. Nincsenek a bandában olyan kettősök, mint általában ilyen korú gyerekek közt az megvan. Nincs egyiknek se barátja. Ha pedig igaz az, hogy először az embernek a közössége a család, (anya, apa), azután kezd barátkozni és csak azután lesz szerelmes, ez a partner közössége. Végül pedig üzemképes az egész társadalom számára. Szóval, ha ez igaz, akkor tényleg ezeknél kiesett az a praxis, vagy legalábbis nem normális keretek között folyt, amit a családban való élés ad az embernek.

[Varga] Dombi azt mondta, hogy azért nem ártana, ha valamiféle rendez szoktatnánk a gyerekeket. Mert hiszen az értelmiség feladata az, hogy munkát adjon, foglalkoztassa azt, aki képtelen magától hasznos dolgokat kitalálni. Igaz, hogy azért nem nagyon tudom még, hogy vajon mi a rossz az ő életükben. Vagy ha jó úgy, ahogy van, akkor hogy lehet pozitívvá tenni a hatását az életüknek?

1946. február 22., péntek

Tegnap jöttünk megint ki Fiúkfalvára. Azért nem merem még egészen úgy írni, hogy tegnap jöttünk haza. Délután 3 óra után jött a szekér Mirzával Iluékhoz, Gyuszi, Frutti, Maki és Tudós. Még a városban megszaporodott a létszám két süldővel. Irtó bizalmatlanul fogadtam a dolgot. Késő délután elindulni két malaccal, gyalog. Keresztül a városon! Gondoltam, öreg este lesz,

mire hazaérünk. Gyuszi Tudóssal meg Fruttival hajtotta a malacokat. Makival ott hagytak egyedül a szekéren. Maki motyogta, hogy sose hajtott még. Hát gondoltam, én se, de hát én idősebb vagyok. Hajtottam Mirzát. Azért eléggé engedelmeskedett. Nem is volt semmi baj egy darabig, de a vámnál előzni kellett 6 nagy fásszekeret. Szerencsésen beleakadt az én szekerem a legutolsó szekérbe. Azt meglökte, úgyhogy a lovak elindultak, a mi szekerünk lócse meg eltörött. A fuvarosok aztán megfogták Mirzát is, meg az ő lovaikat is, és kiszedtek bennünket a másik szekérből. Nagyon fáztam, és leszálltam a szekérről. Nyargaltam Mirza mellett, és ő is trappolt. Jó út volt. Annyit nevettem! Olyan komikus volt, ahogy trappoltam Mirzával az országúton. Maki meg beburkolva ült a szekéren.

A földes úton aztán utolértek bennünket Gyusziék a malaccal, illetve malacokkal. Azok már jól elfáradtak akkorra, s kocogtak a szekér előtt. Hát jó sötét volt már, mire befordultunk a dülőútra. Akkor már nem én hajtottam. Leszálltam a szekérről és dagasztottam a szekér után a sarat. Mirza lihegve, de behúzta a fával megrakott szekeret.

Megérkeztünk. Befűtöttek a szobánkba. Este vacsoráztunk szalonnát kenyérrel. Később azután Gyuszi megvendégelt engem szalonnás rántottával.

Másnap reggel, azaz ma reggel sokáig aludtam. Átjött egy tanyasi ember. Bebújtam a dunyha alá és ott lapultam, míg alkudoztak valami lóbőr fölött. Mikor elment, kibújtam. Délelőtt jött Gyuszinak egy rokona, Lajos bácsi. Sokáig ott volt. Addig rámoltunk, takarítottunk. Azután átvettem az iktatókönyvet. Írtam kartonokat a gyerekekről.

Adataikat nem igen tudtam kitölteni, mert egyetlen anyakönyvi kivonat van. Együd Lajosé. Őt Kovbojnak hívják különben. Makinak olyan szép kislányos arca van. Píszé orral, hosszú szőke szempillákkal, világoskék szemekkel. Úgy el szoktam bámulni. Az ember szinte kedvet kap, hogy dédelgesse.

Estefelé nagy diadallal hoztak be egy élő nyulat. Foxi megfogja a nyulat és a gyerekek elveszik tőle. Aki elveszi, azé a nyúlskalp. Most indítványozták, hogy akinek a legtöbb nyúlskalpja van, az kapjon valami jutalmat. Gyuszi kinyargalt a Mirza hátán és még fogtak két nyulat. Egyet kint nyúznak a gyerekek, kettő meg itt fekszik az íróasztal mellett, összekötözött lábakkal. Holnap dől el a sorsuk. A múltkori nyúlskalp ki van készítve, és Gyuszi fényképe fölé van tűzve az ablak fölé. Mint valami prémvadász diadaljele.

Csoda jó volt, ahogy becsörtettek a nyúllal, csillogó szemekkel. És mindegyik egyszerre beszélt. Persze már építik, építették a légvárat és napi öt nyúlról ábrándoztak. És hogy eladjuk, veszünk rajta valamit.

1946. február 24., vasárnap

Tegnap nem sikerült a nyúl vadászat. Pedig Gyuszi megígérte a gyerekeknek, hogy akinek legtöbb nyúlskalpjja lesz, azt elviszi Pestre. Eddig Tudós vezet. Pedig ő a lekövérébb, de úgy látszik, ravaszabb, mint a többi. És csellel fogja a nyulakat, nem bátorsággal. Este felhúzott a fejére egy nyúl bőrt, varjútollakkal teletűzdelve. Korommal sűrű fekete szemöldököt és nagy pödrött bajszot festett magának. Bejött megmutatni magát prémvadász jelmezben.

Egyelőre nem csinálok semmit. Pedig már jó lenne! De várom, hogy természetes legyen a bekapcsolódásom közéljük. Erőszakkal nem tudom megtenni. Szinte ugrásra készen várom a további parancsot.

Ma másik zoknit vettem fel, tetszetős kék színű széllel, selyemharisnyát és kipucoltam az Ilu bakancsát, tiszta blúzt, kötényt vettem. Hát már Strici azt mondta, hogy jó volna neki a zokni, Miskának a bakancs, Tucskónak a kötényem, Sanyinak a zubbonyom. Azt hiszem, ez csak azért van, mert az összehatás nekik olyan, hogy megirigyelik. És azt hiszik, hogy ha megosztom a ruhámat, akkor már ők is olyanok lesznek, mint én.

Pedig ez a módszer nem válik be. Ha én levetkőzöm, attól még ők nem öltöznek fel. Viszont azt az igényt, ami énrám a megfelelő ruhát adta, azt tudná az ember beléljük oltani, az volna jó.

Általában kicsit izgulok, hogy lopom a napot. De azt hiszem, minden idegszálammal figyelek, hogy hogyan ugorjak be.

1946. február 25., hétfő

Akárhány tanyasi idejön, egy se veszi le a kalapját. Nem tudom, miért nem. Tán megizzad a kucsmában a fejük és akkor félnek a meghűléstől? Kinn akar-tam maradni [Fiúkfalván] most, míg Gyuszi Pestre menne, de úgy látom, nem tudok segíteni. Nem vagyok jól. És ilyenkor nem tudok ránézni másra, olyan érzékeny, ideges az ember. Ilyenkor tényleg legjobb elvonulni. De hogy lehet ezt megmagyarázni Itten? Vagy nem is kell megmagyarázni?

Szóval be fogok menni megint Debrecenbe. Úgy látom, hogy csak izgalmas dolog a gyerekeknek, hogy nő is van köztük. Olyan vicceket mesélnek el nekem, amit Gyuszinak nem mernek.

Ma este Ponciánus históriáját olvastam fel nekik. És abban bizony elég kényes részek is vannak, holmi kikapós asszonyokról, férjejről. Azért most nagy hasznát vettem volna, ha annakidején más lélekkel tudom olvasni Boccacciót.

De azért olvastam, mikor aztán olyan részhez értem, amit már magam sem olvastam volna szívesen hangosan, abbahagytam az olvasást. De a gyerekek nem nyugodtak bele és kérték, hogy hagyjam náluk a könyvet. Nem akartam odaadni. Azt mondták, adnak érte valamit. Persze, mind olyan dolgokat ajánlottak, amit ők nem sajnáltak. Ajánlottak ennivalót. Azt ugyan sajnálják, de viszont azt pótolni tudják. Nyúlskalp szerepelt és fapuska. Ennél megálltam. De azt nem gondolták komolyan, mert mikor én komolyan vettem, inkább a meséről mondtak volna le, mint a skalpról. Akkor azt mondtam, hogy mindenki mondja meg, hogy mit kívánna, ha akarata szabadon teljesülne. De azért előbb még leírom, hogy Tudós eldicsekedte, hogy milyen ügyes retikültolvaj volt ő régen, sőt Suszti egy ollót mutogatott, hogy azt beviszi a Városba és azzal nyírja le a nők tászkáját. És csipeszt is visznek, amivel kiemelik a férfiak tárcáját.

Frutti egy vicceset mesélt el a mese érdekében. Mégpedig, hogy van egy zenekar, ahol Hitler hegedül, Horthy furulyázik, Mussolini bőgőzik, Sztálin tárogatózik. Hitler hegedűje így szól: „Minden az enyém, minden az enyém.” Horthy furulyája: „Én is kapok belőle...” Mussolini mondja: „Felezünk, felezünk...” Sztálin pedig: „Ezt kapjátok...” – és akkor kézzel [kezdték] mutatni. Szerintük disznóságot. Csak azért nem egészen értem, milyen jelkép ez. Pedig gyerekkoromban a fiúpajtásaim igen buzgón műveltek ki ebbe az irányba. Nem tudom, miért mesélnék nekem ilyeneket? Ki akarnak próbálni. És nem tudom, hogyan kellene viselkedni ezekkel szemben. Mert szó, ami szó, én sosem szerettem a trágárságot, irtóztam tőle, magam sem tudom miért. Még titokban sem élveztem.

Különben patkányskalp is szerepelt a felajánlott dolgok között. Ma megint fogtak délután három nyulat. Kettőt eladtak 2 liter olajért, egyet meg megesszünk holnap! Egyet a kis Tucskó csípett el. Már jóval az ajtó előtt kiáltott.

– Gyszi bácsi, nyulat hozok, tessék [az ajtót] kinyitni.

A múltkori három nyúlból egyet élve tartottunk itt 2 napig. Éjjel kiszabadította lábát a kötelékből és ugrált az ágyon, ágy alatt. Reggelre megdöglött. Suszter Jani bevitte vasárnap Ottiéknak, gyalog. Szegény, alig vánszorgott, mire hazaért.

Belestem a múltkor egy fiúkfalvai vezető naplójába. Ott ilyenek voltak, hogy szegény kis gyermekek, Isten képére vannak teremtve, de átkozottak a Világra hozók. Ez lehet, hogy igaz, mert a múltkor Gyszi kérdezte Janit a szülei felől és azt mondta, nem ismeri őket. Sose látta, de megverné az anyját, ha találkozna vele.

Gyszi is ilyen erkölcsös. De hát énrám ez nem kötelező, mert engem nem a külső körülmények tesznek erkölcsössé, hanem már én Isten kegyelméből,

mindennek dacára vagyok erkölcsös. Szóval a kívánságok a mákos laska, túrós galuska, cigaretta, ruha, cipő. Töméntelen sok ennivaló, kolbász, pálinka körül forogtak. Csak egy akart olyan nagy úr lenni, mint Sztálin.

1946. március 5., kedd

A tanítás nem ment. Nem is tudom, hogyan kezdjek neki? Mivel lehetne a gyerekeket becsalni a „csőbe”. Mit tanítsak? Hogyan tanítsam? Kivel lehetne ezt megbeszélni? Vagy magamnak kell először (kipróbálni) próbálkozni? Egyedül nemigen megy. Én még nem találtam olyat, akinek szíviügye lett volna a Fiúkfalva, velem kombinálva. A számtanból sejtem már, hogy a műveletek technikája az, amit jó lenne megtanítani a gyerekeknek. Illetve én csak azt tudnám nekik megtanítani. Számtani problémák fölvetése, megoldása nem az én reszortom.

Gyuszinak bálványa a Fiúkfalva. Rajtam akarja behajtani, amit ő sem bír.

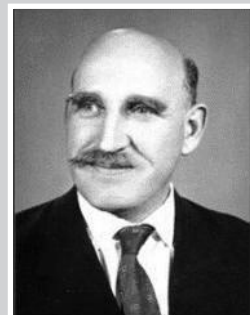
1946. március 21., csütörtök

Tegnapelőtt 12 millió pengőt kellett kérni a [Nemzeti] Segélyből. De nem is írok róla, mert nem érdemes. A lényeg az, hogy a Muki nevű lovat nem kaptuk meg. Ajtót, ablakot is kértem a városházán. Nem tudom, kapunk-e?

Általában elvesztettem a tárgyilagosságomat. És rettentő tehetetlennek érzem magam. De hát ez nem tartozik ide. Szóval tegnap elköltöztünk Ebesről. Felpakoltuk jó magasra a szekeret. Minden belefért már. Foxit meg Bobbit utána kötöttük, de nem sikerült a dolog. Foxi felrakta a két első lábát a szekér hátsó részére, és úgy próbált tipegni a szekérrel a két csöpp lábával. Megszántuk és fölraktuk a stelázsik, lábosok közé. Szépen megült. Az igaz, hogy a négy lábát szegény sose tudta egyszerre letenni, olyan hepehupás volt a szekéren a „talaj”. Bobbit én vezettem azután egy madzagon Frutti, Strici, Tudós hajtották a három disznót. Gyuszi hajtotta Mirzát, Maki meg Tömő fenn ültek a szekéren, a betyár-bútor tetején. Fogták a kezükben a petróleumlámpát, a petróleumos kannát, a muffomat. Útközben Gyuszi el akarta venni tőlem a Bobbit, de én nem adtam oda. Nem is tudom, miért esett rosszul... De azt gondolom, jól sejtem, hogy miért. Otti nimbusza ragyogja be az egész Fiúkfalvát. Ő az eszményképe a társaságnak. És engem, úgy látszik, bosszant ez. És konkurálni akarok vele. Pedig nekem más a dolgom, mint „ideáلكodni”. Csak mindig beugrom a Sátánnak. Nem tudok a magam erejéből anyjuk lenni. Mindig elfeledkezem róla.

Makai Éva összeállítása

Egy közép-európai pedagóguspálya a 20. században

Dubovszky Károly, a balassagyarmati Madách Imre Kollégium volt igazgatója hetven évet élt, ebből pontosan a felét Kárpátalján és a Felvidéken, a másik felét pedig Magyarországon. Dubovszky Károly 1911. augusztus 17-én született a Felvidéken, Hont vármegyében, az Ipolyság melletti Kistúron (ma Dolné Turovce, Szlovákia), Dubovszky Károly ácsmester és Jávorka Anna ötödik gyermekeként. Az ipolysági (Šahy) elemi iskola elvégzése után a helyi Reálgimnáziumba járt, ahol 1933-ban érettségizett. Rövid ideig banktisztviselőként dolgozott, majd 1937-ben Pozsonyban magyar népiskolai tanítói érettségit tett. Elnyerte első pedagógusi állását Kárpátalján, Nagybégányban (Velyka Bijgan') a magyar katolikus iskolában, majd 1938-ban Kisgútra (Gút) helyezték a magyar anyanyelvű állami elemi iskolába, ahol egyidejűleg tanító és iskolaigazgató is volt. 1937. december 26-án házasságot kötött Ujj Jolán tanítónővel, aki Középtúron tanított.

Kisgúton, 1938. október 20-án a cseh csendőrség letartóztatta két magyar „terrorista” bűjtatásának vádjával, azonnal a munkácsi börtönbe zárták, ahonnan csak decemberben szabadult.

Az 1938. évi első bécsi döntésnek köszönhetően visszaállították a Trianon előtti határokat, és az elcsatolt területek ismét Magyarországhoz tartoztak. Lehetővé vált a korábban bezárt iskolák újranyitása és új magyar tannyelvű iskolák létrehozása. Dubovszky Károly továbbtanult, 1939-ben a népiskolai tanítóképző oklevelét már Budapesten szerezte meg. Az 1939/1940-es

tanévben Terbegecre (Trebúšovce, Szlovákia) nevezte ki a magyar oktatási miniszter, majd az ifjú házaspárt 1940-ben Bars és Hont vármegyébe, Barsfüssre (Trávnica, Szlovákia) helyezték; édesapámat a nyolc tanárt foglalkoztató magyar elemi népiskola igazgatójának, édesanyámat tanítónőnek. A magyar iskolák bezárásáig, 1945. április 24-ig működtek itt.

A barsfüssi időszakban bővült a családuk Ildikóval, aki 1943 decemberében Budapesten született, és velem, aki 1945 januárjában érkeztem.

A magyar anyanyelvű iskolák bezárása után Ipolyságra költöztünk. Szüleim állás nélküliek voltak, mert nem voltak hajlandók a *reszlovakizálás*ra (szlováknak vallani magukat). Nem fogadták el a Beneš-dekrétum magyarellenes diktátumát, hogy aztán szlovák iskolában taníthassanak. A gyakori magyarellenes provokációk következtében úgy döntöttek, hogy áttelepülnek Magyarországra, ami 1946 szeptemberében történt meg.

Első itteni állomáshelyük Drégelypalánk volt, ahol 1946-tól 1947-ig a római katolikus általános iskolában mint állami tanítók dolgoztak. A Szolnok Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Oktatási és Népművelődési Osztálya 1947 nyarán édesapámat – pályázati meghívásra – Kunhegyesre helyezte, és megbízta a tanyasi gyermekeknek szervezett állami körzeti tanulóotthon irányításával és igazgatói feladatainak ellátásával, amit 1947-től 1950-ig látott el. Édesanyám ugyanitt kapott tanítói és nevelői állást. Édesapám sikeres, eredményes pedagógiai munkáját a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban is nagyra becsülték és elismerték, ezért 1950-ben Szolnokra helyezték és megbízták egy új kollégium megszervezésével és vezetésével, ezt követően pedig 1952. szeptember 1-jétől a balassagyarmati diákotthon igazgatójának nevezték ki.

Szüleim folyamatosan képezték magukat, 1950-ben elvégezték az orosz nyelvi szaktanfolyamot. 1952-ben a Szegedi Tanítóképző Intézetben magyartörténelem szakos általános iskolai tanári, 1953-ban Budapesten pedig orosz nyelv szakos általános iskolai tanári oklevelet szereztek. Ugyanebben az évben megszületett a kishúgom, harmadik lányuk, Lívia, és a lányok nevelése mellett nevelték a saját gyermekként féltett, szeretett és tisztelt növendékeiket is.

Édesapám átszervezte és új alapokra helyezte a balassagyarmati diákotthon életét. Szigorú napirendet vezetett be, hogy fegyelemre, következetesre nevelje diákjait: ébresztő, reggeli torna, zászlófelvonás, tisztálkodás és reggeli után átismételhették a leckéket, majd hetes sorokba rendeződve az útesten énekelve vonultak a gimnáziumba és a tanítóképzőbe. A diákotthonban sokféle tevékenységgel igyekeztek felkészíteni a fiatalokat a pályaválasztásra,

a felnőtt életre. A tanulmányi színvonal emelése mellett az érdeklődési körüknek megfelelően tanulhattak népzénet vagy fejleszthették műszaki érzéküket Jászberényi Emil tanár úr vezetésével a modellező, illetve a fotószakkörben. Színészi képességeiket szavalóversenyeken és színdarabok előadása során tudták kamatoztatni. A diákok – saját javaslatukat megvalósítva – tenispályát készítettek maguknak a kollégium udvarán, s ugyanitt megépítették a Vajdahunyad várának kis makettjét is.

Az 1958/59-es tanévben a jó színvonalon működő diákothton pedagógus- és diákközössége a kollégiumi minősítés elérését tűzte ki célul. A kulturális és sporttevékenységekben aktív közreműködők voltak a tanítóképzőben tanuló kollégiumi diákok is. Az előkészítő munkálatokról és a kollégium avatásáról így ír Dubovszky Károly 1967. november 1-i keltezésű, a kollégium történetéről szóló kéziratában: „Jó tanulmányi, politikai és jellemnevelési munkával készültünk kollégiumavató ünnepélyünkre. A megyében elsőnek értük el a kollégiumi szintet, és 1960. április 24-én diákothtonunkat kollégiummá avatták.” A kollégium névadójául Madách Imrét választották (Madách Imre Fiúkollégium); Dubovszky Károly az intézményt az 1972-es nyugdíjazásáig vezette.

Dubovszky Károly szigorú, következetes pedagógiai munkája túlmutatott a kollégium falain, amikor tehetséges diákjait afféle pótapaként elkísérte a főiskolai és egyetemi felvételi vizsgákra. Sok hajdani tanítványa neki köszönhette, hogy elindította őket egy-egy életpálya felé. Szívén viselte minden növendéke sorsát. Az 1956-os forradalomban részt vevő, tüntető diákjait megvédte a gimnáziumi kicsapástól, így folytathatták tanulmányaikat, érettségit tehettek. Pedagógiai tevékenységében nemcsak diákjai testi-szellemi kibontakoztatását tartotta fontosnak, hanem egészségük védelmét is. 1966-ban fa- és falgombásodás miatt lakhatatlanná vált a kollégiumi épület több szárnya, le kellett zárni nyolc helyiséget, többek között hálótermet is. A közel százharminc fős létszámból mintegy ötven diák elhelyezéséről kellett emiatt gondoskodni, amit főleg albérletek segítségével oldottak meg. Ez a helyzet késztette arra, hogy harcoljon az egészséges környezet biztosításáért a diákjai számára, és szorgalmazza egy új kollégium építését. Az ekkor felmerült gondokkal Tóth Elemér foglalkozott cikkében, ami *Mi lesz a „halál órája” után* címmel jelent meg a *Nógrád* napilap 1967. augusztus 13-i számában. A régi épület felújítása nem jöhetett szóba, ezért a helyi és megyei tanács elfogadta az új kollégium építésének koncepcióját. 1969-ben megkezdték a tervezést, majd 1970 decemberében indították el az építkezést, amit az alapok lerakása után 1971 áprilisában

leállítottak, Dubovszky Károlyt azonban ennek okairól nem tájékoztatták. Felmentették állásából és 1973. január 1-jével nyugdíjazták. Szívós harca mégsem volt hiábavaló, mert a kollégium új épülete 1983-ban végül elkészült.

1957-től 1962-ig a Nógrád megyei középiskolás kollégiumok szakfelügyelője volt. Nyugdíjazása után tovább tanított orosz nyelvet és történelmet a Balassagyarmati Balassi Bálint Gimnáziumban és a Szántó Kovács János Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskolában, valamint a balassagyarmati börtön lakói számára. Rendszeresen tartott történelmi témájú előadásokat is a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat keretében.

Dubovszky Károly 1981. október 31-én hunyt el Budapesten egy gyomorműtétet követően. 1981. november 19-én a budapesti Rákoskeresztúri új köztemetőben búcsúztunk el tőle. Temetésére a balassagyarmati diákok és volt kollégák külön busszal jöttek, hogy megadják a végtisztességet a város köztisztelőben álló, emblemikus pedagógusának. A Szántó Kovács János Egészségügyi Gimnázium és Szakközépiskola Kalocsai Frigyes tanár úr által vezényelt kórusa megható szólamokkal búcsúzott néhai tanárunktól.

Néhány egykori növendék visszaemlékezése hitelesíti az életút jelentőségét: dr. Bratinka József 1966-tól 1970-ig volt Dubovszky Károly diákja, érettségi után felvételt nyert a JATE BTK magyar–francia szakára. Politikus, tudományos kutató, 2011. március 25-én hunyt el Budapesten. Érettségi után melegszívű levélben kérte Karcsi bácsi segítségét, hogy felvegyék az egyetemre. „Ígéretemhez híven szeretném még egyszer tájékoztatni Károly bácsit felvételi vizsgám időpontjáról... Gondolom, Károly bácsi azért érdeklődik felvételi vizsgáim iránt, hogy segíteni akar nekem valamiképpen... Nagyon köszönöm tehát, hogy az érettségi után is tetszik törődni velem, hogy segíteni tetszik célom elérésében.”

Kimaradtam a menzából, a városban ritkábban jöttünk szemben egymással. Ilyenkor katonásan ráköszöntem, kiérezte, respektálta hangomból a tiszteletet, olykor megállított, kérdezett és mindig mondott valami biztatót a jövőmre vonatkozóan és én örömteljes meglepődöttséggel éreztem, hogy nem a korábbi „bűneim” alapján beszél velem, teljesen tiszta a lapom nála. Ez is bizonyíték pedagógusi nagyságára!

(Csapó Miklós)

Az a bizonyos érzés pedig – a fiatal, faluról felkerült diák számára rendkívül fontos dolog volt – a biztonság érzete, amit átjárt a kedélyesség. Védetten, biztonságban éreztük magunkat az iskolában és a kollégiumban is. [...] Dubovszky igazgató úr hangos beszédű, határozott, rendet tartó, férfias jelenség volt. Katonás stílusa mellett nem titkolta, hogy „nagy szíve van”. A „fiaim” megszólítás szokott volt tőle.

(Német Árpád, pedagógus, festőművész)

Tóth György 1953-tól 1957-ig volt a kollégium lakója, majd Párizsban a Sorbonne Egyetem francia szakán végzett. Nyugdíjazásáig az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusi Könyvtárának Kelet-Európai Osztályát vezette. „Dubovszky Károly igazgató szigorú, de igazságos pedagógus, vérbeli nevelő volt. Nem haverkodott a diákjaival, elnézte a kb. száz élénk kamaszfiú kisebb-nagyobb rakoncátlanságait és laza magatartását, de megfelelő fegyelmet tartott köztük.”

Benkő Cs. Gyula Ferenczi Noémi- és Horváth Endre-díjas ipari formatervező és festő portrét festett az igazgatóról.

Nagydarab, szigorú tekintetű, érdekes, szögletes koponyájú, vörösesszőke bajuszú férfi fogadott: Dubovszky Károly igazgató úr. Rövid beszélgetés után tekintete barátságossá, mosolygóssá lágyult, szinte családias hangulatúvá vált a fogadtatásom. [...] Hálás vagyok a sorsnak, hogy életutunk egy rövid szakaszban találkozott, és megismerhettem egy nagyszerű embert, akire emlékezni mindig felemelő érzés.

Kocsis Mihály 1957-től 1961-ig kollégiumi növendék volt, majd katonatiszti főiskolát végzett.

Dubovszky Igazgató Úrnak nagyon megtetszhetett, hogy szabályosan megálltam előtte és jelentkeztem. Szúró tekintettel végigsimított, kezét fogott velem és azt mondta, „Mihály fiam”. Ez lett a nevem, így szólított később is. [...] Éppen írásbeli érettségi előtt álltunk. Karcsi bácsi ismét megkérdezte, hogy mi nyomaszt. Elmondtam. Ismét kölcsönadata női kerékpárját, és meglátogattam édesanyámat a pásztoi kórházban, és visszakerkeztem Gyarmatra. Másnap oroszról írásbeli érettségi vizsga volt. [Ez csak közepesre sikerült és ezért szóbeliznie kellett. A szóbeli előtt a gimnáziumban találkoztak.] Egyszer csak

a lépcsőn felfelé jövet kit láttam meg? Dubovszky igazgató urat. Na, mi újság? – kérdezte. – Nincsen semmi különös igazgató úr – válaszoltam – mindjárt szólítanak. – Fog ez menni neked, nem kell izgulni – megszorította a kezem, megölelt és távozott. Később beszéltük meg a dolgok igazi lényegét. [...] Atyai tisztelettel álltam mindig elébe. Követelménytámasztó volt, az igaz. Nem tűrte a hanyagságot, a lazaságot, a pontatlanságot. Az adott szónak rendkívül nagy szerepet tulajdonított. Valójában nagyon megszerettem az egyenes beszédéért, a biztató szavaiért, az őszinteségéért, de legfőképpen a segítőkészségéért... Dubovszky Károly igazgató úr lett a második apám!

Veres József tanár úr, volt kolléga leveléből:

Vita enim mortuorum in memoria vivorum est posita (Cicero). Dubovszky Károlyt, Károly bácsit 1969-ben ismertem meg friss diplomás tanárként. Öt évig voltam főállású nevelőtanár a fiúkollégiumban, és mellette délelőttönként az egykori Szántó Kovács János Gimnáziumban – mai nevén a Szent-Györgyi Albert Gimnáziumban – (később főállásban a nyugdíjba vonulásomig) a szakomnak megfelelően, a magyar és történelem tantárgyakat tanítottam. Karcsi bácsi messzemenően támogatta, hogy a kollégista gyerekekkel az iskolában, tanórai keretben is kapcsolatunk legyen, lássuk, ismerjük meg abban a környezetben is őket. [...] Károly bácsi, ahogyan mi a hétköznapi életben szólítottuk (illetve a „Serif”, ahogyan a gyerekek maguk között neveztek), a kollégiumtól néhány méterre lévő lakásukból estelente, sokszor szabadidejében is át- meg ájtött, be-benézett a gyerekekre, beszélgetett velük, rendben mennek-e a dolgok. A gyerekek is természetesen fogadták és inkább érezték ezt a szülei távolléte okán gondoskodásnak, semmint felügyeletnek. Velünk, fiatal kollégákkal is így volt ezzel, de soha nem éreztük őt tolakodónak. Sok jó sztoriján, anekdotáján derültünk nagyokat. [...] Az otthon pótlására is igyekezett mindent megtenni. Mint bentlakásos intézményben élő gyermekek részére, fontos volt a jó étkezés biztosítása. [...] A kollégiumnak voltak háznál, gazdánál hizlalt sertései; Károly bácsi minden évben eseménynek számító disznóöléssel, benne a gyerekek munkájával, hurka- [és] kolbásztöltéssel, nagy vacsorákkal tette változatossá- emlékezetessé a teleket. [...] A kolbász másik, felfüstölt részét félretelve, úticsomagban vitték a gyerekek lengyelországi (Krakkó[ba] és környékére) – a rendre, minden évben, tavasszal megszervezett – kirándulásukra. [...] A gyerekek tanulmányi előmenetelére jóindulatú szigorúsággal vigyázott. Nem féltek, de önmagában is tekintélyt közvetítő megjelenéséért tartottak tőle,

és igazságos személyiségét tisztelték. 5 éves nevelőtanári munkám során nem is történt kirívó fegyelmezetlenség. [...] A félévente tartott kollégiumi szülői értekezletekre bejáró, de sokszor hétköznapiokon is a városba beutazó szülők örültek és sokszor köszönettel adtak hangot [annak], hogy biztonságban tudhatják gyermeküket. [...] A végzett kollégisták sokan később is be-benéztek, meglátogatták; őszinte nyíltságuk visszaigazolt munkánkról, kollégiumunk légköréről.

Milyen volt pedagógusként és nevelőként Dubovszky Károly? Pedagógiai elkötelezettségét, hitvallását megismerhetjük a kollégiumban végzett nevelőmunkáról szóló éves és féléves beszámolóiból, melyek méltán tükrözik növendékkel kapcsolatos pedagógiai elveit. Dubovszky Károly egész életében – sokféle módon – segítette a vidéki, falusi hátrányos helyzetű fiatalok felzárkóztatását, pályaválasztását, egyetemi továbbtanulását. Ez az önzetlen segítségnyújtás nem csupán politikai meggyőződéséből fakadt, hanem társadalmi osztálya iránt érzett belső elhivatottságából is. Saját társadalmi felemelkedésével, életútjával, egész habitusával példát mutatott tanítványainak. Magyar-történelem és orosz szakos tanárként a magyar nemzeti érzésre, a hazaszeretetre nevelte tanítványait, akkor is, amikor erről az iskolában nem volt szabad nyíltan beszélni. Mindennapi pedagógiai tevékenységében, nevelési módszereiben szerves egységet alkottak a makarenkói pedagógia közösségi nevelési elvei és a diákok sokoldalú megismerésére alapozott egyéni bánásmód pedagógiája. Dubovszky Károly vallotta és a gyakorlatban megvalósította Karácsony Sándor pedagógiai elveit, nézeteit, amelyeknek egyik alaptézise szerint „minden gondolatunk, minden tervünk azt célozza: hogy lehetne benneteket vidámabbá, életrevalóbbá, műveltebbé, derekabbá tenni”.

Dubovszky Katalin

Gábor bácsi száz esztendeje

Erdélyi Gábort Berettyóújfaluban ezrek ismerték és tisztelték, nevének ma is patinás csengése van a városban. Azt is mondhatnánk, hogy kevesebben vannak a bihari településen, akik tanítványi vagy szülői minőségben ne találkoztak volna vele. A város kultúrájáért és művelődéséért végzett munkáért minden évben kiosztják az Erdélyi Gábor-díjat. Az elismerést először 2000-ben posztumusz maga a névadó kapta meg.

Nagyváradról származott, ott járt elemi iskolába, majd Nagykovácsoson a tanítóképző intézetbe, ahol 1939-ben szerzett tanítói oklevelet. Nevelői pályáját Berettyóújfaluban kezdte, de itt nem sokáig dolgozhatott, mert a világháború közeledtével behívták katonai szolgálatra. Mint érettségizett embert hamarosan tiszti iskolába küldték. A II. világháborúban 1943-tól 1945 tavaszáig zászlósként szolgált az orosz fronton. Ekkor fogságba esett, ahonnan jó néhány év múlva, legyengülve tért haza Berettyóújfaluba. Legendás történetét ő maga mesélte el. A hadifogság hónapjai során a cseremiszek közt szorgalmasan gyűjtötte a hazai ízekre emlékeztető pentaton dalokat. A szabadulása után a csizmaszárába rejtve vitte magával a kottákat egészen Csap határállomásáig. Ezen az utolsó ellenőrző ponton a lábbeli megtetszett az orosz határőrnek, leparancsolta Erdélyi lábáról, így a titokzatos kézirat is lelepleződött, elkoboztatott, ő maga viszont ép bőrrel megúszta.

Nevelői hivatását ott folytathatta, ahol elkezdte, vagyis az 1. Számú Általános Iskolában. Rövidesen letartóztatták: egy gyerekcsíny politikai ügyé

nagyítottak fel, ami neki három év szabadságába került. Életének erről a mélypontjáról később is csak szűkszavúan volt hajlandó beszélni: „Tiszalökön kitanultam a gömbvasszerelő szakmát, kétszer annyit kereshettem volna vele, mint egy pedagógus. Visszatértem azonban a pályára, az 1-es számú iskolában kaptam állást, ahol 1939-ben kezdtem, s ahol a remek pedagógus és ember, Fehér Istvánné volt az igazgató” – emlékezett erre az időre.

Ez után már nem zaklatták, nem is adott rá alkalmat. Óvatos volt, nem politizált, elfogadta a helyzetet olyannak, amilyen, beletemetkezett a munkába. Meg is becsülték érte, több kitüntetésben részesítették. Született pedagógusként nem az elismerésekben látta pályájának igazi jutalmát, hanem abban a köztiszteletben, az áradó szeretetben, ami mindenhol sugárzott rá. Negyvenkét év alatt körülbelül ötezer gyereket tanított, s bár azokban az években sokan elvándoroltak Berettyóújfaluból, a tanítványai közül rengetegen maradtak is. Mondta, hogy neki kétszer annyi időbe telik megjárni a hivatalt vagy a boltot, mint másnak, mert lépten-nyomon meg kell állnia két szóra. Mivel kitűnő pedagógus volt, hamarosan igazgatóhelyettesé nevezték ki, s egészen 1960-ig töltötte be ezt a vezető beosztást. Abban az évben – mert mind a kollégái, mind a felettesei megbecsülték – felkérték, vállalja el a József Attila Általános Iskola igazgatói állását. 1965-ig volt a 2. Számú Általános Iskola igazgatója, innen az akkoriban épült 3. Számú Általános Iskolába került ismét tanárnak, s ott dolgozott 1981-es nyugalomba vonulásáig. Rajzot és éneket tanított, tanítói oklevele mellé ugyanis időközben Nyíregyházán tanári képesítést szerzett.

Emberi kiválósága abban állt, hogy túl tudta magát tenni a szörnyű sérelmeken, nem vonult csigaházba, nem lett cinikus, kiábrándult ember. Sőt, egy város Gabi bácsija tudott lenni! A tanítványai, a szülők és a település valamennyi pedagógusa előtt szakmai és erkölcsi tekintélyt vívott ki magának. Egyéniségének másik pozitív vonása az volt, hogy sohasem tolta előtérbe magát, hanem válogatás nélkül mindig azt az ügyet szolgálta, ami éppen jött. Alkatából hiányzott az önmegvalósítás individuális szándéka, az önzés, az, hogy egyéni érvényesülését mindenáron elérje. Ha honismereti, múzeumi vagy zeneiskolai munka várt rá, akkor annak élt, azt csinálta, még hozzá dinamikusan, példamutatóan. Szinte hallom, amint mondja: „Menjünk, gyűjtsük be a leendő városi múzeumba a feleslegessé vált paraszti eszközöket, hogy végképp el ne kallódjanak!”. Sohasem tétlenkedett. Rajztanári tudását különösen a 3. Számú Általános Iskolában kamatoztatta. Tanítványainak rendkívüli módon fel tudta kelteni az érdeklődését, ezért is ért el országosan kiemelkedő sikereket.

Van két fontos kulturális objektum Berettyóújfaluban, amelynek alapkövét, jelképes értelemben, ő tette le. Az egyik a zeneiskola, a másik a Bihari Múzeum. Ha valaki Nagykőrösön vagy a Debreceni Református Kollégium Tanítóképzőjében kántortanítói oklevelet szerzett, az garancia volt arra, hogy zeneileg művelt ember legyen, s legalább egy hangszeren játsszon. Gabi bácsi rendkívül szépen tudott orgonálni és hegedülni. Az államosítást követően nem kántorkodhatott tovább. Zenei kötődése azonban nagyon erős volt, ezért is végezte el az ének szakot. Természetes hát, hogy 1959-ben azonnal segítségére sietett a zeneiskolának, ami a hajdúböszörményi zeneiskola fiókjaként indult, s felajánlotta, hogy a délutáni és esti órákban a zeneiskola rendelkezésére bocsát egy-két tantermet. A zeneiskola 1963-ban önálló intézménnyé vált.

A 3. Számú Általános Iskolában Makai Mihály kolléga vezetésével működött a zeneiskola fúvósrészlege. Gabi bácsi ezt is felkarolta. Minden hangversenyen jelen volt, a tehetséges tanítványokat személyesen irányította a zenekarba. A nagyobbik fia rézfúvós volt, családi alapon is motivált tehát. Ebből a tanszkból vált híressé a Kovács Kálmán vezette fúvószenekar. A két-évente megrendezett országos versenyen az újfalui fúvószenekar egymás után négy alkalommal szerepelt az első helyen.

Lelkiismeretes falusi-kisvárosi pedagógusként rendszeresen eleget tett a családlátogatási kötelezettségének, ismerte tehát tanítványainak otthoni hátterét és szüleit is. Művelt és elkötelezett értelmiségi lévén felismerte, nem szabad hagyni, hogy az egykori paraszti életmód, a falusi gazdálkodás tárgyi emlékei és népművészeti eszközei veszendőbe menjenek. Össze kell őket gyűjteni az utókor számára. Néprajzi szakkört szervezett az iskolában, s a tanítványai segítségével rengeteg tárgyi emléket halmozott fel. Rövidesen kerámiatárgyakkal, rokkákkal, mángorlókkal, vasalókkal, szőttesekkel lett tele egy nagy ház padlása. Ezért jelenthetjük ki, hogy oroszánrészről vállalt a Bihari Múzeum anyagának megalapozásában. Rendkívül szerencsés körülménynek mondható, hogy 1974-ben, amikor megérett a helyzet az önálló múzeum megnyitására, már több száz, helyben gyűjtött, értékes tárgyat lehetett az épületbe vinni, amiből azonnal kiállítást tudtak rendezni, még hozzá olyat, ami miatt a helyieknek nem volt okuk szégyenkezni.

A szakemberek felismerték, hogy egy múzeum akkor fejlődhet, ha a fiatalokkal megszerettetik a gyűjtőmunkát és felébresztik bennük a lokálpatriotizmust. Héthy Zoltán, a Bihari Múzeum első igazgatója is tisztában volt ezzel. Éppen ezért elhatározta, hogy minden nyáron honismereti táborot szervez huszonöt-harminc környékbeli és helyi gyerekeknek, akik különböző témájú

gyűjtőutakra mentek a szomszédos falvakba. Ehhez megnyerte a fenntartó szervek támogatását, ennek köszönhetően az idén már a huszonötödik tábor szervezték. Az első néhány évben Gabi bácsi is részt vett a munkában, előadásokat tartott és személyesen avatta be a tanulókat a gyűjtőmunka módszereibe. Sokat segített hasznos tanácsaival, a táborokat lezáró tablókat többször ő készítette. Értett hozzá, hiszen rajztanár volt. Berettyóújfalu kulturális életének sokrétű szervezése okán evidens, hogy róla nevezték el a közművelődési díjat.

Gabi bácsi nagyon fontosnak tartotta a lokálpatriotizmust. Így beszélt erről:

Mert mi a hazaszeretet? Nem beszéd, nem prédikáció, hanem megismerés és cselekvés. A nagyvilágot szóban könnyű magasztalni, de aki túlnéz szűkebb hazáján, aki nem tud beilleszkedni a környezetébe, az rendszerint más hazarészt vagy világrészt sem tudna szeretni. Az ember folyton táguló, spirális körökből szervesen építi fel a maga világát, s ha valahol megszakad a folyamat, az egész semmit sem ér. Vagyis aki nem jó lokálpatrióta, az nem jó patriótának sem. Mert az ember a lábát csak szilárd talajon tudja megvetni. Márpedig a szilárd talaj rétegei a család, a baráti kör, a munkahelyi közösség, a környezet hagyománya, szokásrendje. Aki ezeket lebecsüli, miközben látszólag magasabb értékekre függeszti a szemét, az becsapja önmagát: nem tudna más értékeket sem becsülni.

Kiváló úttörővezető volt. Erdélyi Gábor 1965 körül, már nem egészen fiatalon, nagy lendülettel kapcsolódott be a mozgalomba, s korát meghazudtoló frissességgel vett részt a nyári táborokban is. Az általa vezetett táborok mindig élményszámba mentek a gyerekek számára, mert nem elégedett meg azzal, hogy a sátorállítás után naphosszat focizzanak, napozzanak vagy tétlenkedjenek a résztvevők, hanem már a táborhoz vezető út minden nevezetes állomásánál megálltak és ismerkedtek a történelmi emlékekkel. Vele a pihenés és a szórakozás is mindig nevelő célzatú volt. Olyan ifjúsági táborokat tudott szervezni, amelyek örökké emlékezetesek maradtak a tanulóknak, részint a látvány, részint a hangulat miatt. Minden ilyen alkalom felért egy valóságos honismereti felfedezéssel. Hozzátartozott ehhez a sütés-főzés is – ilyen gyakorlati ismeretekre is tanította a gyerekeket. Gabi bácsit a gyerekek a táborok miatt is szerették és tisztelték, s ezt a szülők is tudták. Osztályával részt vett a Balázs Árpád zeneszerző által kezdeményezett szentesi Éneklő Rajok Országos Találkozásán. A korra és rá jellemző történet, hogy a megyei selejtezőn majdnem elbukott a csoportja, mert az utolsó szám előtt az osztály, az úttörőraj

minden tagja elővette a hangszerét, és zenei kísérettel fejezték be műsorukat. A szigorú helyi zsűri azonban kifogásolta ezt, mondván: „Nem zenélő rajok, hanem éneklő rajok versenye ez!”. A központi szervezők óvással éltek a döntés miatt, így jutott el mégis Gábor bácsi és csapata a dél-alföldi városba.

Mindemellett maga is kezdeményező volt: 1978-ban megszervezte az I. országos úttörő népzenei fesztivált. Ez az időszak a debreceni úttörőházban a – híres-nevezetes Délibáb Népzenei Együttes prímása, a későbbi nyíregyházi egyetemi tanár – Joób Árpád vezetésével működő Csobolyó Népzenei Együttes fénykora volt, s sorra alakultak, illetve támadtak fel az iskolákban és a művelődési házakban a népzenei hangszeres együttesek. Minden megye delegálhatott csoportot, fényes seregszemle volt ez a városi művelődési központban; Béres János volt a zsűri elnöke. Emlékezetes szemle volt a fesztivál megnyitója, amikor a résztvevők otthon készített pogácsaremekeket halmoztak a beregi abrosszal terített asztalra. Napközis csoportjával részt vett a csillebérci művészeti táborokban, kiváló képzőművészeinek munkái pedig a zánkai Gyermekekalkotások Galériájának kincseit gyarapították.

Remek kertész hírében állt, amit saját kertje bizonyított. Sokoldalú ember volt. 1994-ben Berettyóújfalu városért kitüntetésben részesült. Az önkormányzat indoklása szerint: „Négy évtizedet meghaladóan fejtett ki példás pedagógiai tevékenységét. Hitét és lelkesedését a hadifogság és internálás évei sem tudták megtörni. Felejthetetlen érdemet szerzett a város zenei, művészi kultúrájának megteremtésében, az értékek megmentésében múzeum létesítése révén. Számára a szülőföld – a hely, az emberek iránti mély szeretet – az életető erő.”

A város a jeles férfiú születésének centenáriumára a 2020-as esztendő t Erdélyi Gábor Emlékévvé nyilvánította.

*Bakó Endre Benedek Lászlóval készített
interjúja nyomán szerkesztette: Trencsényi László*

Ertl Pálné Kuti Mária

életútja

Kuti Mária 1936-ban született Balassagyarmaton. Édesapja Hajmáskéren volt református lelkész, tanítóként végzett édesanyja pedig a háztartás vezetése mellett a gyülekezeti élet alkalmainak szervezésében tevékenykedett mellette. Négy gyermekük nevelése bőségesen ellátta őket feladatokkal. A szülők empátiával, mélységes odaadással, a szolgálatot komolyan véve végezték családi és közösségi munkájukat, ezért környezetükben egyöntetű tisztelet, megbecsülés és szeretet vette őket körül.

Kuti Mária alsó tagozatosként a hajmáskéri Református Elemi Népiskola tanulója volt 1942 és 1946 között. A II. világháború keresztülviharzott az egész országon, így Hajmáskéren is megrendítő, embertelen, keserű emlékeket hagyott maga után. A hajmáskérik nem menekültek nyugatra, mint azt akkoriban sokan megtették; édesapja nem akarta elhagyni a „nyáját”. Az anyagi veszteségeken kívül más bántódásuk nem esett, de a front átvonulásakor a templom és az iskolaépületek is megsérültek, s a katonai tábor sok veszélyt rejtő közelsége megnehezítette a mindennapokat. Kuti Mária szülei úgy döntöttek, hogy őt – legidősebb gyermek lévén – Balassagyarmatra küldik az ottani rokonokhoz, hogy nyugodt körülmények között folytathassa a tanulmányait. 1946 őszétől 1950 júniusáig a balassagyarmati Bajcsy-Zsilinszky úti Általános Iskola (korábban polgári leányiskola) tanulója volt.

Balassagyarmat második otthona lett, hiszen ott élt édesanyja családja, rokonsága. Nagyapja, dr. Mikó Pál a Balassi Bálint Gimnázium magyar–latin

szakos tanára a kisváros egyik köztisztelőben álló, tekintélyes embere volt. Nagymama, aki szintén okleveles tanító volt, olyan igényesen nevelte nyolc gyermekét, hogy mindannyian diplomát szereztek. A nagy családban több tanár is akadt, így Kuti Máriának bőven nyílt alkalma matematikát, latint, zongorajátékot tanulnia tőlük, kiegészítve mindezzel az iskolai anyagot.

Balassagyarmaton 1950-ben kitűnő eredménnyel végzett, visszatért Hajmáskérre, majd a veszprémi tanítóképzőbe jelentkezett, ahová azonban osztályidegen származására hivatkozva (paplány ne mételyezze az ifjúság lelkét!) nem vették fel. Édesapja mentőövként magántanulónak íratta be a Pápai Református Kollégium Gimnáziumába. Becsülettel el is végezte az első évet, levizsgázott, de korábbi vágyait nem adta fel. Különbözeti vizsgát tehetett a veszprémi tanítóképzőben, s így bekerülhetett az ottani második osztályba. Bejáró tanulóként diáktársaival együtt vonattal utazott, megélve az apró, napi nehézségek és örömsokaságát.

1954-ben kitűnő eredménnyel érettségizett a veszprémi tanítóképzőben. Ez lehetőséget biztosított volna számára a továbbtanulásra is, de Kuti Mária kisgyermekekkel szeretett volna foglalkozni, és alig várta, hogy tanítani kezdhesen. A legjobb tanulók egyikeként választhatott volna a felajánlott, jobbnál jobbnak ígérkező munkahelyek közt (Balatonfüred, Balatonalmádi, Veszprém), de ő a dédelgetett vágyának megfelelően olyan helyre akart menni, ahol még élnek a népszokások. Ahol lehetőség van népdalt gyűjteni, megismerni a hagyományokat, gyönyörködni viseletekben, közvetlen közlővel találkozni a magyar nép kultúrája születésének, megélésének és elterjedésének élményével. A központi irányítás következtében a végzett tanulók felének Nógrád megyébe kellett mennie, ő pedig Rimócot választotta, többi osztálytársában is kedvet élesztve a távoli ismeretlen felé.

Tanítási gyakorlatát az 1954/55-ös tanévben a rimóci általános iskolában töltötte. Ezt követően képesítést szerzett a veszprémi tanítóképzőben, s 1955. június 29-én megkapta tanítói oklevelét, majd további két tanévet töltött Rimócon. Ezekre az évekre örömmel tekintett vissza, hiszen beteljesíthette azt, amire vágyott. Teljes erőbedobással vetette magát az iskolai és a községi kulturális munkába. Az alábbi kéziratban őrzött naplórészlet Marika néni első tanítási napját mutatja be.

1954. szeptember 3.

Estébe hajlik az idő. A szekerek hazafelé igyekeznek a mezőről. A kislányok is hazahajtják a libákat. Itt ülök a szalmakazal tövében, s nézem, hallom

mindezt. Nyugodt vagyok, kicsit fáradt is. Már két napja tanítom a negyedikes rimóci gyerekeket.

Talán kezdjem az elején. Szerda este nagy izgalmak közepette lefeküdtünk. Holnap! Holnap! Mi is lesz? Csak a sok jó, amit várnak tőlem, beteljesedjen! Ilyen gondolatokkal aludtam el. Lefekvés előtt sokszor elolvastam azt a lapot, amit aznap kaptam otthonról. Olyan jólesett az a beindítás. Másnap újra ezekkel a gondolatokkal ébredtem. Szorongó érzés fogott el. Ünnepelesnek, szépnek találtam, de mégis félttem, izgultam. Talán a feladat nagysága, talán a magam kicsinyessége, vagy tán így együtt mind a kettő, nem is tudom, de valami erősen dobogtatta a szívem. Ebédelni már alig tudtunk. Mind a hárman izgulva elindultunk 12 előtt az iskolába. Hát eljött a nap, amiért tanultam, eljött ez a messzi távolságban levő alkalom, ez, amire mindig vágytam, megállni a kis falusi gyerekek előtt! Az iskolába érve láttuk, hogy a falhoz lapulva, tarisznyával a vállukon, szájba dugott ujjakkal, tágra nyílt, kíváncsi, mégis riadt szemekkel leskelődik néhány gyerek. Elsősök voltak. Szerettem volna lefényképezni! Édes kép volt!

Beértünk! A gyerekek láttára, azaz mikor megláttam őket, elszállt a félelem, s helyébe egy boldog érzés ült. Már alig vártam, hogy a gyerekekhez mehessek. Aztán az is elérkezett. Megálltam először előttük. Virágot kaptam tőlük, s aztán hozzáfogtam a munkához. Tanrendet diktáltam, s közben hátra mentem s úgy néztem hátulról a papír fölé hajló fejeket. A lányok egyformára fésülve. Egy kivételével mindnek egy copfja volt. Egyik-másiknak a hajába szép színes pántlika is díszlett. Nyakukon sokszoros gyöngy. Mindnyájan mezítláb, a fiúk is, lányok is. Van ugyan 2-3 olyan gyerekem, akik nem parasztszaládból származnak, ezek válnak csak el öltözetükben a többitől. A fiúk között vannak fegyelmetlenek.

Marika néni fiatal tanítóként meg akarta ismerni a helyiek életét. Csodálatos mesevilágnak tűnő, megtestesült valóság volt az, amit ott megtapasztalt. A népviseletben járó falusiak, a meleg időben mezítlábas kisiskolások, a sokféle népszokás szépsége, érdekessége, az élet földhöz kötő, rögös nehézségei, s az emberek ennek ellenére is derűs világa gazdag élményeket nyújtott számára. A tanítás mellett énekkart működtetett, községi könyvtárt vezetett, az iskolában a gyerekek és a tantestület fiatal tagjainak bevonásával bábszínházat hozott létre, ahol saját készítésű bábokkal tartották az előadásokat. Részt vettek a falu hagyományörző együttesében, de a helyi színjátszásban is, röplabdacsapatukkal országos spartakiádon is szerepeltek.

Mindeközben néprajzi adatokkal kiegészítve gyűjtötte a népdalokat. Járt a falut, felkereste az öregeket. Gyönyörködött az éneklő falu sok eseményében.

Elhivatottságát az is tükrözte, hogy negyedik osztályos tanítványainak dal-készlete több mint négyszáznegyven dalt tartalmazott, amelyek egytől egyig a falu fiataljainak s idősebbjeinek ajkán éltek. Gyűjtött dalait beküldte a Néprajzi Múzeum pályázatára is. Kuti Mária fontosnak tartotta a továbbképzési alkalmakat: részt vett a balassagyarmati nyári karvezetői tanfolyamon, de Budapesten a Népművészeti Intézet konferenciáira is ellátogatott.

Az 1956-os forradalom Rimóc életében is emlékezetessé vált. Az euforikus öröm és az egyéni sérelmeket megtorolni kész indulatok keveredése sok konfliktushelyzetet teremtett. Az iskolát többen a kommunista állameszmék létesítményének tekintették. Először el is akarták küldeni a „sok tanító”-t, hogy visszahozzák a régi „egy”-et. Később a forradalmi bizottságba választották őket, belátva jóindulatú hozzáállásukat és hasznos munkásságukat. A félreértések tisztázódtak, s bár nagyon marasztalták őket, következő évben többen kérték az áthelyezésüket. Kuti Mária szülei akkor már Balatonkenesén laktak, s hogy közelebb lehessenek egymáshoz, 1957 augusztusában elfogadta a felkínált lehetőséget, hogy az összevont 1–4. osztályt tanítsa a Veszprém megyei Pulán, a részben osztott iskolában, ahol 1959 augusztusáig maradt. Megragadta a bakonyi kis falu kedvessége, bája, bár akkoriban ott még nem volt sem villanyáram, sem posta, sem buszközlekedés. A Nagyvázsonyhoz tartozó körzeti iskola vezetője Reményi Antal volt, akivel ketten alkották a tantestületet. A hivatalos nevelői ülésekre gyalog mentek a Pulától öt kilométerre lévő Nagyvázsonyba. Otléte idején jelentős urbanizáció ment végbe a faluban: megépítették a Nagyvázsonyt Pulával összekötő utat Kossa István miniszter közbenjárásának köszönhetően, s bevezették a villanyáramot is. Emlékezetes volt az átadó ünnepség, melynek Kuti Mária aktív szereplője lehetett. Az ott töltött két évben táncsoportot is szervezett, akik az ottaniak ámulatára bemutatkoztak a környező településeken.

Szeretett volna olyan faluban dolgozni, amelyik még közelebb fekszik a szülei lakhelyéhez, és ahol az eddigieknél több kulturális lehetőséget is talál. A litéri kórus országos hírű volt akkoriban, így 1959-ben Litérre kérte magát, és annak ellenére, hogy csupán a napköziben volt hely, elvállalta az állást, s jelentkezett a kórusba. Akkorra a néptáncoktatás felé orientálódott, több tanfolyamot is elvégzett, hogy szakképesítést szerezzen. A tanév elindulásával azonnal megkezdte a néptáncfoglalkozásokat az alsós gyerekekkel.

Ertl Pálné Kuti Mária meggyőződése volt, hogy a magyarság gazdag kultúrkincséhez tartoznak a népi játékok és táncok, amiket kivétel nélkül minden gyermekkel meg kellene ismertetni. Sokakkal együtt ő is magáénak

vallotta Kodály Zoltán gondolatait, melyek szerint „a nevelő nem lehet el e játékok beható ismerete nélkül. Szomorú gyermekkorra nyomait holtig viseli, aki úgy nőtt föl, hogy nem volt része bennük. Annak nincs sürgősebb teendője, mint utólag megtanulni, beleélni magát, mert enélkül nem férkőzik a gyermek lelkéhez”. Kezdetben minden ellenszolgáltatás nélkül foglalkozott a gyermekekkel, mert nagyon fontosnak tartotta a tudás átadását. Elszántságát és a hamarosan jelentkező eredményeket látva az iskola vezetés teljes meggyőződéssel támogatta, s lehetővé tette számára a további munkát, amit iskolán belül végzett tevékenységként értékel.

1966-tól 1–2. vagy 3–4. osztályosokat tanított kifelmenő rendszerben, de volt példa nagyfelmenőre is az 1–4. osztály végigvitelével. Többször megbízták felsős órákkal is, így tanított matematikát 5., éneket 5–8. osztályban, s több készségi tárgyat, így technikát és rajzot pedig átmenetileg. A néptáncoktatásban egyre több gyermek részesült. Közben elvégezte a hároméves országos gyermektáncoktatói képzést, hogy működési engedélyt szerezzen.

Mindig arra törekedett, hogy a gyermekek értékeljék azt, amivel foglalkoznak, a népdalokat és a népzenet szeressék saját, természetes közegében, találkozzanak a néphagyományok szépségeivel, esztétikumával, igaz hazaszeretet ébredjen a szívükben. A táncanyag elsajátítása közben tanuljanak meg figyelni a többiekre, tiszteljék és segítsék egymást. Tudatosítani akarta a tanulóknak, hogy csak társaikkal együtt érhetik el a céljaikat, hogy milyen jó dolog együtt örülni, és érezni a közösség megtartó erejét. Marika néni mindig azt vallotta, a néptánc testi-lelki harmóniát ébreszt az emberben, szívet-lelket gyönyörködtető mivolta mellett nagyban hozzájárul a fiatalok megfelelő testi fejlődéséhez is, hiszen a sokrétű mozgás egészséges izomzatot és csontozatot eredményez, valamint elősegíti a légzőszervek és keringés erősítését. A táncos egész mozgásvilága rendezettebb, rugalmasabb, megjelenésében harmonikusabb, magabiztosabb, mindez pedig kiegészül a személyiség fejlődésben és az együttműködési készségben tapasztalható pozitív változásokkal is.

Megannyi elismerése közül talán az Életfa díj és a Magyar Örökség díj fejezte ki legpontosabban életének, munkásságának jelentőségét. Életpályája kiemelkedő pillanata volt, amikor sokak bátorítására polgármesterjelöltként indult a 2001-es időközi választáson, s többségi támogatással Litér község polgármestere lett. Marika néni személyes beszélgetésünk alkalmával mesélte, milyen érzés volt számára, amikor újabb esélyt kapott arra, hogy ismét tehessen kedves otthonáért, Litérért, s az itt élő emberekért. Pozitív élményként emlékezett vissza arra 18 hónapra, amit polgármesterként töltött.

Koránál fogva nem indult a következő választáson, mert biztosítva látta, hogy jó kezekbe kerül a község vezetése. Életének hetvennyolcadik évében, 2014. december 13-án megtért teremtőjéhez.

Marika néni munkája túlmutat az együttes létezésén, mely a jelképes Zöldág Néptáncgyüttes nevet viseli. Az általa vezetett gyerekcsoport a nevéhez híven a Foltin Jolán által jegyzett zöldágjárás koreográfiájával lépett fel az emlékezetes televíziós vetélkedőn a hetvenes évek végén. A tánccsoporthoz kapcsolódva összetartó közösséget kovácsolt a szülőkből is, akik aktív magját képezték a faluért és a kultúráért tenni akarók táborának. Egy-egy általa szervezett program több száz embert megmozgatott, lehetett az néptáncbemutató, néprajzos klubdelután, táncos tábor vagy községi műsor.

Részese volt annak a néptáncot oktató baráti csoportnak, akik megalakították az országos szintű Örökség Gyermekek Népművészeti Egyesületet. Szűkebb hazánkban, Veszprém megyében szintén alapítója és több évig elnöke volt a Veszprém Megyei Néptánc Egyesületnek. Nagyon fontosnak tartotta, hogy ezeken a műsorokon összehozza a környező táncgyütteseket. A megye több pontján szervezett olyan programokat, amiken adatközlők, kiállítások, játék- és tánctanítás segítségével mutatták be a Balaton-felvidék és a Bakony népművészeti örökségét. 1999-ben a budapesti Táncháztalálkozón, majd 2000-ben a Szentendrei Skanzen tájegységavatóján ismét több száz szereplő közreműködésével vonultatta fel Veszprém megye kulturális értékeit.

A magyar néptánc hagyományokat tanítványai nemcsak itthon, hanem szinte minden európai országban bemutatták. A határon túli kapcsolataink révén szerveződött turnék álltak legközelebb a szívéhez. Az általa tudatosan választott felvidéki, kárpátaljai, erdélyi csoportokkal immár harminc éve töretlen a barátság. Fontosnak tartotta, hogy a táncos gyerekek és az őket kísérő felnőttek megismerjék a határon túli magyar lakta vidékek történelmi, irodalmi, földrajzi nevezetességeit is.

Igazi *tanító* volt! Igaz rá Gárdonyi Géza gondolata: „A lámpás én vagyok. Világítok a sötétségben. Utat mutatok!”. Ertl Pálné Kuti Mária még ma is mutatja az utat! Tanítványai viszik tovább szemléletét, értékrendjét. Litér település művelődési háza az ő nevét viseli.

Pintér Katalin és Ertl Balázs

Farkas László

igazgató úr emlékezete

A nyírbátori, sőt a megyei, regionális pedagógiai közélet jeles személyisége, Farkas László 2020 nyarán, hetvenhét évesen távozott az élők sorából. Élete, munkája példa lehet a következő pedagógusgenerációk számára is.

Gyerekkori játszótársamra, későbbi pályatársamra emlékezem. Olyan boldog volt, hogy a tanító bácsik és nénik nagy fiai: Bertók Csaba, Papp Sanyi, az én bátyám, Somogyi harangozó bácsi unokája, Szántai Zoli és én is befogadtuk és játszottunk vele az iskola- és templomudvaron. Ketten voltunk a „kicsik”, felnéztünk a nagyokra, s persze mindenre rá tudtak venni bennünket. A játszótársak köre naponta bővült, s nekünk az az udvar maga volt a „paradicsom”! Később középiskolai és egyetemi iskolatársak lettünk, majd kollégák. Felváltva vezettünk pedagógiai szemináriumokat a főiskolán, s esti tagozatos középiskolai hallgatóknak marxizmust is tanítottunk.

Édesapja, Farkas László kádármester volt, édesanyja, Kozma Erzsébet női szabóként a debreceni Berger cégnél dolgozott. Az általános és középiskolát Nyírbátorban, az akkori „fiúiskolában” és a Báthory István Gimnáziumban végezte. Őszülő fejjel, címzetes igazgatóként gyakran emlegette a Puskás Lajos és Kovács Gyula által igazgatott iskolát. Laci diákkorában Kovács Gyula az osztályfőnöke volt, később igazgatókollégája. 2018-ban Farkas László így emlékezett vissza Kovács Gyulára:

Az osztályfőnöki teendők mellett matematikát és fizikát tanított, s élményszám-
ba menő kísérletekkel tette emlékezetessé a fizikaórákat. Így a fizikai törvénye-
ket nem a tankönyvből tanultuk meg, hanem az elvégzett kísérletek alapján
vontuk le a következtetéseket. A gyakorlatot tapasztalatból kiindulva mu-
tatta be, amivel aztán az elméletet könnyen meg lehetett tanulni. Hetente
kétórás fizikaszakkört vezetett, ahol először különféle papírbátékokat készí-
tettünk. Ezt követően a faesztergálás tudományával ismertetett meg bennün-
ket. Ezt a munkát csak igen fegyelmezett körülmények között végezhattük.
Később papírsárkányokat készítettünk, melyekben ötvözni kellett a papír- és
a famunkát. Olyan kis villanymotorokat szereltünk össze, amelyeknek minden
alkatrészét saját kezűleg készítettünk. Következésképpen figyelte a tanítási órákon
és a szakkörön végzett tevékenységünket. A fizikaórán bemutatott kísérletek,
s azok magyarázata után felhívta a figyelmünket arra is, hogy a könyvtárban
és a könyvesboltban hol találunk leírásokat. A sors különös érdekessége, hogy
hét év elteltével a régi iskolámba hívtak tanítani matematikát, fizikát, műszaki
ismeretek és gyakorlatok tantárgyat. Akkor már Gyula bácsi volt az iskola
igazgatója. Ki mondott volna nemet erre a felkérésre? Hisz a felkérés magától
Gyula bácsitól érkezett. Ekkor már az iskolának komplett fizika-szaktanterme
volt. Ilyen körülmények között álmom volt tanítani a gyerekeket. Gyula bácsi
a kérdésekre és az igényekre mindig korrekt, valós válaszokat adott; a lehető-
ségeket mindig tudatta tanítványaival és munkatársaival egyaránt; irányítása
alatt igazán jó, aktív tantestület működött. Nemcsak a mindennapi munká-
ban voltunk jó közösség, hanem a nyári szünetekben is együtt táboroztattuk
a gyerekeket a Duna-parton és a Zempléni-hegységben. Számomra megha-
tározó volt a Gyula bácsi által alkalmazott oktatási módszerek sokasága. Az
iskola az ő irányítása alatt kivívott egy olyan elismerést a járásban, amely-
nek sokan csodájára jártak. Úgy érzem, hogy számomra a diákevek élményei,
majd a Gyula bácsi tantestületében eltöltött időszak meghatározó volt, ugyan-
is elvégeztem a fizika szakot is. Így lehetőségem volt a tőle kapott gyakorlati
tudást és a tapasztalatokat a tanulók mellett a főiskolai hallgatóknak is átadni.
Így rajtuk keresztül Gyula bácsi örökségével egyre több kisdiaáknak adhatott
maradandó élményt a fizika világának felfedezése.

Farkas László egész életében szerette a sportot, általános iskolában kez-
dett kézilabdázni, meg akarván tanulni tanár elődje, a Baracsi Pál-féle
utánozhatatlan „jobbcsavart”. Később is oszlopos tagja volt a nyírbátori kézi-
labdacapatnak. Középkiskolában a sportolás más tantárgyak, nevezetesen

a matematika rovására ment, de aztán keményen megemberelte magát, hiszen a nyári kirándulása rövidült meg. A nyírbátori gimnáziumban 1961-ben sikerrel érettségizett, majd a Medicorban orvosi műszerész szakvizsgát tett, 1966-ban pedig a Tanárképző Főiskolán megszerezte első diplomáját a matematika és műszaki ismeretek gyakorlata szakon.

1966 őszén Berettyóújfaluban az Arany János Gyermekváros iskolájában állt először a katedrára. Ezután Nyírcsászáriban, majd a nyírbátori 1. Számú Általános Iskolában tanított. Nyírbátorba már nős emberként került, felesége Kökényesi Éva építésztechnikus, gyógypedagógiai asszisztens lett. Két gyermekük született: László faipari mérnök volt, 2019-ben súlyos, gyógyíthatatlan betegségben hunyt el, négy árvát hagyott maga után. Éva lányuk okleveles közgazdász. Mindkét gyermeküket tanítottam. Igen jól nevelt, szorgalmas, tisztelettudó diákok voltak. Tanulmányi előmenetelük is kiváló volt, a szüleik büszkék lehettek rájuk. Ezt a büszkeséget Laci soha nem titkolta, nagyon szerette a családját. Idősödő szüleit is rendszeresen látogatták Nyírbátorban, éppen úgy, ahogy Éva Kápolnán élő apját és anyját.

1970-ben a Tanárképző Főiskola 2. Számú Gyakorlóiskolájában matematikát és műszaki ismereteket oktatott. 1974-ben kinevezték az egykori nyíregyházi 107. Számú Ipari Szakmunkásképző Intézetbe gyakorlati oktatóvezetőnek. 1985 és 1988 között már a felnőtteket tanította filozófiára az Oktatási Igazgatóságon. 1988-ban igazgatóként tért vissza a 107-esbe. Innentől a térség szakképzésének meghatározó személyiségévé vált: az itt eltöltött harmincegy évből huszonnyolcat a Wesselényiben dolgozott. A 107-es iskola igazgatása alatt vette fel Wesselényi Miklós nevét, ő pedig a névadó szellemének megfelelően irányította az intézményt. A tanulók a szakma megszerzése után különbözeti vizsgát tehetnek, s két év tanulással érettségit szerezhettek. Iskolájában olyan szakmák is voltak, amiket csak érettségit követően lehetett megszerezni.

Mivel állandóan képezte önmagát, a tantestülete tagjaitól is elvárta a magas fokú önképzést. Széleskörű ismeretekkel bírt: filozófiából, pedagógiából, fizikából, műszaki ismeretek és gyakorlatokból diplomázott. Sokrétű tudását alkalmazva mindig igyekezett új arculatot meghonosítani a sokak által ismert intézményben. Ilyen volt a „Cisco” is, amiről Bertók Csaba nyugdíjas informatikus a következőket írta:

A Bethlen Gábor Szakképzőben a Cisco Lokális oktatást 1997 szeptemberében kezdtük. Az oktatás elindításának előfeltétele volt egy „Cisco” laboratórium. Ezt

a megyei szakképzési alaptól elnyert pályázat útján szereltük fel. Az oktatás elindult. A tananyaghoz megkaptuk a hozzáférés lehetőségét. Megindult az oktatók képzése is, a KLTE Számítástudományi Tanszéke mellett életre hívott „Cisco regionális akadémia” útján. A Cisco Systems, több magyarországi nagyvállalat jelentős anyagi hozzájárulásával, további laboratóriumok létesítését tette lehetővé. Ezért pályázatot írtak ki a laboratóriumokhoz szükséges eszközökre. A pályázat kiírása az év első napjaiban történt, elég rövid határidővel. Éppen az első félévvel kapcsolatos valamilyen értekezlet volt a Wesselényiben aznap, amikor Nyíregyházára kellett utaznom. Felkerestem az iskolát, s bár Laci éppen értekezletet tartott, a szűk határidő miatt kihívtam őt és elmondtam a képzés és a pályázat dolgait. Pillanatok alatt átlátta, döntött, pályáztak és megkapták a laboratóriumot, így elindulhatott a képzés a Wesselényiben is. Még aznap felhívtam a kisvárdai szakképzőt is, ott is megtetszett az ötlet, ott is sikerrel pályáztak. Így lett Szabolcs-Szatmár megyében három „Cisco lokális akadémia”.

Az igazgatói feladatok ellátását egészen nyugdíjazásáig, 2005-ig vállalta. Ezt a nehéz és felelősségteljes munkát erős kötelekkel, hittel és tántoríthatatlan akarattal végezte. Emellett szakértői, szaktanácsadói, főiskolai oktatói és egyéb közéleti feladatokat is ellátott. Az 1998 és 2002 közötti időszakban Nyíregyháza Megyei Jogú Város képviselője, ezen belül az Oktatási és Ifjúsági Bizottság elnöke volt.

Farkas László pályája során nagymértékben hozzájárult a megyei közoktatás és szakképzés fejlődéséhez. Munkáját számos kitüntetéssel ismerték el, de nagyra értékelte a régi tanítványok tiszteletteljes köszönését és kézfogását is. Nyugdíjas éveit is aktívan töltötte, továbbra is ellátott vizsgaelnöki, szakértői feladatokat. Írt cikket a nyírbátori Báthory István Gimnázium és Szakközépiskola ötvenéves fennállására készült jubileumi évkönyvébe. Arcképvázlatot készített a nyírbátori *Elődeinkre emlékezünk* című almanach számára kádár-mester nagybátyjáról, illetve kedves barátjáról, Matolcsi Miklósról. Szabadidejében szeretett sportolni, kézilabdázni, focizni, rajongott a természetjárásért, és minél több időt igyekezett eltölteni öt unokája társaságában.

Tudása, embersége, lokálpatriotizmusa mindenki számára követendő példa; hiányozni fog.

Raffay Zoltánné

Dinamikus ének-zene tanítás

(Farnadi Tamarával Buda Sára beszélgetett)

Azt mondják, hogy egy kicsi gyerek nem értheti meg a magasabb rendű zenét, ám nem is kell! Csak meg kell nyílnia a zene áramlásának. És amint ez a figyelem a zene befogadásába, hallgatásába bevont test, mozgás és mozdulatok által teljessé válik, a meghallgatása nem statikus, hanem dinamikus folyamat lesz.

Gondolkodtál-e már azon, mit jelent számodra Kodály Zoltán és Kokas Klára szellemisége a munkádban?

Engem Kodály Zoltán szellemisége Kokas Klára megismerése után ért el. E két mester művészi és tudományos találkozásában nyert értelmet minden dolog, amit addig a zenetanulásról, a tanításról és a kodályi teljes emberről nevelésről tanultam. Ekkor tudtam végre elmélyülni e két nagy zenei útban, amik a tanítás és a tanulás legmagasabb céljaira és eszközeire világítottak rá a kutatásaim során. Számomra már ők ketten mutatják az utat, melyen haladnom kell. Rendkívül sok ügyes és frappáns tanítási módszert tanultam a Zeneakadémián, szerettem is őket, de sohasem akartam, hogy a tanítványaim azt érezzék, a zenetanulás feszültségekkel teli folyamat, és a megfelelni vágyás kísérje minden megnyilvánulásukat. Így saját utakat kerestem azért, hogy ne vesszen el a zene, a tanítás és a tanulás közös öröme. Kokas Klára megmutatta ennek a rendkívüli szabadságát, amit mindig is kerestem. A természetesség, a biztonságos közeg megteremtése, az állandó tanári megújulás és kíváncsiság az, ami a hétköznapjaimban segít és életet lehel a munkámba.

Más lett a rálátásom a tanításra, a zenei nevelésre: tulajdonképpen a Kokas-pedagógiába helyeztem az Ádám Jenő és munkatársai által kidolgozott „kodályi” módszertant. A „Kokas” lett az egésznek a fészke, a melegágya, és abba tökéletesen, puzzle-szerűen bele tudtak épülni a módszertani elemek, miközben az egész tanítás szellemisége „kokasossá”, gyermekközpontúvá, színessé, örömtelivé és szabaddá vált.

És mi motivált arra, hogy a tanításodból módszertant hozz létre?

Nem gondoltam azt, hogy ez egy módszertan, de az évek alatt észrevettem, hogy én így tanítok. Egy MTA-s kutatási felhívás és az ezzel járó munka tudatosította bennem azt, hogy ki is lehet dolgozni a tapasztalataimat. Hozzájárult az is, hogy néhányan ez ügyben bizalmat szavaztak nekem, és elkezdtek felfigyelni és érdeklődni a munkám iránt. A legelső időkben Kokas Klára munkássága segített és adott támpontokat nekem; úgy kezdtem el összegyűjteni ezeket a negyvenöt perccet, hogy az a rendkívüli kincs, amelyet Kodály Zoltán és Ádám Jenő adott, egy olyan közegbe kerülhessen, ahol a gyermeki, szabad önkifejezés a legfontosabb. Közben én magam is egyre inkább feloldódok a tanításban. A Kokas-módszer kézen fogta és magába fogadta az ún. Kodály-módszert.

Hogyan formálódott benned a módszer, melyek az utadnak a főbb állomásai? Kezdheted onnan is, hogy beültél a padba és kapcsolatba kerültél a zenével.

A legelső gyerekkori tapasztalatom, hogy a szorgalom, amivel én igencsak meg vagyok áldva, mennyit segít a mindenféle nehézség áthidalásában. Ezért a mindennapos gyakorlás gyermekkorom óta természetes volt számomra. Ha folyamatosan csinálom valamit, ha kellő időt fordítok rá, akkor tudok valamilyen fejlődni és előrehaladni. Az egész életemet meghatározza, hogy kíváncsi vagyok, szívesen tanulok, szívesen gyakorlok és fordítok időt arra, ami érdekel. Ez így volt mindkét pedagógia kapcsán is. Szántam időt arra, hogy kikristályosodjanak a saját énekóráim, és tudtam, hogy csak a gyakorlat fogja meghozni az eredményt. Ha sokat foglalkozom vele, egyszer csak kialakul majd egy olyan tanulási és tanítási folyamat, amiben én és a gyerekek is ott-honosan, jól érezzük magunkat.

Fő állomásnak tekintem azt is, hogy amint elvégeztem a Zeneakadémiát, egy olyan iskolába kerültem, ahol hagyták, hogy a kedvem szerint tanítsak. Ez rendkívül nagy szabadságot adott. Friss diplomásként megbíztak bennem, elismerték, hogy jól csinálom. Nagyon hálás vagyok a győri Bartók Béla Ének-zenei

Általános Iskolának, hogy megadta azt a lehetőséget, hogy saját utamon járhaszak. És amikor eljött a kutatási időszak, akkor helyet és időt biztosítottak, így bartókos gyerekekkel dolgozhattam ki az egész formát. Frissen végzettként egy paradicsomi állapotba csöppentem, és ez az út hosszú évek alatt a „dinamikus ének-zene tanulás” létrejöttéhez vezetett. Az iskolámban végig mindenben segítettek, hogy megvalósíthassam azt, amit elkezdtem és elhatároztam. Rendkívül jó volt, hogy a gyerekek, a szülők, az igazgatóim és az egész iskola mindenben támogatott.

Hogyan találkozottál Kokas Klárával?

A tévében, egy élő műsorban láttam, ahogyan csodálatos módon foglalkozott a gyerekekkel. Aztán egyszer hallottam, hogy indít képzést, és jelentkeztem rá. Ez is egy olyan sima út volt, hogy egy pillanatig sem gondolkoztam rajta: egyszerűen elmentem hozzá.

Emlékszel-e az első találkozásotokra?

Hát hogyné! Tárt karokkal, nevetve fogadott, mintha ezer éve ismernék egymást. Aztán elindult egy Bach-muzsika, és csak én néztem a sok furcsa embert, akik körülöttem táncoltak, hajladoztak, a földön feküdtek, és azt gondoltam: mi ez, mi történik, mit keresek én itt? Oda is mentem Klári nénihez, hogy én nem jövök többet. Csak nevetett, megölelt és azt mondta, menjek csak, de úgyis visszahúz majd a szívem.

Egy afféle „zenészfal” alakult ki bennem hirtelen: elbizonytalanított a mozdulatok szabad megélése, a kitárulkozás, a zene felé forduló másfajta figyelem és átélés. Ez volt szombaton, de gondoltam, még a vasárnapot végigcsinálom valahogyan. És vasárnap valami megfordult bennem. Olyannyira, hogy hazamentem, és egyből megírtam a házi feladatként feladott dolgozatot, és mindent beleírtam: a rácsodálkozásaimat, az új tapasztalataimat, az érzéseimet, a felismeréseimet. Azt hiszem, kellett huszonnégy óra, hogy átfordítson egy másfajta látásmódra.

Mit adott ez a másfajta látásmód?

Egy tágabb perspektíváját a zenehallgatásnak, a zeneélménynek. Itt elég a hangokat figyelmesen átszűrni magunkon anélkül, hogy tudatos ismereteink volnának a zenéről. Amikor először így átszűrődött, átfolyt rajtam a zene, az katarzis volt, hátborzongató élmény. Nem akartam abbahagyni. Úgy éreztem, hogy még-még-még, nagyon sokszor szeretnék ilyet átélni. Másnap, hétfőn

bementem az osztályba, és már teljesen más voltam. Talán csak névéneklést játszottunk vagy megkértem őket, hogy álljanak föl, és többet mozogtunk. Talán egy dalocskával kezdtem el örömmel játszózni. Nem tudom, de megállt a levegő. Láttam a gyerekeken, hogy kinyílik a szemük, a fülük, én is elkezdtem furcsán érezni magam, mert már az első pillanattól kezdve működött! Éreztem, hogy innentől kezdve kinyílt ez a világ. A tanítási módszerem hirtelen megváltozott. Ráéreztem arra, amit Kokas Klára mondott. Pedig ez csak az első alkalom volt az osztályomban, de felismertem azt, hogy ez az egész merre fog haladni. Így aztán, ahogyan folytatódta a Kokas-továbbképzéses hétvégék, kezdtem ráismerni magamra, mindenre bólíntottam, hogy igen, ez így van. Aztán már semmit nem kérdőjeleztem meg, mert láttam, hogy ez így lesz kerek.

Kokas Klára azt mondja, legyen a zene mindenkié – ugyanezt vallja Kodály. Viszont nagyon más úton jut el hozzá. Kodály szerint a zenei írás-olvasáson keresztül lehet ezt megvalósítani, Kokas Klára pedig úgy gondolta, semmit nem kell tudni ahhoz, hogy a hangokban az ember egy biztonságos helyet alakítson ki. És igazából Te vagy az, aki a dinamikus ének-zene tanulási modellben ezt a kettőt megpróbáltad valahogy összehozni. Elmeséled, hogy miben különbözik a dinamikus módszertan a hagyományos kodályi metodikától?

Kokas Klára is írja, hogy mennyire fontos a zenei írás-olvasás, hallás és hangképzés. A zenei mesterségre nevelés. Ő ezt egy rendkívül fontos tudománynak tartja. Én magam is azt vallom, hogy zenét tanulni márpedig minden embernek kellene. Ám ahhoz, hogy befogadd, a magadévá tedd, és zeneszerető ember legyél, nem kell mélyen ismerni a zenét. Bennem tehát megvolt az a kettőség, hogy a kottázás micsoda élményt adhat, egy hangképző gyakorlat milyen öröm és felfrissülés, egy hallásgyakorlat milyen izgalmas lehet! Mindvégig azt kerestem, hogyan lesz ezekből élmény a gyerekek számára. Hogy lesz ezekből öröm? Hogyan lesz ebből egy saját kedvünkre való fejlődési vágy, hogyan ültessem beléjük a kíváncsiságot? A kodályi metodikának van egy hierarchikus, kis lépésekből álló felépítése, ami nagyon szépen belesimul abba a teljességbe, amit Kokas Klára már a kezdetektől felkínál a gyermekeknek. Kokas Klára a teljességet egy különleges zenebefogadásban mutatja be. A népdalok vagy a zeneovitól kezdődő dalrepertoárunk jóval bővebb: lehetnek benne régi stílusú, nagy ambitusú dalok is. Természetesen tisztában vagyok vele, hogy az éneklési készség kisgyermekkorban még nem tart ott, mégis az azokban való játék, illetve elmélyedés fontos érzelmi kapukat és zenei érzékenységet nyit

meg. A mozgásos zenebefogadás pedig azt jelenti, hogy a legnagyobb zeneszerzők legjelentősebb műveiből hallgatunk részleteket, amiket spontán mozdulatainkkal kísérünk, akár már a zeneovitol kezdve.

Kodály is azt mondja, hogy hallgassunk zenét, van irányított zenehallgatás, ami saját módszertannal rendelkezik. Ehhez képest miben különbözik, miben más a Kokas-módszer?

Nem igazán irányítottnak, hanem inspirálónak gondolom a Kokas Klára-féle zenehallgatást. Ez azt jelenti, hogy a zenei részletet újra és újra meghallgatva a segítő mondataim egyre közelebb visznek magához a zenéhez. A figyelem egyre közelít a zenei részek felé, a fülnek, a hallásnak tudat alatt egy jóval tágabb teret ad. Először nem enged és nem is tud fókuszálni a hallásunk: nem kívánja, hogy hangszereket figyeljen meg, hogy számolja az ütemeket, hogy kihalljon egy hangközt, egyszerűen csak fürödni akar a zenében. A zene többszöri meghallgatása közben óhatatlanul egyre ismerősebbé válik a dallam: ezt mindenki maga fedezi fel. Ha húszan hallgatjuk ugyanazt, akkor húszféleképpen halljuk a zenét, nincs egységes elvárás iránta. Egyszerűen kinyílik a képzelet, elindul a testi rezgés, ami megmozdítja a sejteket és mindenünket, és ilyenkor az agy mindkét fele harmóniában, nyugalomban van.

Mi a tanár feladata ebben a folyamatban?

Célom segíteni abban, hogy a tanulók megtalálják a nyugalukat ebben a helyzetben, és megismerjék azt az állapotot, ami segít a zene befogadásában. A nyugalmi állapot pedig egy nyitottságot ad, tehát egyszerűen kinyílik a figyelem a zenére. Azt mondják, hogy egy kicsi gyerek nem értheti meg a magasabb rendű zenét, ám nem is kell! Csak meg kell nyílnia a zene áramlásának. És amint ez a figyelem a zene befogadásába, hallgatásába bevont test, mozgás és mozdulatok által teljessé válik, a meghallgatása nem statikus, hanem dinamikus folyamat lesz. A gyermek ilyenkor használja a tapintást, a látást, a fantáziát, ezáltal érzékszervi zenebefogadás történik. A zene által egy másfajta minőség születik meg a gyermekben.

Van-e olyan tapasztalatod a sok közül, ami átütően mutatja meg, hogy a mozgás és a képzelet által a maguk módján még a kicsi gyerekek is közel tudnak kerülni a legnehezebben befogadható zenékhez?

Azt mondják, hogy a lassabb vonulatú zenék, amikben nincs annyi történés, csak kitartott hangok sokasága, a gyermeki léttel nem egyeztethetők össze,

mint a pörgés, az ugrándozás és a szaladgálás. Pedig megannyiszor látjuk, hogy csak heverésznek, és végre nem csinálnak semmit sem. Nekik is van tehát olyan állapotuk, amikor egy időre csillapszik a bennük lobogó tűz. Az a tapasztalom, ha ebben a helyzetben jól előkészítjük a lassú és hosszú zenei folyamatokat, pillanatról pillanatra képesek átélni ezeket. Emlékszem, az egyik Händel-mű egyik adagiós részletében olyan hosszú menetek voltak, hogy azt gondoltam, talán nem tudják majd nyomon követni a zenét. Végül azonban szép bolyongási történetek kerekedtek ebből, amelyekben erdőben való eltűnés, útkeresés és térképrajzolás is volt! Számomra ez egy rendkívüli felismerést jelentett, mert a saját megfogalmazásuk, érzeteik szerint pontosan azt mondták el, ami a zenében történik. Nem is csodálom, hogy nem találtak kiutat a zenéből, hiszen a szerző annyira hosszan csűrte-csavarta a dallamot. A gyerekek azonban nem hátráltak meg, átérték a folyamatot. Egy kisfiú azt is mondta, hogy a zenehallgatás alatt térkép nélkül maradt, ezért nem talált ki a sűrű erdőből. Nekem ez azt mutatta meg, hogy ő a saját, kilencéves módján minden pillanatát átérezte a zenei bolyongásnak. Nagyon szép történet volt. Kokas Klára ezt hívja totális zenebefogadásnak.

Mit gondolsz, hogyan tud adaptív maradni ez a dinamikus modell? Hogyan tudja megállni a helyét a kütyük meg a felbomló személyes kapcsolatok világában, ahol az egyén egyre inkább az izoláció felé sodródik?

Egy Kokas-módszerre nyitott személyiség, akiben eredendően benne van az állandó megújulási vágy, tud változni és változtatni, így ez egy rendkívüli, új dimenziót vihet a tanításba. Ám erre nem mindenki hivatott. Éppen ezért nem tudom elképzelni, hogy ez kötelezővé váljon az oktatásban. De aki végig ezt kereste, aki szeret és tud szabadon tanítani, akiben megmaradt a gyermeki lelkület, a játék öröme, az rá fog találni. Aki ebbe az irányba szeretne menni, nagy segítséget kap az induláshoz is, mert kidolgoztuk az óravázlatokat és a tanmeneteket is. A pedagógusnak meg kell vizsgálnia, hogy a saját csoportjában hogyan tudja adaptálni a rendszert úgy, hogy közben egyesíti ezt a saját lehetőségeivel és általa megnyitja a saját útját. A mi óravázlatainkból jó kiindulni, aztán ezeket lehet javítani, átdolgozni, így megszületnek a tanár saját, kreatív ötletei. Én ebben látom a tanárok nagy a lehetőségét: a kezdeti próbaidőszak után a saját elképzeléseik szerint haladhatnak. Úgy gondolom, a dinamikus modell rendkívül nagy szabadságot ad, miután átlátták és megtanulták a rendszert.

Kinek való ez a módszer és milyen vágyakkal érdemes belevágni? Milyen célok eléréséhez kínál megoldást vagy választ a dinamikus modell?

Először meg kell ismerkedni a Kokas-pedagógiával. Ez nagyon fontos, mert a dinamikus modell arra épül. Olyan embereknek ajánlható, akiknek a kreativitás mellett lételeme a gyermekközpontú és a személyiségközpontú nevelés. A modell legfontosabb célja a kodályi teljes emberré nevelés, amiben a zene egy eszköz. Célunk, hogy a gyermek rácsodálkozzon az egész világra. Olyan pedagógusoknak lehet ez igazán fontos, akik nem „csak” zenetanárok, hanem sokkal többek annál: arra törekszenek, hogy átlássák és megmutassák azt, mennyire színes és szép, de akár azt is, milyen szomorú és idegen a világ, az egész világ-mindenség, amiben élünk. Fontos, hogy meglássák, mi van egy hang vagy egy kotta mögött, hogy tudják, a kotta több a hangok sorainak, harmóniáinak és formarendszerének összességénél. Jóval tágabban kell értelmezniük a tanulást és a tanítást. A tanítóknak – a zenei képzésükkel együtt – ez egy valóságos kincsesbánya. Ne feledjük: ez egy zenepedagógiai módszer, ami egyaránt széles perspektívát adhat a zenetanárnak és egy megfelelő zenei alapképzettséggel rendelkező, más tudományterületen tevékenykedő embernek – tanítson akár nyelvet, matematikát vagy magyar irodalmat.

Lezárult egy hatéves kutatási időszak, létrejött a dinamikus modell, a hozzá tartozó mérésekkel. Van-e olyan eredmény, amelyet kiemelnél ezek közül?

A legszembetűnőbb, hogy a dinamikus módszerrel tanuló gyermekek messze a legjobb eredményeket mutatták a kreativitás terén. És ez a jövő! Az új generációk számára nagyon fontos lenne biztosítani azt, hogy a kíváncsiság, az aktivitás, a saját vélemény, a saját gondolatok és tervek formálása vigye őket előre a világban. Ezek mind azok a folyamatok, amelyekben a dinamikus modellben tanuló gyerekek kiváló eredményeket értek el. A dinamikus zene-tanulás sokféle lehetőséget ad az önkifejezésre, mindenki találhat magának egy-egy pontot, amiben meg tudja mutatni magát. Ez nagyon fontos, hiszen a gyerekek már babakoruktól folyamatosan azért küzdenek, hogy igazán lássák őket: „ez én vagyok”, „én ilyen vagyok”, „fogadj el így, ahogyan most vagyok”. Erre a dinamikus órák teljes időtartama alatt többféle lehetőségük van. Ez a fantasztikus, és ezért van egyfajta megnyugvás is benne. Ha egy gyermek az egyik pillanatban nehezen mutatkozik meg, lesz egy másik helyzet, ahol bátorságot kap. A gyerekek mindenképp megtalálják azt az alkalmat, ahol ki tudják nyilvánítani saját belső világukat.

Ha most álmodhatnál egy nagyot a dinamikus modell jövőjével kapcsolatban, akkor mi lenne az?

Csodálatos lenne, ha képzést indíthatnánk azoknak a pedagógusoknak, akik lelkesek vagy érdeklődnek a modell iránt. Örülnék, ha tanítók és zenetanárok is választhatnák ezt a zenepedagógiai rendszert, hogy minél tágabb körben és minél több helyen lehessen alkalmazni, ha – más kreatív pedagógiákhoz hasonlóan – lenne egy iskolája, és az itt végzett tanárok a közoktatásban is tudnák alkalmazni a Kokas-pedagógiát. Ez lenne a leghőbb vágyam, és ezen dolgozom most nagy lendülettel.

Foltin Jolán

Foltin Jolán a hazai néptánc-koreográfusok harmadik nemzedékének meghatározó egyénisége volt. Munkásságát számos díjjal és kitüntetéssel ismerték el, melyek közül a legjelentősebbek: Erkel Ferenc-díj, Kossuth-díj, a Nemzet Művésze díj, a Gyermekekért Díj, a Magyar Táncművészek Szövetségének életműdíja, Prima díj.

Koreográfusi munkásságában különös hangsúlyt kapott a nőiség, az anyaság; egyéni alkotói stílusának meghatározó jegye a líraiság, a folklórt mélységben megragadó, egyúttal a jelenkori nézőt megszólító művészi interpretációja. Előszeretettel merített a magyar irodalom kortárs alkotóinak műveiből is.

Foltin Jolán 1959-től a Bihari János Táncegyüttes tagja, 1982 és 1991 között az együttes művészeti vezetője, majd haláláig a mentora volt. A Bihari mellett a Honvéd volt az a hivatásos táncegyüttes, amely számára nagy formátumú alkotásokat hozott létre. Munkamódszerének meghatározó jegye az az egyéniség-központú alkotásmód, ami a táncosok személyiségére formálja a szerepeket. Ezt az attitűdöt színházi alkotásaiban is érvényesíteni tudta, hiszen egyszerű, érzékeny, funkciójában mégis odailló koreográfiákat készített, amelyben a mozgásbetétek a színészek karakteréből építkeztek. Gyermekek számára készült alkotásai egyszerre szolgálták a művészettel nevelés kodályi alapelveit és hoztak létre teljes értékű művészi élményt.

A művészi alkotómunka mellett Foltin Jolán életében a közművelődés és a néptánc-pedagógia is kiemelt szerepet töltött be. Novák Ferencsel,

Lelkes Lajossal és Stoller Antallal együtt ő volt az első városi táncházak ötlet- és házigazdája. Az újkori táncházakat a Kolozsvár közelében levő Szék hagyományos táncházaiban tapasztalt élmények hatására indították el Budapesten.

A Magyar Művelődési Intézet munkatársaként fáradhatatlanul munkálkodott az amatőr néptáncmozgalom jobbításán. Különösen nagy figyelmet szentelt a gyermeknéptánc-mozgalomnak és a néptánc-pedagógia kérdéseinek: útmutatásai napjainkban is irányt adnak e területeken. A munkatársaival közösen kidolgozott *Játék és tánc*-kiadványcsalád és pedagógiai program már a néptánc kötelező tantárgyként való bevezetése előtt vállalkozott a tananyagválogatás, a néptánc tananyaggá formálása tartalmi és módszertani kérdéseinek kidolgozására. 1991-ben az ő kezdeményezésére alapították meg a hazai népművészeti gyermekközösségek országos ernyőszervezetét, az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesületet, melynek tíz éven át elnöke volt.

Foltin Jolán távozása feladatot ró ránk, azokra, akik itt maradtunk: haladjunk tovább az általa megkezdett úton, és őrizzük meg szellemiségét.

Sándor Ildikó

*

Foltin Jolán gyermekkoreográfiáinak öröksége

„Mit néztek rajta, / Nem fekszik halva, / Most az ő szíve / Gyönggyel kirakva” – éneklik a gyerekek Foltin Jolán Szent Iván-napi párosítót feldolgozó színpadi művében (*A Holdnak háza van*, 1992), miközben először talán észre sem vesszük, hogy a lehető legnagyobb természetességgel fordítja át a felnőtt élet kérdéseit a gyerekek nyelvére.

Foltin Jolán gyermekeknek készített koreográfiáira annak ellenére sem tudok gyerekkoreográfiaként tekinteni, hogy azok számukra készültek. Bár vannak Foltinnak olyan darabjai, amelyek témaválasztása árulkodik arról, hogy alkotójuk gyerekfejjel gondolkodott (*Évszakok*), Foltin Jolántól talán kicsit távolabb állt a néptánc színpadi megjelenítésével való gyereknevelés direkt szándéka.¹ Életművének számomra – gyerekekkel foglalkozó, gyakorló

¹ Vö. Györgyfalvai Katalin koreográfussal, aki a Népművelési Intézet gyermektánc-munkaközösségének tagjaként kifejezetten az oktatás és nevelés szolgálatába (is) állította a magyar néptánc és népi játékok alapján gyerekek számára komponált etűdöket, rövid játék- és táncfüzereket, szintén nagyon magas esztétikai színvonalon (*Szentpál*, 1959, 1969, 1963). Foltint is foglalkoztatta

tánc tanár számára – egyik legfontosabb öröksége éppen az, hogy komoly emberi (női) létkérdéseket tudott megfogalmazni olyan formában, hogy az a gyermekek számára is befogadhatóvá válhasson.

Ma, amikor a gyerekeket mindentől meg akarjuk óvni, talán nehéz lehet megértenünk a tradíciónak azt a működését, amelyben a gyerekeket a felnőtt világ nem „hasította le” mesterségesen, óvva és védve őket a talán félelmeket is kiváltó életeseményektől, történésektől. Foltin műveiben – persze játékos formában – a kislányok mindig szembenéznek későbbi női sorsuk kiszolgáltatottságával (*Hírös kislány, Gyerekjátékok*), és az alkotó csodaszépen aknázza ki (és tartja tiszteletben) a gyerekekkel való munka lehetőségeit abban a tekintetben, hogy egymásra vetíti a gyermekek ártatlan vágyait és a felnőtt női élet várható, sejtethető nehézségeit, de teszi ezt mindig anélkül, hogy annak felelősségét a gyerekekre nyomná.

Foltinnál tartalmi tekintetben nincs éles határ felnőtt- és gyermek-koreográfia között (*Babázás, Dudanóta, Lagzi*). Alkotásaiban egyformán magas esztétikai színvonalon fogalmazza meg a női létkérdésekkel kapcsolatos gondolatait és érzéseit. Műveit a magyar népi gyermekjátékok éltetik: művészi mondanivalóját ezeken keresztül bontakoztatja ki, legyenek azok akár „gyerek”, akár „felnőtt” koreográfiák (*Dudanóta*). Alkotásai felragyogtatják a népi játékokban rejlő esztétikumot. Ez azért tud nála olyan elemi erővel megjelenni, mert ő képes és mer elvonatkoztatni a gyerekjátékok játékmagjában² rejlő jelentéstől, és művészi mondanivalóját nem ehhez, hanem inkább a népi játékok történelmileg és lélektanilag is rétegzett, mély gyökerű és sokszor fejthetetlenül bonyolult szimbolikus szövegbeli tartalmaihoz igazítja. A népi játékok között a szövegtartalom keresztül teremt kapcsolatot, és ez adja meg műveinek esztétikai gerincét.

Ezen keresztül az is érthetővé válik, hogy a népi játékokat mondanivalójának megfelelően feldarabolja, részekre szabdalja, szövegüket kánon-szerűen és változatos szólamkezeléssel egymásba játssza (ezen a ponton érezhető talán leginkább a korszak pedagógiai „csúcsteljesítményének”,

persze a néptáncban rejlő nevelőerő (Foltin és Tarján, 2006), nála is szoros a kapcsolat művészet és a pedagógia között, de nagyon érezhető, hogy szerinte a néptánc nem csak elsősorban a színpadon létjogosult; illetve ő talán kevésbé vonta össze a néptánc színpadi relevanciáját annak pedagógiai relevanciájával.

² A játékmag fogalmát Hintalan László, majd Lázár Katalin vezette be és alkalmazta a magyar népi játékok rendszerezésében. A játékmag a játékok azon „fő jellegzetessége, amely körül az egész cselekmény bonyolódik, amiért egyáltalán játsszák az adott játékot” (Hintalan, 2000: 19), másképpen: a játékcselekmény legfontosabb mozzanata (Lázár, 2005: 28).

a Kodály-módszernek [koncepciónak] a hatása). Ha művészi mondanivalója úgy indokolja, bátran eltekint a népi játékok eredeti játékmódjától: Foltin alkotásaiban például mondókákra is simán történhet vonulás, kapuzás, párvalasztás; rítuscselekvéseket alakít játékká vagy rítusszövegekre alkot táncot. Foltin túlságosan szuverén alkotó ahhoz, hogy a folklórműfajok formai keretei korlátozzák őt.

A magyar játék- és táncagyomány fenti eszközökkel való színpadi át-
lényegítésével együtt Foltin mindig meghagyta számukra a lehetőséget, hogy
gyerekek maradhassanak a színpadon. Bár koreográfiái a legapróbb rész-
letekig kidolgozottak, és az improvizációnak nem ad túl nagy lehetőséget,
a kompozíciók a gyermeki lélek mély ismeretéről tanúskodnak. Sosem
gondolkodik bonyolult dramaturgiában; gyerekkoreográfiáiban is gyakran
„felnőtt jelentésű” táncalkotásait (*Dudanóta, E, ke, há, né, ö...*) a népi játékok
cselekményeihez vagy népdalok szövegeihez köthető, életszerű szituációkból
bontakoztatja ki (*Hírös kislány, Babázás, Évszakok*), amelyekkel a gyerekek
könnyen és szívesen azonosulnak. A térhasználatban is mindig tartja magát
a népi gyermekjátékok egyszerűségéhez és tisztaságához.

Foltin kifejezetten mesetere annak, ahogyan színpadi kompozícióiban az
egyes játékokat, rítuselemeket, szépirodalmi szövegeket és zenés táncbeté-
teket egymáshoz köti, összefűzi, hogy a mű egészét összetartó, szövegtar-
talomból fakadó dramaturgiai szálát továbbvezesse (*A Holdnak háza van,*
Évszakok). Műalkotási gyakorlata, szemlélete sok későbbi táncpedagógus
munkáját inspirálta abban, hogy miként érdemes a táncórákon tanult és ját-
szott gyermekjátékokból színpadképes játékfűzéseket úgy összeállítani, hogy
azok közvetlen élménytelisége a színpad keretei között is megmaradjon.
Ami ebből a tudatos keverésből kijön, az a népművészet és a táncfolklór tiszta
forrásából kiindulva egy olyan örök érvényű esztétikum, amelyet a zenében
és a zenei nevelésben Kodály és Bartók tudott megvalósítani.

Foltin Jolán koreográfiái egyúttal összművészeti alkotások is abban
az értelemben, hogy a szépirodalom legalább olyan fontos szerepet tölt be
bennük, mint a kollektív szerzőségű folklóralkotások. Műveibe gyakran
emeli be – észrevétlenül vegyítve ezeket a népi játékszövegekkel és nép-
dalokkal – például Kiss Anna gyermekverseit, és dolgozza láthatatlanná a két
műfaj határait. A megszülető szöveget a gyerekek mondókaszerűen hasz-
nálják, és ugyanúgy táncolnak-játszanak rá, mint az eredeti népi játékokra.
A koreográfiák tartópillére a szöveg (akár szépirodalmi, akár népi eredetű):
sok Foltin-mű csak mondókára, szövegmondásra vagy a cappella énekszóra

komponálódik, s néha az az érzésem, hogy a zenés tánc szinte csak színesítő elemként van jelen az alkotásokban.

Foltin a táncmotívumok és -sorozatok, illetve tánc típusok mozdulat-tartalmi töltete felől tekint a néptáncokra. Autentikus anyagot használ, de nem feltétlenül szempont számára, hogy egy koreográfiát egyetlen tájegység vagy falu táncanyagának stílusában tartson.³ A gyerekjátékokhoz hasonlóan a tánc típusokat és -motívumokat is mondanivalójának megfelelően, szabadon keveri (*Ugróslány*).

Foltin koreográfiai munkásságának éppen ez az „összművészeti” jellege az, ami – véleményem szerint – rendkívül előremutató: a mai projektpedagógia sokat meríthetne ebből a szemléletből, illetve a tradíciót kollázsszerűen felbontó, majd egy magas esztétikai szinten újra összerakó gyakorlatból, ami egyfelől figyelembe veszi a 21. századi gyerekek igényeit, másfelől biztosítja azt, hogy a néphagyomány új életre kelhessen, elevenen élhessen. Foltin Jolán életműve azt példázza, hogy a táncfolklór éltetésének sokféle módja között lehetséges egy olyan megközelítés is, amellyel az eredeti formákat és funkciókat – megfelelő szakértelemmel és esztétikai érzékkel – rugalmasabban is lehet kezelni.

Ami számomra – táncosként, tánctanárként – talán még ennél is fontosabb: munkásságával Foltin Jolán megmutatta, hogy úgy is lehetséges gondolkodni a magyar néptáncról, mint amiben saját jogán a nő is megteremtheti a szuverenitását – persze a tradíció jogszokásaival szentesített társadalmi kereteken belül maradva. Műveiben mindig lírai hangvétellel ábrázolta a (tánc)hagyomány nőkre rótt korlátait, de 20. századi alkotóként a színpadon érzékeltetni tudta azokat a kitorési pontokat is, amelyeken keresztül a nők – valahol a kollektív szerepelvárások és a szuverén érzelmi megélések határán (*Lagzi, Páros, Párbeszéd, Dudanóta, Játék, Babázás*) – nagyobb játékteret biztosíthatnak a maguk számára.

Naponta tapasztalom, hogy az őket elárasztó ingerdömpingben a mostani gyerekeknek milyen nehéz definiálni azt, hogy kik is ők, és mire vágynak valójában. Visszacsatolva írásom kezdő soraira: az ő szívüket egyre nehezebb kirakni gyönggyel, vagyis sokkal nehezebben találunk el önmagukhoz. Ennek keresésében és megtalálásában Foltin Jolán művészete számomra követendő példát, a jövő nemzedékek számára pedig biztos és örök érvényű kapaszkodót mutat.

³ Azért erre is van példa; ilyen a *Páros* című koreográfiája vagy a sárközi anyagra épített *Évszakok* című gyermekkoreográfia.

Felhasznált irodalom

Foltin Jolán (é. n.): *Babázás*.

Foltin Jolán (é. n.): *Gyerekjátékok*. Zenéjét szerezte a Vízöntő Zenekar, előadta a Bihari János Táncegyüttes, szólót táncolt Simai Edit és Mucsi János. www.youtube.com/watch?v=-m9Xo2tNB5Y (*Utolsó megtekintés ideje: 2022. szeptember 26.*).

Foltin Jolán (é. n.): *Páros*. Előadta Simai Edit és Szögi Csaba. www.youtube.com/watch?v=pROlifL-N78 (*Utolsó megtekintés ideje: 2022. szeptember 26.*).

Foltin Jolán (é. n.): *Ugróslány*. Előadta Simai Edit és Szögi Csaba. www.youtube.com/watch?v=q0B8EYTmqJo (*Utolsó megtekintés ideje: 2022. szeptember 26.*).

Foltin Jolán (1985): *Dudanóta*. Előadta a Nógrád Táncegyüttes, 1985. augusztus 16. www.youtube.com/watch?v=YGz531EgMo4 (*Utolsó megtekintés ideje: 2022. szeptember 26.*).

Foltin Jolán (1992): *A Holdnak háza van*. www.youtube.com/watch?v=rgQd-WAqo6Ik (*Utolsó megtekintés ideje: 2022. szeptember 26.*).

Foltin Jolán és Tarján T. Katalin (2006): *Játék és tánc az óvodában*. Hagyományok Háza, Budapest.

Foltin Jolán és Szvorák Katalin (2009): *Lagzi II*. 2009. november 22. www.youtube.com/watch?v=UeYUUAQ_fUY (*Utolsó megtekintés ideje: 2022. szeptember 26.*).

Foltin Jolán (2010): *Évszakok*. 2010. június 13. www.youtube.com/watch?v=-kEF1IWC2Vic (*Utolsó megtekintés ideje: 2022. szeptember 26.*).

Foltin Jolán (2014): *Hírös kislány*. Előadta a Bartina Néptánc Egyesület, 2014. december 6. www.youtube.com/watch?v=tTNxcIzOhRo (*Utolsó megtekintés ideje: 2022. szeptember 26.*).

Foltin Jolán (2014): *Párbeszéd*. Előadta Prohászka Ágnes, Vojtek Attila, Rémi Tünde és D. Tóth Sándor, 2014. december 9. www.youtube.com/watch?v=XQXPAUW4qCc (*Utolsó megtekintés ideje: 2022. szeptember 26.*).

Foltin Jolán és Béres Anikó (2015): *E, ke, há, né, ö...* www.youtube.com/watch?v=bHJah6irIzY (*Utolsó megtekintés ideje: 2022. szeptember 26.*).

Hintalan László János (2000, szerk.): *Aranyalma: Játékgyománny*. Fővárosi Pedagógiai Intézet, Budapest.

Lázár Katalin (2005): *Népi játékok*. Planétás, Budapest.

- Sz. Szentpál Mária (1959, szerk.): *Gyermektáncok I. Néptáncgyakorlatok, játékok, játékfűzések, néptáncok az úttörő- és az általános iskolai táncszakkörök részére*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.
- Sz. Szentpál Mária (1961, szerk.): *Gyermektáncok II. Néptáncgyakorlatok, játékfűzések, néptáncok, történelmi társastáncok az úttörő- és az általános iskolai táncszakkörök részére*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.
- Sz. Szentpál Mária (1963, szerk.): *Gyermektáncok III. Néptáncgyakorlatok, néptáncok, baráti népek táncai, történelmi társastáncok az úttörő- és az általános iskolai táncszakkörök részére/Mellékletek*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.

Gordos Anna

Párhuzamos életrajzok, avagy két kolléga egymás között

A „párhuzamos interjú” alanyait régóta ismerem. Évát több mint ötven éve; régi barátság fűzi egymáshoz a két családot – „háztáji” gyerekeink és iskolai növendékeink neveléséről sok párbeszédet folytattunk, próbáltunk egymásnak tanácsokat adni, ha elakadtunk. Sokat tanultunk egymástól.

Aztán csatlakozott a „családi körhöz” Kati is. Az új nemzedék képviselőjeként ismerhettem meg a Lauder Javne Iskola mértékadó tanáregyéniségeként.

Kézenfekvő volt az ötlet: az ő beszélgetésük lejegyzése, az a kérdés, hogy együtt tekintsék át nevelői pályájukat. Mindketten megérdemlik, hogy tapasztalataik, pedagógusi hivatásuk megannyi közös tanulsága nagyobb nyilvánosságot kapjon. S talán a két pálya értéke is jobban felcsillan, ha egymáshoz rendeljük azokat. (T. L.)

Rövid pályakép: mikor és hol tanultatok, hol dolgoztatok?

Gádor Éva (1970 júniusában végzett Szegeden) (GÉ)

GÉ: Van apropója a beszélgetésünknek, ugyanis nemrég kaptam meg az „aranyoklevelet” a diplomálásom ötvenedik évfordulója alkalmából. A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kara adta ki ezt a magyar–orosz szakos általános iskolai tanároknak. Az intézmény neve azóta többször változott. A kezdetekben Szegedi Tanárképző Főiskolaként működött, ahol a legnépesebb szak a magyar–orosz volt. Majd Juhász Gyula Tanárképző Főiskola lett belőle. Napjainkban a fenti néven képezi a tanárokat,

teljesen átalakított szerkezetben. Az évfolyamomon különlegesen jó képességű, elkötelezett hallgatók kerültek össze, melyet az is bizonyít, hogy napjainkban is sokan tartjuk egymással a kapcsolatot. Számos szakmailag és emberileg is kiváló tanár került ki innen az életbe.

Pedagógusként 1970-től álltam munkába, Miskolcon dolgoztam két évig. Azután nyugdíjazásomig (2004) Budapesten, a XIII. kerületben a Tüzér utcai általános iskolában tanítottam, 1990-től az orosz nyelv helyett angolt.

Dobrovitzky Kati (1988 júniusában végzett Budapesten) (DK)

DK: A Budapesti Tanítóképzőn végeztem, közművelődés szakkollégiumon. Fantasztikus csoportom volt, olyan érdekes személyiségek, akik a kultúra sokféle területén működnek ma. Páratlan időszak volt, nemcsak a magam, hanem a társadalom számára is: a rendszerváltás időszaka. Megalakítottuk a Hallgatói Tanácsot, amelynek elnöke lehettem. Ebből a pezsgő légkörből léptem a munka világába, de pedagóguspályámat csak később kezdtem, mivel három éven át rendezvényszervező voltam. Ezután a Pályakezdők Speciális Szakiskolájában dolgoztam, majd 1995-től a Lauder Javne Iskolában, ami jelenleg is a munkahelyem. Itt sok szerepben próbálhattam és próbálom ki magam: osztálytanító, magyartanár, tagozatvezető voltam, fejlesztő és tehetséggondozó vagyok.

Miért álltatok a tanári pályára?

GÉ: Szerettem a gyerekeket, ez ma is így van, ez volt az első és legfontosabb szempontom. Élvezem, hogy segítek nekik megismerni a világot, felkeltem az érdeklődésüket. Úgy gondoltam, ha a pályám folyamán gyerekek között vagyok, én is tovább érzem magam fiatalnak. Az iskolai tanítási szünetek is vonzóak voltak.

DK: Egész korán eldöntöttem magamban, hogy kicsikkel szeretnék foglalkozni. Vonz az érdekes, naiv gondolkodásuk, a világnak az olyan észlelése, ami eredetiséget, folytonos szempontváltást mutat. Mivel magam is igénylem a változatosságot, fontos, hogy a munkámban ezt megélhessem. Valószínűleg ez is eredményezte, hogy klasszikus állami intézményben nem tanítottam, a reform-, illetve alternatív iskolákat választottam.

Jeles előképek?

GÉ: Voltak példaképeim, főleg azok a személyiségek, akik önálló gondolkodásra, véleményalkotásra szoktattak. És ezt meg is kellett indokolnom. Szívesen emlékszem Olga néniére, aki történelmet tanított az általánosban. Könnyedén, élményszerűen magyarázott.

A gimnáziumban többen voltak: Szappanos Anna néni a biológiát és a kémiát tette érdekessé. Sipka Sanyi bácsi a latin nyelven keresztül gyarapította a műveltségemet. Horváth tanár úr szigorú logikájával a matekot szeretettette meg velem. A két tornatanár, Balogh Imsi és Török Sanyi humorral, vidámsággal vezette végig az órákat. Mindez Hódmezővásárhelyen történt.

Szegeden a magyar nyelvészeti tanszéken találkoztam tiszteletre méltó személyekkel: Benkő tanár úr a szintakszis logikáját adta át, Zsolnai tanár úr pedig a lelkesedést a szép magyar beszédhez, íráshoz. Az irodalom tanszéken Vajda Laci bácsi az igaz emberségre és annak harcos képviselőjére buzdított. Hosszú szakasz volt ez az életemben. Az ötvenes évek elejétől 1970-ig. Jó emlékezni rájuk. Milyen példaképeim voltak? Jó néhányukat felsoroltam, és a legfontosabb, a leginkább magától értetődő helyzet majdnem kimaradt. Azaz, hogy genetikailag is bennem volt annak a lehetősége, hogy milyen pályára kerüljek. Édesanyám is tanár volt. A közgazdasági technikumban tanított gép- és gyorsírást Hódmezővásárhelyen. Már gyerekkoromtól együtt éltem azzal, hogy anyukám napjai a diákjai körül forognak. Állandóan új ötleteket, módszereket talált ki, hogy hangulatossá, vidámmá tegye az óráit, például népszerű táncdalok ritmusára növelte a gépírás sebességét. Felismerte a tehetségeket, versenyeztette őket. De észrevette a tanulók lelki problémáit is, tanácsokat adott nekik. Sokan az otthonunkba is ellátogattak, és élete végéig kapcsolatban voltak vele (2011-ben hunyt el kilencvenkilenc évesen). Lehet, hogy ez is a hosszú élet titka! Azt hiszem, ez a példa befolyásolta az én hivatásomat, pályafutásomat is.

DK: Nagy hatással volt rám a 3–4. osztályos tanítóm, Lázárné Marika néni, aki már akkor csoportban dolgoztatott bennünket. Vele részt vehettünk a komplex matematikaoktatás kísérletében, és egészen izgalmas, újszerű tevékenységeket mutatott, amiket nagyon élveztem. A másik fontos pedagógus személyiség dr. Szeszler Anna, aki csoportvezetőm volt a főiskolán, majd az ő alapításával megalakult Lauder iskolában dolgozhattam vele több mint tizenöt éven át, egészen a nyugdíjba vonulásáig. Talán az a közös a két személyben, hogy mindketten bátor újítók, olyan utakat kerestek a szakmájukban, amivel érdekesebbé, tartalmasabbá és gyermekközpontúbbá tették az oktatást. Engem ugyanez inspirál a mai napig.

Gondolatok-e a pályaelhagyásra?

DK: Pályaelhagyóként kezdtem, azaz a főiskola után nem mentem el tanítani. A kötelező gyakorlatok során a nevelőtestületek hangulata térített el.

De rendezvényszervezőként is elsősorban gyerekekkel foglalkoztam, így azért nem sodródtam olyan messze a pályától.

GÉ: Talán egyszer gondoltam a pálya elhagyására, amikor továbbképzési felelősnek hívtak egy nagy szállodába jóval több fizetésért. Nem volt bátorságom elvállalni. Csak a gyerekekhez, illetve a tanításhoz értek, de az se semmi!

Mi a legfontosabb pedagógiai hitvallásotok?

GÉ: Számomra a türelem, a megértés, a példamutatás a gyerekek és szülők iránt is. Csak a családdal együttműködve lehet eredményeket elérni, ebben hiszek. Biztos fontos része a hivatásom esetleges eredményes gyakorlásának, hogy van három fiam. Ők még kis- és nagydiákok voltak az aktív tanárságom ideje alatt. Az anyai tapasztalatom sokat segített, még akkor is, ha nem minden helyzetet tudtam sikeresen megoldani. Az együttérzés, következetesség meghatározta az anyai és a tanári döntéseimet.

DK: Számomra az, hogy: „Emlékezz a saját gyerekkorodra!”. Ha el tudod fogadni a gyermeki reakciókat, a különbözőségeiket, akkor tudsz megoldásokat is találni. Így lehet csak valódi tartalommal megtöltve az empátia, és ez alapvető elköteleződés a család és a diák felé egyaránt.

A legszebb pedagógiai esetetek:

GÉ: Legszebb pedagógiai eseteim az osztályfőnökségből adódtak, több ilyen is van. A pályaválasztásban sokat segítettem a nyolcadikosaimnak, például Robi nevű tanítványomat, akinek kiváló kézügyessége volt, szeretett fúrni-faragni, a faipari szakközépiskolába irányítottam. A következő tanévben megjelent az édesapjával és egy csokor virággal, hogy megköszönjék a tanácsomat.

Az osztályomba járó gyerekek minden helyzetben bíztak bennem, még olyankor is, amikor a saját hibájukból kerültek konfliktusba. „Éva néni úgyis megoldja!” – mondták ilyenkor. Valóban, ilyenkor mindig a legjobb megoldásokat kerestem. Bevezettem, hogy a fogadóóráimra a szülő a diákkal együtt jöjjön. Irodalomtanárként a művek segítségével lehetőségem volt toleranciára, együttérzésre nevelni őket. Sokszor magam is féltem, hogy egy-egy esetben mi lesz a tanulók reakciója: például amikor Radnóti életéről beszélgettünk, az egyik diákom, Orsi felállt és büszkén elmondta, hogy az ő nagymamája is zsidó. Az osztálytársak megdöbbenen, de együttérzőn hallgatták. Abban az időben – a '80-as évek végén – ez nem volt magától értetődő.

DK: A nevelés végső célja szerintem az, hogy boldoguljon a gyerek. Ha ennek látom az eredményeit, azt mind-mind sikerként élem meg, és ezek nagyon

különböző felnőttkori élethelyzetek lehetnek. A Pályakezdők Speciális Szakiskolájában harminc éve eladói végzettséget szerezhettek a diákok. Ma is van olyan, aki megállít egy-egy áruházban, és élete legjobb éveiként mesél az együtt megéltekről. Aztán van olyan is közülük, aki Londonban PhD-hallgató, és beszámol kutatásairól, megkeres, visszajelzést kér. Ahogyan novellákat, verseket is küldenek a volt tanítványaim, és megkérnek, hogy mondjak véleményt ezekről.

A legnehezebb pedagógiai problémátok a pályán:

DK: Legnehezebbnek mindig azt élem meg, amikor nem tudok segíteni. Amikor a pedagógiai eszközeim nem működnek az adott szituációban. Van, hogy kevés vagyok, ám legtöbbször annyira eltérnek egymástól a szülői elvárások, attitűdök és az én megoldásaim, hogy nem tudunk eredményt elérni.

GÉ: A kirándulások miatt állandó szorongásaim, félelmeim voltak: „Ne legyen baleset, és érezzék jól magukat a diákok!”. Előre bejártam az útvonalat, mértem az időt, ellenőriztem a környezetet. A kirándulás napján ennek ellenére is rossz érzéseim maradtak, nem élveztem.

A másik, hogy gyűlöltem a rossz magatartásért írásbeli intőket vagy a szorgalomért osztályzatokat adni. Szerintem ez nem helyes pedagógiai eljárás, de ebben nagyon egyedül voltam.

Hogy látjátok, mi a generációs különbség köztetek, s mi az „állandó” közös?

GÉ, DK: Állandó közös a gyerekek szeretete. Mindkettőnk számára nagyon fontos a differenciálás, a szülővel való partneri kapcsolat. A különbözőség az eszközökben, eszközhasználatban van. A digitalizáció, a vizualitás előretörése nagyon megváltoztatta a szemléltetés, ismeretszerzés módját, így a módszerek is változtak.

A végére: Kati hogy látja, anyaként milyen fiút nevelt „neki” Éva? Éva hogy látja, milyen „unokákat” nevelnek neki Katiék?

GÉ: Miután kettőnkben nagyon sok az azonosság emberileg és szakmailag is, eláruljuk, hogy ez nem véletlen, hiszen a családi kapcsolatokon belül is hasonló az érzelmi kötődés, a családtagok közötti egyetértés. Anyós és meny egyformán tanár, ez nemcsak szakmai attitűd, de a gyereknevelésbe és az utódok mindennapjaiba is beleivódik. Éva nagymama és anyuka, Kati anyuka, Éva fiának a párja.

DK: Bizony, Évának három fia van, akik közül a legidősebb az én párom. Így igazán pontosan érezhetem mindazt a sok pozitív hatást, amit anyaként a gyerekeire gyakorolt. A férjem törődő, a nőket egyenjogú partnerként elismerő férfi, aki nemcsak a szavak szintjén, hanem a családi élet bármely területén meg is éli ezt. Így az sem csoda, hogy ezt mi is hasonlóképp adjuk át a fiainknak. Hálás vagyok azért, hogy így alakult az életem, ezt Évának is köszönhetem.

A gyermekek néptánc- mozgalma hőskorából – Györgyfalvai Katalin emléke

Györgyfalvai Katalint (1937–2012) személyesen 1982-ben ismertem meg, amikor húszévesen a Vasas Művészegyüttes tánckarából a Népszínház Táncegyüttes hivatásos társulatához kerültem. Az ismerkedés első időszakára – ennyi idő távlatából is – úgy emlékszem, hogy a próbák alatt adott instrukcióiból alig értettem meg valamit. Ilyenkor segítségemre siettek a Vasas régi táncosai, akiknek a hívására jelentkeztem az együttesbe, és „lefordították” nekem az olyan érthetetlen, idegen szavakat, számomra ismeretlen zenei kifejezéseket, mint például a *crescendo* és a *decrescendo*, a *tempo giusto*, az *accelerando* és a *ritardando*. A munka közben csak fokozódott a zavarodottságom, mivel sem az irodalmi, sem a képzőművészeti hivatkozásait nem ismertem, és bár többször említette, hogy „nem szégyen kérdezni”, büszkeségből elengedtem a fülem mellett a célzásait. A próbák rendkívül erős szakmai fegyelem mellett zajlottak – amit Györgyfalvai a saját munkájában is végig megkövetelt –, de a társulat egyáltalán nem utazott külföldre. Más, amatőr vagy hivatásos együttesek ugyanakkor egyfolytában jártak a világ minden tájára. Két év után ezért úgy döntöttem, hogy kilépek a Vasasból és a Duna Művészegyüttes tánckarába jelentkeztem, ahová fel is vettek. Két év utazgatás és a kevésbé szigorú előadói-szakmai követelés mellett azonban 1984-ben hiányérzetem támadt.

Furcsa módon hiányzott a szigor és a fegyelem, és mert a hivatás is érdekelni kezdett, átkéredzkedtem a Népszínház táncegyütteshez, ahová

Györgyfalvay egy hosszas beszélgetés után be is vett. Munkatársi kapcsolatunk innentől kezdve minőségi változáson ment keresztül. Ha csak tehettem, mindig rákérdeztem az ismeretlen kifejezésekre és társművészeti hivatkozásaira. Erre – mivel ekkor kaptam első szóló szerepeimet – a különpróbák során nyílt igazán lehetőségem, illetve a többnapos belföldi „turnékon” és az előadások utáni, esti beszélgetéseken. (Ezekben az években ajánlotta fel, nem kis meglepetésemre, a tegeződést is.) Az együttesen belüli „továbbképzések” egészen 1988-as nyugdíjba vonulásáig folytatódtak.

Amikor a '90-es években a Vasas együttesben kezdtem koreográfiákat készíteni, a szakmai, „mester és tanítvány” közötti kapcsolatunk tovább folytatódott. Ha hívtam, mindig eljött és próbált segíteni. Ilyenkor néhány mondatban elmondta, hogy mit tart jó megoldásnak, de azt is (és ebből volt több), amit nem gondol annak. A tanácsaihoz hozzáfűzte, hogy amit mond, csak ajánlás, nem muszáj megfogadni, de mindig hozzátette, hogy szerintem még miket kellene elolvasni, minek nézzek utána. Kapcsolatunk 2000-ben újra hivatalos formát nyert, mikor jelentkeztem a Magyar Táncművészeti Főiskola néptánc-koreográfus szakára, ahol az első évben ő tanította a Koreográfiagyakorlat és -elmélet tárgyat. Ezekről az évektől, vagyis a „tanár-diák jogviszony” éveitől kezdtem feljárni a Balaton utcai lakására, és hosszasan beszélgetni vele. Az évtized végére a sok-sok konyhai szakmázásnak és anekdotázásnak köszönhetően kapcsolatunk „baráti” jellegűvé vált. Ez annyira igaz, hogy 2007-ben megengedte, hogy megszervezzem a hetvenedik születésnapi köszöntőjét a Vasas Művészegyüttes székházában.

Györgyfalvay Katalin Budapesten született 1937. január 12-én. Életének és munkásságának főbb állomásait Fuchs Livia írásai alapján rendeztem időrendi sorrendbe.

Györgyfalvay a családjáról – édesanyjáról, édesapjáról, testvéréről – keveset beszélt. A róluk szóló információkból kiderül, hogy szülei „úgynevezett magasan kvalifikált értelmiségiek” voltak, akik nem sokat törődtek vele. Elmondása szerint úgy érezte, családjában nem nagyon volt helye, és mikor tizennégy évesen sikeresen felvételizett a Néphadsereg Művészegyüttes tánckarába, beköltözött a Váci utcai Tiszti Házba, mivel édesapja kitagadta. Hivatásos táncosként eltöltött éve alatt magántanuló volt, ekként érettségizett le, és ezzel egy időben B kategóriás oktatói vizsgát tett a Népművészeti Intézet tanfolyamán. Miután 1956-ban feloszlatták a Honvéd együttest és őt osztályidegennek nyilvánították, 1957 végéig nyilvántartott munkanélküli volt. Ebben az időszakban egy újságíró barátja révén lehetséges lett volna új életet kezdeni, egyetemre járni Franciaországban, de az itthon maradáást választotta.

1957-ben több budapesti zenei általános iskolában tanított néptáncot képe-
sítés nélküli tanítói státuszban, miközben ének-zene tanári diplomát is szer-
zett a Tanárképző Főiskola levelező szakán. Ebben az évben Györgyfalvay
megpróbált stabil állást találni. Így került a Népművészeti Intézet Táncosztá-
lyához, aminek akkor Pór Anna volt a vezetője. Itt ismerkedett meg későbbi
férjével, Szigeti Károllyal, és – elmondása szerint – ekkor kezdődött életének
következő szakasza.

Állást ugyan nem kapott, munkát viszont annál inkább. Szigeti rögtön be-
dobta a „mély vízbe” és levitte Kecskemétre, ahol a Kodály Zoltán Ének-zenei
Általános Iskolában elkészítette első gyermekjáték-összeállítását *Pünkösdőlő*
címmel. Szigeti Károly még ugyanebben az évben bevitte őt a Bihari János
táncgyűttesbe is, ahol megismerkedett Novák Ferencsel, és 1962-ig hárman
vezették az együttest. Györgyfalvay az asszisztensi munka mellett a HVDSZ
Kulturális Osztályán egy éven keresztül funkcionáriusi feladatokat is vállalt,
aminél – véleménye szerint – nem volt abszurdabb lét a világon. Ezzel együtt
a Bihari együttesben ő vezette a balett-tréningeket, és itt készítette el első
koreográfiáját *Széki dalok* címmel.

Györgyfalvay a Népművelési Intézet gyermektánc-munkaközösségének tag-
jaként 1959-től részt vett a *Gyermektáncok I–III.* című könyvsorozat 1960-ban,
1961-ben és 1962-ben megjelent anyagainak összeállításában.

Gyerekkorában Jármai Edit balettstúdiójában tanult táncolni. Az ő aján-
lására felvételizett a Néphadsereg Művészegyüttes tánckarába, ahol a hivatá-
sos táncosi pályáját 1951. augusztus 15-én kezdte meg. Ezekben az években
László-Bencsik Sándor vezette a tánckart. Emlékei szerint az együttesben
mindenki kedves volt vele és vigyázott rá, különösen Nádas Marcella balett-
mesternő, akire a sok évtized távlatából is szívesen emlékezett vissza. El-
mondása szerint a mesternő mindenkiből kihozta a lehető legtöbbet. Mivel
Györgyfalvay nagyon sokat gyakorolt – általában úgy, hogy mások ne lássák –,
hamar a jobbak közé került. A próbák szüneteiben az öltöző tükrére ragasztott
cédulákról matematikát és kémiát tanult, mert készült az érettségire. Szabad-
idejében Shakespeare-t, Thomas Mannt és orosz klasszikusokat olvasott,
vagy a Váci utcai Bartók Terembe járt komolyzenei hanglemezeket hallgatni,
az együttesben pedig folyamatosan kérte a zenészeket, kórustagokat, hogy
tanítsák meg szolmizálni. Miután egy előadás alatt Seregi László *Kalotaszegi*
táncok című koreográfiájában nem volt hajlandó a többiekkel együtt rossz
ütemben belépni a zenére, a pályakezdő Györgyfalvay fegyelmet kapott. Ekkor
magyarázták el neki, hogyan lehet valakinek úgy igaza, hogy még sincs igaza.

1955-ben Molnár István lett a Honvéd együttes tánckarának vezetője. Innentől kezdve Györgyfalvy a balettképzés mellett Molnár-technikát is tanult, amiről később úgy vélekedett, hogy „forogni, na, azt meg lehet tanulni belőle”. Bevallása szerint azonban attól a szovjet vendégkoreográfustól tanulta meg igazán, hogyan kell forogni, aki fél évig dolgozott az együttesnél. Ekkor értette meg ugyanis igazán, hogy mi a tengely, a forgatóerő és a forgatónyomaték.

Györgyfalvy pedagógiai munkásságának kezdetéről tudjuk, hogy 1957-től az általános iskolai néptáncoktatás mellett éveken keresztül gyerekénekek tematikájú bentlakásos tanfolyamokat szervezett általános iskolai pedagógusok számára. A rövid számok mellett rengeteg gyerekjátékot csinált, szabadidejében pedig *A Magyar Népzene Tára I., Gyermekjátékok* című kötetét tanulmányozta, amit később is az egyik kedvenc olvasmányaként említett.

Az ebben az időszakban készített játékfűzései bekerültek a '60-as évek elején megjelenő *Gyermektáncok* I–III. köteteinek anyagába. A Tankönyvkiadó által gondozott sorozat anyagát a Népművelési Intézet gyermekénekmunkaközössége: Györgyfalvy Katalin, Magyar Gizi, Oskó Endréné, Simay Zsuzsa, Szentpál Mária, Szentpál Olga és Szigeti Károly állította össze. A köteteket Szentpál Mária szerkesztette. A kiadványokban szereplő néptáncgyakorlatok, etűdök és játékfűzések főként az úttörő és az általános iskolai táncszakkörök részére készültek.

Ezzel egy időben az Országos Pedagógiai Intézet (OPI) felkérésére Györgyfalvy Katalin és Oskó Endréné elkészítették *A néptánc tanterve és utasítása az ének-zene tagozatú általános iskolák V–VI. osztálya számára* című tanítási anyagokat. Ezek lényegében szabad válogatások a *Gyermektáncok* köteteiből. Az 1961-ben és 1962-ben megjelent füzetek az ének-zene tagozatos általános iskolák 1–4. és 5–6. osztálya számára készültek (a 7–8. évfolyamok anyaga már nem jelent meg).

Györgyfalvy – a Táncművészeti Dokumentumok 1983-as kiadványában található dolgozatában – az ének-zene tagozatos általános iskolákban folyó néptáncoktatás funkciójáról a következőket írja: „Anyagában a magyar folklóron, szemléletében a magyar néptáncművészet legjobb eredményein, módszerében a korszerű művészetpedagógián alapuló táncművészeti oktatás legyen, amely végső soron vázlatos betekintést nyújt az egész táncművészet leglényegesebb összefüggéseibe – az ösztönműveltség részeként, és a speciális iskolatípust figyelembe véve” (*Györgyfalvy*, 1983: 30).

A speciális iskolatípusra vonatkozó 1962-es tanulmányban egyben pedagógiai szemléletét, nézeteit is kifejti: „Az énekes-táncos népi gyermekjátékokon és a motívumtanításon keresztül elérhető mozgáskészség fejlesztése, a térérzékelés fejlesztése, a felső tagozatban az improvizációs jártasság kialakítása, és a maradandó élmény nyújtása, mikor [...] a gyereket érzelmileg annyira megfogja a művészetben rejlő /felismertetett!/ emberi kifejezés lehetősége, hogy értelmileg is hajlandó utánajárni ennek a »varázslatnak«” (*Györgyfalvy*, 1983: 31). Fogalmazásából kiderül, hogy – bár a fejlesztési feladatokat illetően más néptáncpedagógia terminológiát használt – már 1962-ben az elmúlt években tartalmilag megújult, korszerű kompetenciaalapú oktatás elvei szerint gondolkodott. Ebben az írásában kitér az oktatóképzésre is. Véleménye szerint a néptánc tanítása éppen olyan „szakma”, mint a többi, ezért a néptáncoktatóképzés ügyét valamelyik pedagógiai főiskolához kéne csatolni.

Itt kell megemlíteni a Népművelési Propaganda Iroda által 1973-ban kiadott *Gyermektáncok* című kiadványt is, melynek törzsanyagát a tizenkét évvel korábban megjelent *Gyermektáncok* című kötetek anyagából Györgyfalvy Katalin és Simay Zsuzsa válogatta. A könyv bevezetőjét és a didaktikai tanácsokat Györgyfalvy írta. Ezekből a fejezetekből kiderül, hogy a könyv elsősorban a néptáncszakkörök munkáját hivatott segíteni, de a didaktikai tanácsokban – az általános szakmódszertani szabályok mellett – megemlíti a testtartásokra, a gesztusokra és a partnerekkel szembeni magatartásra való odafigyelés fontosságát is.

Pedagógiai munkásságának meghatározó eleme – az iskolai szintű néptáncoktatás mellett – a felnőtt táncosok számára kidolgozott, klasszikus balettgyakorlatokon alapuló tréningje. Ezt az általa „manipulált balett-tréningnek” nevezett technikát előbb a Bihari együttesben, majd a Vasas együttesben és az Állami Balett Intézetben, végül a Népszínház Táncegyüttesben dolgozta ki. Mivel technikai elvárásaihoz mérten nem érezte megfelelőnek a klasszikus balettben és a folklórban hagyományos felsőtest- és karhasználatot – a forgás- és ugrásgyakorlatok mellett – Györgyfalvy nagy hangsúlyt fektetett az ezekre vonatkozó testtudat magas szintű kialakítására. A különböző rúd-, közép- és diagonálgyakorlatokat mindig eltérő ritmusú és tempójú karkíséretekkel, gesztusokkal, mozdulatokkal kombinálta.

A táncosai pontosan tudták, hogy Györgyfalvy nem a pedagógiai tervszerűség elvét követve alkot. Mivel emberekkel dolgozott, a próba „cél- és feladatrendszerének” alapos megtervezését nem tartotta életszerűnek. Ez nem azt jelenti, hogy nem voltak előzetes elképzelései arról, amit látni szeretett

volna, de legtöbbször csak a próbateremben derült ki, hogy működnek-e a kigondolt formák, szituációk az adott térben és az adott előadókkal. Ez nyilvánvalóan igaz lehet a színház- és táncművészet egészére nézve is, azonban Györgyfalvayt olyan szintű igényesség és maximalizmus jellemezte, hogy ha egy készülő műben megoldhatatlan problémákat vélt felfedezni, képes volt megszakítani a többhetes munkafolyamatot, és akár előről kezdeni az egészet. Ilyenkor – hogy táncosai ne kudarcként éljék meg a döntését – indoklásképp a személyes élményein keresztül magyarázta el, hogy milyen hasznos dolog az életben, ha az ember a rossz megoldásokból is tud tanulni.

Gyermektánc-koreográfiai éveken át a korosztályi találkozók ékkövei voltak, mert bennük a művészi hitelesség és igényesség a gyerekvilág pontos ismeretével társult.

Felhasznált irodalom

Bura Ibolya (2014, összeáll.): *A népművészet napszámosa. Keszler Mária életútja és írásai. Dokumentumok a néptáncmozgalom hőskorából.* Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest – Szekszárd.

Fuchs Lívía (2012): Egy pálya emlékezete. Beszélgetéssorozat Györgyfalvay Katalinnal. *Parallel*, 25–28. sz.

Györgyfalvay Katalin (1983): Az ének-zene tagozatú általános iskolákban folyó néptáncoktatásról /1962/. In: Dr. Kaposi Edit (szerk.): *Táncművészeti dokumentumok 1983.* Magyar Táncművészek Szövetsége, Budapest. 27–42. https://adt.arcanum.com/hu/view/TancmuveszetiDokumentumok_1983/?p-g=45&layout=s (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.)

Péter Petra (é.n.): Györgyfalvay Katalin: *Bújócska*, 1983. Az elemzés a Philther-projekt szempontrendszer alapján készült. https://www.academia.edu/37234904/Gy%C3%B6rgyfalvay_Katalin_B%C3%BAj%C3%B3cska_1983_ (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.)

Riba Katalin: Az iskolai néptáncoktatás történetéhez. http://www.tani-tani.info/az_iskolai_neptanctanitas (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.).

Mihályi József

Katalinok

Párhuzamos pályák emlékezete

*S boldog léssz, mert boldogokat tudsz tenni körüléd,
S élted célja felé, pályád fénylepte határin,
Emberi szép tettnek kísér hű képe keresztül.
(Kölcsey Ferenc)*

Magam is abban a zuglói általános iskolában tanítottam, ahol ők kezdték a pályát. Innen datálódik barátságunk kezdete is. Érdeemesnek tartok írni az életútjukról, arról az immár negyven évről, amit a tanítói pályán töltöttek, nevelve a hat-tíz éveseket, szeretve ezt a szép hivatást, és – ahogyan a párhuzamos interjúból kiderül – megbecsülve főleg a szülők és a kollégák, majd utóbb a tanítványok által is.

Elsőként *Ásványné Halla Katalin* beszélt nekem az életéről. Negyven év tanítói munka után tette le a lantot. Elfáradt – mondja – a gyerekzsivajtól, a napi stressztől, a folyamatos osztályfőnöki teendőktől, a szeptembertől júniusig tartó órákra való felkészüléstől.

Életútjáról így beszél:

Kisgyerekként nevelőszülőkhöz kerültem, ahol a „nővérkém”, a fogadott testvérem játszott velem először iskolásat. Ő már akkor eldöntötte, hogy tanár lesz, és haláláig valóban iskolában tanított. Jó mintát kaptam, láttam a nevelőszüleimtől is. Parasztemberek voltak, szép szóval, bölcsen neveltek bennünket.

Ha veszekedtek is velünk, éreztették szeretetüket. Sokat énekeltek nekünk, boldog volt nálunk a gyermekkor. Óvodába, napközibe soha nem jártam. A nevelőanyám sok dalt, verset tanított. Mindketten biztosították a nyugodt családi hátteret nekünk, gyerekeknek. Pályaválasztásomat – utólag nézve – általános iskolámban Kátay Józsefné, azaz Vali néni is befolyásolta. Ő volt 1. és 2. osztályban az osztályfőnököm. Nagyon ragaszkodtam hozzá, mert mosolygós, türelmes, könnyen rendet tartó tanítót ismertem meg benne. Kilenc évig tanultam zongorázni, sokat énekeltem, majd a Szent István Gimnáziumban folytattam tanulmányaimat. 3. osztályos voltam, amikor lehetőségem nyílt „nevelőként” dolgozni Parádsasváron, az ott táborozó gyerekek mellett. Akkor éreztem először, hogy tudok hatni a gyerekekre. Zenei foglalkozásokat vezettem, figyelték rám, le tudtam kötni az érdeklődésüket. Édesapám kereskedelmi pályára szánt, de a nevelőapám inkább a tanári pálya felé irányított.

1976-ban az érettségi után – a jól sikerült felvételi ellenére is – esti képzésre kerültem a Budapesti Tanítóképző Főiskolán. Ekkoriban sok képezés nélküli nevelőt alkalmaztak a közoktatásban. Ezért ebben az évben kezdtem el napközis nevelőként tanítani az Álmos vezér téri általános iskolában. Az intézmény nagyon támogatta, segítette továbbtanulásom, tanulmányi szabadságot is kaptam. Nem könnyű munka mellett tanulni, de az elmélet mellett rögtön jött a gyakorlat is, és ez jó volt. 1979-ben, miután végeztem az énekpedagógia szakon, megkaptam az első osztályomat, tanítónő lettem. Szinte gyerek voltam még én is, de az idősebb kollégák szeretettel fogadtak, sokat tanultam tőlük, nem irigyelték átadni a tudásukat, a stílusukat, a tapasztalataikat. Szerencsém volt az Álmosban. Fiatal voltam, sok mindent ösztönösen el tudtam érni a gyerekeknél. Sok problémán átsegített az a nevelési minta is, amit a nevelőszüleimtől kaptam. A fegyelemre nevelésről írtam szakdolgozatomat. Számomra fontos volt, hogy óráim jó hangulatban teljenek, hogy a gyerekek szinte ne vegyék észre, hogy tanulás közben „fegyelmezve vannak”. Ahány gyerek, annyiféle, ezért a magas osztálylétszámok ellenére is rengeteg időt igyekeztem fordítani a sok-sok egyéni beszélgetésre. Fontos a szülő is, no meg az iskola elvárása is. A szülők segítőkészek voltak, bár az akkor kötelező családlátogatás nem adott igazán valós képet. Ám ennek segítségével kicsit beleláttunk a gyerekek otthonaiba.

Akkoriban a tanmenet, a tankönyv egyféle volt. Működtek a munkaközösségek, a kollégákkal segítettük egymást. Több fiatal tanító, tanítónő dolgozott, ezért a szabadidőnket gyakran együtt töltöttük. Az idősebb kollégáink szerettek bennünket.

15 év után – a volt napközis párom csábítására, akit nagyon szerettem – a tanévet a József Attila-lakótelep általános iskolájában kezdtem el. Itt nehezebb volt bánni a gyerekekkel, mert nem „saját nevelésű” 2. osztályt kaptam. Év végére sikerült náluk olyan eredményt elérnem, amit akartam. Eleinte úgy éreztem, több kollégával nem találok meg a közös hangot, de három év elteltével észleltem és tapasztaltam a megbecsülést. Mégis visszahúzott a szívem Zuglóba. Nyugalomba vonulásomig a Hermina úti általános iskolában voltam 1–4. osztályos osztályfőnök és tanító. Az első itteni osztályommal töltött 4 év – ahol az összes hátrányos helyzetű, gyenge tanulót megkaptam – nagyon tanulságos volt, de korántsem könnyű. Harminchárom gyerek egy kis tanteremben. De évről évre több lett a sikerélményem ebben az osztályban is. A szülők hálásak voltak, mert sok extraprogramot csináltunk a napközis kollégánövel együtt. Majd idővel az iskola angol–magyar két tanítási nyelvű oktatási intézmény lett. Kimagasló iskolavezetés, jó képességű, válogatott gyerekek, szaktantermek, egyhetes erdei iskolák stb. Sokat köszönhetek az igazgatónak, Hernádi Jánosné Borikának. Jó volt tanítani az egymást inspiráló, igényes tanítói közösségben. Az iskola nyitott volt az új tanítási, nevelési programokra. Drámapedagógia, differenciált tanítás, csoportos munka, interaktív tábla, amit a gyerekek is nagyon élveztek. Mehettünk továbbképzésre is. Versenyeket nyertünk irodalom, nyelvtan, matematika, ének és egyéb tantárgyakban. Bemutatóórákat, Luca-napi vásárt és sok-sok olyan hagyományos extraprogramot szerveztünk, amiért a gyerekek nagyon szerettek ide járni. A szülők támogatták az iskolát, hogy minél színvonalasabb, jó oktatásban részesüljenek gyerekeik. Mi, a tanáraik is nagyobb megbecsülést kaptunk.

Nekem mindig az volt a legfontosabb, hogy a gyerekek jól érezzék magukat az óráimon, a képességeiknek megfelelően tudjanak maximálisan teljesíteni és tanulni. Sokat, szinte mindennap énekeltünk. Munkámban felhasználtam a továbbképzéseken tanultakat és a kollégáktól ellesett módszereket is. Mindig megpróbáltam jól kezelni a szülőkkel való esetleges konfliktusokat. Mondhatom, hogy ez többnyire sikerült is. A főiskola akkoriban sokat adott lélektani, pedagógiai és egyéb szakmai területen, de a gyakorlat számított. Sok új tankönyvet használhattunk. Munkánkat nagyobb szabadsággal, magasabb fizetéssel végezhattük. A szülők közössége felé is volt elvárásom: mindenki tegyen meg mindent azért, hogy együtt tudjunk működni, de az iskolában az én szavam dönt.

Nem volt könnyű, szerettem, szívesen csináltam, de bizony belefáradtam. Sok pozitív visszajelzést, elismerést kaptam. Megbecsültek a kollégák,

a szülők és a gyerekek is. Voltam az év pedagógusa, kaptam miniszteri dicséretet, jutalmakat pedagógusnapra, és elkísér a sok-sok szép emlék, a gyerekek mosolya, kedvessége, szeretete.

Azokkal az egykor fiatal kollégákkal, akikkel az első iskolámban, az Álmosban együtt kezdtünk tanítani, a mai napig összejárunk. Közös programokat, nyaralásokat szervezünk, nosztalgiázunk, mert ott az egy jó csapat volt. A férjemet is ott ismertem meg. Olyan élethelyzetekbe kerültünk akkoriban, amikben tudtuk egymást segíteni, szükségünk volt egymásra nemcsak az iskolában, de a szabadidőnkben is. Az azonos szakma – mondhatom: hivatás –, a közös érdeklődés: a zene, a színház, a kirándulások stb., az idősebb kollégák segítőkészségének és támogatásának, és a nyári táboroztatásoknak az emlékei, a nevetések még ma is összetartanak bennünket. Jó hangulatú, szeretetteljes, humorral teli volt az ottani légkör, hiszen ezek a legfontosabbak a munkahelyen és az életben is. Jó érzéssel tölt el, hogy sok tanítványom is a tanári pályát választotta, talán mert én is minta voltam számukra, akárcsak annak idején nekem a nevelőanyám.

*

A második Katalin, *Mérész Katalin* pályája, pályaválasztása szinte egyértelmű volt, hiszen a családban volt egy vasdiplomás pedagógus nagypapa, az édesapja Serényfalván, a Putnok melletti iskolában és kultúrházban dolgozott igazgatóként, édesanyja pedig tanítóként, ráadásul a négytagú család még az iskola-épületben is lakott. Katalin valójában azonban színésznő szeretett volna lenni, annyira szeretett bábszínházat csinálni kicsiknek; belátható, hogy egy tanítónő mindennap szerepel – ha nem is a színpadon –, a gyerekek az ő állandó nézői, hallgatói, legfőbb kritikusai, így mégis a pedagóguspályát választotta.

Életéről a következőket meséli:

Szüleim később Putnokra kerültek az általános iskolába, ahol szintén nagy közösségi élet, szabadság volt. Sokat dolgoztak, hiszen este még a dolgozók iskolájában is tanítottak. A putnoki gimnáziumi évek után a sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskolára iratkoztam, ahol ének-népművelés szakon végzetem. A kisteleplülések után vágytam Budapestre, ahol aztán Zuglóban, egy pedagógusszálláson kaptam helyet. Apukámmal kerestünk egy iskolát, és 1981-ben így kerültem az Álmos vezér téri általános iskolába, ahol azóta is, immár negyven éve tanítok. Az első nap félelme hamar elmúlt, barátságos,

befogadó tantestületbe kerültem, bár akkoriban az újonnan épült Füredi úti lakótelep gyerekei öt osztályt töltöttek meg egy évfolyamon, és az osztálylétszámok is magasak voltak. Sok férfi kolléga is volt a tantestületben, ami sajnós ma már nem mondható el, és az idősebb kolléganők örömmel fogadtak, szívesen megosztották velünk a tapasztalataikat. Rögtön harmadikos osztályt kaptam, bár napközisnek vettek fel, féltem kicsit, hiszen nagy volt a felelősség, de örültem is a kihívásnak. Az elmélet megvolt, de bizony a gyakorlat hiányzott.

Jó alapokkal, képességekkel jöttek a diákok, sok volt a fiú, hiszen testnevelés tagozatos osztály volt, és én minden évvel egyre többet tudtam, fejlődtem, tanultam a többiektől, akikkel a tanórák után is sokat beszélgettünk. Jó volt akkor a sok fiatal kollégával együtt tanítani, itt ismertem meg a későbbi férjemet is. Öt évig otthon voltam, miután megszülettek a lányaim. Nehéz volt visszajönni, de aztán hamar belerázódtam; jöttek az új kihívások, új tantervek, új tankönyvek – ez talán kicsit kaotikus volt, de volt benne jó is. Szerettem a Mozaik-féle kiadványokat, majd tarolt az Apáczai, de volt tankönyv az sajátos nevelési igényű tanulóknak is. A *Tanító* szaklapból sok érdekes ötletet lehetett meríteni a szemléltetéshez, az oktatás színesítéséhez. Az iskolavezetés támogatta a továbbképzéseket, az alsóbb évfolyamokon tanítóknak is volt igény a megújulásra, akár még nyáron is (persze nem a saját költségükön).

Régóta 1–4. évfolyamon tanítok – a létszámok manapság már kisebbek, de a gyerekek közötti különbségek nagyobbak, nem könnyű velük dolgozni, át kell állni a differenciált oktatásra, egyre kevesebb a frontális osztálymunka, pedig az is kell, de a drámapedagógia, a vizuális eszközök és technikák segítenek. A férjemmel 2000-ben országos levelező tanulmányi versenyt indítottunk a tíz–tizenkét éves korosztálynak, évekig Soltvadkerten táboroztattam, voltak bemutatóórák, erdei iskolák és sok-sok különprogram, ami jó volt a gyerekeknek, és összehozta a kollégákat is.

Az elmúlt negyven évben sok sikerben volt részem: színdarabokat, kisebb előadásokat, ünnepi műsorokat rendeztem, ami talán egy kis örökség apukámtól, de bizony a '70-es években jobban tisztelték a pedagógusokat, a tanítókat, pláne falun. Sajnos a gyerekeim a pályaválasztásban nem viszik tovább a családi hagyományt, bár lenne bennük affinitás erre, de nincs elismerve a tanítói hivatás.

A legnagyobb megbecsülés a tanítványoktól jön: amikor kis cetliket írnak; egy kiskisgyerek megfogja a kezemet, ha ebédelni megyünk; amikor az egyik régi tanítványom, a repülőgép kapitánya köszönt, amikor a gépével épp nyaralni indulok.

Szülőkkel és kollégákkal is végül mindig sikerült megoldani, megbeszélni a felmerült problémákat. De a legbüszkébb arra vagyok, hogy Zuglóban – több más kitüntetés, elismerés mellett – kétszer is elnyertem a legmosolygósabb és legmegértőbb pedagógus címet.

Mindig igyekeztem továbbképezni magam: az ELTE-n esti tagozaton elvégeztem a földrajz kiegészítő szakot, amit a természetismereti órákon tudtam hasznosítani. 2016-ban megcsináltam a minősítéshez szükséges portfóliót is, de a mostani – extramunkával, sok adminisztrációval és nagy stresszel járó – feladatok nem azt világítják meg, hogy ki a jó pedagógus.

Azt, hogy ezt a pályát választottam, soha nem bántam meg; sok örömet, sikert értem el, jutott időm, energiám a gyerekeimre is, s bár néha elfáradtam, ez egy szép hivatás, és úgy érzem, hogy a szüleim is büszkéek lennének rám és a nővéremre is, akinek Putnokon nehezebb körülmények között kellett helytállnia a pedagógusi pályán.

Az egész felnőtt életem erről az iskoláról szól: a férjemet és az évtizedek óta tartó barátságaimat is itt találtam meg, sokat utaztunk, kirándultunk – ez egy adomány, olyan ajándék, amit fiatalon kaptunk. A mai napig összetartunk, még az iskola titkárával is; nyitott légkör és szabadság, a szünetekben, a tanterületi kirándulásokon és a tanítás után sörözések, jó hangulatú beszélgetések és persze szakmázás is volt az idősebb kollégákkal, egyszóval mindennap jó volt iskolába járni. A fiatalabb kollégákkal is jó a közösség, de köztünk már többször előjönnek a feszültségek, és velük ritkábban jövünk össze.

Íme két pedagógus életútja, akik a véletlen folytán azonos iskolában kezdték a pályát, és négy évtizeden át együtt dolgoztak egy jó tantestületben. A Kati nénik osztályaiban nekem is jó volt testnevelést tanítani, a jó hangulat, a fegyelem, de a sok nevetés is hozzátartozott az órákhoz, mert gyerekek között lenni, egy életen át tanítani őket szépre és jóra, azt hiszem, a legjobb munka a világon.

Fábry Ilona

Harangi László

Harangi László Miskolcon született 1929. december 24-én, s Budapesten hunyt el 2015. november 15-én. A művelődéskutató-andragógus az 1990-es években az MPT Felnőttnevelési Szakosztályának elnöki tisztjét töltötte be.

Az ELTE-n szerzett magyar–angol szakos középiskolai tanári oklevelet. 1952-től a Népművelési Minisztérium Népművelési Főosztályán dolgozott. A „történelmi igazságtétel” elkötelezettje volt, aki minden, általa betöltött poszton a művelődés lehetőségeitől megfosztott fontos társadalmi csoportok és a „magas” kultúra kapcsolatának megteremtésén fáradozott. 1957-től a Corvin téri háttérintézet, a Népművelési Intézet szervezetében működő Művelődéskutató Intézet tudományos dolgozója, Vitányi Iván munkatársa. 1994-től tagja a Magyar Népfőiskolai Társaság elnökségének is. Nyugat-európai minták nyomán kezdeményezője a Felnőtt Tanulók Hete rendezvénysorozatnak, melyben kulcsszerepet töltött be a Magyar Pedagógiai Társaság hosszú éveken át általa vezetett Felnőttnevelési Szakosztálya. A nyugati kulturális tájékozódás mellett a távol-keleti is jellemezte. Fontosak Japánról írt tanulmányai.

1995-ben Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje kitüntetését kapott. Főszerkesztője a *Felnőttoktatási és -képzési lexikon*nak, amely klasszikusan civil indíttatású, de szakmai szempontokat érvényesítő kezdeményezésként valósult meg. Nyolcvanadik születésnapjára a Magyar Pedagógiai Társaság CD-n adta közre gazdag munkásságának fontos írásait. 2010-ben a *Kultúra és*

Közösség című folyóirat különszámot adott ki összegyűjtött tanulmányaiból. (E számban jelent meg a forrásként idézett, Csoma Gyula tollából származó méltatás is.)

Jómagam így búcsúztattam 2015 hűvös decemberében, fogyatkozó kortársai és családtagjai körében:

Hosszú életútját befejezte Harangi László, akit andragógusnak és művelődés-kutatónak ismert és ismert el a szakma. Azt mondom: vele a 20. századot búcsúztatjuk a hideg decemberi délelőttön a budakalászi temetőben. 1921-ben született. A háború után már ott találjuk azokban a szakmai-művelődéspolitikai műhelyekben, mely a József Attilával közvetített tanításokat, jövőképet kísérelte meg, ígérte megvalósítani: „a dolgozó nép okos gyülekezeté[t]”, a *mibennünk mélyhegedűként zengő műveltséget*, ama *harmóniát*. A művelődéspolitikai szaknyelv ezt nem fogalmazta mindig ilyen szépen: kulturális forradalomnak nevezte, a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliuma megtörésének, az okos gyülekezetből is „szocialista brigádmozgalmat” fogalmazott. Harangi hitt ezekben a törekvésekben, e nemes ügyek szolgálatába szegődött. Szervezőként, agitátorként, kutatóként is. Kitűnt olvasottságával, nyelvtudásával, így aztán igen hamar megtalálta a „szocialista kultúra” eszményének – utópiájának? – ikertársát, a népfőiskolák nyugati mintáit. Hogy mikor tapasztalta, élte meg fiatalkori eszményeinek megannyi kudarcát, sőt, visszajára fordulását? Erről nem sokat beszélt. Legfeljebb szűk körben, kései éveiben – amikor még mindig a hitéhez való visszatérés, a nagy társadalmi helyreigazítás lehetőségein töprengett. Dániából, Hollandiából hozta, küldte tudósításait, kereste azokat a mintákat, melyek a diszkriminált, újra-diszkriminált társadalmi csoportok fejlődő tudásához hozzájárulhatnak. E mintákat kereste a Távol-Keleten is, amikor Japánról írt tanulmányt. Készült is a felkelő nap országába a „lifelong learningről” szóló világkonferenciára, előadását is megírta, a szervezők örömmel fogadták azt. De eddigre már nem volt kis hazánkban olyan szponzor, olyan költségvetés, mely a konferenciárésztvételt finanszírozta volna. A szakma figyelt szavaira, megannyi – hol egymáshoz közeledő, hol egymástól távolodó – közössége megbecsülte a történelem viharaiiban is egyenes utat, de megoldási javasla-taival, üzeneteivel hatékonyan már nem tudott gazdálkodni. Pedig az „őszikéi” közt ott a Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztálya életének fellendítése, a Felnőtt Tanulók Hete hagyományának honosítása, a teljességgel civil módon készült *Felnőttoktatási és -képzési lexikon* főszerkesztése (melynek kéziratát hajnalig gépeltünk a Magyar Pedagógiai Társaság egyre hűlő Steindl

utcai irodájában). Egyre fogyatkozó létszámban ültünk az előadótermekben, jóra váró szavainkat ütögettük számítógépünk klaviatúrájába. Elszállt az idő, megannyi reménységével, megannyi buktatójával és bukásával véget ért a 20. század, melynek tereiről lassan ő is kisétált.

Főbb művei

Harangi László és Vitár Zoltán (1967): *Televízió falun*. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest.

Harangi László (1984): Népfőiskolák Dániában, Svédországban. *Forrás*, 12. sz. 4–10.

Harangi László (1990): *A holland kulturális modell*. Művelődéskutató Intézet, Budapest.

Harangi László (1991): A svéd népfőiskolák maradandósága és változásai. A holland népfőiskolák. In: Harsányi István (szerk.): *Népfőiskolák tegnap, ma, holnap*. Püski Kiadó, Budapest. 19–25., 26–29.

Harangi László (1995): *A dán felnőttoktatás rendszere*. Nyitott képzések Egyesülete – ELTE Tanárképző Főiskola Művelődésszervezési Tanszéki Szakcsoportja, Budapest.

Harangi László (2008): Emlékeim a minisztériumból. In: Magyar Edit és Maróti Andor (szerk.): *Elbeszélések a magyar felnőttoktatás legutóbbi fél évszázadáról*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

Harangi László (2010): Kompetitív andragógia (válogatott tanulmányok). *Kultúra és Közösség*, 4. sz. 9–35.

Mayer József, Singer Péter, Magyar Edit és Harangi László (2002): *Módszertani stratégiák az iskolarendszerű felnőttoktatásban. 1. Problémák, kérdések – megoldások, válaszok*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.

Felhasznált irodalom

Rét Rózsa (1997, szerk.). *Pedagógiai ki kicsoda?* Keraban, Budapest.

Csoma Gyula (2014): Harangi László – A művelődéskutatás és az andragógia mindenese. *Kultúra és Közösség*, 4. sz. 7–16. <http://real-j.mtak.hu/11480/4/KEK201004.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.).

Trencsényi László

Az empirikus kutató és az ő hite – Hunyady Györgyné

Hunyady Zsuzsához közel ötvenéves, sokszor szinte mindennapos munkakapcsolat fűzött. A személyes bánaton túl, hogy nem lesz már olyan referenciaszemély a közelemben, aki figyelmeztet, ha egy-egy probléma, álláspont megfogalmazásakor elhagy a higgadtságom, ha túlzásba keveredem egy-egy vélemény megfogalmazásakor, nos, a személyes bánaton túl – bizonyára többeknek van bőven oka személyes bánatra, bizonyára az enyémnél messze súlyosabb is – ebben az emlékezésben a tudomány emberét (asszonyát), a tudóst kívánom felidézni. Hunyady Zsuzsa és kora – adom az esszé címéül.

Ha imént leírtam, hogy munkakapcsolatunk (ahol ügyesedő, szorgos tanítványból munkatárssá lehettem) fél évszázados, akkor nem tehetek mást, mint hogy e munkák jelképes 0. kilométerköveként a hatvanas évek végi magyarországi reformhangulatot és -törekvéseket jelölöm meg. Ezen a kilométerkövön ott szerepel az emlékezetes 1972-es ún. közoktatási párthatározat is, melyet mértékadó, s általam igen tisztelt, eközben egészen különbözően gondolkodó szerzők (például Sáska Géza, Kelemen Elemér) egységes elutasítással a reformot megfojtó „baloldali ellenreform” támadásaként írnak le. Nem vitathatom: amikor az ideológia zavarait, a „nevelés hiányait” emlegeti egy politikai dokumentum, az bizony tagadhatatlanul a reálfolyamatok organikus áramát próbálja megállítani (a maga konkrétságában a – nevezzük így – polgárosodást eredményező „vállalkozói szocializmus” a szellemi pluralizálódás gátja kíván lenni – jobb esetben utópista, még mindig nem a legrosszabb esetben

voluntarista – mindenképp haszontalan, ártalmas eszközökkel). S mégis: jó-magam falusi tanárként a párthatározat szövegében a „demokratizmusra”, az iskolai világ demokratizálására utaló figyelemfelhívásokat követhettem azonosulással (filológiaiilag igazolható: benne voltak!). Jól tudom: mások, így egykori direktorom is, megtalálták a párthatározat díszkiadásában a pártfőtitkár pohárköszöntőjében – furcsa, a kádári puritanizmust is megjelenítő, mégis zavaró, az én olvasatomban már akkor is dilettánsnak tartott módon – elejtett mondat fontos üzenetét: „Az iskolában rendnek kell lenni.”

Az a megélt tapasztalatom, s ez már közvetlenül Hunyady Zsuzsához kapcsolódik, hogy a hatvanas évek megélenkülő empirikus társadalomtudománya (szociológia, szociálpszichológia) visszagyömöszölhetetlenül kiszabadult palackjából, s megkezdte információival azt az erjesztő hatást, mely hosszú ideig adott muníciót a rendszerkritikának (némiképp a rendszerváltáson is túlra).

Hunyady Zsuzsának – emlékeim szerint – három mestere volt. Gárdonyi Lajos, a csopaki igazgató-tanító, aki az iskola világához való kötődést s a tudásvágyat örökítette lányára. (Gárdonyi tanító úr később a Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet egyik alapítója lett.) Aztán Majzik Lászlónét, a legendás Kati nénit említem. Életútinterjújából megtudni, hogy a polgári neveltetésű szerkesztőasszony a legnehezebb körülmények közt sem engedett polgári neveltetésének értékeiből; sajátos „különbékében” a szakmai igényesség volt, maradt a vezérelv – nemcsak mások szövegeinek (a *Pedagógiai Szemlét* szerkesztette) kínosan gondos javításakor, de saját megfogalmazásaiban is. S itt a harmadik tanítómester, Pataki Ferenc, aki népi kollégistaként, ifjúsági vezetőként nem egyszerűen „megmártózott” az ötvenes évek ifjúságpolitikájának fagyos és forró fürdőiben, de megtalálta mindezek után útját – sosem tagadva meg Makarenkót – a szociálpszichológia kényes társadalmi kérdéseket érzékenyen feltáró tudományában.

Vélhetően ebben a hatásrendszerben készül az első, máig sokat idézett, jelentős mű, a *Kollektivitás az iskolai osztályokban* (1964-ben diplomázott a témában, 1974-ben védett belőle disszertációt, könyvformátumban 1977-ben jelent meg). Az alapos kutatómunka fontos, a maga korában s ma is különösen releváns alapvető eredménye: a magas társadalmi státuszú gyerekek kollektivitással összefüggő attitűdjei, szkilljei fejlettebbek az alacsonyabb státuszúakéinál. Nincs kimondva – Hunyady Zsuzsa ilyet sosem írt le! –, hogy „nesze neked, proletár”, ám e kutatói tény a neveléstudományi gondolkodás számára mégiscsak felért az irodalomban azzal csaknem egykorú mű, a *Rozsdatemető* „gyúanyagával”. (A műveltebbek Mérei Ferencnek az általános iskola létrehozását közvetlenül

követő szociometriai kutatására is emlékeztek, melyből ugyanez tűnt ki: a volt gimnáziumokból létrehozott általános iskolai osztályokban erősebb a kohézió.)

Természetesen Hunyady Zsuzsa sosem mondott le az „alacsony státuszúak” felemelésének igényéről, de hite és elkötelezettsége nem nyomta el tudományos igazságérzetét. Ezért is szinte szükségszerű, hogy az 1970-ben közreadott *Közösségi nevelés az általános iskolában* című tapasztalatgyűjtemény – akkor még nem illett kísérletinek nevezni – ennek az időszaknak másik fontos műve. Az általa szerkesztett könyvben újra csak tetten érjük az empiria utáni makulátlan kutatói kíváncsiságot, de azt is, hogy megtalálta azokat a mintákat, ahol az „iskolaközösség” szerkezete, tevékenysége választ ígérhet a „kollektivitás” nehéz kihívásaira. Nem azonos hőfokon voltak alternatívái ezek az iskolák a kollektíva ethoszától inkább már menekülő – vagy annak csak a frázisok szintjén megfelelő – iskolai világnak. A skála – a korrekt szemlélőhöz illően – széles: a csaknem „hagyományos” pécsi gyakorlótól, a lakótelepi új közösségi életforma kialakítása irányában tájékozódó Ózd-Béketelepen át a kádári konszolidáció „forradalmi” nosztalgiját is magába foglaló erzsébetvárosi Bokányi Iskoláig, nemkülönben Jánoshalmáig (ez utóbbi azért is jelentős, mert itt fedezte fel a kutató a hazai innovációs mozgalmak számára a későbbi pályáján mindig jelentőset alkotó Templom Józsefnét). Sajátosnak látom, hogy a szárba szökő, a rendszerkritika felé mozduló „újbaloldal” iskolateremtőire, Gáspárra, Lorándra nem volt kellő figyelme.

Az empirikus kutató pályáján haladva újabb feladatot kapott. 1980-ban kötet formájában is megjelent az *Úttörőcsapatok a mérlegen* című, 1978–79-ben készült kutatási beszámoló. Az elemzés mindmáig az egyetlen igazán átfogó, mintavételében is reprezentatívnak tekinthető empirikus kutatás a hazai úttörőmozgalomról, az annak történetében zenitnek tekintett időszakból. S a tükörben csak ismét hiteles képet láttunk. Egyértelműen kitűnik, hogy a mozgalom menthetetlenül hozzátapadt az iskolához; a csapatok kapcsolatrendszerében az igazgatóhoz fűződő viszony az első, a gyerekek tevékenységében az iskola szigorú tevékenységeit valamennyire oldó, kiegészítő művelődési tevékenységek (tanulmányi és kulturális vetélkedők, versenyek, tantárgyi szakkörök stb.) a túlhangsúlyosak a szabadban töltött idő rovására. Ebben a mozgalomban – talán az első „gender”-jelzés volt! – a lányok érzik jól magukat. „Demokratizmus” ide vagy oda – a szervezet keményen hierarchikus. A mozgalom deklarált ideológiai prioritásai nem igazán állnak már messze a gyerekcsapatok valóságától – az „internacionalizmus” értékeit a „nyugati” iránti érdeklődés kezdi felváltani (egy „Kivel lennél egy sátorban?” típusú kérdőív adatai nyomán).

Mondani se kell, hogy az úttörőmozgalom vezetői hengegtek a kutatással, de változtatni a kialakult rutinon már nem tudtak, nem akartak.

Persze illik szólni Hunyady Györgyné egyetemi, egyetempolitikai törekvéseiről is. E körben is a közösség, a közösségi társadalom iránti hite vezérelte. Nevéhez fűződik a tanítóképzés négyévvessé emelése neveléstudomány mesterszakon, vagyis a tanítótársadalom értelmiségivé válásának folyamatában elért nagy vívmány; s hasonlóképp az ő szakmai igényessége volt a „jelzálog” a tanítók, óvodapedagógusok egyetemi továbbtanulásának engedélyezéséhez is. De ez az írás a kutatói pálya szükségszerűen alakuló ívét próbálja megrajzolni. Az empirikus kutatással feltárható pedagógiai valóság és a közösség, a közösségi társadalom eszményei iránti szigorú hűség komplex egységében a következő „állomás” mégiscsak a „fekete pedagógia” elemzése – egy 2006-ban megjelent könyvben. Az „örök kutatótárssal”, Nádasi Máriával és a kedves tanítvánnyal, Serfőző Mónikával végzett kutatásban a nevéhez fűződő megállapítások megrendítők:

Az iskolában elsősorban nem a tanulmányi teljesítményhez tapadó értékelés (maga az osztályzat, annak igazságtalansága vagy a teljesítmény ellenőrzésének módja) miatti sérelem válik maradandó negatív élménnyé, hanem a megszegyenítő, megalázó értékelés, büntetés, a „személyiség becsmérlése”. [...] A feltárt „fekete pedagógiai” jelenségek, az ismétlődő motívumok egy meg lehetőszen rideg, akaratlanul is sok sérelmet okozó intézményről árulkodnak.

S Hunyady Zsuzsa mégsem lépte át a Rubicont, az iskolátlanítás posztmodern ideológiáját sosem vállalta. Bízott – nem győzöm hangsúlyozni – a tudományos tények valóságformáló erejében, s egy közösségekben gazdag (gyerek- és felnőtt-) világ realitásában.

Úgy élt és gondolkodott, ahogyan József Attila fogalmazott: „minden szervem óra, / mely csillagokhoz igazítva jár.”¹

Trencsényi László

¹ Kiegészítésül álljon még itt néhány kedves sor, melyben a Magyar Pedagógiai Társaságban együtt megélt esztendőkre, Hunyady Zsuzsa emberi arcára emlékezik a Társaság munkatársa, Fábry Ilona: „Csendes szavával, érveivel, bölcs gondolataival mindig elsimitotta a véleménykülönbségeket, akiknek nem okozott problémát elmosogatni egy kávésbögrét az ülés végén, és másnapra megírni a pontos emlékeztetőt, mert éppen ő volt a soros azon az elnökségi megbeszélésen. Tudott szakítani időt számtalan fontos munkája és feladata mellett arra, hogy a Társaság irodájának gyakori költöztetése során segítsen átnézni az iratokat, selejtezni a papírokat, könyveket, csomagolni, dobozolni azokat a fontosabb dokumentumokat, amikre még szükség lehet. [...] Szerettem eleganciáját, mindig pontos megjelenését, biztató szavait, ha gondjaimról meséltem neki, és örültem, ha ő is mesélt pár szót gyerekeiről, unokáiról, életéről. Nem volt több ez pár percnél esetenként, de őszinte volt és emberi.”

Az örökkévalóság játsszótársa – Karlócai Marianne-ra emlékezünk

Kilencvenöt és egyharmad éves korában eltávozott az élők sorából Karlócai Jánosné Kelemen Marianne, akit megszámlálhatatlan ember csak Marianne néninek hívott. Elsősorban óvodásainak nemzedékei, hiszen negyvenhét éven keresztül működtette magánóvodáját, ami híres volt a Pasaréten – de távolabbról is megkeresték –, és ahol különösen intenzív, átgondolt játéktevékenység töltötte ki az együttlét idejét. Már az is különlegesség volt, hogy az '50-es években meg tudta oldani a saját óvoda működtetését. Játéktapasztalatait nem tartotta meg magának. Egymás után jelentek meg a játékaik – és az azokhoz fűződő megfigyeléseit – ismertető könyvei, amelyekből haszonnal merítettek az óvónők és a családok egyaránt. Felkérték, hogy tartson előadást az óvodai játékokról a pedagógusok számára. Volt óvodásainak olykor találkozót szervezett – amihez igen nagy teremre volt szükség –, ilyenkor összegyűltek régi óvodásai és azok hozzátartozói is, és örömmel emlékeztek az együtt töltött időre.

Úttörője és apostola volt a hazai origaminak, fontos résztvevője a Magyar Origami Körnek és az általa szervezett programoknak, széles körben tanította a művészi papírhajtogatást, és kiadta az első hazai origamikönyvet.

A londoni Museum of Childhoodban tett látogatása nyomán kiterjedt kapcsolati köréből gyűjteni kezdte a már nem használt játékszereket, amelyekből az évtizedek során az egyik legjelentősebb hazai játékgyűjtemény jött létre. Miután híre ment a gazdag anyagnak, egész sor kisebb-nagyobb kiállítást mutatott be különböző helyszíneken: múzeumokban – például az

Iparművészeti Múzeumban –, közművelődési intézményekben és óvodákban is. Tv-műsorokhoz, filmekhez rendszeresen kölcsönzött játékokat, és jó néhány önálló tévés szereplése is volt, amelyek keretében ismertette, népszerűsítette a gyűjteményt és beszélt életpályája gazdag játéktapasztalatairól. Szerette volna, ha kollekcijából jön létre Budapest játékmúzeuma, e törekvésében számos segítőre is talált, de számos próbálkozás, kezdeményezés ellenére ez még máig sem valósult meg – reméljük, a családjának lesz ereje sikerre vinni! A játékgyűjtés révén egész életpályájukat végigkísérő baráti kapcsolatba került Moskovszky Évával, ez vezetett a székesfehérvári Hetedhét Játékmúzeum létrejöttéhez. Marianne néni együttműködött az első magyar játékmúzeummal: 1981-ben szakmai támogatója, kölcsönzője volt a kecskeméti Szórakátenusz Játékmúzeum és -műhely első játéktörténeti kiállításának, és később is sok rendezvényükön jelen volt, előadást is tartott körükben. Ugyancsak rendszeres látogatója lett az Országos Babakészítési Verseny kiállításainak és konferenciáinak, amit 1997-től Győrben rendeznek meg. Egy alkalommal a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum kiállítási programjába is bekapcsolódott.

Alapító tagja és az első időben alelnöke volt a Kiss Áron Magyar Játék Társaságnak – úgy is mondhatnám: „jó szelleme” és mindenkor aktív résztvevője az ottani történéseknek. Az elsők között kapta meg a Társaság Kiss Áron Díját, és a játék terén folytatott sokoldalú tevékenysége, mindenkor kiegyensúlyozott magatartása, szakmai tekintélye folytán személye általános népszerűségnek és tiszteletnek örvendhetett. Idős korában is rendszeres résztvevője volt az eseményeinknek. Első, nagyobb szabású önálló kiállítását is a Társaság kiállítótermében mutatta be, amit rövidesen a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban megrendezett reprezentatív kiállítása követett, amelyhez gyönyörű katalógus készült. 2014-ben a Társaság konferenciáján a szakmai életpályájáról tartott előadást, amely gyűjteményes kötetben is megjelent. 2019 őszén még együtt utaztunk a székesfehérvári játékkonferenciára – az 1998-ban indult konferenciasorozatnak szinte minden alkalmán jelen volt.

Külföldi szakmai útjairól is fontos megemlékezni: Japánba az origami kapcsán utazott, míg Tartuban kiállítását mutatta be. Karlócai Marianne gazdag életpályájáért állami kitüntetésben is részesült: Magyar Arany Érdemkeresztel ismerték el sokoldalú, értékes munkásságát.

Marianne mozgékony, sportos életet élt. Gyerekkori cserkész társnőivel egész életében tartotta a kapcsolatot. Családjával, férjével, három fiával és turistatársaival rendszeresen járták a hegyeket, az országot, külföldre is

utaztak. Ezeket az alkalmakat a játékgyűjtésre is felhasználta. A túraszenvedély sajnos tragédiához is vezetett: ötvenhat éves férjét egy sziklamászás alkalmával történt balesetben veszítette el. Családi élete azonban ezután is szépen folytatódott: számos unokával, majd még több dédunokával lett gazdagabb.

Veleszületett pedagógiai tehetsége lehetővé tette. Generációja még nem részesült felsőfokú képzésben – ő mindemellett igen tájékozott volt. Folyamatosan képezte magát, kockás füzetét (hány lehet belőle?) állandóan magánál hordta, hogy följegyezze a felmerült, fontos információkat. Körünkben nemigen vállalta a programok vezetését vagy az előadások tartását. Mégis, a jelenlétében már másképpen, némileg az ő befolyása alatt folyt le az esemény, mindenki meglepedésére. Az információk átadását mindig gyakorlati tevékenységgel kapcsolta össze. Elkísérhettem egy fiatal óvónőknek tartott előadására – a rövid szöveges bevezető után hamarosan kipróbált játékaikat adta át közönségének, majd maga is bekapcsolódott a közös, vidám játékba.

A Marianne-nal való kapcsolatomban kezdő muzeológus koromig nyúlik vissza, amikor a Néprajzi Múzeum Játékgyűjteményének rendezése közben többször felkeresett; ő és Moskovszky Éva adtak szakmai biztatást akkori munkámhoz. Az unokaöcsém egy ideig az óvodásai voltak – máig szeretik és tisztelik őt. Családunk gyerekkori játéka a gyűjteményében várják második életük kezdetét. Megtisztelő volt számomra, hogy sok kiállításán én mondhatam el a megnyitóbeszédet. Majd javaslatíró, tárgyalásban asszisztáló lehettem mellette az állandóan felmerülő – és hamvukba hulló – kiállítási tervekkel kapcsolatban. Sőt, a családja megtisztelt azzal a felkéréssel, hogy a kilencvenedik születésnapja alkalmából megrendezett népes fogadáson méltatást, köszöntőt mondjak.

Most – a találkozások elmúltával – nekrológra került a sor. Marianne eltávozását mégsem annyira a gyász érzése, hanem a jó emlékek megelevenedése kíséri. Élete teljes volt, szép élményeket, gazdag és értékes örökséget hagyott sokunkra. Életpályája maradandó példa, ami a jövőben is hatni fog. Sokan vagyunk, akik szívünkben is megőrizzük emlékét.

Györgyi Erzsébet

Kili nyolcvanöt éves születésnapjára

Kilián István 1933. április 6-án született Egerben. Az egri ciszterci gimnázium elvégzése után az ELTE-n, latin–magyar–történelem szakon diplomázott.

Már az 1960-as években, gimnáziumi tanárként kezdett kutatni a Miskolci Levéltárban eltűntnek hitt, ismeretlen drámaszövegek után. Ez a munka szenvedélyévé vált, így később a debreceni Déri Múzeumba kerülve is folytatta a levéltári kutatásait. Jó muzeológusként gyarapította a múzeum gyűjteményét Ady, Móricz, Csokonai életművének dokumentumaival, melyekből számos irodalmi kiállítást rendezett. Csokonai-kutatásának anyagát később könyvben is megjelentette. Eközben további régi magyar irodalmi anyagot tárt fel: drámaszövegeket és képverseket. A barokk képversirodalom különösen izgatta. E munka eredménye egy, az elméleti háttérrel is felvázoló, kétnyelvű tanulmányt is tartalmazó gyűjtemény.

Az elmúlt évtizedekben a magyar irodalomtörténet-írás is kezdte felismerni az eltűnt magyar színházi és drámai hagyomány kutatásának jelentőségét, azt, hogy a levéltárak a 18. századi magyar drámaszövegek sokaságát őrzik, és hogy ennek feltárása új fejezetet nyithat a magyar irodalmi gondolkodásban. Kilián Istvánt a szenvedélye szólította Budapestre a drámatörténeti kutatás megszervezésére: az 1980-as évek elején Staud Gézával és Varga Imrével együtt megalapították a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének Drámakutató Csoportját. A három alapító tag közül csak Kilián Istvánnak nyílt lehetősége iskolateremtésre, nem csupán azért, mert a pályája során egyaránt

tanított az ELTE-n, a Miskolci Egyetemen, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, vendégtanárként pedig a kolozsvári egyetemen, hanem mert jól látta, hogy egyedül vagy csupán néhány kollégával együtt nem végezheti el ezt az óriási munkát.

Már a kutatócsoport indulásakor sem átalított levéltárakat járni a hallgatókkal, vagy az egyetemeken kisebb előadási lehetőségeket biztosítani számukra, hogy megtanulják, mit jelent kutatni, tudományos tevékenységet folytatni. Ezzel biztosította a folyamatos kutatómunkát, a generációk folytonosságát. Nemcsak könyvtárakat, levéltárakat kerestek fel, hanem eldugott parókiákon, padlásokon, sufnikban, pincékben is keresték a tulajdonosok által gyakran kevésre értékelt dokumentumokat; a tanítványok ámulására Kilián tanár úr különös érzékkel nyúlt a rendezetlen halmokba és találta meg bennük az érdekes leleteket. Az eredmény: több polcot megtöltő könyvfolyam és számos kutató, tanár, akik napi munkájuk mellett folytatják a feltárást.

Kilián és csapata eddig mintegy hétezer, a színházra, színpadra, előadásra, drámára vonatkozó adatot publikált a *Fontes Ludorum Scenicorum* elnevezésű sorozatban, de Kilián István újabb néhány száz eredménye kiadásra vár. Hajdani tanítványaival, mai kollégáival több mint háromszázötven, a Nemzeti Színház 1837-es megnyitása előtti magyar nyelvű drámaszöveget tárt fel; ebből máig százkilencvennyolc szöveget és negyvennyolc drámaprogramot publikáltak a *Régi Magyar Drámai Emlékek. XVIII. század* című sorozat eddig megjelent tíz kritikai kötetében, továbbá Kilián István 31 régi betlehemes játékot tartalmazó legfrissebb gyűjteményében, mely a 2018-ban a Ráció Kiadónál megjelent *A karácsonyi ünnepkör színjátékai Magyarországon [11–18. század]* címmel. A kritikai szövegkiadások a szövegek közreadásán túl egyéb szcenikai információk feltáráására is törekednek: a dráma keletkezésére, színi előadására vonatkozó valamennyi körülményt is tartalmazzák e kötetek, így a fellelhető dalbetétek kottáit, tudományos jellemzését is.

Mivel a kritikai szövegkiadás olvasása megterhelő az átlagolvasó számára, megjelentek a mai helyesírás szerint közreadott válogatások is.

A feltárt óriási anyag lehetővé tette az egyes iskolatípusok, felekezetek színjátszásának monografikus feldolgozását; ezek közül Kilián István a minorita és a piarista iskolai színház monográfiáit készítette és adta közre 1992-ben, illetve 2002-ben.

Hasonlóan komplex kutatási céllal indította Kilián István 1988-ban a dráma- és színháztörténeti konferenciasorozatot, amelyet minden harmadik évben azóta is megrendeznek, s amelyen 1994 óta a téma legismertebb külföldi

kutatói is részt vesznek; 2018-ban pedig már oly sok volt a külföldi előadó, hogy e tizenegyedik konferencia angol, német és francia nyelven zajlott. Valamennyi tanácskozás anyaga megjelent kötetben is, részben a *Régi Magyar Színház*-sorozatban.

A közölt drámaszövegek és színi adatok, a monográfiák és tanulmányok nyomán egy korábban ismeretlen hagyomány tárult fel, s ezzel megváltozott a 18. századi Magyarország irodalmi, szociológiai térképe. A populáris műfajokkal, a közköltéssel való kapcsolat a korabeli nyilvánosság addig ismeretlen méretét és jellemzőit mutatta meg, a 18. század utolsó szakaszának modern, elit irodalma pedig az először az iskolai színpadokon fordított nagy európai művekhez (Molière, Metastasio, Voltaire) nyúlhatott vissza.

Az is fontos, hogy a professzornak jelentős szerepe volt az iskoladrámák kortárs diákszínpadi előadásainak megszervezésében; *Schola Ludens* néven valóságos mozgalom szerveződött körülötte. Ahogyan a mozgalom neve is kifejezte, nem múzeumi műtárgyak voltak ezek, hanem egykori, tanulni vágyó, jó kedélyű ifjak üzenetei napjaink számára.

Ma már azt is tudjuk, hogy az iskolai színjátszás sok szállal kapcsolódik a hivatásos színházhoz: hátuk mögött az iskolai színpad tapasztalataival, szövegeivel és műfajaival főként a hajdani iskolai szerzők, színjátszó diákok adták az első, 1790-ben induló társulat tagságát és közönségét. Sok tekintetben Kilián István kutató és iskolateremtő munkásságának köszönhetjük, hogy a magyar színjátszás e korai szakasza immár szervesen illeszkedik az irodalom- és színháztörténetbe.

Demeter Júlia

Drámapedagógia, gyerekszínjátás egy életen át

A drámapedagógia a '70-es években kezdett teret hódítani Magyarországon. Egy szakmai csoport nevezi így a ma már jól ismert pedagógiát, amely sok iskolában jelen van és működik. Ebbe a szakmai csoportba tartozott, tartozik Kinszki Judit pedagógus is.

1934-ben született Budapesten. Angol–magyar szakos diplomáját 1956-ban szerezte meg, és 1962-től a Vörösmarty Gimnázium pedagógusaként dolgozott. De ne rohanjunk előre. Áprilisban egy online interjú keretein belül személyesen beszélgettem Kinszki Judittal arról, hogyan is került bele az életébe a drámapedagógia, a gyermekszínjátás. Mi is az a drámapedagógia? A fiatalabb kolléga, Tölgyessy Zsuzsanna gondolatai szerint a drámapedagógia olyan csoportos játéktevékenység, amelyben fiktív világban vannak jelen a szereplők, de közben valós problémákkal találkoznak, és a játék során tapasztalatokra tesznek szert.

Saját elbeszélése szerint Kinszki Judit is egy fiatalkori játéknak, szerepnek köszönheti, hogy megismerkedett a drámapedagógiával, színjátékkal. Zuglóban lakott akkoriban, amikor másodikos elemista volt. Volt egy „tanító néni”, akivel Judit nagyon jó kapcsolatot ápolt, nagyon szerette a „kis Juditot”. Lánya ott volt napközis nevelő, ahol Judit elemibe járt. A pedagógus a fejébe vette, hogy készít egy színielőadást, amiben Judit lesz Hófehérke. Judit elmondta, hogy akkoriban semmilyen eszköz nem állt a rendelkezésükre, tehát nem volt még színpad sem, de az előadás mégis létrejött. A tornateremben állítottak fel egy

kisebb dobogót, amelyen egy tanári asztal is volt. Az asztal nyílásából jött ki Judit mint Hófehérke, és a következő verset szavalta: „Hófehérke az én nevem, ugye ismertek engemet? Árva királylány voltam, palotából elbujdostam.” Ezután következett az előadás, a mese. Judit édesanyja egy függönyből készített jelmezt lányának. Ez olyan nyomot hagyott Juditban, ami hozzájárult ahhoz, hogy a magyar drámapedagógia egyik nagy alakjává váljon az évek során. Egy másik emlék is segített abban a döntésben Kinszki Juditnak, hogy a drámapedagógia, gyermekszínházas fontossá váljon az életében. Édesapja elvezette a Vakok Intézetébe, ahol egy operát mutattak be bábelőadás formájában, amely szintén fordulópontot jelentett számára.

Sajnos a háború elvette Judittól az édesapját és a testvérét. Apja munkássága meghatározó Judit számára. Kinszki Imre kiemelkedő szerepet töltött be a 20. század első felének fotográfiai életében. Judit büszkén mesélt édesapja fotós munkásságáról, amely ma is kulcsfontosságú interjúalanyom számára. Judit életében hangsúlyos mozzanat a Centropa programhoz csatlakozás, ami az ezredfordulótól kezdve üldözött, majd kegyetlenül elpusztított európai zsidóság személyes történeteit dolgozza fel. A megőrzött emlékek interaktív könyvtárában összegyűjtött dokumentumokon, képeken és a Judit által adott interjún keresztül megismerhetjük a Kinszki családot, tagjainak munkásságát és a régmúlt történeteibe is betekintést nyerhetünk. Az édesapja fotóiból készült kiállítással rengeteg helyen részt vett: Párizsban, Szentpéterváron és a Múzeumok Éjszakáján is bemutatásra kerültek a csodás képek.

Térjünk vissza a gyerekkorra. A Varga Katalin Gimnáziumba (korábbi nevén Mária Terézia Leánygimnázium) járt, ahol folytatódott az ifjú tehetség „színházi élete”. Az iskola tornatermében előadták az *Apák ifjúsága* című darabot, amelyben Judit is szerepelt. Részletes pontossággal idézi vissza, hogy akkoriban milyen nehézségekkel kellett szembenézniük annak érdekében, hogy megvalósíthassák a színdarabot. A leányiskolában a lányok játszották a férfi szerepeket is. A jelmezekkel próbálták eltakarni a hosszú hajukat, de mindent maguknak kellett megoldani, hiszen az iskolának semmilyen felszerelése nem volt ahhoz, hogy egy ilyen színdarab létrejöhessen, végül azonban sikeresnek bizonyult az előadás.

A gimnáziumi évek után angol szakos tanárnak tanult az egyetemen, majd a harmadik évben felvette a magyart is, hiszen a kétszakos pedagógusok könnyebben el tudtak helyezkedni az oktatási intézményekben.

Judit 1962-ben került a Vörösmarty Gimnáziumba. Az iskola akkori igazgatójáról nagyon pozitív emlékei vannak. Akkoriban, az iskolai ünnepélyek

során fogalmazódott meg Juditban, hogy szeretne létrehozni egy irodalmi színpadot. Ötletét felvetette az igazgatónak, azzal a kitételrel, hogy elvállalják az iskolai rendezvények lebonyolítását is, mivel a gyermekek számára fontos lenne az újítás. Azokban az időkben a Vörösmarty Gimnázium fiúiskola volt, de a fiatal tanárnőnek – ennek ellenére – sikerült megalapítania az irodalmi színpadot. A bemutatóik színesebbé tették a különféle iskolai rendezvényeket és az április 4-i ünnepélyeket. Konkrét példaként egy április 4-i előadásukat említette, ahol Csokonai *A szabadság* című versét adták elő, majd képeket vetítettek ki háttérnek, például Van Gogh *Börtönudvar* című festményét. A gyerekek által közben megelevenedett kép a nézők előtt. Bemutatták a képen látható jelenetet; a különböző módszerek összefésülése által az előadás sokkal érdekesebbé és sokszínűbbé vált.

Judit az 1963/64-es tanévben lett először osztályfőnök a gimnáziumban; ekkor már lányok is jártak oda. Az akkori csapatával elkészítettek Brechtől a *Carrar asszony fegyvereit*. Fiúk játszottak benne, az egyetlen női szereplő pedig egy másik intézményből jött. Ezzel az előadással versenyekre jártak. A VIII. kerületben, a KISZ-bizottság termében is előadták, ahol felfigyeltek rájuk. Onnantól kezdve beindult a színjátszás az iskolában, minden iskolai rendezvényt – a ballagástól kezdve a tanévnnyitóiig – ők készítették.

*

1968-ban forgatták Budapesten *A Pál utcai fiúk* című filmet, amely ihlető erőt jelentett a gyermekszínjátszó szakemberek számára. Angol gyerekszínészeket hoztak a forgatásra, és ennek tapasztalatai alapján gondolták ki a színházi-drámai gimnáziumi tagozatot. A legendás színidirektor, Várkonyi Zoltán kezdeményező és „kijáró” szerepét szokta kiemelni az emlékezet, de a csoportban ott volt Kinszki Judit is.

Mi lenne, ha itthon is lenne dráma tagozat? Ekkoriban gondolkodtak el azon, hogy Magyarországon is létrehozzanak irodalmi és dráma tagozatos iskolákat. Így alakultak meg a fővárosban (először a Vörösmartyban és a Madáchban, Szentesen és Pécsen, később másutt is) a dráma tagozatok (K. Horváth, 2018; Keresztúri, 2016). A szakembereket és pedagógusokat az akkori színészképző főiskolán készítették fel az új tantárgyak oktatására. A képzésben tekintetbe vették az életkori sajátosságokat, egy széles sávú pályaaorientáció lehetőségeit, a módszerek közt pedig kulcsszerepet kaptak azok a kreativitást, szociális intelligenciát fejlesztő metodikák, melyeket

ugyanebben az időben – helyét és nevét keresve – a modern magyar *drámapedagógia* honosított meg vagy fejlesztett ki. (A névválasztást illetően jellegzetes, hogy sokáig drámajátéknak, alkotó dramaturgiának, kreatív drámának nevezték a fiatal diszciplínát [Gabnai, 2002]).

Fehér Márta igazgató asszony támogatta ezt a kezdeményezést. Megbeszélések alapján „elosztották” Pesten a gyermekeket. A Madáchban „rendesen” felvételiztették a diákokat, míg a Vörösmartyba kicsit „spontánabban” kerültek be. A Vörösmartyban tartott felvételikor a tanulók gyermekverseket kaptak, amelyek felhasználásával különböző feladatokat kellett elvégezniük. Judit úgy emlékszik vissza erre az időszakra, hogy a felvételi felhőtlen volt és jó hangulatú. Elegendő teret kapott minden gyermek, hogy leendő „drámás-ként” megmutassa magát.

Az idő múlásával sajnos az akkori igazgató megszüntette a dráma tagozatot, mondván, hogy ez csak kísérlet volt. Elgondolása szerint a gyermekeknek inkább a szép magyar nyelvvel és kiejtéssel kell foglalkozniuk. A pedagógusok ezután délutáni szakkörök keretében tartották meg a drámás programokat.

Juditék lelkesedése és a gyerekek hozzáállása annyira meghatározó volt, hogy a dráma később mégis kapott „délelőtti” óraszámot, a technika tantárgyat váltotta fel. (Időközben a NAT-ba foglalt új műveltségi terület és tantárgy, a tánc és dráma, majd a dráma és tánc is hozzájárult a legitimációhoz.) A négy év alatt a diákok drámatörténetet, mozgásszínházat, színészmesterséget tanultak. Kinszki Judit, Mezei Éva és Hegedűs Géza nevéhez kapcsolódnak az előbb említett órák. A Vörösmarty testvériskolája a Bácskai Mihály nevével összefonódott Horváth Mihály Gimnázium volt Szentesen. Sok rendezvényen vettek részt együtt, így lehetőségük nyílt egymástól tanulni. A szentesiek megrendezték *A Legyek Urát* Goldingtól; ebből sokat tanultak a diákok.

1977-ben volt az első kísérlet, amelyet hivatalosan is irodalmi–drámai fakultációnak neveztek, jelenleg pedig dráma tagozatként beszélünk róla. A szándék ezzel elsősorban az volt, hogy a fiatalabb korban kezdődjön meg a tehetségek kiválasztása, a színészképzés, de javarészt a drámapedagógia erőteljes befolyására – a kommunikációval, a kulturális étellel és a közművelődéssel összefüggő – egyéb pályairányok is megjelentek a képzésben.

Fontos megemlíteni, hogy eleinte csak a dráma tagozatos iskolákban, majd egy-két általános tantervet követő tanintézményben lehetett heti két órában drámát tanulni. A 2000-es évtől a szabadon választható érettségi tantárgyak között is megjelenik a dráma, ami az addigi dráma tagozatos gimnáziumok tapasztalataira épült, volt elméleti és gyakorlati része (Keresztúri, 2016).

Judit az interjú során olyan egykori diákok neveit említette, akiket manapság mindenki ismer. Alföldi Róbert a szentesi gimnázium tanulója volt, Stohl András, Csató Kata és Nagy Ervin is a dráma tagozatos iskolákba jártak, ahogyan a *Sose halunk meg* című sikeres Koltai Róbert-film főhőse, Szabados Mihály, valamint a tragikusan fiatalon elhunyt reménység, csillogó tehetség, Grossmann Péter is.

Judit elmesélte, hogy eleinte sok probléma adódott a munkájuk során, de a gyermekek lelkesedése, csodálatra méltó azonosulása segítette őket. Meg kellett küzdeniük az akkori politikai viszonyokkal, az igazgatók különböző nézeteivel, a kollégák negatív megnyilvánulásaival, de ők csak meneteltek előre, és nem láttak olyan akadályokat, amik megállíthatták volna őket. Sok panasz érkezett a második drámás osztályra: hangosak, rendetlenek... Számos támadás érte ezért Juditot, de a kollégák nyilvánosan nem vállalták a véleményüket. Judit osztályfőnök-helyettes lett abban az osztályban, amelyet kollégái negatív jelzőkkel illetek. A gyerekek ezt nem fogadták jól. (Akkoriban Judit magyart, angolt és drámát tanított nekik.) Olyan „komplikációk” kerekedtek, amiket a szülők is érzékeltek, ezért összefogtak és kerestek Pesten egy másik iskolát. A Szabó Ervin Gimnázium két héttel a tanév befejezése előtt átvette szinte az egész vörösmartys osztályt, ahol Judit tanított. Judit végül otthagya a Vörösmartyt. Felkérték, hogy menjen át a Szabó Ervin Gimnáziumba tanítani. Ott folytatták a drámás közös munkát. Ebben az intézményben szabad utat kapott a drámapedagógia, aminek köszönhetően rengeteg versenyt és pályázatot nyertek.

Kinszki Judit a jelenben is nagyon meghatározó, hiszen a mai napig dolgozik a szakmájában. 1998-tól a Sitkei Színkörben, a mai napig pedig a Soltis Lajos Színházban tanítja a fiatalokat. Harmincéves múltat tekint vissza az itteni munkássága, de jelenleg is fontos szerepet tölt be a fiatalok életében, ugyanis színház- és drámatörténetet oktat. Nemrégiben ballagtak el tanítványai, akikről nagy szeretettel mesélt: annak ellenére, hogy online oktatás zajlott, nagyon szépen levizsgáztak.

Kinszki Judit a Magyar Drámapedagógiai Társaság, az Országos Diák-színjátszó Egyesület és a Szabad Színjátszásért Egyesület alapítója is olyan nevek mellett, mint Debreczeni Tibor, Gabnai Katalin, Szakall Judit, Rudolf Éva, Uray Péter. A lelkesedésüknek, a kitartásuknak köszönhetően létezik hazánkban a drámapedagógia, a gyermekszínház és a diákszínház, amelyeket minden oktatási intézménynek ismernie, alkalmaznia kellene. Hiszen olyan módszerekről beszélünk, amelyek segítik a pedagógusok munkáját, és

élményszerű tanulást biztosítanak, nélkülözhetetlenek az érzelmi intelligencia, a szociális kompetencia, a konfliktusokkal való bánásmód, az ön- és társismeret, valamint a társadalomismeret fejlődése szempontjából. Biztosítják az élményszerű tanulásra, cselekvésre, nyitottságra motiváló iskolai éveket, mely utóbbira a gyermekeknek, a kamaszoknak és a társadalomnak annyira szüksége van.

Felhasznált irodalom

- Fekete Anikó (2015): *Interjú Kinszki Judittal*. „Azt láttam, hogy ez annyira kellett nekik, mint egy darab kenyér.” https://felonline.hu/2015/02/24/interju_kinszki_judittal/ (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.).
- Gabnai Katalin (2001): A drámapedagógia hazai legitimációja. In: Báthory Zoltán és Falus Iván (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből 2001*. A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának gyűjteménye. Osiris Kiadó, Budapest. 452–466.
- Kazinczy Viktória Renáta (2015): *Drámajáték a gyakorlatban*. Szakdolgozat, Szekszárd.
- Keresztúri József (2016): Előzmények és mai tendenciák – drámapedagógia a közoktatás rendszerében. In: Illés Klára (szerk.): *Dráma – pedagógia – színház – nevelés. Szöveggyűjtemény középhaladóknak*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- K. Horváth Zsolt (2018): A drámai tagozat – Pedagógiai hősköltemény Szentesen. <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/k-horvath-zsolt-a-dramai-tagozat-pedagogiai-hoskoltemeny-szentesen.html> (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.).
- Telegdy Balázs (2005): Múltfeltáró beszélgetések (Kinszki Judit). *Drámapedagógiai Magazin. Különszám drámapedagógusoknak*. 13–16.
- Tölgyessy Zsuzsanna (2008): Kommunikáció a drámapedagógiában. In: Trencsényi László (szerk.): *A drámapedagógia mint tudomány. Tananyagfejlesztés az Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájában*. Új Helikon Bt., Budapest.

Kazinczy Viktória

Kovács Lajos

Kovács Lajos tanárember volt, Dorog hű polgára, növendékei szerették, táborokba kísérte őket, ő maga a *Kincskereső* folyóirat egykoron szervezett táborainak kedvelt szakvezetője volt, s részese kecskeméti gyerekfesztiváloknak. 2017-ben – hatvannyolc évesen – elvitte a halál.

Hiteles, ironikus, önironikus novelláskötete a Móra Kiadónál 1981-ben megjelent *Nyolcadikba járni áprilisi tréfa* a korszak iskolájának világát idézi meg. Emlékezésül álljon itt egy elbeszélés a kötetből! (T. L.)

Szülő kísérők

Eldőlt a kérdés: bár a nyolcadikosokkal általában már nem érdemes év végén semmit kezdeni, Baba néni nagyon remélte, hogy mi kivételek leszünk, s nem azzal tesszük nevezetessé utolsó együttlétünket, hogy elrettentő példával szolgálunk. Tehát megrendezzük az osztálykirándulást, ahogy eddig minden alkalommal történt. Amint hazavittük az üzenetet, kezdődtek a viták.

– Miért éppen az ország déli részére kell mennetek, mikor északon sokkal több a látnivaló? – kérdezte Pétertől az anyukája. Péternek fogalma nem volt, mit feleljen.

– Szerintem két nap alatt csak rohantok, és semmit sem láttok – vélte Jutka anyja, aki már sok kirándulást megszervezett életében, de még soha egyszer sem jött el velünk. – Menjetek három napra!

– Szerintem jobb lenne, ha nem pocskolnátok el az osztálypénzetekeket ilyen drága útra, inkább valami emlékezetes ballagási bankettet kellene csapni belőle – hadonászott Géza apja.

– Nekünk sajnos nem lesz ennyi pénzünk – mondták három-négy családban rövid számolgatás után.

– Én akkor is több zsebpénzt adok a gyereknek, ha megtiltják – hadakozott Baba nénivel másik három-négy család.

Nem irigyeltük az osztályfőnököt. De ő türelmesen bánt mindenkivel, elvégre a szakmájához tartozik a türelem. Régen megszokta már, hogy a harminc-negyven gyerek és annak hatvan-hetven anyja-apja, százhusz-százötven nagyanja-nagyapja állandóan és homlokegyenest ellentmondjon egymásnak. Még szerencse, hogy osztályfőnök csak egy van, az pedig akkor is meg tud nyerni egy csatát, ha egész hadsereg akarja más belátásra téríteni. És azt el kell ismerni: Baba néni módszere eredményes, ravasz, ügyes módszer volt. Péterrel, a nagyokossal kezdte.

– Nagyon csodálkozom, Péterkém, hogy éppen te vagy ilyen feledékeny. Hol voltunk ötödikben?

– A közvetlen környezetünkben, vagyis az ország közepén – szedte össze emlékeit az eminens.

– Hatodikban?

– Nyugati országrészben.

– Hetedikben?

– Északon.

– Akkor most hogy mehetnének megint oda?

Péter még aznap este eljátszotta ugyanezt a türelemjátékot anyjával, s bár a családi összejövetelek nem olyan demokratikusak, mint az osztályfőnöki órák, végül is nyert.

– Mennyibe került egy kétnapos kirándulás tavaly? – kérdezte Jutkát Baba néni.

– Majdnem háromszázba.

– Mennyire futotta az osztálypénztárból?

– Éppen elég volt, nem vittünk, csak zsebpénzt.

– És ha három napra mennénk? – Jutka már nem is válaszolt, tudta, hogy estére otthon Baba néni követeként fog érvelni és győzni.

– Miért nem rendezünk vajon bankettet? – gondolkodott hangosan Baba néni Géza felé fordulva.

– Én, tanár néni, kérem, tudom, hogy semmi értelme – mentegetőzött a barátom. – A fiúk majd délután négytől hétig állnak a sarokban, a lányok csak egymással táncolnak, és persze mindenki akkor akarja magát nagyon jól érezni, amikor elhangzik a záróra!

– Kitűnő megfigyelő vagy, Géza – intette le a folytatást az osztályfőnök. – Azt már hozzá sem teszem, hogy közben beszivárogná ide néhány nagyzsebű, nagymellényű kamasz, amiért a fiúk megsértődnének, a lányok pedig... no, de ezt hagyjuk. Röhögcsélés, fintorgás lett belőle.

– A zsebpénz kérdésében pedig nem vagyok hajlandó engedni – folytatta a rendkívüli szülői értekezleten Baba néni a vitát a szüleinkkel.

– Tavaly egy ötvenest engedélyeztünk. Mi történt? A fél osztály betartotta az utasítást, s ezek fájó szívvel látták, hogy egyesek százasokkal futkosnak bazártól bazárig, összevásárolnak minden ízléstelen számárságot, állandóan fagylatozni akarnak, pedig már hangjuk sincs a sok jégtől, és a viláért sem takarítanak meg egyetlen fillért sem, hiszen a zsebpénz arra való, hogy elverjük. – A szülők egy része helyeselte, mások morgolódtak. Baba néni nem zavartatta magát.

– Ebben a kérdésben hajthatatlan leszek. Akinél egy százasnál több pénz található, elkobzom, és csak itthon adom vissza.

– Kamatostul? – akart valaki szellemeskedni az apukák közül, de csak néhányan nevettek vele.

– Más bajom is van, s én ezért hívtam önöket egybe – folytatta az osztályfőnök szemrebbenés nélkül. – Nyolcadik év végén kirándulást szervezni nem kis vállalkozás. Sajnos, ilyenkor már mindig akad olyan erős gyerek, aki úgy gondolja, hogy kötelességünk elvinni őt, sőt az a kötelességünk, hogy elviseljük a szeszélyeit, szemtelenségeit. Évek óta mindig gondot okoznak nekünk az ilyen tanulók. – Megint zúgolódás, hangzavar követte a hosszú mondatot. Baba néni türelemmel kivárta a csendet, hogy aztán a fő kérdést a szüleink melléne szegezhesse:

– A harminc gyerekekhez három felnőtt kísérőnek kell tartoznia. Mivel néhányan a testvérüket is elhosszítják, harmincötven leszünk. Én mégis úgy látom, ha két vállalkozó apuka vagy anyuka velünk jönne, nagyon jól sikerülhetne a kirándulás. Két okom van illet kérni: egyrészt szeretném, ha látnák, milyenek ezek a gyerekek együtt, az iskolán kívül. Másrészt pedig a gyerekek jobban megértenék egy kirándulás lényegét, ha a szülők segítségét is megkapnánk a megvalósításhoz.

Most aztán hosszú zúgás, tanakodás következett. Az első szülő, aki szólásra jelentkezett, nem is kertet.

– Az én fiam a legrosszabbak közül való. Én bizony örülök, ha nincs otthon. Nem akarok én még utazgatás közben is pofozkodni.

Nagy nevetés követte az őszinte, de nem valami kedvező választ.

Valaki így folytatta:

– Nekünk, kérem, ez a szabadságunkba kerül, márpedig csak menjenek a szabadidejükben a tanárok a gyerekekkel. Én azért nem áldozok fel három értékes napot.

– Én elmennék – óvatoskodott valaki más –, de hát nem értek én a gyerekekhez, meg a más gyerekére úgyse merek rászólni. A múltkor is, kérem, mikor az utcán szóltam valamelyik büdös kölkének, hogy letöröm a derekát, ha még egyszer az én járdámon fociznak, ha azt hallották volna, amit vissza mertek ezek beszélni, kérem tisztelettel, hát, ha el nem szaladnak, én becsukatom magam a börtönbe, úgy elláttam volna a bajukat.

– Bizony...

– Ugyan, kérem!

– Van ilyen!

– Nem jellemző – röpködtek a vitázó megjegyzések.

Végre valaki vállalkozott.

– Én abban az időben éppen ráérek – állt fel Jutka anyja, aki eddig csak szervezett –, úgyis régen készülök már ilyesmire. Tessék csak nyugodtan rám bízni a lányokat, ellátom én a bajukat, ha arról lesz szó, nem vagyok szívbajos!

Baba néni köszönőmfélét rebegett, mert közben azon gondolkodott, hogy ilyesmit kért-e ő az előbb. De nem maradt ideje a morfondírozásra. Karcsi szigorú apja felpattant.

– Látom, sokan csak a saját előnyüket nézik. Hát én feláldozom a szabadságomat. Mert szerintem elég lesz oda a szigorú férfiszó, aztán rendet lehet tartani. Mert én úgy gondolom, az iskolában néha azért nincs rend, mert olyan kevés a tanárember. Ugyebár.

Baba néni már egészen lehervadt. Hát ennyire félre lehet érteni egy kérést? Szerette volna azt mondani, hogy ő nem rendőröket és mumusokat akart segítségül hívni, csak néhány olyan szülőt, akikre majd lehet számítani, ha ezt a harminc gyereket kísérik, meg magyarázni kell nekik, vagy ha valamiről meg kell őket győzni. De emberi hangon ám!

Több jelentkező nem lévén, mégis kénytelen volt megköszönni a két kedves szülőnek a vállalkozást, s ígérte, hogy hamarosan összejönnek

a részletes program megbeszélésére. Májusban már minden el volt rendezve. Baba néni kész forgatókönyvet terjesztett a két szülő elé. Azok figyelmesen elolvasták, aztán Karcsi bácsi bólogatott.

– Én, ugye, nem nagyon értek az ilyesmihez, meg hát a szervezést rábíz-nám az iskolára. Csak tessék szólni, mit csináljak, a többi ügyis a tanárnő dolga. – Baba néninek azonban ennél több kellett volna.

– Kedves Rónai bácsi, én azt szeretném, ha ebben úgy is segítene, hogy ötleteket adna, mit hogyan csináljunk. Vagy ha van valami más javaslata, csak mondja meg bátran. Én sem vagyok mindentudó.

De Karcsi bácsi csak rázta a fejét.

– A tanárok biztosan jobban ismerik már az ilyesmit. A rendet, azt csak tessék rám bízni. A többit meg majd tessék mondani.

Baba néni azonban nem ért rá keseregni, mert Jutka néni annál gyorsabban talált kifogásolnivalót.

– Én úgy látom, hogy sok a várlátogatás. Ez persze nem hiba, ugye, de hát ezek szerintem gyerekek, akik szórakozni akarnak, és azért azt is be lehetne tervezni, hogy hol és mikor fagyraltozzunk egy félórácskát, meg talán strandolni is kellene, vagy – mondjuk – ebbe a barlangba én el se mennék, tavaly mondták a lányok, hogy a fiúk csak ijesztgették őket a sötétben, a lényeket meg úgysem nézték.

Baba néni a fejét vakarta.

– És a barlang helyett mit javasolna?

– Emléktárgyak vásárlását.

Az osztályfőnök haja ilyenkor mindig égnek mered.

– Nem lenne jobb, ha a gyerekek csak egy képeslappal emlékeztetnék a szüleiket erre a szép útra?

– A szülők, tetszik tudni, hogy van ez, nagyon elvárják ám, hogy kapjanak valamit, mikor a gyerekek hazaérnek a hosszú útról – magyarázott lelkesen Jutka néni.

– Meg az úgy illik. Csak igenis gondoljanak ránk, ügyis elég hálátlanok. És én például nagyon tudnék örülni innen délről egy olyan kis, különleges üvegnek, amit csak itt árulnak, mert gyűjtöm az ilyesmiket... Szóval kell időt hagyni a vásárlásra!

– Jó – bólintott megadóan Baba néni, s valami áthidaló megoldást javasolt.

– A barlanglátogatás majd egy félórával rövidebb lesz, és akkor vásárolhatunk.

– Na, tetszik látni, meg tudunk mi egyezni mindenben – örvendezett Jutka néni, s átírta a forgatókönyvet.

- A fürdést pedig feltétlenül be kell iktatni! – kardoskodott tovább.
- De lehet, hogy az idő nem kedvez hozzá – próbált védekezni Baba néni.
- Eshet az eső.
- Esőben várost sem lehet nézni. Majd fedett uszodába megyünk.
- Nem, a strandra nem jut idő – állt a sarkára az osztályfőnök. – Egy kiránduláson, ami ilyen rövid, szerintem nem szabad olyasmivel tölteni az időt, amit otthon is megcsinálhatnánk.

Jutka néni érezhetően megsértődött, de nem szólt semmit. Egy fél délután alatt megegyeztek a kétnapos programban. Mikor aztán útnak indultunk volna, kiderült, hogy a nyolcadikkal tényleg nagyon nehéz év végén valamit kezdeni. Egy fiú nem jött el, mert nem vették fel oda, ahová jelentkezett. Így akarta megbosszulni. Viszont egy lány elhozta a kisebbik testvérét, hiszen van hely bőven a buszon. Egyesek kis csomaggal érkeztek, mások hatalmas bőrönddel. Az anyukák némelyike olyan könnyezéssel búcsúzott tőlünk, mintha a Holdra készültünk volna. Még el sem indult a busz, már a fél osztály evett. Egy óra múlva a rosszullet kerülgette a legmohóbbakat. Miattuk máris csúszott a műsor.

Azonnal kiderült, hogy a százforintos határt senki sem vette komolyan, Baba néni elkezdte könyörtelenül a begyűjtést, ám olyan lassan haladtak Karcsi bácsival, hogy a busz végén, Jutka néni tanácsára többen titkos rekeszekbe rejtették feleslegeiket.

Ha aztán Géza elkiáltotta magát, hogy: – Tessék a mozgó buszban leülni, ne mászkáljunk annyit, mint egy futóbolond! – akkor Jutka néni egy percen belül odahívott maga mellé két-három gyereket, s valami halaszthatatlan dologról kezdett velük beszélni:

- Igaz, hogy nálatok albérlők is laknak? – vagy:
- Az anyukád még mindig abban a vacak boltban dolgozik? Miért nem mondja meg a véleményét a feletteseinek?

Csupa nagyon fontos dolog! És Jutka néni olyan tájékozott volt az osztály gondjairól, mintha mindenki rokona lett volna.

Már félúton hangosan megkérdezte:

– Ugye, gyerekek, meg kellene állni egy élelmiszerbolt előtt, egy kis édeség nem ártana senkinek? Természetesen harsány helyesléssel találkozott az ötlete. Baba néni kényszeredetten bólintott, a sofőr egykedvűen leparkolt.

– De azt megmondom, hogy aki tíz perc múlva nem lesz itt, azt a fülénél fogva hozom a helyére – fenyegetőzött Karcsi bácsi.

A fiúk a legközelebbi boltba mertek csak beosonni, s rohantak vissza, ahogy a tüdejük bírta. Ám Jutka néni rögtön belátta, hogy nem a legjobb üzlet előtt parkolunk, s kissé távolabb is körülnéztek, hátha arrafelé nagyobb a választék nápolyiban és savanyú cukorkában.

Jutka nénit mégsem lehet a fülénél fogva visszahozni! A fiúk unatkoztak a buszban, a lányok komótosan körbejárták a főutcát, dugipénzüket máris alaposan szétszórták.

Ám alig indultunk tovább, azonnal kiderült, hogy mindent meggondoltunk, csak egyet nem. S ez egy út menti, árva autócsárda láttán a lányoknak eszükbe jutott.

– Menjünk vécére!

Rádásul, amíg a gyerekek elvégzik dolgukat, javasolta Jutka néni az osztályfőnöknek és a sofőrnek, ők megkávézhatnának. Ilyen meghívást pedig elutasítani nem lehet.

A fiúk, félve, hogy a fülüket a zsebükbe teszi Karcsi bácsi, hamar végeztek. A leleményesebb lányok viszont felfedezték, hogy itt fagyizni lehet, sőt azt is pontosan tudták, hogy a buszon viszont nem lehet, tehát újabb félórát késtünk.

Mire a városba értünk, már rohannunk kellett ebédelni. S amíg Baba néni a számlázással volt elfoglalva, Jutka néni néhány leánykával ismételtén eltűnt, nem is jöttek meg, csak egy óra múlva, viszont mindenkin egy cuki kis trikó feszült, nagyon édes és olcsó darab, a bolondnak is megéri, de a többiek irigykedjenek, mert nincs több a piacon, ezek voltak az utolsók.

– Miből vettétek? – fogott gyanút Baba néni, de Jutka néni elterelő manőverbe kezdett.

– Azt hiszem, mennünk kell, mert a múzeum már csak két órán át tart nyitva.

A múzeum bejáratánál rögtön képeslapvásárlásba kezdtünk. Karcsi bácsi ugyan ijesztgetett megint bennünket, de most már mi sem vettük egészen komolyan a forgatókönyvet. Nem is értünk a kiállítás végére, zárórát kiáltottak utánunk.

Akkor fölbuszoztunk a hegyre, és a tévétorony tetejéről gyönyörködtünk a felhősödő panorámában. S bár előre megegyeztünk, hogy csak körülnézünk, s már megyünk is, nem tudtunk ellenállni a pazar fotelek csábításának, szalmaszállal üdítőt ittunk, tetszett, hogy olyan drága minden, mint amilyen elegáns. Nagyon nehezen értünk vissza a buszhoz.

A vacsora után már kezdődtek a pénzügyi tárgyalások, mert néhányan rosszul gazdálkodtak, s tartalékaik kimerülőben voltak. Baba néni úgy

gondolta, hogy túl korán keltünk, tehát jó lenne, ha mielőbb kipihennénk fáradalmainkat, ám Jutka néni nagyon csodálkozott:

– Egy kirándulás csak egyszer van, igazán kibírják már ezek a nagy szamarak, hogy megnézzék a tévében a folytatást – és ettől nagyon népszerű lett megint.

– Nincs itt tévé – ijedezett Baba néni.

– A társalgóban van – nyugtatta meg Jutka, aki éppen olyan határozott fellépésű, mint az édesanyja. – Én már kinyomoztam.

– De a hétvégén otthon is megnézhetitek délelőtt az ismétlést – próbálkozott idegesen az osztályfőnök.

– Tudja, kedves tanárnő, hogy az nem ugyanaz – hajolt bizalmasan Baba nénihez a kedves anyuka. – Elvégre azzal dicsekedni lehet, hogy mi a kirándulás közben még tévét is néztünk. Ismerjük mi a gyerekeket – kacintott hozzá, mintha Baba néni pontosan ugyanúgy gondolkodna.

Mi tagadás, becsülettel végigásítoztuk a történetet. A lányok pedig még ezzel sem akartak megelégedni, azt az örülséget találták ki, hogy nézzük meg a fényesen kivilágított várost, van-e olyan szép, mint a miénk otthon. De ezt már az osztályfőnök nem tűrte tovább. Ágyba parancsolta a durcás osztályt.

– Tényleg nem érdemes kirándulni menni, az ember csak szaladgál, aztán azt, ami érdekl, meg se nézheti – dűnnyögött Erzszi álmosan.

Mikor elcsendesedtünk, jól hallottuk, hogy a másik szobából a lányok átvihogtak, átpufogtak a párnadobálással, sőt énekelgettek, mi pedig nagyon szívesen kártyáztunk volna egyet, de Karcsi bácsi jelenlétében említeni se mertük.

Reggel megint sokáig kellett várni a lányokra. Nehezen ébredtek, Baba néni szeme alatt karikázni látszott a sok elvesztegetett idő, csak Jutka néni volt eleven, friss, mintha nem is egy szobában lakott volna a társasággal. Rögtön bejelentette, hogy mivel kissé késésben vagyunk, ő azt javasolja, ne menjünk el abba a közeli várba, amit terveztünk, várat már úgyis láttunk tavaly eleget, inkább nézzük meg a sétálóutcát, ott rengeteg bolt van, és műemlék jellegű házat is látott, azt meg lehet csodálni. Baba néni ugyan azt mondta, hogy előbb egy templomot feltétlenül látnunk kell, de Jutka néni szerint az is arrafelé van valahol, majd átruccanunk.

A sétálóutcát megtaláltuk, vásároltunk ész nélkül, egy műemlék jellegű házat is láttunk, de semmi különlegeset nem fedeztünk fel rajta, viszont a templomról kiderült, hogy mégsem arrafelé építették, ezért

visszaballagtunk a buszhoz, sokáig kerestük a sofőrt, és a műemlékre már alig maradt pár percünk.

– Gyönyörű idő van – sóhajtott a teraszon ebédelve Jutka néni. – Igazi kánikula. Az ember legszívesebben csak víz mellett hűsölne.

Erre még Karcsi bácsi is felkapta a fejét. Baba nénivel egyszerre értették meg, hogy a mai nap sorsa végleg eldőlt.

– Menjünk strandra! – kezdték kórusban kérni előbb Jutka néni körül, aztán mindig nagyobb sugarú körben.

– Hiszen megbeszéltük, hogy nem megyünk uszodába! – kiáltott Karcsi bácsi, hogy segítsen az osztályfőnökön.

– Nem is hoztunk fürdőruhát! – érvelt még hangosabban Baba néni.

– Az nem gond – legyintett Jutka néni –, hiszen van kölcsönző. De én például a biztonság kedvéért hoztam kettőt, bizonyára jó a méret a kedves osztályfőnöknek.

És Jutka néni, ki tudja már hányadszor, nyert. Diadalüvöltéssel buszoztunk a strandig, ahol már Karcsi bácsi szerepe következett.

– Senki nem mehet az engedélyem nélkül a vízbe! – kezdte a házirendet. – Csak egy körzetben bóklászhattok. Négykor mindenki elindul átöltözni, hogy még időben hazaindulhassunk. Fél ötör indulás. Aki lemarad, jöhet vonattal.

Tíz percen belül mindenki elveszett, akinek elég bátorsága volt hozzá. A stréberek és a gyávák ugyan néhányan ott sütek vörösre a felnőttek körül, de a többséget négykor nem lehetett megtalálni. Fél ötig csak hatan jöttek össze a busznál. A hangosbemondóval kellett összekiabálni a csoportot.

Baba néni fehér volt az idegességtől, mert állandóan azokat kereste tekintetével, akikről tudta, hogy az úzás nem az erősségük. Ketten nem tudták kifizetni a kölcsönadrágot, azokat úgy kellett kiváltani. Gizi levelező partnereket gyűjtögetett a medence körül, egész úton hazafelé ezeket osztogatta a buszban. Karcsi bácsi addig szaladgált a hatalmas strand területén utánunk, amíg teljesen eltévedt. Jutka néni pedig azokat ápolgatta, akik vigyázatlanul zászlópirosra égtek.

– Ha nem ragaszkodnánk a főúthoz, hanem néhány bekötőúttal levágnánk a kanyarokat, akkor behozhatnánk a lemaradást – fordult a türelmes sofőrhez, akit nem nagyon érdekelt, hogy mikor és merre megyünk haza.

– A kijelölt úton megyünk és punktum – jelentette ki nyersen Baba néni, s ez megint rosszul esett Jutka néninek.

– Látod? – suttogta foghegyről a lányának a félig sötét buszban –, ezt kapja az ember, amiért feláldoztam a szabadidőmet, és idegeskedtem veletek két

napig. De megnézhetitek, mikor megyek én még egyszer gyerekekkel meg pedagógusokkal valahova.

Már éjjel tizenegy felé járt az idő, mire megláthattuk volna városunk fényeit. De a csoport egyik része aludt, a kisebbek kimerülten nyafogtak, a gyorsnapozók pedig lázasan vacogtak a leégett bőrükben.

– Persze, ha a program nem jó, sajnos így jár az ember – keltegette Karcsi bácsit Jutka néni ingerülten. – Ilyen későn hazacsámborogni! Kíváncsi vagyok, mit mondanak a szülők!

No, azok nagyon türelmetlenül toporogtak már az iskola előtt.

Így volt ez eddig is, de ilyen idegesek még sosem voltak. Baba néni nem győzte keresni a kifogásokat, s ha eddig nem bánta meg, hogy a 8. A-sok osztályfőnöke volt, most alighanem elgondolkodott rajta, nem kellene-e pihennie egy évet, mielőtt új osztályt kezdene patronálni.

Udvariasan megköszönte a két felügyelő szülőnek a segítségét, aztán fáradtan kullogni kezdett mögöttünk hazafelé. S a sarkon még hallotta, amint a fiúk háborogtak:

– Bezzeg nekünk most sem volt szabad semmit csinálnunk, mert a leg-mérgesebb felügyelőt kaptuk!

És a másik oldalon a lányok nyafogtak:

– A pénzünket is elvették, aztán még egy rendes várat sem láttunk útközben!

De Baba néninek eszébe jutott ez az egész, nagy melák társaság, és ha egy kicsit igazságos akart lenni velünk, akkor még talán visszaemlékezett a többi, jobban sikerült kirándulásra, meg arra, hogy azért ettől az évtől mégsem kellett volna sokkal többet várnia, mint a többitől, mert így is éppen elég mozgalmas, eredményes, emlékezetes és *nyolcadikos* év marad. Mert úgyis csak az marad meg belőle, amit az ember sohasem akar elfelejteni. Történet pedig mindenkiről marad, csak rá kell nézni néha a tablónkra, hogy megelevenedjünk egymás számára.

És akkor már az sem fog senki eszébe jutni, amit szerencsére Baba néni sem hallhatott, mert elalvás előtt jegyezte meg Karcsi bácsi:

– Hiába, no, a szigorú férfiszó nélkül nem lehet köztetek rendet tartani. Csak az ilyen Jutka néni-félék ne lazítanak a fegyelmet!

És Jutka néninek is valami ilyesmi járt a fejében, mikor lányához fordulva ezt ásította:

– Nem lett volna rossz ez a kirándulás, csak ez a Karcsi bácsi fékezte volna magát némileg. Ha nem vagyok ott veletek, vigyázzmenetben közlekedhettetek volna szerte a városban.

Jutka pedig nem merete kimondani azt, amit már az első este gondolt az egész útról, mert azt talán egyedül Baba néniel lehetett volna megbeszélni:

– Miért nem tudhattunk mi már jó előre a programról? Hátha nem lett volna annyi buta ötletünk útközben?

De hát Jutka ezt csak nekem merete másnap elmondani, és én sajnos még nem vagyok tanár, hogy őszintén igazat adhassak neki.

Köpf Lászlóné

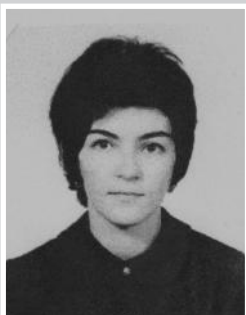
Köpf Lászlóné a sajátos nevelési igényű, ezen belül is a diszlexiás gyermekek és fiatalok életésélyeinek egyenlőségéért folytatott szakmai munka, szakmai-közéleti küzdelem egyik, hacsak nem az első „harcosa”. Nevéhez, munkásságához fűződik a Magyarországon addig a közoktatásban nem szereplő speciális képzés, a diszlexiás tanulóknak érettségit és szakmai képzést is biztosító középiskola megszervezése, irányítása. Úttörő vállalkozása országos sikert és ismertséget szerzett az intézménynek, a tantestületnek. Számtalan iskola követendő mintája lett az Öveges József Középiskola. A gyakorló pedagógusok és elméleti szakemberek által szerkesztett, akkreditált továbbképzésük ma is hiánypótló. Munkássága idején harminchárom konferenciát szerveztek – ezek dokumentumai nyomtatásban is megjelentek –, tanulmányai tizennyolc szakmai kötetben láttak napvilágot. Tanárként és igazgatóként egyaránt jellemezte az emberek – gyermekek, fiatalok, szülők, kollégák és munkatársak – tisztelete, a humanista-demokratikus értékeknek a gyakorlatban való alkalmazása, a közösségépítő szemlélet. Iskolavezetői munkája elismeréseként Budapest Főváros Önkormányzatának Közalapítványa 2009-ben Pro Scholis Urbis díjjal ismerte el az Öveges József Középiskolát, az iskola nevelőtestületének innovatív tevékenységét.

Az sni-ügy, a diszlexiás gyermekek tanulási esélyegyenlősége személyes erőfeszítéseinek is köszönhetően a jogszabályi előírásokban – a gyermekek és a fiatalok jogaiban, valamint az oktatási rendszer szereplőinek

kötelezettségeiben – is megjelent. A tanulási zavarokkal küzdő diákok társadalmi elismertsége és a közoktatás hiátusainak korrigálása érdekében folytatott munkája eredményeként mára az sni-s gyermekek, fiatalok problémái és ezek kezelése a pedagógiai közgondolkodás, a közoktatási rendszer működésének szerves részévé váltak. Mindezen túlmenően ki kell emelni, hogy a Köpf Lászlóné vezette küzdelemnek, az Öveges József Középiskola és a példáját követő iskolákban dolgozó pedagógusok munkájának köszönhetően ma már több ezer sajátos nevelési igényű ember életútja alakult kedvezően, hiszen sikeresen érettségizett, szakmát és diplomát szerzett.

Köpf Lászlóné fiatal pedagógus kora óta aktív közéleti szereplő is. Részt vett az ifjúsági, valamint a szakszervezeti mozgalomban, 1997-ben alapítója, nyugállományba vonulásáig vezetője volt az MPT Diszlexiás Gyermekek Fejlesztéséért Szakosztálynak, tagja több, a gyermekek és fiatalok esélyegyenlőségéért munkálkodó civil szakmai szervezetnek is.

Turcsik Katalin – Fábry Béla

Kristóf Andrásnéra emlékezem

Kristóf Andrásné Antal Judit Géberjénben, 1951 februárjában született. Szülei is a Szamos kanyarulatában fekvő kis szatmári faluból származtak. Édesanyja háztartásbeli, édesapja pedig tűzoltó volt, később megyei tűzoltóparancsnok-helyettes lett. Nyíregyházi letelepedésük előtt többször költöztek; Judit legkedvesebb emlékei Sátoraljaújhelyhez kötődtek. Egyedüli gyermek volt, szülei szeme fénye. Sokszor mesélte, hogy még Sátoraljaújhelyen két felnőtt a kezeinél fogva próbálta hintáztatni. Ennek az ártatlan játéknak az lett a vége, hogy mindkét válla kifcamodott, pedig biztosra vehető, hogy a kedves, hosszú hajában fehér masnit viselő kislánnyal óvatosan próbáltak játszani. Törekény teremtés volt.

Ahogy cseperedett, egyre egyértelműbbé vált, hogy nemcsak érzéke van a tanári pályához, de szívesen tanítgatja is a kortársait vagy éppen a kisebbeket. Gyermekkorai játékaiban gyakran ő volt a tanító néni, egy idő után nem is engedte át másnak ezt a szerepet.

Középiskolába Nyíregyházán járt, 1969-ben végzett a Zrínyi Ilona Gimnáziumban. Nem volt kérdéses számára, hogy oktatással szeretne foglalkozni, ezért a Bessenyei György Tanárképző Főiskola tanítói szakára felvételizett. A főiskolás évek sok-sok élménnyel ajándékozták meg, a sikeres vizsgák után tanító lett. Külön érdekesség, hogy az 1973-as diplomaosztója napján kötött házasságot a férjével – úgy gondolták, ez a nap legyen kétszeresen is felejthetetlen. Judit még a gimnáziumi évek alatt ismerkedett meg a nála egy évvel idősebb Kristóf Andrással, aki később a megyei kiegészítő parancsnokság

katonatisztjeként szolgált. Kristóf Andrásné ugyanebben az évben Nyírturán kezdett tanítani, majd 1974-ben munkát ajánlott neki a nyíregyházi 2. Számú Gyakorló Általános Iskola igazgatója.

Szeretett iskolájában harmincnégy éven át, 2008-as nyugdíjazásáig tanítóként, tanító szakvezetőként dolgozott. A harmadik és negyedik osztályban évtizedeken át oktatta a magyar nyelv és irodalom tantárgyat. 1975-ben született egyetlen gyermeke, Zsolt. Fia alapvetően nem készült oktatónak, mert Judit nem erőltette, hogy gyermeke tanár legyen. Később – talán az anyai példát látva – Zsolt a tanárképző matematika–informatika szakán diplomázott, és 2000-től a Debreceni Egyetem oktatója, aki bízik abban, hogy ez büszkeséggel töltötte el édesanyját.

Zsolt mesélte:

Emlékszem a sok-sok hazahozott kis füzetre, amelyekbe a gyerekek feladatmegoldásokat vagy fogalmazásokat írtak. Ezeket lelkiismeretesen és nagyon alaposan, mondhatni: karakterről karakterre átnézve javította ki. Sokszor tapasztaltam azt is, hogy nemcsak pontozott és jegyet adott, hanem szóbeli tanácsokkal, ötletekkel is segített a tanulóknak. Néha nagyobb méretű füzetcsomagokat is láttam nála, ezen csodálkoztam, és megkérdeztem, micsodák ezek. Ekkor elmagyarázta, hogy ő nemcsak alsósokat tanít, hanem olyan fiatal felnőtteket is, akik tanárok szeretnének lenni, és az ő anyagukat is ki kell javítania. Azokra a napokra is emlékszem, amit bemutató tanítások előtt éltem át. Sokszor kérték fel rá, hogy tartson ilyet, és néha még videóra is vették a főiskolai óráit. A bemutatók előtt különösen lelkesen és fáradhatatlanul dolgozott, készült. A sok teleírt lap, a mágnessel rögzített szókarttyák, a gondosan és esztétikusan elkészített fóliák, az órák bizonyos részeinek elpróbálása mind-mind hozzátartozott a felkészüléshez, ami igen gyakran éjszakába is nyúlt.

Jómagam abban az időben nemcsak a gyakorlati képzésért felelős igazgatóhelyettes voltam, hanem a család barátja is. Többször is megfordultunk egymásnál, nagyon jól éreztük magunkat együtt, s természetes, hogy az iskolai munka is gyakran beszédtemánk volt. Judit alaposan felkészült, kedves, jó kedélyű szakvezető tanító volt. Látszott rajta, hogy nagyon szerette és élvezte a munkáját. Ez a tanításban és a képzésben is sokat jelentett.

Bemutatóórái élményszámba mentek, a hallgatók, a gyerekek, mi, a képzőből és az iskolából egyaránt csak szuperlatívuszokban tudtuk értékelni ezeket az órákat. Sohasem húzódozott egy-egy bemutatóóra megtartásától. Úgy végezte ezt a munkát, hogy tudta, ebből tanulni fognak a hallgatók, hasznukra

válík a tanításra való felkészülésben. Segítőkézsége a hallgatók felkészítésében, valamint óráik elemzésében is maximális volt. Minden iskolai munkában a tökéletességre törekedett, s ritka hozzáértéssel foglalkozott a kevésbé felkészült gyerekek felzárkóztatásával, de a tehetséggondozással és a szép magyar beszédre való neveléssel is. Közösségi ember volt, akit szerettünk, munkáját pedig a lehetőségekhez mérten igyekeztünk elismerni. Ahogy visszagondolok, pályája alatt gyakorlatilag állandóan osztályfőnök is volt. Tudom, mennyire a szíven viselte a gyerekek kisebb-nagyobb gondjait, tudom, milyen sok időt töltött azzal, hogy ezekre megtalálja a lehető legjobb megoldást. Nagyon gondosan tervezte meg az osztályfőnöki órákat is. A közösségi programokat, a tartalmas kirándulásokat a tanulókkal közösen alakította ki és szervezte meg.

Nyugdíjazása után sem hagyott fel teljesen a tanítással, hiszen két unokáját, Lillát és Petit már iskolás koruk előtt is a rengeteg játékos feladat, fejtörő, szólás és találós kérdés segítségével igyekezett fejleszteni. Élete vége felé fő hobbija a keresztrejtvényfejtés és az olvasás volt. Emlékként családja megőrzött egy olyan rejtvényújságot, amelyet röviddel a halála előtt, helyesen töltött ki.

Szellemileg frissen, gyorsan és túl hamar, 2016-ban, életének 66. évében távozott közülünk. A teljesség igénye nélkül álljon itt néhány személyes üzenet, amit 2008-ban, nyugdíjazásának évében kapott az egykori tanítványoktól:

„Kedves Jutka néni! Annyi tanítási év, annyi tanítási óra minden perce egy ajándék. A gyerekek néha csintalanok, de ilyenkor mindegyik könnyes szemmel néz. Kedves Jutka néni, hiányozni fogsz nekünk. Reméljük, hogy jó lesz a nyarad!”

„Jutka néni / Rövid haja éjsötét, / Szíve mindig csupa fény, / Ránk mosolyog, ránk kiált / – Tanít Ő csak – / ne félj tőle, sose bánt.”

„Jutka néninek:

Köszönöm a két éves munkát és az odaadó szeretetet. Jutka nénivel nagyon jó volt tanulni. Hogy miért volt jó? Jutka néni megmutatta a nyelvtan jó és vicces oldalát is. Sok jó, vicces feladatot csináltunk és még sorolhatnám.”

„A legjobb tanárnak, Jutka néninek:

Szorgalom, türelem, ezek az erősségei, sajnos többé nem tanít már. A gyerekekért mindent megtett, nem fogom feledni soha. Remélem, élete végéig megőrzi ezt az írást!”

Raffay Zoltánné

Mezei Éva-díjasok 2021

Az 1988-ban a Debreczeni Tibor és a „hőskor” drámapedagógusai által alapított Magyar Drámapedagógiai Társaság legmagasabb elismerése a Mezei Éva-díj.¹ A névadó, a népi kollégisták nemzedékével nevelkedett értelmiségi, rendező és színházi szakember kulcsszerepet játszott a '70-es években hazánkban fellobbanó drámapedagógiai mozgalom megalapozásában, a hazai nevelésügyben egy új szakma elismertetésében, valamint a gyermek-közművelődésben. A díjat a 2021-ben Pécsre visszatérő országos gyermekszínházi fesztivál gálaprogramján vehette át egyszerre három kitüntetett kolléga. Laudációikat mutatjuk be.

LEDŐNÉ DOLMÁNY MÁRIA

Laudáció írására általában azt szokták felkérni, aki a legjobban ismeri a díjazottat: közeli munkatársa, oktatója, tanítványa, barátja. Ráadásul maga a műfaj – valakinek a dicsérete, magasztalása – elvárja a „közelről nézés rövidlátását”. (Egyszer, amikor a szeplőim meglétét fájlaltam, egy idősebb barátnőm azzal

¹ 1998-ban első ízben került átadásra a Mezei Éva-díj. Aki kapta: Gabnai Katalin. A következő évben a díjazott Szakall Judit volt. Majd sorban a következők lettek Mezei Éva-díjasok: Kaposi László (2001), Trencsényi László (2002), Fodor Mihály (2004), Szauder Erik (2006, posztumusz), Tegyi Tibor (2014, posztumusz), Juscák Zsuzsa és Wenczel Imre (2017). Kötetünk nyomdába adása után veszik át a 2022. évi díjazottak, Lipták Ildikó és Takács Gábor a Mezei Éva nevével elismerést. *(Kaposi Lászlónak, a Magyar Drámapedagógiai Társaság elnökének közlése alapján.)*

vigasztalt, hogy aki szeret, úgyis közelről néz majd, onnan meg nem látszik, csak hunyorogva.) Márpedig én kicsit távolabbról látom azt, akiről szólnom kell. Így aztán sokat töprengtem, hogyan is fogjak hozzá. Nem voltam biztos abban, hogy megfelelek majd a laudáció stilisztikai elvárásainak.

Miután áttekintettem ismeretségünket, rájöttem, hogy mennyi mindent tudok róla – ahogy rajtam kívül mások is. A következőkben – óhatatlanul – csak arról szólok, amit ismerek Ledőné Dolmány Mária szakmai életéből, de előrebocsátom, hogy bár a látómezőmön kívül is sokat tesz, e szűk keresztmetszet alapján is megérdemelné a díjat. Ledőné Dolmány Mária – ahogyan általában beszélünk róla: Dolmány Mari – pedagógus. Olyan pedagógus, aki a színház, a költészet iránti szeretetből kezdett vonzódni a drámapedagógiához, mégsem a szokásos magyartanári attitűd jellemzi. Mari ugyanis matematika–fizika–számítástechnika szakon végzett az ELTE-n 1992-ben, és közel húsz évig e szakpárokon tanított.

Ám már ez alatt az idő alatt is sok minden történt vele. Először színjátszó csoportot alapított, majd 1994-ben belépett a Magyar Drámapedagógiai Társaság tagjai közé. 1995-ben már a legendás, százhusz órás drámapedagógiai képzésen, '97-ben pedig a Színház- és Filmművészeti Egyetem drámapedagógia–színházelmélet szakán találjuk, amelyet Gabnai Katalin és Lengyel György közösen vezettek.

Noha jómagam már egy évvel korábban találkoztam Mari színjátszó csoportjával, a Vécsey Színpaddal – ahol a nélkülözhetetlen csoportvezetői feladatokat látja el, míg általában férje, Ledő Attila rendez; több előadásuk is emlékeztet számomra –, valójában itt, az SZFE-n ismertem meg Marit, aki érdeklődő, nyitott személyiségű pedagógusnak bizonyult. „Reáltárgyasként” kicsit csodabogárnak hatott a bölcsészgondolkodásúak között, de elfogadtatta magát, sőt meglátásai olykor építően más fénytörésbe helyeztek bizonyos dolgokat.

Ahogy drámás szakmai ismeretei gyarapodtak, Mari úgy lett mindinkább elkötelezett hirdetője és képviselője a drámapedagógiának. Bár nem minden lépését követtem nyomon, biztosan tudom, hogy aktív szaktanári munkája során az iskolákban, ahol tanított, majd a XVIII. kerületi Pedagógiai Intézet munkatársaként is meggyőződéssel hirdette a művészetekkel való tanítás és nevelés fontosságát, a tehetség gondozás jelentőségét. Dolgozott alapfokú művészetoktatási intézményben színjáték- és drámatanárként, tehetségsegítő szakkörökben és képességfejlesztő foglalkozásokon; drámapedagógusként a kerület intézményeiben tartott drámaórákat. És eközben – szerintem az összes munkahelyén – részt vett/vesz minden olyan esemény szervezésében,

ami a diákközösségeket építi: számos művészeti program, tábor, ifjúsági fesztivál dicséri munkáját. A csapatépítés mellett és a nélkülözhetetlen háttér-munkán túl mindenféle feladatot elvégez a saját színjátszó csoportjában is: furulyázik, díszletet, jelmezeket, bábokat készít, ha kell. Sokoldalú, nagy munkabírási és aktív, de úgynevezett „civilként” is energikus. Férjével megalapították a Vécsey Színpad Drámapedagógiai Műhely és Közművelődési Egyesületet, ennek jelenleg is elnöke, az ott szerzett tapasztalatokat egyéb önkéntes tevékenységében is jól hasznosítja.

Dolmány Mari a Drámapedagógiai Társaságon belül először csoportvezetőként, majd önkéntes feladatokat vállalóként lett egyre ismertebb, nem csoda hát, hogy 2009-től az elnökség tagja, majd 2011 és 2014 között ő a Társaság elnöke. Annak, aki itt van ezen a díjátadáson, talán nem kell mondanom, hogy Mari ezt a munkát is odaadással, teljes elszántsággal, „nagy svunggal” végezte, és mandátuma lejárta után is aktív tagja az elnökségnek. Színjátszó zsűrikben, versmondó versenyeken dolgozik, tanít, műhelymunkákat vezet – itthon és határainkon túl is. Jómagam a Gabnai-féle képzés után sok formában, sokféle helyen találkoztam és dolgoztam Marival – szakmai tisztességét, a dráma és a drámás közösség iránti elkötelezettségét soha nem lehetett megkérdőjelezni. Józan gondolkodású, remek szervezőképességgel megáldott ember. Nem mellesleg (a fentebb vázlatosan összefoglalt szakmai és önkéntes munkássága mellett) felnevelt két tehetséges fiúgyermeket. Egy régi anyagban olvastam, hogy Ledóné Dolmány Mária a következő Weöres Sándor-idézetet választotta szakmai hitvallásaként:

*Örömöm sokszorozódjék a te örömedben.
Hiányosságom váljék jóssággá benned.*

*Egyetlen parancs van, a többi csak tanács: igyekezz úgy érezni, gondolkozni,
cselekedni, hogy
mindennek javára legyél.
Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás: Alattad a föld, fölötted az ég,
benned a létra.*

*Az igazság nem mondatokban rejlik, hanem a torzítatlan létezésben.
Az öröklét nem az időben rejlik, hanem az összhang állapotában.*

(Weöres Sándor: Szembe-fordított tükrök)

Nemcsak remélem, hanem tudom, hogy komolyan gondolja, amit Weöres Sándor leírt. Ahogyan azt is remélem, hogy az én „szembe-fordított tüköröm” egy egyenes jellemű embert mutat, aki szakmai tevékenységének közel harminc éve alatt keményen megdolgozott ezért az elismerésért, s megérdemelten kapja a Magyar Drámapedagógiai Társaság által alapított Mezei Éva-díjat.

Tóth Zsóka

KÖRÖMI GÁBOR

Hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy olyan kollégáink „nőnek bele” a Mezei Éva-díjasok nemzedékébe, akiknek már nem volt módjuk személyesen találkozni a névadóval, akik a legendákból, a tanításaiból és mások emlékezetéből rakják össze a maguk Mezei Éva-képét. A hűség próbája ez az egyik oldalon: az örökség folytatása iránti elkötelezettségé, de a kreativitásé és az 1986 óta eltelt idők megannyi tanulságának feldolgozása iránti eltökéltségé is. A díjazott tizenhét éves volt, amikor Mezei Évát egy diákszínjászó-rendezőik számára tartott tanfolyamon halálos rosszullét érte.

Körömi Gábor nem erre a képzésre járt. Kortársai visszaemlékezései szerint valójában azzal indult pályája, hogy 7. osztályos korától Kaposi László gyermekszínjászója volt, majd nem sokkal ezután az akkoriban különösen jelentős szerepet betöltő Gödöllői Diákszínpad központi figurája lett. A középiskolai diákságból kinöve a kitűnő fiatal színész egyenrangú társaként játszott főszerepet a hamarosan világhírűvé váló Schilling Árpáddal is. Mordred-alakítására nagyon sokan emlékeznek. Természetes, hogy a '90-es évek elején alapító tagja, meghatározó személyisége lett a Kerekasztal Színházi Társulásnak, majd az abból kinövő, első magyarországi színházi nevelési központnak és társulatnak is.

Magyar-történelem szakon szerezte első diplomáját. Ezzel a képesítéssel vállalt aztán állást népművelőnek, később művelődésszervezőnek nevezett munkakörökben, leginkább a drámapedagógia és színházi nevelés fellegvárának számító Marczibányi téren. Így aztán természetes, hogy tanulmányait a SZFE drámapedagógiai képzésén folytatta a szintén pionirokat tanító Gabnai Katalin tanítványaként.

Ezenközben csaknem húsz éven át vezetője és rendezője volt a Wataridori Színkörnek, ami a magyarországi felsőoktatásban tanuló, határon túli magyar fiatalokból jött létre.

A következetesen épített karrier mindezzel együtt klasszikus értelemben is pedagóguspálya maradt. A közoktatási vezető szakot is elvégezte, hogy a Csepelen működő művészeti alapiskola élére álljon (az akkor integrált intézményben, a Nagy Imre Általános Művelődési Központban). Érdeklődése fókuszában persze a drámapedagógia maradt, s eddigre „mesetarisznyájában” már annyi tudás összegyűlt – nem rágták meg az egerek –, hogy vállalkozott egy „zsáknyi bolha” (elsős, csepeli, napközis – ezek mind karakteradó jelzők) „megjátsztatására”, ugyanakkor arra is, hogy az utána következő drámapedagógusok nemzedékeiknek is osszon ebből a tarisznyából. S egyre inkább „hivatásos” oktatóként néztek rá: a számos intézményben várt és kedvelt drámatanárnak, játékmesternek a Károli Gáspár Református Egyetem kínált állást.

A díjazott személy táborszervező is. Nem csupán a szó konkrét értelmében, hanem a Magyar Drámapedagógiai Társaság motorjaként is. Nincs esemény, nem készül jegyzőkönyv vagy emlékeztető nélküle. (Talán még szereti is ez utóbbi feladatot.) Nevezhetjük akár a MDPT „krónikásának” is. A *Drámapedagógiai Magazin*ban is sorra jelennek meg bölcs és finom nyelven írt tudósításai a Weöres-fesztiválokról, illetve más eseményekről.

Az iskolai ünnepélyek kutatójaként vajon miképp elemzi majd ezt a mai ünnepet, ahol éppen ő (is) az ünnepelt? Bizonyára majd megtudjuk.

Néha féltjük, hogy szétszórja magát, hogy nem vigyáz eléggé az egészségére. De talán másképp nem is tudna élni!

Egy adóssága még mindenképpen van: vállalta, hogy a gyermekszínháztörténetéről doktori disszertációt ír. Azt gondolom, hogy ebből a témából ma az ő tarisznyájában van a legtöbb tudás. De a tarisznyában lelt maroknyi lisztcskéből, vízből, élesztőből, tejfelből meg kell gyúrnia a pogácsáját. Kortársait kérem: kísérvük érdeklődéssel ezt az útját is, s segítsük, ahol lehet!

A Mezei Éva-díj, lám, méltó helyre került. Gratulálhatunk Körömi Gábornak!

Trencsényi László

LANNERT KERESZTÉLY ISTVÁN

Sokkal korábban ismertem meg Lannert Istvánt, mint hogy tudtam volna, ki ő. Gyanítom, hogy ezzel nem vagyok egyedül. Többen is lehetünk, akiknek előbb tűnt fel barátságos jelenléte a drámapedagógiával kapcsolatos eseményeken, és – hozzám hasonlóan – csak később ébredtek rá, hogy ki is ő valójában.

Mert Lannert Keresztély István a drámapedagógia ügyének igazi elkötelezettjeként ott volt – ott van – minden fontos szakmai programon, de nem helyezi magát ezek középpontjába, hanem inkább „csak” részt vesz, megfigyel, reflektál. Szerénysége okán nem is olyan szembetűnő, hogy milyen fontos pillére ő a drámapedagógiának, mekkora szerepet játszik valójában a drámapedagógia módszereinek, megközelítésének megismertetésében, intézményesülésében. Nemcsak arra gondolok, hogy nagy erőket mozgósítva állította az ügy mellé az akkori vezetést annak érdekében, hogy 2014-ben a Károli Gáspár Református Egyetemen elindulhasson az azóta is sikeresen futó drámapedagógia szakirányú továbbképzés, hanem arra is, hogy az egyetemi kurzusaival és a nyelvtanári munkájába becsempészett drámás elemekkel Magyarország egyik legnagyobb bölcsészkarának hétköznapijaiba építette be a drámapedagógiát. Az elmúlt évtizedekben számtalan hallgató vehetett részt István óráin – amelyeken a közösséget összekovácsoló és fontos élményeket kínáló játékok zajlanak –, és kaphatott általuk ízelítőt, tudást a módszertanról is.

Fontos pillére ő a Magyar Drámapedagógiai Társaságnak is. Nem nagy nyilvánossággal járó, mégis fontos feladat a társaság ellenőrző bizottsági tagsága, amit István újra meg újra elvállal, és felelősséggel végez. Legalább ilyen fontos, hogy e szakmai közösség felé tereli minden érdeklődő hallgatója figyelmét is, mert őszinte meggyőződése, hogy nekünk, drámapedagógusoknak össze kell fognunk. Lannert István sokáig középiskolai nyelvtanárként dolgozott, majd a kezdetektől erősítette a Károli csapatát. Ma is vérbeli nyelvtanár; talán többen is vannak, akiknek felajánlotta, hogy gyorsan felkészíti őket a nyelvvizsgájukra, ha csak az hiányzik a drámás doktorijukhoz. Szakterülete a drámapedagógia alkalmazása a nyelvtanításban; István munkája is hozzájárult ahhoz, hogy az orosz példák mellett leginkább a frankofón gyakorlat honosodjon meg Magyarországon: a globális szimulációt neki köszönhetően ismerhettük meg. A *Bevezetés a drámapedagógiába* című, 2020-ban megjelent könyvében hasznos általános elméleti áttekintést kínál, és – ami István számára még fontosabb – a napi gyakorlatba ad betekintést, többek között a szimulációéba is.

Büszkén vállalja, hogy Debreczeni Tibor tanítványaként köteleződött el a drámapedagógia iránt. Amellett, hogy társaságunk örökös tiszteletbeli elnökére egyik mestereként tekint, az orosz nyelv és kultúra iránti rajongása összekapcsolja Előd Nórával is, akinél annak idején elvégezte a százhusz órás drámapedagógiai tanfolyamot. A *drámapedagógiai módszerek az*

idegennyelv-tanításban címmel írt PhD-dolgozatát 2005-ben védte meg az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskolájában.

Az egyetemi képzések kapcsán is szoros szakmai barátság köti Trencsényi László tanár úrhoz; közös óráik mellett a képzés alakulásáról is sokszor egyeztettek. De talán helytelen az egyes szakemberek nevét kiemelni a drámapedagógia különböző generációiból, hiszen István mindig is a nyitottságot, a párbeszédet képviselte: nem rangsorolja a szakmánkban megtalálható sokféle megközelítést és módszertant, mert fontos értéknek tekinti a metodikai sokszínűséget. Energiáját a drámapedagógia ismertségének, terjedésének elősegítésére fordítja; azt hiszem, sokan vagyunk, akik temérdek köszönettel tartozunk a támogatásáért és a segítségéért!

Nem véletlenül írja róla egyik hallgatója, hogy Lannert István a „nagybetűs Tanár! Felkészült, segítőkész, szaktudása kifogástalan. Hálás vagyok, hogy ő tanít”. Egy másik diákja szerint „hihetetlenül tud pörögni”. „Jól tanít, segítőkész és jóindulatú, de olyan mennyiségű tudást próbál átadni olyan rövid idő alatt, hogy fel kell kötni a gatyát rendesen.”

Azt hiszem, nemcsak a hallgatóknak és a diákoknak, hanem nekünk, drámatanároknak is „fel kell kötni a gatyát rendesen”, ha követni akarjuk Istvánt elkötelezettségében és jóindulatában.

Az unokákkal közös programok, az István számára oly fontos családi élet olykor elvonja egy kicsit a figyelmét a drámapedagógiától, tőlünk. De talán reménykedhetünk abban, hogy a sokszorosan megérdemelt Mezei Éva-díj átvétele után is napi szinten támogat majd minket, ahogy eddig is tette, és hogy továbbra is találkozunk vele az egyetemi képzésen, a szakmai rendezvényeken, hiszen ezek elképzelhetetlenek Nélküle!

Lannert tanár úr, köszönjük a sok évtizedes közösségépítő munkát, és azt, hogy sok-sok ember hétköznapijaiba csempészted be a drámapedagógiát! A jelenlévők nevében gratulálok a Mezei Éva-díjhoz! Merci beaucoup, professeur Lannert!

Bethlenfalvy Ádám

Tanár az én apám...

„Tanár az én apám” – így kezdte Kosztolányi jeles versét, megannyi versmondóverseny már-már elcsépett, érzelmes slágerét. Az alább közreadott elbeszéléssel a szerző 2020. január 5-én elhunyt apjának emlékét idézi. Mann Lajos nem tanár volt. Műfordító, a legigényesebbek közül. Sok minden más mellett az angol nyelvű gyermekirodalom legfontosabb magyarra ültetője. Az emlékezés szerzője – Kosztolányival szólva: „az embereknek testvére” – mégis a tanítás nagy pillanatait örökítette meg (T. L.).

Bejött a szobába, és megnézegetett, mint valami állatkerti háziállatot. Nem ártotta bele magát túlzottan, de a lényegét értette a bánatomnak, ami miatt már második hete nem mozdultam ki, csak búslakodtam. Tizenkilenc éves voltam. Megállt a polc előtt, ahol a kazettáim álltak, meg az a néhány féltve őrzött CD-m. Az egyik feltűnő, sárga színűt levette. Felolvasta.

– Evil Empire – mondta rekedtesen, utánozhatatlan akcentussal, mint-ha ampírt is mondott volna. – Gondolom, nem a Napóleon-féle bútorokat kárhoztatják. (Ezt anyám tudta igazán csinálni, alamuszin kényszerítette ki, hogy valljak színt: értem-e a poént, vagy pedig tájékoztatásra szorulok. Ha nem vallottam be, később úgyis visszatért rá, hogy biztosan tudom-e a dolog kapcsán, amit kell.)

– Mi? – tátogtam, mert nem is értettem, mit keres ott. Meg hogy: tényleg, ő most érdeklődik, de béna ez... Kedvem nem volt éppen semmihez.
– Ampír... egy stílusirányzat... Napóleon hajtotta... Épületek, ruhák. Klasszicizmus... Ezzel is dörgölözött a régi császárokhoz... No, de ez akkor talán... nem az lesz. Miről dalolnak? Az elejét reszelősen, lassan mondta (mindig muszáj volt szurkolnom neki, hogy eszébe jusson, mit is akart mondani), meg talán szabadkozva is; érezte, hogy nem vagyok hangulatomban.
– Nem énekel, rappel. Meg inkább ordít. Haragszik.

– Haragszik? Hmm. Oszt mé’?

– Asszem, Indián. Az a másik kazetta is ők, aminek a borítóján meg valami szerzetes ég. Felgyújtotta magát.

Nézegette nagy kék szemekkel. Elindítottam a kazettát.

– Ennek pont megvan a szövege valahol. Ott.

Meghallgattuk, felemelte a lapot, aztán befordultam, ő pedig kiment. Aznap talán ennyit beszéltem összesen.

Másnap látom, a nagyszobában ül az asztalánál, és van mellette is egy szék. Előtte nagyalakú, francia kockás papír, pont odasütött a nap a tetejére: *Rage Against the Machine: Bullet in the Head*. Alatta kézírással ott a szám *teljes szövege*. Egy-egy szó fölött ceruzás kérdőjel, illetve jegyzet. A lap másik oldalán gyöngybetűkkel kiszótározva minden, pont, ahogy a kiskamasz vasárnap reggeleimen verte belém az accusativust vonzó prepozíciókat, vissza is repít azonnal, pedig hát akkor még nem kellett olyan messze. Odaültem.

this time the bullet cold rocked ya

Ez volt az első sora, és már itt zavarba jöttünk, mert az a *cold* olyan fura helyen van, mint egy kád a szoba közepén, értem én, de az akkor most attributív vagy predikatív pozíció lesz, vagy inkább nem is a *bullet* bővítménye, hanem a rocknak lesz valami jelöletlen határozója – teljesen terméketlen okoskodást folytattunk, főleg én.

a yellow ribbon instead of a swastika

...itt már derengett, hogy vízipisztollyal megyünk vadkacsára, nincs semmink, semmink, amibe lehetne kapaszkodni, aztán valahonnan kitúrjuk, hogy a sárga az néha a gyász színe, de az már nincs meg, hogy például Mexikóban, ahonnan az énekes való.

they load the clip in omnicolour / said they pack the nine / they fire it at prime time...

...pfff, nézzük a refrént inkább.

just victims of the in-house drive-by / they say, 'jump', you say, 'how high?'

És akkor inkább elmentünk a szám más tájaira sikerekért, és igen, olyan büszke voltam, hogy de sok szót ismerek, de aztán felnéztem, és láttam, hogy mosolyog, és én is mosolyogtam, mert esélyünk sem volt. És aztán boldogan beláttuk, hogy bizony, nem értjük.

És olyan könnyű lett minden, hogy lehet nem tudni, lehet nem érteni, ezt ki lehet mondani, és ezzel nincsen semmi baj. Sőt, talán az érdekes dolog amúgy sem a tudás, hanem a megtudás, megértés, s az előlotti öröm meg-unhatatlan. De ami ezt megelőzi, az vált élménnyé ezen a napon. Olyan izgalmat értettem meg, aminek egy tudat áll a közepén: a tudat, hogy nem tudjuk. És hogy ezt kimondva van megcsinálva a hely, jöhet az infó, jöhet a sztori a szavak mögé.

Fiatal raszta basszusgitáros kollégámtól kértem segítséget, aki eljött hozzánk. Eleinte mindkettőnkhez beszélt, de ő nem értette a beszélt angolt, csak az írást, úgyhogy neki írt, nekem beszélt. És együtt hallgattuk, hogy a sárga szalag azt jelenti, hogy „*I am supporting our troops*”, vagy hogy van valakim a fronton. Illetve, hogy „*yeah, we need that oil, dude*”, és hogy akkor ez a mérges dal nem tesz különbséget a horogkeresztes németek és a sárga szalagos Öbölháború párti amerikaiak közt. És hogy a „*load the clip in*” egyszerűen jelenti a bejátszóról érkező híranyag elindítását és a tár fegyverbe való betöltését, a „*pack the nine*” pedig a kilenc milliméteres fegyverre éppúgy vonatkozhat, mint a 9 órás hírekre. Hogy az *in-house drive-by* pedig a *drive-by shooting*ből jön; szóval olyan esetről van szó, ahol az áldozatok otthon ülnek a szobában, és egy mozgó autóból tüzet nyitnak rájuk, etc. Hogy a Jack általános alanynak tekinthető. Aztán a srác azt mondta, hogy számára is meglepő, de ez a szám a tévéről szól, majd elment haza. Marha jó volt a te-leírt dalszöveget látni, ahogy meséket költöttünk hozzá.

Aztán még egyszer, mikor az 1984-et olvastam, még odavittem azt a részt, amikor a Szeretet Minisztériumban a régóta remélt golyó Winston agyába hatol. Ám amikor már a tévében dolgoztam, nem otthon laktam, és szembe találtam magam ezzel a már huszonöt éves cikkel,¹ akkor a Hypodermic Needle Theoryt (Hype) már nem beszéltük meg. A *The Social Dilemma*t sem fogjuk, meg a *Lucifert* sem. Nem jön be a szobába sem. De egyszer a Rage-et

¹ Zsádon Béla: Hype. *Magyar Narancs*, 1996. május 23. <https://magyarnarancs.hu/tudomany/hype-58329> (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 29.).

a francia kockás papírjain Petőfi és Dylan Thomas mellé emelte a jókedvemért. Jó nap volt. Jó apám volt.

Most én megyek a szobába. Ez már másik, nem az enyém, CD-k nincsenek, megy ez a fura új hiphop, ahol mintha mindenki ugyanahhoz a logopédushoz járna, két perc után alig hallani a dallamot, ami pedig a szókimondást illeti, a csónakházi múltammal is nehezen bírom. Szóval, úgy tűnik, ez már megint egy másik Empire lesz.

Mann Dániel

Senki sem próféta a saját hazájában

A 2019-ben nyolcvanéves Mihály Ottó köszöntésére

A zsenik mindig rossz korban élnek, mivel megelőzik a saját korukat. Ezért sorsuk a meg nem értettség, a kudarc. Milyen sors vár arra, aki egy életen át a neveléstudománnyal foglalkozik egy olyan országban, ahol a hatalom mindenkor a legfontosabb feladatának tekintette, hogy megmondja az iskolának, megmondja a pedagógusnak, mit kell tanítania, ha a pályán akar maradni? Milyen sors vár arra, aki egy életen át a neveléstudománnyal foglalkozik egy olyan országban, ahol a pedagógus legfontosabb feladata felkészíteni a gyermekeket a hatalom tiszteletére, elfogadására, kiszolgálására? Ilyen korban hirdette meg Mihály Ottó a szabad iskola eszméjét a pedagógushallgatóknak, s rajtuk keresztül minden pedagógusnak, hogy olyan embereket neveljenek, akik értik a világ dolgait, akik a saját kezükbe akarják venni sorsuk irányítását, akik tudják, hogy a hatalmat korlátok közé kell szorítani, hogy az embereket, s ne a saját érdekeit szolgálja. Rossz korba született? Rossz korban él?

Az emberi szabadság élményéhez nincs szükség többre, mint megálmodni a szabadság utáni vágyat. Akarni a gondolkodás, a cselekvés szabadságát. Ehhez hinni kell önmagunkban, rendelkezni kell a felismerés és a cselekvés képességével. Ezt a képességet kell megteremtenie a rájuk bízott gyermekekben az iskolának és a pedagógusoknak. Mihály Ottó arra tette fel az életét, hogy felkészíti a pedagógusokat erre a feladatra. Hitte, tudta, akarta, hirdette, hogy csak a szabad iskola vezethet el a nyitott, befogadó társadalomhoz, amely az egyéni boldogulás és a jólét alapja. Nem rajta múlt, hogy a gyermek

mindenekfelett álló érdeke ma kevésbé érvényesül az oktatás rendszerében, mint pályafutásának kezdetén. Nem rajta múlt, hogy ma a pedagógusok jelentős része hivatalnokként tevékenykedik, s a modern pedagógia minden tanítását félredobva, a tanfelügyelet szorításában képtelen a gyermek személyiségére figyelni, mert kénytelen a tantervi utasítás követelményeit teljesíteni. Rossz korba született? Rossz korban él?

Mihály Ottó a múlt század utolsó negyedében jó érzéssel ismerte fel, hogy a modern pedagógiát be lehet és be kell csempészni a közoktatás intézményeibe. Jó érzéssel ismerte fel, hogy a tanítás szabadságának megteremtésével lehet előkészíteni a társadalmi változásokat. Ezért hosszú ideig neki állt a zászló.

Jelentős szerepe volt abban, hogy az iskolák egyszer csak arra ébredtek, meglazult az évszázados bilincs, és aki akar, egyszerűen kiléphet belőle. Ezt a lehetőséget kezdetben úgy hívták: kísérlet, egyedi megoldás, később pedig tanzabadság. Így válhatott gyakorlattá az általa leírt elmélet. Kedvező szelek fújtak a '80-as évek végén az oktatásirányításban. A politika mással, önmagával volt elfoglalva. Így készülhettek és kaphattak engedélyt – segítségével és közreműködésével – olyan tantervek és intézmények, amelyek a múlt helyett a jövőbe mutattak. Így alakulhattak ki gondolkodó, a gyermek érdekeit figyelembe vevő pedagógiai műhelyek, amelyekben a pedagógus annál az egyszerű oknál fogva érezte jól magát, hogy a tanuló is jól érezte magát.

Elemében volt. Sármos alakja – borostásan, jól fésülten, jól öltözöten füstöt eregetve – mindenütt ott volt, ahol szólni kellett a tanuláshoz való jog kiteljesedéséért, a nyitott és befogadó iskoláért, a modern, korszerű pedagógiáért. Szükség is volt a tekintélyére, a szenvedélytől el-elakadó érverésére a '90-es évek elején, amikor középpontba került a nagy kérdés: kié az iskola? Látni lehetett az oktatáspolitikai törésvonalat: a kötelező kerettanterv vagy a Nemzeti alaptanterv alapján elkészített helyi tanterv alapján szerveződjék az iskolai oktatás? Ez a látszólag marginális kérdés valójában két, egymással szemben álló oktatáspolitikát takar. A kötelező kerettantervhez „jár” a kötelező állami tankönyv és tanfelügyelet, a „kézi vezérlés”. A helyi tantervre épülő pedagógiai munka elismeri a pedagógus módszertani szabadságát, a szülők és a tanulók bevonásával működő intézményi minőségbiztosítás rendszerét, az egyéni tanulási útvonal lehetőségét és szükségességét.

Mihály Ottó – volt az MTA Pedagógiai Kutatócsoportjának tagja, Humboldt-ösztöndíjas, az OPI Iskolafejlesztési Központ létrehozója, az Országos Közoktatási Intézet Iskolafejlesztési Központjának igazgatója, a Miskolci

Egyetem bölcsészképzésének tanszékvezetője, az Országos Köznevelési Tanács tagja – szakmai tekintélyét latba vetve jelentős szerepet játszott abban, hogy megszületett a „kompetenciaalapú” Nemzeti alaptanterv, amely fejlesztési követelményeket, s nem tartalmi elvárásokat fogalmaz meg, ezáltal biztosítja a lehető legszélesebb mozgásteret az iskolai közösségeknek a helyi tanterv elkészítéséhez. Iskolák tucatjai dolgoztak ki ajánlott kerettervet, amelyek a miniszteri rendeletben megjelenve minden oktatási intézmény számára elérhetővé váltak. Az egyre sokszínűbb közoktatás egyre több gyermeknek biztosít esélyt az érettségihez, a felsőoktatásba történő belépéshez.

Korábban ismeretlen és elképzelhetetlen megoldásokat vezettek be a közoktatásban, igazolva az általa a demokratikus oktatásról – *A polgári nevelés radikális alternatívái, Fordulat és pedagógia* című, önálló kötetben is megjelent tanulmányokban, valamint az *Iskola és pluralizmus* című általa szerkesztett kötetben – leírtak megvalósíthatóságát. A szegregáló iskolák bezárása, a tankönyvpiac működése, az intézményi minőségbiztosítás bevezetése, a buktatás tilalmának törvénybe iktatása, a tanulói szöveges értékelés megvalósítása, a diákönkormányzat, a szülői szervezetek egyetértési joga, a tanulók bevonása az oktatás folyamatába – igaz, csak rövid időre, de – megvalósult az oktatásban.

Köszönet érte a most nyolcvanéves Mihály Ottónak. Nem vigaszként jár ez a hála a közel tíz éve, az oktatási ellenreformáció kezdete óta a világtól elzárkózó innovátornak, hanem őszinte elismerésként. Ki tudná nála jobban, hogy nincs nehezebb feladat, mint változtatni az emberi természetén, a be-
rögződött szokásokon?

A kor, amelyben megálmodta az alternatív pedagógia jelentőségét, nem értette meg, mit jelent az emberi gondolat felszabadítása, szárnyalása. Egy új világot, amelyben a partnerség, egymás kölcsönös tisztelete jellemzi a pedagógiai folyamatokat, az iskola működését. Vagy éppen ellenkezőleg, megértette, ahol az iskola szabad, ott nincs helye autokratáknak. Erről van szó. A hatalom résen volt. A tanítás szabadsága, a tanuláshoz való szabad hozzáférés joga nem létezhet egy olyan rendszerben, amelyben minden egyetlen ember kezétől függ. Így aztán felszámolta az innovációkat, megvalósítva a hatalomtól függő, a hatalom igényeit kiszolgáló köznevelés rendszerét.

Kedves Ottó! Vigasztaljon, hogy a magyar reformpedagógiának magányos, de nem egyedüli harcosa vagy! Vigasztaljon, hogy a gondolatrendőrség mindig kudarcot vallott! Vigasztaljon, hogy sokan, nagyon sokan, egyre többen vásárolnak kockás inget!

Kedves Ottó! Tudjuk, nem vársz köszönetet senkitől. Tudjuk, vigasztalásra sem szorulsz. Születésnapodon menj le a Balaton partjára. Ott vár az aranyhal. Gondolatban fogalmazd meg a három kívánságodat. Barátaid, tanítványaid melletted lesznek, s azt kívánják, teljesüljön minden, amit szeretnél.

Szüdi János

A világbajnok iskolát épít – Mike Sándor

Amikor tavaly ide jöttem dolgozni, a Képzett Polgárságért Alapítvány iskolájába, a környékbeli iskolák egy közeli kispesti tornatermet használtak. Azt a tanácsot kaptam a kollégáimtól, téged keresselek, te majd mindenben útba igazítasz. Ez így is történt, sőt, odakísértél minket, elhoztad a kulcsot, kinyitottad, majd jöttél a zárásra, hogy visszavidd a kulcsot. Abban egyeztünk meg, hogy szólok, legközelebb mikor szeretnénk átmenni. Szóltam, és te ott vártál minket, mint ahogy még párszor, mire leesett, hogy én is el tudom kérni azt a kulcsot. De pontosan emlékszem az elképedésemre, amikor összeállt a fejemben az is, hogy te mennyire előzékeny, segítőkész és kedves vagy.

Hogyan alakult ki ez az attitűdöd? Mindössze annyit tudok rólad, hogy harcművészettel foglalkozol, és hogy nem családban nőttél fel.

Bizony. Nem családban nevelkedtem. Születésem után egy hónappal intézetbe kerültem, és tizennyolc éves koromig állami gondozott voltam. Hogyan alakult ki ez az attitűdöm? Soha nem tudtam elnézni az igazságtalanságot, mindig kiálltam a gyengébbekért, már az intézetben is. Valahogy ezért lehet, hogy amikor csak tudok, segítek. Hátrányom ebből nem származik, az előnyt pedig nem nézem.

Bölcsődéskoromból csak emléknymok maradtak foszlányokban. Valaki látogatott, de nem tudtam róla képet alkotni. Az óvodában nem tartottak minket kordában, nem is kötöttek le bennünket. Egyenruhát viseltünk: egyforma cipőt, egyforma nadrágot, egyforma sapkát – onnan igazából ennyire

emlékszem élesen. Iskoláskorunkban kék, indigószerű köpenyt hordtunk; a fegyelem alsóban kemény volt. Viszont a felső tagozatban már nem volt veszélyes. Alsóban reggel 6-kor keltünk, reggeli tornáztunk, utána reggeliztünk, és 8-ra be kellett érünk az iskolába. Az osztályba harminc-harmincötven jártunk. Mindig ugyanaz történt: 8-tól 2-ig iskola. Kis szabadfoglalkozás, azaz ültünk a padban, és amit találtunk, azzal játszottunk. A tanítás után csendes pihenő következett, azt nem szerettem. Utána álltunk neki a házi feladatnak. Miután végeztünk, vacsoráztunk. 8-kor pedig már le kellett feküdnünk.

Az óvodában, Mónosbélen, jó volt. Olyat nem ismertünk, hogy verik a gyereket. Az igazgatóhelyettes kislánya és kisfia körülbelül annyi idősök lehettek, mint én. Minden karácsonykor és húsvétkor négyünket meghívtak magukhoz. Az lehetett az előzménye, hogy összebarátkoztunk a kisfiával, hiszen amikor csak behozta magával, mindig vele játszottunk. Nagyon jólelkű hölgy volt, de azt mindig rosszul éltem meg, amikor az ünnep múltával visszavitt bennünket.

Az alsó tagozat elég katonás volt. Megtanultam, mi a büntetés, milyen, ha megvernek, és milyen, ha órákon át egy harminc négyzetcentiméteres kockában állok... Pedig nem voltam rossz ott sem, ráadásul gyerekfejjel nem is tudtuk, mit miért kapunk. Amikor hatévesen odakerültem, és fáj a fejem, sírtam, mert visszahúzódó, félénk gyerekként nem mertem megszólalni. Erre magához szólított a tanító: miért sírsz? Odamentem, a térdére fektetett és elfenekelt – no, most már van okod a sírásra. Akkor szembesültem ezzel először. A hetvenes években ilyen keményen ment. Kaptunk eleget. Ott szembesültem a körmösökkel is, ha nem jól tanultunk. Én nem voltam rossz, inkább csak eleven, mégis sokat büntettek, nem is mindig tudtam, miért. Állt a falon egy húzóábla nevekkal, hosszú lécz, rajta gumigyűrű. A fekete mező a le húzást jelentette, a piros a pluszt. Én mindig a feketében álltam mint rossz. De melyik gyerek rossz? A kicsi gyerekek nem rosszak. És egyáltalán, milyen dolog megverni egy gyereket? De nem nagyon lázadoztunk akkoriban, intézetisként nem tudtuk, mi a normális. És végtére nemcsak verést, hanem sok jót is kaptunk, de a bántás jobban megmaradt. Talán ezért is van, hogy a büntetésnek nem látom értelmét. De voltak emberséges tanítók is, úgyhogy Alsóbélatelepen is szerettem lenni. Néha kivettek sétálni és fagyizni is minket. És az ünnepekhez is társult valami jó érzés: a karácsony, a születésnapok, a névnapok. Összegyűlt mindenki az étkezőben; mintha egy nagy család, egy osztály énekelt volna egy dalt, sorolták a neveket, az ünnepeltek felálltak. Jó volt. Hogy történhet az ilyesmi családban? Nem tudtuk. A karácsony már nehezebb volt. A legtöbb intézeti társamat hazavitték a szülei. Páran meg

mindig bennmaradtunk. Az igazgató és főként az igazgatóhelyettes próbálta egyengetni az utamat az adott keretek közt. Voltak hétköznapi örömök is: egy nagy konyhában főztek ránk. Amikor édességet akartunk enni, elkéredzkedtünk a nevelőtől: lemehetünk mosogatni? Megmondták, ki mehet. A konyhás nénik pedig kedvességéből kis szalvétában kristálycukrot adtak nekünk. Az intézetben tulajdonképpen mindenünk megvolt, mostak ránk, rendes, tiszta ruhát kaptunk, és semmi alapvető dologban nem szenvedtünk szükségét. De a büntetés, a verés nyomot hagy az emberben.

A felső tagozatban a Budakeszi úti intézetben éltünk, akkoriban Vasvári Pál Otthonnak hívták, ahol lányok is laktak. Ott már minden szabadabb volt, kijárhattunk moziba, boltba, vagy találkozhattunk „kinti” ismerősökkel. Persze megvolt az állandó közegünk is: a tíz-tizenöt srác, akikkel óvodába jártam. A következő intézetbe együtt tettek minket tovább, hogy a társaság együtt maradjon. A mai napig is van pár baráti kapcsolatom onnan. Az egyik barátom csaknem ötven éve az a srác, akivel óvodásként kivitt minket az igazgatóhelyettes a családi ünnepekre. Vele heti szinten beszélünk – ez inkább testvéri kapcsolat. Sok mindent éltünk át, hol ő állt ki értem, hol meg én őérte. Többen voltunk így sokáig egymáshoz közelebb, aztán a többiek elvesztek a nagy forgatagban. Felsőben már könnyen el lehetett tűnni Pesten. Sokan egyszerűen nem jöttek vissza a kimenőről – főleg azok, akiknek Pesten élt a családja. Én nem gondoltam szökésre, mert nem lett volna hova mennem.

Egyébként nem tudom, milyen alapon válogattak minket össze, és milyen alapon a nevelőinket. Az biztos, hogy én nem tudnék gyerekekkel úgy bánni, ahogy velünk sok felnőtt tette: téged kedvellek, téged nem. Megjártam a másik oldalát, tudom, milyen. Sokszor volt, hogy sírtam, és nem volt, aki odajöjjön, hogy ne sírj.

Elérek oda, amivel kezdted: harcművészettel felsőben kezdtem foglalkozni. Mindig szerettem mozogni, futni, és amikor a karatés testnevelő tanárnőm mutatott pár mozdulatot, azonnal megtetszett. A katonás rend biztonságot adott, ahhoz voltam szokva. És miután tizenhárom évesen, hetedikesen olvastam először a kungfuról – a saolin kungfuról – mindössze tíz sort, azonnal tudtam, hogy én ezt akarom. Pénzünk nem sok volt, ám végül kiengedtek kettőnket edzésre. Mondtuk, hogy intézetisek vagyunk, legfeljebb a tagdíj felét tudjuk fizetni. Megengedték. De amikor elkezdtem edzésre járni, és a múltamról vagy a családomról kérdeztek, nem meséltem, mert sokáig nem tudtam túltenni magam azon, hogyan nőttem fel.

Aztán jött, hogy na, Mike Sándor, betöltötte a tizennyolcat, itt a cucca, keresünk egy albérletet, menjen dolgozni. Tizennyolc évesen dehogyan voltam én felnőtt! Azt tudtam, hogy nem akarok a szakmában dolgozni – szobafestő-mázoló-tapétázóként végeztem. Egy gyárba mentem dolgozni, azt jobbnak láttam. Egyszer kimentünk a boltba, engem elütött egy autó, repültem három-négy métert. Bevitt a mentő, és mivel a tudóm bevizesedett, a mosdósi szanatóriumba vittek. Szép lassan kezdtem felépülni, közben az egyik ott dolgozó pszichológus egyetemi tanár fölkarolt. Rábeszélte, hogy vállaljak helyben festőként munkát, úgyhogy újrakezdtém a szakmát. A főnököm egy idősebb festő lett, akitől eleinte féltém, aztán rengeteget tanultam tőle, többet, mint a szakiskolában – még restaurálást is. Kezdesnek egyébként megtanított biciklizni; tizenkilenc éves voltam, felültem, elindított, és már mentem is. Innen nézve már sokkal kevésbé tűnik olyan rettentőnek, hogy akkor elütött az az autó.

Sajátos módon ez a baleset tisztázta az édesanyámhoz való viszonyomat is. Róla még nem meséltem. Negyedik osztályos voltam, amikor megkeresett. Mondanom sem kell, alig vártam. Arról álmodoztam: megölel, megpusztil, hazavisz. Ezt az álmomat el kellett felejtenem. Nem így történt. Sándornak szólított, amikor meglátogatott, azt mondta, én vagyok az anyukád, ő pedig az új apukád. Később kiderült: a nagymamám akarta, hogy édesanyám megkeressen. Hát, nem alakult jól a kapcsolatunk. A baleset után a kórházban meglátogatott a főnökasszonyom, és megkérdezte: Sándor, kit értesítsünk, hogy maga itt van? Először azt mondtam, senkit. Azt felelte, hivatalból el kell járnia. Akkor megneveztem édesanyámat, akit személyesen keresett meg. Elmesélte: bekopogott és elmondta, a fiát baleset érte, kórházban van. Édesanyám első kérdése az volt, ki fogja felvenni a fizetését. A főnökasszonyom erre ott hagyta. Nagymamámmal, anyukám testvérével, amióta megismerkedtem, jó viszonyban vagyok. És tudom, másoknak sokkal nehezebb élet jutott.

Hogyan tudtál munka mellett még sportolni is?

Mindenáron mester akartam lenni. Heti tízet edzettem. Dolgoztam reggel 7-től délután 4-ig, lezuhanyoztam, és mentem edzeni este 10-ig. Ehhez minden mást fel kellett adnom. Kaptam jót-rosszat a mestereimtől, én eltökélt voltam. A versenyeim nem úgy sikerültek, ahogy akartam: soha nem jutottam a legjobb öt-tíz közé. De ha újrakezdehetném, akkor is ezt csinálnám. Nekem ez az életem, az, hogy taníthatok erre gyerekeket. Sok világbajnokot neveltem már. Volt, aki küzdeni akart, és egy ideig nem mondtam neki nemet, pedig formagyakorlatban sokkal jobb volt. Megkerestük a kompromisszumot.

Kétszeres világbajnok lett; jobb, mint én. A gyerekekkel okosan kell megszerettetni a dolgokat, nem kényszerrel.

Eleinte miért voltál sikertelen a versenyeken?

Nagyon akartam, aztán a versenyen mindig úgy álltam ki: én ezt mégsem akarom. Félttem, visszahúzódó voltam, megijedtem, mit fognak szólni a többiek. '94-ben vagy '95-ben volt az utolsó versenyem. Addigra kiöregedtem, nagyképű lettem, jól meg is vertek, az utolsó versenyen a kulcscsontom is eltört. Amikor aztán edzősködni kezdtem, találkoztam egy tehetséges, de félénk tizenkét éves kislánnyal – emlékeztetett arra a kiskamaszra, aki én voltam. Utána 2000-ben kezdtem újra versenyezni. Olaszországban a vb-n elindult a sikerszériám – világbajnok lettem. Tanítás közben tanultam. Azóta a tanítványaimmal is ezt csináltatom, mert így ő maga is jobban fogja tudni, mintha csak magára figyelve készülne.

Időközben, ugye, eljutottál Kínába is.

Mindig szerettem volna eljutni, de nem volt annyi pénzem, hogy sikerüljön. Sokáig Kerepesen laktam a Magyar Shaolin Központban, ahova egyszer kihoztak egy srácot, akinek drogproblémái voltak. Megkerestek a szülei, hogy szeretnék kiküldeni Kínába, elkísérem-e. Egy hónapot voltam kint, majd otthagytam a fiút kilenc hónapra, aztán kimentem érte, és egy hónap múlva együtt jöttünk haza. Közben a mestereim figyelemmel kísérték: már nem voltam olyan félénk, visszahúzódó, mint azelőtt. Ott tanultam meg igazán tudatosan, közel negyven évesen, amiről kérdeztél, hogy mi az előzékenység. Kínában jöttem rá, hogy itthon lehetek valaki, de ott senki.

A második világbajnoki cím megszerzésekor már szerettem versenyezni. Csapatban egy-egy jó koreográfiát kell előadni. Megkértek, hogy legyek a magyar csapat edzője. Hónapokon keresztül készültünk a Shaolin Központban. Los Angelesben megvertük Kínát, Amerikát, Argentínát; ez akkor nagyon nagy szó volt. Ennek a műfajnak csak Kínában van régi hagyománya. Az összecsapás már nem harcművészet, hanem küzdősport.

Hozzád melyik stílus áll közel?

A saolin kungfuban tigris, majom, kígyó és sas stílus van. Nekem a sas kungfu megy, illetve a fegyvernemek közül a hosszú lánckorbács áll hozzám közel. Tanultam részeg kungfut, tigris kungfut, sáska kungfut és darut is. De mint-hogy a sas vékony és borzasztóan erős, így akrobatikusan, látványosan küzd

– valahogy ezt érzem a magaménak. Máig csodálom a sasokat. A legnagyobb sas a hárpia. Szemből akkora, mint egy ember. Az amerikai rétisast, a fehér-fejűt is szeretem, sokat nézem őket.

Középiskolában is dolgozol, a Tanext Akadémián, nehezebb élethelyzetből érkező diákokkal. Vajon ők mit látnak benned? A hasonló sorsot vagy a sikeres embert?

Azt biztosan látják, hogyan közelítek hozzájuk. Nekik az aligha érdekes, honnan jöttem. Az edzéseken sokféle diák van: jól szituált családból érkező, de értelmileg sérült is. Mindegyiküket próbálom fair módon kezelni, és igyekszem, hogy senkit ne különböztessenek meg hátrányosan. Ebben az iskolában dolgozva előjöttek régi rossz emlékeim, amire alapozva nagyon figyelek: őket bármi áron segíteni kell, hogy megéljék azt az emberséget, amit annak idején én nem mindig kaptam meg.

A fokozott mértékű erőszakot megélt gyerekekkel hogyan értesz szót?

Volt egy kemény magja az iskolának, hozzám is keményen jöttek. Ki vagyok és mit akarok itt. Normál hangnemben elmondtam, én leszek a testnevelő tanárjuk. Meg kellett velük éreztetni a hétköznapi helyzetekben, hogy nem állok hozzájuk támadólag, és persze nem is félek tőlük. Csak jóval később mondtam el nekik, honnan jöttem. Előtte nem beszéltem nekik erről, azt akartam, hogy különböző képzeteken át alakítsák ki a velem való viszonyukat. Szerettem volna, ha engem látnak, azt, ahol tartok. Az intézetben, ha valaki támadólag lépett fel, akkor a válasz is támadás volt. Tudom, hogy ezek a gyerekek is rengeteg elutasítást kaptak már. Őket muszáj segíteni, különben elkallódnak. Csak úgy lesznek a világban; ahogy a balesetemig én is átéltem ezt a semmiben levést. Ez az iskola tulajdonképpen ezért van; itt minden felnőtt tudja ezt, legfeljebb más-más indíttatásból.

Pontosan emlékszem, amikor a mosdósi szanatóriumban azt mondta a pszichológus, dr. Sebők Jánosné: Sanyi miért nem tanulsz tovább? Neked kivételes érzéked van a gyerekekhez. Akkor nagyon meglepődtem ezen. Sokkal később szembesültem vele, amikor elkezdtem kungfut tanítani, hogy tényleg van valami, amitől nem esik nehezemre. Nem tudom, miért történt ez a sok rossz velem. Talán azért, hogy így megerősödjek?

Az interjút Proics Lilla készítette

Mikor az igazgatót még...

Lehetettek volna ellenlábások, két „szomszéd várként” konkurálhattak volna egymással. Nem így történt. Partnerként dolgoztak a rájuk bízott fiatalokért.

Kapcsolatuk lehetett volna átlagos is, de kiemelkedett azok közül, egyedivé tette, hogy a középiskola – amit egyszerűen csak úgy neveztek, az „Öveges” – egy országosan egyedülálló programot működtetett. Diszlexiás, diszgráfiás, diszkalkuliás diákok oktatását, érettségire történő felkészítését, szakmai képzését végezte.

A kollégium élén Mikes György igazgató úr állt.

Az igazgató elnevezés egy latin szó magyarra fordításából származik. Egyik alakja átvitt értelemben jelentheti azt is, hogy egyenes, közvetlen. Ez ráillett a személyiségére. A kollégium szó eredeti értelmében pedig az általa irányított Deák Ferenc Középiskolai Kollégiumra vonatkozik, ami a tanulmányi és nevelési feladatok ellátása mellett igyekezett valóban otthon nyújtani a meglehetősen rideg építészeti környezetben. A kollégium lakói között ott voltak az „övegesek” is.

A diákok az ország különböző régióiból verbuválódtak, hisz az Öveges volt sokáig az egyetlen középiskola, mely a sikeres érettségi és szakmai vizsga esélyét biztosította számukra. Ezeknek a fiataloknak az iskola mellett – a szülői háztól távol – szükségük volt a kollégiumi bázisra is.

Mikes kolléga értette ezt, és önálló profilt adott intézményének. Felvállalta ezeknek a diákoknak nemcsak az elhelyezését, hanem a szülői házat avval is

pótolta, hogy fokozatosan sajátos, „diszlexiás” profilt adott az intézménynek és pedagógiai programjának. Élve a kollégiumi önállóság adta lehetőségekkel – az igazsághoz tartozik, hogy a törekvést a fenntartó, az akkori Fővárosi Önkormányzat is támogatta – megteremtette a sajátos nevelési igényű tanulók intézményes segítésének szervezeti kereteit, szakmai feltételeit.

A kollégium tehát valóban jó otthon volt, nemcsak a diákoknak, hanem a két intézmény együttműködésének is. Mindez számtalan területen és alkalommal megnyilvánult.

Gyakran találkoztunk. Szükség esetén – például, ha egy-egy tanuló egyéni problémája ezt kívánta – akár napi gyakorisággal is konzultáltunk. Látogattuk egymás rendezvényeit, hiszen a „gyerekeink” közösek voltak.

Rendszeres időközönként együttes megbeszélésekre került sor: az osztályfőnökök, a kollégiumi nevelőtanárok, a fejlesztőpedagógusok, a pszichológusok, a szakmai gyakorlók helyek képviselői és a szaktanárok részvételével ülésezett – ahogy tréfásan neveztük – „az együttműködés és kölcsönös segítség tanácsa”.

Hogy diákjaink tanulmányaik végén sikeres záróvizsgát tettek, jelentős mértékben köszönhető volt a két intézmény közös munkájának is. Az együttműködés kinőtte az intézmények kereteit, és kiterjedt azokra a szakmai szervezetekre is, melyeknek aktív tagjai, közreműködői voltunk, Mikes kolléga például a Kollégiumi Szövetségnek. Jelen volt a rendezvényein, szervezője, közreműködője volt a fórumainak. Utoljára az V. Kollégiumi Konferencián találkoztunk, mely akkor épp a sajátos nevelési igényű tanulók kollégiumi nevelését tűzte napirendre. Meghívott előadónak, szólhattam a sajátos nevelési igény és a szakképzés kapcsolatának problematikájáról. Jó otthona volt ennek az együttműködésnek a Magyar Pedagógiai Társaság is. Mikes kolléga így lett a Diszlexiás Gyermek Fejlesztéséért Szakosztály tiszteletbeli külsős tagja.

Én még emlékszem mindezekre. Ő már nem. Rá azonban mi emlékezünk.

Köpf Lászlóné

Munkácsy Gyula emlékezete

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum közreadta nekrológban az alábbi tárgyszerű méltatást olvashatjuk:

„Munkácsy Gyula az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeummal már gimnazista korában kapcsolatba került: az adminisztratív feladatokra szerződött diákból négy évtized alatt múzeumigazgató vált. Az oktatás-nevelést, illetve a muzeológiát mindig is szívügyének tekintette: előbb tanítói, majd pedagógiai diplomát, végül fotótörténeti végzettséget szerzett. Az egyedülálló, mára több mint kétszáz ezer darabos, országos pedagógiai gyűjtemény létrejöttéhez az ő tevékenysége is hozzájárult. Mind a gyűjtemény építésében, mind a szakmával és a nagyközönséggel való megismertetésében jelentős érdemei voltak. Az ismeretterjesztés fontosságát mindig szíven viselte; ennek kiváló példája a Táskamúzeum ötlete, amelynek keretében – évtizedes múltra visszatekintően – összetett múzeumpedagógiai program valósult meg a múzeum falain kívül. Ennek keretében a különböző korosztályok a saját iskolai környezetükben találkozhatnak a múzeumi élménnyel. Ehhez kapcsolódóan épített ki ma is élő, intenzív kapcsolatot iskolákkal, amelynek eredményeként a múzeumi gyűjtemény páratlan műtárgyakkal is gazdagodott. Publikációkkal járult hozzá a múzeum anyagának közzétételéhez; ezek tudományos és ismeretterjesztő lapokban egyaránt megjelentek. Kutatásai során foglalkozott a történeti fotótechnikákkal, eljárásokkal, az ismeretterjesztő és iskolai szemléltető diapozitívok 19–20. századi szerepével. Kiállításával

a legkülönbébb oldalokról közelítette meg az iskolakultúrát. Kurátori tevékenysége alatt készült el az intézményünkben jelenleg is látható *Orbis Pictus – Szemléltetés az iskolában* című állandó kiállítás, amely többek között arra is vállalkozott, hogy bemutassa a hazai neveléstörténet egy kevésbé kutatott területét, az iskolai demonstráció történetét.

A Pedagógiai Múzeum egyik »filiáléjában«, az ópusztaszeri emlékparkban található iskolatörténeti tárlat kialakításában is részt vállalt. Időszaki kiállításai közül a dr. Domsa Patríciával és Kolta Magdolnával közösen jegyzett *Képmutogatók. Képnézési formák és szokások* című munkáját tartotta a legfontosabbnak, amit a Magyar Fotográfiai Múzeumban rendeztek meg. Múzeumi-informatikai szakfelügyelőként, majd szakértőként sokat tett a magyarországi múzeumügyért. Számos múzeum informatikai fejlesztését segítette a digitalizáció hajnalán. Alapításától – tizenöt esztendőn át – a Magyar Fotográfiai Múzeum munkatársa is volt.

Munkácsy Gyula aktívan támogatta és formálta a szakmai szervezetek munkáját: a Magyar Fotográfiai Múzeum Múzeumi Tanácsában, a Pulszky Társaság felügyelőbizottságában. A Magyar Fotótörténeti Társaság egyik alapító tagjaként, első elnökeként, majd alelnökeként tevékenykedett. Munkásságát az Emberi Erőforrások Minisztériuma elismerő oklevéllel honorálta. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, amely első és egyetlen munkahelye volt, és amelynek teljes szakmai életpályáját szentelte, kegyelettel őrzi emlékét. (Az OPKM honlapján megtalálható munkáinak pontos jegyzéke is.)”

A továbbiakban közreadjuk utolsó interjújának szövegét, amely az azóta eltűnt *Tantrend* blogon volt egy ideig olvasható. Az interjút *Hegedűs Mihály* készítette.

Most, hogy miniszteri oklevéllel ismerték el az Ön több évtizedes munkáját, mik azok a gondolatok, amik leginkább a fejében járnak?

Ha múzeumról van szó, akkor mindig arra gondolok, amit a hétköznapokban csinálunk vagy csináltam, arra, hogy megszülessen végre a Pedagógiai Múzeum. Lehet, hogy ez nevetségesen hangzik, de tulajdonképpen nincsen Pedagógiai Múzeum, csak az alapjaiból létezik valami. Egy igazi állandó kiállítás még várat magára.

Ez tehát a legfontosabb cél, ami a szeme előtt lebeg?

Jelen helyzetben is azt mondom, hogy nem lehet más célunk, mint az, hogy egy olyan múzeum alakuljon, működjön, amelyik *in situ* mutat be bizonyos legújabb

kori, történeti, pedagógiai muzeológiát, még hozzá történeti módon – mert erre vagyunk képesek. Azt szeretném, hogy a régi tervünk létrejöjjön, hogy az az épület, amiben a Könyves Kálmán körúton vagyunk, visszakapja azt a formáját kívülről és belülről is, ahogy egykor műemléki szempontból is kinézett.

Szeretnénk egy-egy szertárat az 1910-es éveknek megfelelően berendezni eredeti és rekonstruált bútorzattal, hogy korhű eszközök – leginkább természet-tudományi tárgyi eszközökkel – fogadhassák a látogatókat. Magyarán ezek a termek nem raktárai lesznek ennek a kezdeményezésnek, hanem szertárai ennek a múzeumnak, amely nem elrejtja a tárgyakat, mint általában egy múzeumraktár, hanem életben tartja és bemutatja azokat mind a foglalkozásokon, mind a kiállításokon.

Ugyanezt egy tanterem formájában is jó lenne megvalósítani, ott is eredeti bútorzattal, a tanórákon pedig tantárgyakba szervezve folya mindannak a bemutatása, ami a pedagógiai múzeumnak a gyűjtőkörébe és témáihoz tartozik.

Mondhatjuk azt, hogy talán ezzel a szemlélettel, módosításokkal lehetne jobban bevonzani a diákságot a múzeumba? Vagy mi az, amivel be tudjuk őket jobban csalogatni?

Az Öveges-módszerrel: a „használd, csodálkozz rá és örülj neki”-stratégiával mindenképpen. Igenis tölthessen fel elektrosztatikusan egy tanári széket a katedrán a diák, hogy amikor leül, jól megcsapja az áram a pedagógust, és harsányan, karinthisan nevéssen az osztály. Mindenképpen az élményszerűséget, a megtapasztalást kell nekik nyújtani és adni, ez egy fontos tényező. A statikus, álló múzeumi kiállítás – ami néha alapvető, hogy legyen – már nagyon a múlté.

Az interaktivitás, az aktivitás és a valaminek részesévé válás nagyon lényeges momentum, és a pedagógiának egy jó fegyvere lehet, ha az iskola tud élni ezzel. Csak hadd említsem meg, hogy amerre járok a világban, elmegyek a helyi pedagógiai múzeumokba, ha van ilyen. Berlinben rácsodálkoztam, hogy ott a hetedikes korosztály egy félétet egy bizonyos órán ilyen pedagógiai múzeumban tölt el. Gimnazistákról van szó. Egy olyan tantervbe beépített tanórára járnak, amely egy komplex gyermekkortörténetről szól, nem csak a pedagógiáról, és rendszeren osztályzatot is kapnak a munkájukra. Nagyon megirigyeltem ezt a helyzetet.

Érdekes, hogy éppen tegnap voltam a Mozaik Múzeumtúra egyik rendezvényén, amit a Felelős Szülők Iskolája rendezett, és ott is azt emelték ki

különösen, hogy a mai diákok, gyerekek annyira fogékonyak és nyitottak a digitális világ iránt, hogy több múzeum – a megjelentek közül – ezzel próbálja őket becsalogatni. Készül valamilyen digitális csalétekre az OPKM is?

Készül. (mosolyog) De ennek nagyon objektív akadályai vannak jelenleg, tudniillik az OPKM létszáma inkább lefele épült az évek, évtizedek során, és most már vegetációs szinten van. Nagyon nehéz mindenben megfelelnie egy múzeumnak úgy, hogy összesen két muzeológusa van. A digitalizálásnak is több ága van, az egyik fele maga a múzeumi feltárás és nyilvántartás, amely törvények, rendeletek által szabályozott, a másik, amit most említettünk, annak a hasznosítása, ahogy a diákok felé disszeminálni lehet az ismereteket. Én azt gondolom, hogy a múzeumban meg kellene valósítani azt a virtuális világot, amit nagyon szeretnek a fiatalok, az avatarok világát. Ezáltal egy kiállításon úgy böngészik és mászkál, hogy a kezében van a kütyüje, amit úgysem rak le, mert mindig nyomkodja. Így egy olyan szerepkörbe kerül és mindvégig interaktívan részt vehet benne, ami a kiállítás tartalmához kötődik. Ez felfogható például egy izgalmas játéknak, egy szerepjátéknak, egy szabadulós játéknak vagy akár egy virtuális vizsgálóhelyzetnek is. Sokszor csináljuk, hogy vizsgáztatjuk a diákokat kifelé mentükben, mert nagyon érdekesen reagálnak rá. Ezt a mai eszközökkel digitálisan is meg lehet oldani. Leginkább ilyesmit terveznénk, ha lenne rá lehetőség.

És nyilván ott van az a másik mód, amerre a Táskamúzeum-projekt visz. Voltam egy ilyen táskamúzeumos alkalmon, előző évben egyszer elkísértem az egyik kolléganőjét, és ott valóban azt lehet látni, hogy a diákok érdeklődnek, mert tényleg nem ismerik a régi iskola eszközkészletét, világát. Milyen visszajelzések vannak erről a projektről?

Az egyik, ami kifejezetten jellemző, hogy nagyon – diáknyelven szólva – „ráharapnak”. Ha ezt egy kicsit jobban meghirdetjük, akkor azzal szembesülünk, hogy nincs akkora létszámunk, hogy megfeleljünk az igényeknek. Főleg, ha ingyen és a saját helyszínükön, tehát az iskolákban tartjuk a foglalkozást. Erre nagyon nagy igény van. Persze be kell csalogatni a múzeum falai közé is a diákokat, de azért legyünk őszinték, néha a villamos- vagy a metrójegyet sem tudják kifizetni, hogy eljőjenek egy múzeumba. Mi viszont a hónapunk alá tudjuk csapni a múzeumi dolgokat, néhány másolati és egy-két eredeti tárgyat is, és a muzeológusok személyes varázsának köszönhetően nagyon izgalmas előadásokat, foglalkozásokat tudunk tartani a külső helyszíneken. Így alakult ki a Táskamúzeum gondolata. Ki kell vinni a múzeumot a saját falai közül.

Sőt, most már az egész országban egy mozgalommá vált ez. Milyen érdekes, hogy a „pedagógiai múzeum” és a „múzeumpedagógia” nem szójáték, hanem egy és ugyanaz. Mi elejétől fogva ezt csináltuk, és egy-két éve a többiek is elkezdték felhúzni az árbócrúdra a múzeumpedagógia zászlaját.

Konkrétnan emlékszem arra, hogy egy elsős osztályban mindenki a számár-fület akarta felvenni, és tényleg nagy sikere volt ezeknek a foglalkozásoknak. Azon gondolkodtam közben, hogy 43 évet töltött el ezen a munkahelyen. Van olyan, hogy legkedvesebb emlék? Vagy esetleg egy olyan konferencia, kutatás, ami különösen is közel állt Önhöz?

Hát, nézze, az nagyon nagy dolog volt, amikor 1996-ban a honfoglalás ezeréves évfordulóján volt egy nagy, országos rendezvénysorozatunk, aminek egy alapítvány, illetve a mi intézményünk volt a házigazdája. A legnagyobb kiállításunk abban az évben elfoglalta a Petőfi Irodalmi Múzeum összes termét, egy évig volt megtekinthető, és a magyar oktatás- és nevelésügy újkori és legújabb kori történetét mutatta be. És máshol is az országban – például Győrött és Debrecenben – bekapcsolódtak a különböző témákba a helyi szervezetek. Én erre nagyon szívesen emlékszem vissza, mert akkor fókuszba került a pedagógiai múzeum tematikája. A másik, hogy ennek egyetlenegy nagy hozadéka volt, az pedig 1997-ben történt: a főváros odaadományozta ennek az épületnek, amiben most vagyunk, a Győrffy István utcai szárnyát abból a célból, hogy pedagógiai múzeum létesüljön benne, mert ilyen nem volt korábban. Addig a minisztérium épületében, a könyvtárunkkal együtt két kis szobában voltunk, a raktáraink meg lakótelepi babakocsi-tárolókban és pincékben – a Szakasits Árpád úton, Óbudán és sok más helyen – voltak szétzilálva. Ez a két dolog nagyon nagy lépés volt a Pedagógiai Múzeum életében.

Sipos államtitkár úr méltatásában elhangzott az, hogy Ön középiskolásként került a Múzeumba. Mi volt az, ami akkor megfogta Önt a múzeum világában? Gondolta volna, hogy egész életében itt fog dolgozni?

Akkor még nem gondoltam, de ez egy érdekes dolog. A gimnázium, ahova jártam Rákospalotán, az ország egyetlen olyan iskolája volt, amelynek egyetlenegy évfolyama szerződést kötött az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeummal. Miközben mindenki más fúrt-faragott, nekünk nem volt technika tantárgyunk, hanem könyvtártant tanultunk a Pedagógiai Könyvtár égisze alatt. Így kerültem kapcsolatba a Pedagógiai Könyvtár és Múzeummal. Amikor leérettségiztem, az akkori igazgató, Arató Ferenc emiatt beszélt rá

engem arra, hogy jöjjek ide, a múzeumba. Látta, hogy ez engem nagyon érdekel, és azt tanácsolta, hogy képezsem magam. Tanultam, részben munka mellett, pár évig nappali tagozatra is jártam közben, de aztán újból visszamentem a múzeumba. Tehát én máshol nem dolgoztam, illetve diákként egyszer két hétig egy autószerelő műhelyben, de összesen ennyi volt, amit máshol töltöttem. Tényleg nem volt más munkahelyem, csak ez az egy.

Mondhatjuk, hogy a múzeum a világa, az iskola a világa vagy esetleg a kiállítási terek világa volt az, amibe beleszeretett?

Ebbe az egészbe, így komplexen. Az a jó egy ilyen típusú vagy méretű múzeumban, mint ez is, hogy itt nagyon változatos az ember tevékenységi köre. Vannak rossz oldalai is, mert mi magunk cipekedünk, sőt részben takarítunk is, de ugyanakkor gyűjtünk, feldolgozunk, kiállítást készítünk, emberekkel kommunikálunk, foglalkozásokat tartunk – nem is akarom felsorolni az összeget. Ez az én személyiségemnek nagyon konveniált – szép munka, ha valaki könyvtárosként egész életében szakozza a könyveket, meg minden, de nem az én személyiségemnek való. Itt viszont nagyon jó szakmai lehetőségek adódtak és adódnak, úgyhogy én ezt sose cseréltem volna fel másra.

Két arckép a zempléni táncos Parnasszusról

A zempléni, bodrogi település, Cigánd gazdag néphagyományaira korán felfigyeltek a néprajzkutatók. Kaposi Edit, aki a háború utáni esztendőben az ifjúsági mozgalmak, a néptánc és a táncpedagógia integrációjának volt jeles személyisége, fontos gyűjtőmunkát végzett a vidéken, melynek értékeihez az utókor is hű maradt. Az általános iskola és a művelődési ház világában mindig volt olyan tehetséges, kreatív személyiség, aki pedagógiájának középpontjába állította a néptáncos és játékos örökséget. Szerzőink két ilyen tanáregyéniség munkásságát örökítették meg. (T. L.)

„Van mit őrizni és továbbadni az utóknak ebből a hagyatékból” Gondolatok Nagy István cigándi táncpedagógus életművéről

Nagy Istvánt a '80-as években ismertem meg: egy tanfolyamon a népi gyermekjátékok világába és a cigándi tánc kultúrába igyekezett bevezetni a hallgatókat, köztük engem is. Szintén ebben az évtizedben találkoztam alkotásaival, koreográfiáival különböző fesztiválokon, műsorokon, a cigándi gyermekek és a Bodrog Néptáncgyűttes gyermekcsoportjának előadásában. Nem gondoltam, hogy ő akkor már két évtizede alkotó néptáncpedagógusként tevékenykedik. Kevés gyermektánc csoport volt az országban 1965-ben, amikor átvette a két évvel azelőtt alakult Cigándi Gyermekcsoport vezetését. Az '50-es években sok

néptáncgyűttes alakult, de ezek mellett sem mindenütt voltak gyermek táncosok, sokkal inkább néhány elhivatott pedagógus keze alatt, iskolai vagy szakköri keretek között tanultak népi játékokat, táncfűzéseket. Nem lehetett könnyű egy kistelepülésen csoportot szervezni, még akkor sem, ha Cigándon a '30-as évektől működött a Gyöngyösbokréta, a gyermekek szinte beleszülettek a hagyományba, láthatták nagyszüleiket, szüleiket táncolni. Még nehezebb lehetett egy kis falusi néptáncsoporttal bekerülni az országos vérkeringésbe. Mi lehetett a kiindulópont? Talán az, hogy Nagy István ragaszkodik szülőföldjéhez és rádöbrent, mekkora kincs van a cigándiak lábában és szívében, tiszteli és követni akarta a nagy elődöket, a Herczikeket, a Tóthokat, a Terjékeket és a Filepeket. Cigándon az emberekből soha nem múlt el a néptánc szeretete, ez így van még ma is. Emellett azt gondolom, felismerte a népi játékokban, néptáncokban rejlő pedagógiai lehetőségeket, tudja azt, hogy a mozgáskultúra, a zenei kultúra terén mi mindent fejleszt ez, mennyit ad egy gyermeknek a közösség, a sok együtt megélt élmény, de ide sorolhatnám a hagyományok tiszteletét, a hazaszeretetet és a nyitottságot más művészeti ágak felé is.

Megkezdte a gyermekekkel a munkát, s 1967-ben elnyerték első aranyoklevelüket, majd 1969-ben a megyei kulturális szemle első helyezését. Innen jutott a csoport a rangos országos fesztiválokra, Kecskemétre, Kiskőrösre, Kalocsára, Budapestre. Foltin Jolán később ezt írta róluk: „A gyermektáncos foglalkozók nagy családja azonnal szívébe zárta a végeken munkálkodó, saját hagyományait hitelesen közvetítő gyerekeket tanítójukkal, Nagy Istvánnal együtt.” Mindemellett Pista folyamatosan képezte magát, hogy a lelkesedése mellé a tudása is meglegyen ahhoz, hogy országosan ismertté tegye a csoportot. A néptánc akkori legnagyobb személyiségeitől tanult. Elvégezte a C, a B, majd az akkori legmagasabb néptáncoktatói végzettségnek számító A kategóriás oktatói tanfolyamot. 1972-es bizonyítványában Martin György, Pesovár Ernő és Szentpál Mária aláírása is szerepel. Később is folyamatosan képezte magát, hiszen ez a tevékenység ezt megköveteli az embertől: lépést tartani a kultúra változásával, fejlődésével, figyelemmel kísérni az újabb pedagógiai módszereket, s minél többet megismerni abból a hatalmas kincsből, amit paraszti kultúrának – azon belül néptáncnak, népzeneinek, népszokásoknak, népi játékoknak – nevezünk. 1997-ben sem volt rest újra beülni az iskolapadba a húsz-harminc évvel fiatalabbak mellé, amikor együtt jártunk Sárospatakon a Magyar Táncművészeti Főiskola kihelyezett tagozatára. Erre a diplomára szükség volt a művészeti iskolai táncoktatáshoz – de ne szaladjunk ennyire előre, a '70-es éveknél jártunk.

Akkor még a kornak megfelelően az úttörőmozgalom adta a kereteket a táboroknak, rendezvényeknek, seregszemléknek. Ő maga fogalmazta meg a Népművelési Intézet módszertani kiadványában, hogy a néptáncoktatói tevékenységére az elvégzett tanfolyamok mellett leginkább az 1976-os csillebérci népművészeti szaktábor, valamint az 1977-től kezdődő szegedi néptánc táborok hatottak. Csillebércen kiegészítették egymást a népművészet különböző ágai – ének, tánc, fafaragás, szövés, hímzés –, s mindezek az együttesi tevékenységet is segítették, hiszen a viselet egy-egy hímzett darabját a lányok saját maguk készítették el, míg a fiúk keze alól a színpadi játékokhoz szükséges zajkeltő eszközök, játékeszközök kerültek ki. A Nagy Albert vezette szegedi táborban új táncanyagokat, énekeket tanultak, elsajátították az improvizációt, a kiváló oktatóktól új tanítási módszereket leshettek el, s ez nagy lendületet adott Pistának is a tanításhoz, a koreográfiai munkához.

Ebben az időben vezetésével a Cigándi Gyermektáncsoport sikert sikerre halmozott. 1971 és 1988 között öt alkalommal jutottak be a legjobb koreográfiákat felsorakoztató Néptáncantológia műsorába, amelyet évente Budapesten rendeztek. Nagy sikerrel léptek fel az országos fesztiválokon, Kiskőrösön – ahol az *Érik a dinnye* és a *Kalapos* című koreográfia egyaránt harmadik díjat kapott –, Kecskeméten, Kalocsán, Budapesten, Egerben, Gödöllőn, valamint nemzetközi találkozókön, például Csillebércen, Zánkán és a Csanyik-völgyben. Szerepeltek a Budapesti Tavasz Fesztiválon, a Miskolcon megrendezett Borsodi Fonón, 1978-ban döntősei lettek a *Röpülj páva* című műsornak. A kezdetektől résztvevői voltak az Észak-magyarországi Gyermektánc Fesztiválnak Sátoraljaújhelyen. A cigándi gyermekek rendszeresen eljutottak néptánc táborokba Zánkára, Szegedre, Kistelekre, Szentesre, Sárospatakra. Ezek mindig hatalmas élményt jelentettek, s új lendületet adtak a táncosoknak. Román Sándor talán épp a kisteleki táborban vagy a szerepléseken, fesztiválokon cigándi gyermektáncosként átélt élmények hatására indult el a profi néptáncos-pályafutás felé. A Honvéd Együttes egykori táncosa, az ExperiDance társulat alapítója így írt később ezekről az évekről: „Egy bodrogi községben, Cigándon nevelkedtem, és már hatévesen bekerültem Nagy István gyermektáncsoportjába. Ő az életét tette fel arra, hogy jó táncost neveljen belőlünk. A csoport olyan magas szinten dolgozott, hogy azonnal felvettek a Balett Intézet néptánc tagozatára.” Talán ő volt az első, de nem az utolsó, aki a cigándi gyermektáncsoportból, Nagy Pista keze alól kikerülve hivatásaként választotta a táncot, míg a mester számos egykori tanítványa a mai napig néptáncal foglalkozik, táncot tanít.

A sikerekhez az is hozzátartozik, hogy a csoport tagjai több alkalommal bemutatkozhattak külföldön, ami nagy szó volt ebben az időben. Volt, hogy néhány pár utazott egy-egy delegációval, máskor jutalomtáborozáson vehettek részt – így jutottak el Finnországba, Jugoszláviába és a Szovjetunióba. Hatalmas élményt jelentett nyolc gyermektáncosnak 1978-ban Kubában vendégszerepelni. Az első, teljes csoportot érintő külföldi esemény Belgrádban az Európa Öröme Gyermekfesztivál volt, majd az első „nyugati” útjuk Franciaországba vezetett 1980-ban. ’82-ben Törökországban, ezt követően Cseh-szlovákiában és Ausztriában is többször vendégszerepeltek. Ez utóbbi út során cserekapcsolatot alakítottak ki a traismaueri csoporttal, majd a rendszerváltás körüli időkben az erdélyi Nagyalambfalva és a Maros megyei Magyaró csoportjával is kiváló kapcsolatba kerültek, többször utaztak hozzájuk, s több alkalommal fogadták őket Cigándon. Nagy dolog volt ez a gyermekeknek, hiszen a csoport és Nagy István tevékenysége nélkül sokan nemhogy az országhatárt, de még a megye határát sem lépték volna át.

A ’70-es évektől Nagy István ismertsége koreográfusként egyre növekszik – elég, ha a már említett Néptáncantológiában való szereplésekre gondolunk, ahová mindig a legjobb koreográfiákat válogatták be. Ebben az időben a népművelés területén olyan kiadványokkal igyekeztek a csoportvezetők munkáját segíteni, amelyben koreográfiai leírásokat tettek közzé. Ekkor még nagyon sok oktató ezekből a kiadványokból dolgozott, saját művet kevesen készítettek. Pistának ez az első alkotói időszaka szakíróként, amelynek során koreográfiai leírásait az ország legelismertebb művészeinek munkái mellett publikálta. 1978-ban az *Együtteseink műsorából* című sorozatban Pécsiné Ács Sarolta, Tóth Ferenc, Foltin Jolán, Lami István, Györgyfalvy Katalin alkotásai mellett megjelentek az *Érik a dinnye* és a *Kalapos* című koreográfiái. 1981-ben az *Úttörővezető* című lapban cigándi játékfűzést publikált. 1986-ban jelenik meg a *Táncos játékok és táncok gyermekeknek* című kiadványban a *Zempléni karikatánc* című alkotása, szerzőtársai Neuwirth Annamária, Falvy Károly, Ásó István és Gyalog László voltak. 1986-ban a *Perdiül a szoknya* című antológiában, Tímár Sándor és Szabadi Mihály koreográfiái mellett teszi közzé *Bodrogközi gyermekjátékok* című munkáját. Több mint egy évtizeddel később, 1998-ban Karcagi Gyuláné *Gyermekjátékok, gyermektáncok az Alsóerdősori iskolában* című munkájában közli az István által összeállított cigándi játékokat.

Ismertségének, szakmai tudásának köszönhetően számos alkalommal hívták zsűrizni regionális rendezvényekre, többek között 1977-ben egy

nagykállói gyermekfesztiválra, amelyen tizenöt gyermekegyüttes vett részt. Szakmai elismertségét mutatja, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei néptáncitanács 1976-os megalakulásakor a gyermektánc egyik felelősévé választották Kun Lajosnéval együtt.

1989-ben az úttörőtáborokat, úttörő-seregszemléket is elsöpörte a történelem vihara. Sokan kérdezték akkor: hogyan tovább, magyar gyermektáncmozgalom? Szerencsére voltak, akik reagáltak a kialakult helyzetre, s szinte azonnal válaszoltak erre a kérdésre. Foltin Jolán, Neuwirth Annamária, Lelkes Lajos, Tóth Ferenc, Szabadi Mihály, Matókné Kapási Júlia, Csasztvan András, Szigetvári József és még sokan mások együtt gondolkodva 1990-ben megalapították az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesületet. A több száz csoport és egyéni tag között a kezdetektől ott volt a Cigándi Zemplén Gyermektánc-csoport. Rövid idő alatt kialakultak az új fórumok – többek között a debreceni Szomszédolás Fesztivál az egykori Kölcsey Művelődési Központban, vagy a Gyermek Néptáncosok Országos Szólótánc Fesztiválja Szarvason –, amelyek lehetőséget adtak a találkozásra, olykor a megmértetésre, de sokkal inkább arra, hogy az együttesvezetők kicseréljék tapasztalataikat, segítséget kapjanak pedagógiai vagy éppen koreográfiai munkáikhoz; ebben a közegben működött tovább a cigándi gyermektánc-csoport is. A debreceni Szomszédolás volt az az országos fesztivál, amelyen története során legtöbbször – hat alkalommal – lépett fel a Zemplén Gyermektánc-csoport. Az Örökség szervezte a Gyermektánc Antológiákat – amelyen szintén szerepeltek 1997-ben a cigándi gyermekek –, s a Táncháztalálkozó a néptáncosok bálját is.

Az Örökség inspirálta a regionális rendezvények létrejöttét, így indult el Sárospatakon a Pütkösdí Gyermektánc Találkozó, vagy Sátoraljaújhelyen a Zemplén Nemzetközi Néptáncfesztivál két évente megrendezett gyermekfesztiválja, amelyekre Nagy Pista rendszeresen elvitte tanítványait. Az Örökségnek volt még egy nagy pozitívuma: több formában is segítette az együtteseket és a vezetőiket. Egyrészt kezdeményezte a Planétás által kiadott néprajzi könyvsorozat megjelentetését, szorgalmazta a hangzó anyagok, videók közzétételét, másrészt a Csillebércen és Százhalombattán megrendezett országos továbbképzéseinek alkalmanként nyolcvan-száz oktató gyűlt össze, hogy új táncanyagokat tanuljanak, az új gyűjtésekkel ismerkedjenek, s – ami nem kevésbé volt fontos – az esti beszélgetések folyamán átadják egymásnak az információkat, közösen gondolkodjanak a néphagyományról, a néptáncmozgalomról, a tánckultúránk továbbéléséről. István ebben a szervezetben is aktívan vett részt.

A rendszerváltás időszakában a gyermektáncsoportok iskolai vagy szakköri keretek között, olykor az önkormányzatok, esetleg az ÁFÉSZ támogatásával működtek. Részben az Örökségnek köszönhetően a '90-es évek elején a csoportok, vezetők egyre-másra alapították a művészeti iskolákat, meglátva a lehetőséget abban, hogy állami támogatással az eddiginél jobb anyagi helyzetet teremthetnek a művészeti és pedagógiai munkához. 1992-ben felkérték Nagy Pistát is, hogy a Zemplén Gyermektáncsoporttal lépjen be a művészeti iskolák családjába. Száztíz táncos gyerekkel kezdték meg a működést – korábban soha nem volt ennyi, egyszerre táncot tanuló gyermek Cigándon. Különböző érdekütközéseket, vitákat, akadályoztatásokat követően Pista a magániskola keretei között találta meg azt a lehetőséget, amely új lendületet és megfelelő anyagi lehetőségeket adott a gyermektáncsoport munkájához.

1992 októberében Cigánd bemutatkozott a fővárosban. A színes műsorban a gyermekek tánca is helyet kapott. Kaposi Edit táncfolklorista, aki 1946–48 közötti gyűjtőútja során a legnevesebb kutatója lett a cigándi táncművészetnek, így írt a műsorról: „A szívemhez legközelebb álló bodroglóci, cigándi táncok és dalok láttán-hallatán megnyugodtam, hogy ezt a hagyományt értő szakvezetőkkel ápolja a közösség.”

Sikeres időszaka volt ez is a Zemplén Gyermektáncsoportnak, rendszeresen felléptek Kisvárdán, Sárospatakon, Sátoraljaújhelyen, de az ország távolabbi városaiba – Sopronba, Gödöllőre, Tápiószecsőre, Nagycenkre, Miskolcra és a fővárosba – is eljutottak. A külföldi nemzetközi fesztiválokra is vitték a híret e zempléni településnek. Vendégszerepeltek többek között 1993-ban Görögországban és Finnországban, 1995-ben Csehországban, 1991-ben és 1996-ban Hollandiában, 1997-ben Spanyolországban, 1998-ban Lengyelországban, 1999-ben Franciaországban, 2001-ben Ausztriában és Tunéziában, 2005-ben Olaszországban.

1996-ban Pista felajánlotta térítésmentes táncpedagógusi munkáját a Várdai Kata Református Iskolának. Először külön tanította a gyermekeket. 1998-tól 2004-ig a Cigándi Művészeti Iskola kihelyezett tagozataként működött, majd önálló művészeti iskolává alakult ez a kisvárdai táncműhely. A gyermekekkel Budapesten a Sportarénában, Vásárosnaményban, Lónyan, Biharkeresztesen, Fényeslitkén, Cigándon léptek fel, s rendszeresen részt vettek Sárospatakon a Pünkösdi Gyermektánc Találkozón, amelyet e sorok írója szervezett. 2002-től két évente megrendezték Kisvárdán a Református Iskolák Országos Néptáncfesztiválját. Pista a cigándi csoportja mellett itt találta meg azt a közeget, ahol elismerték a munkáját, s közel húsz évet töltött e rétközi városban. Más művészeti

iskolák létrehozását is segítette, Sárospatakon is az általa vezetett cigándi intézmény kihelyezett tagozataként alakult meg az első művészeti iskola.

István mindig fontosnak tartotta az oktatók képzését, ezt hangsúlyozta már a '70-es évektől, s többször tanított tanfolyamokon, továbbképzéseken, egy fél évig a Comenius Tanítóképző Főiskolán pedagógusoknak tartotta a Játék és tánc az iskolában elnevezésű kurzust. Egy Sárospatakon szervezett országos továbbképzésen – amely a Bodrogi mesterkurzus elnevezést viselte – hagyományörzők közreműködésével mutatta be Cigánd kultúráját, táncéletét. Szintén a nevéhez kötődik az MTA Zenetudományi Intézete Tánc Osztályának utolsó nagy cigándi táncgyűjtése, amit közösen szerveztünk, és az ő szavára gyűltek össze nagy számban a településről az idős emberek a múzeumporta táncpajtajába. Öröm volt nézni, ahogy sorban fogadta őket, mindenkire volt egy jó szava a Tanító Úrnak, mert őt leginkább így szólították. Cigánd helytörténetének kétségkívül ő a legnagyobb ismerője, hiszen táncpedagógiai és szervezői eredményei mellett helytörténeti kutatómunkájáról és szakírói tevékenységéről sem szabad megfeledkezni. A '60-as évektől folyamatosan kutatta a település történetét, néprajzi értékeit, s megérett benne a gondolat, hogy ezeket az ismereteket közkinccsé kell tenni. 2002-ben ő írta Kántor Mihály *Bodrogi len- és kendermunkák, szöttek* című könyve második kiadásának előszavát, amelyből ennek az írásnak a címét kölcsönöztem. 2004-ben szerkesztője és részben szerzője volt a *Cigánd öröksége* című könyvnek, majd két évvel később összeállította *Gyermektáncközelben* című munkáját. További kutatásokat végzett a cigándi zsidóság történetéről – írása *Fakuló emlékek nyomában. A cigándi zsidóságról töredékesen* címmel jelent meg 2013-ban –, az oktatás múltjáról megírta és 2014-ben közreadta *Az iskolaiügy évszázadai Cigándon* című könyvét, 2016-ban megjelent az *Azok az '50-es évek...* című könyve, majd az egyháztörténetről 2017-ben *A keskeny úton járva* című munkája. Ma is aktívan foglalkozik a helytörténettel, s készíti elő a II. világháború időszakáról szóló, *A nagy világégersről – alulnézetben*, valamint a néprajzi tárgyú *Nekem szülőházam...* című kéziratait.

Azt gondolom, Pista tevékenységét a gyerekek mindig értékelték, az a ragaszkodás, az a szeretet, amit tőlük kapott, az a tisztelet, ahogy egykori tanítványai róla beszélnek, örök. 1980-ban Kiváló Népművelő díjat kapott, 1984-ben a Kállai Kettős Néptáncfesztiválon koreográfiai díjjal jutalmazták, 2005-ben a Megye Kultúrájáért díjat és az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesülettől alkotói díjat kapott. 2013 júniusában az Emberi Erőforrások

Minisztériuma elismerő oklevelét vehette át a „több évtizedes, kiemelkedő szakmai és néptánc-pedagógiai munkássága elismeréseként”.

Áttekintve Nagy István életművét, azt gondolom, olyan ember, aki az elődök példáját követte, tanult tőlük, de módszereivel, alkotói attitűdjével, játékfűzéseivel, koreográfiáival ő maga is példát mutatott nemcsak tanítványainak, hanem az utána jövő táncpedagógus nemzedéknek is. Ezen írás zárszavát másra bízom, Pistának jó egészséget, munkájában további sikereket kívánok!

A népzene, a néptánc, a népi játékok ismerete csodálatos eszköz az avatott pedagógus kezében, a gyermekek ízlésének, testi-lelki épülésének magyarságtudatának formálásában. Sokan és sokat tettek ezért gyakran nehézségek, küzdelmek árán is, köztük a jelenkor igazi néptanítóinak egyike, Nagy István pályatársam, kollégám. Értékteremtő munkájának titka szülőföldjének szeretetében és tiszteletében rejlik. Nem tett mást, mint neves néprajztudósok, gyűjtők példáját követve megtanulta és megtanította mindazt a szépséget, ami körülvette.

(Foltin Jolán Kossuth-díjas koreográfus)

Darmos István

Felgyorsult világban állandó értékek mentén – Portré Téglás Dezső pedagógusról

A világ az emberiség történetében mindig is változott, mely változás magát a fejlődést jelentette. Mi magunk is utazók vagyunk az időben, ahol talán napjainkban nem önmagában a változáson, hanem sokkal inkább a tempón, az ütemen és a kiszámíthatóság megteremtésének lehetőségén van a hangsúly, melyek egy emberöltőre szabott, konkrét idősávban keretet adhatnak egy tartalmas élet kialakítására. Azonban az embert foglalkoztató legfőbb kérdések a rohamtempójú változás ellenére még az új évezred kezdetén is változatlanok maradtak. A hetente formálódó trendek világában van létjogosultsága a stabil, állandó értékeknek? A rendkívül gyors életvitelben mi segíti a választásainkat a jó és a kevésbé jó tartalmak között? Hol a helyünk a világban? Kik is vagyunk valójában? Örök kérdések, melyekre az ember létezéséből eredendően keresi a választ. Igen, nagyon gyakran elmarad a válaszra való konkrét rátalálás, de ennél van

egy fontosabb dolog, ami nem más, mint maga a keresés folyamata. A mindennapokat kitöltő keresés, a kisebb-nagyobb célokkal átitatott tevékenységek, az elkötelezett erőfeszítések, majd az apró sikerek, melyek a pusztán létezésből egy emberi minőséget hoznak létre. Sokak számára ez a tartalmas élet nem más, mint a közösségben betöltött aktív szerepvállalás, a szeretet kimutatása, valamint a tapasztalati tudás és az élő kultúra átadásának művészete.

Ma is vannak ilyen hétköznapi hősök, akik személyes, hiteles életvezetésükkel bemutatnak egy lehetőséget, egy út választását, melynek követése, ha nem is bír mások számára kötelezettséggel, de mindenesetre az őket megismerőkben gondolatot ébreszt és mintát ad. Az alábbi sorok egy ilyen hétköznapi utazótársunkról szólnak, akinek sokak szerint sikerült az idő sodrásában embernek maradni és az élet apró örömeit bemutatni a gyors tempójú fiatalok számára, hogy segítsen nekik az önmagukra való rátalálásban.

Téglás Dezső 1948. október 10-én született a bodrogi Cigádon. Gyermekkorától kezdve benne élt a helyi közösség által őrzött hagyományokban, értékekben, melyeknek később személyes életében önmaga is zászlóvivőjévé vált. Sárospatakon érettségizett, majd a nyíregyházi Tanárképző Főiskola testnevelés–földrajz szakpárjának elvégzése után 1974-ben a cigándi általános iskolában helyezkedett el. 1988-tól nyugdíjazásáig több évtizeden keresztül igazgatta az intézményt. Aktív pedagógus-pályafutása befejeztével sem tette le a lantot: a citerát. Népdalkört és több citeraszakkört vezet, diákoknak tanítja a magyar népzenet, és kulturális műsorokat, fellépéseket szervez. A Cigándi Csárdás Citerazenekar és Hagyományörző Énekkar, valamint a Zsindely Népzenei Együttes alapító tagja és aktív közreműködője. Életszemlélete három fontos alappillére épül. A nevelés, hagyományápolás és család rendszere szerves egységgé formálódott életében és olyan szorosan összefonódott egymással, hogy ezáltal mindhárom összetevőt önmagában is hitelessé és példaértékűvé tette az őt ismerők szemében.

Pályafutása során többször hangoztatta az általa képviselt értékrendet és szakmai elhivatottságát, mely célkitűzések sohasem maradtak üres szavak, hanem mindvégig aktív, személyes szerepvállalással tett az általa fontosnak tartott ügyért, melyről 2007-ben így nyilatkozott: „Ma sem tudnék ennél szebb hivatást elképzelni magamnak. Az volt a célunk, hogy Cigándot a Bodrogi szellemi-kulturális központjává tegyük, s azt hiszem, hogy ezt sikerült elérnünk.” A többes számú megfogalmazás a gyakorlatban azt jelentette, hogy hagyományápoló és értékmegőrző munkáját nem egyedül végezte, hanem

csapatot alkotott. Megannyi emberrel szeretettette meg ezeket a tevékenységeket, akik aktív partnerként dolgoztak vele együtt. A hosszú felsorolás helyett egyetlen személy megnevezése engedtessek meg: Téglás Dezsőné Smajda Ilona, aki Téglás Dezső felesége és segítő munkatársa is egyben, legyen szó pedagógiáról, népdalkörőről vagy éppen a népi tárgyi emlékek összegyűjtésének megszervezéséről és a szöveg folyamatának újratanulásáról. Vezetése alatt – hosszú évtizedek elhivatott munkája árán – a néphagyományőrzés területén országos hírnevet szerzett a cigándi óvodának.

Az elért eredmények már a '70-es évek közepétől kezdődően jól mutatták azt a folyamatos és lendületes munkát, melyben Téglás Dezső évtizedeken keresztül példát mutatott a diákoknak, a szülőknek, a munkatársaknak és az egész helyi közösségnek egyaránt. Regionális tornabemutatókat szervezett, egyedi pedagógiai tanórai elemeket dolgozott ki, melynek keretében több száz diák citeraszóval kísért hagyományos magyar népdalokra végzett eszközös tornagyakorlatokat, gyermek, majd felnőtt labdarúgócsapatot vezetett, vízitábort és úszásoktatást tartott, néptáncolt, s citerával kísérte a helybéli népi együtttest, amely sikert sikerre halmozott hazai és külföldi fesztiválokon.

Az iskolában és a közösségi életben végzett aktív szerepvállalása, ember-séges, bátorító hozzáállása, valamint kiváló kapcsolatteremtő képessége és kommunikatív habitusa miatt nagyon hamar vált rendkívül közkedvelt és ismert személyiséggé, nemcsak a szakmai körökben, hanem a diákok és a szülők számára is. A hazai és nemzetközi szinten egyaránt elismert néptáncpedagógus, Román Sándor így idézi fel az élményeket, melyeket cigándi diákként kapott Téglás Dezsőtől, akinek értékrendje szervesen alakította Román személyes életét is:

Azt hiszem, ha mindezt össze kellene foglalnom egyetlen szűk mondatban, akkor azt mondanám, hogy ugyanazok az elvek és ugyanazon szenvedélyek hajtanak bennünket, amiket mindkettőnkben azonos gyökér – Cigánd gyökere – táplál, és ami kitörölhetetlenül ivódott belénk, ez pedig a hagyományok tisztelete, ápolása és végtelen szeretete.

Azt gondolom, hogy ez a hagyománytisztelet már egy függőség, ami végzetes és gyógyíthatatlan, hiszen mindketten tudjuk, hogy sokféle íze, zamata, mámore, vonzása és kelepceje van, de mindig ad számunkra valami olyat, ami miatt ez a szenvedély soha nem csillapodhat, és ami miatt te is újra meg újra előveszed a citerádat, ápolod Cigánd hagyományait. Ezért ezek a hagyományok nem veszhetnek el soha.

Amikor még diák voltam, természetesnek vettem a szeretetedet, az odafigyelésedet, a tenni akarásodat, azt, hogy mindig fáradhatatlanul citeráztál a néptáncsoport fellépésein. Mindenkihez volt egy kedves vagy gyámolító szavad, és soha nem vártál semmit a fáradozásaidért cserébe. Egyszerűen csak neveltél és tanítottál bennünket, elültetted belénk, diákokba mindazokat a gyökereket, amelyek meghatározzák azt, akik ma vagyunk: olyan emberek, akik tudják, ismerik és értik hagyományait, akik soha nem felejtik el, hogy honnan jöttek, kik is valójában, így biztos talajra építközhetnek, mert van valamijük, ami sajnos sok embernek nincs: tiszteletük és alázatuk a tradícióink iránt.

Ma, amikor többet tudok a világról, megértettem azt, hogy milyen sokkal is tartozom neked, hiszen nemcsak biztos alapokat, hanem egy életre szóló értékrendet is kaptam Tőled.

Ma, felnőtt fejjel, rácsodálkozom arra, hogy milyen természetességgel szolgáltad azokat a meggyőződéseket, amelyeket vallasz, és milyen könnyedséggel adtad át ezeket nekünk, a diákjaidnak, mert belénk ivódtak, a részünkké váltak, és mostanra tudatosult bennünk, hogy egész életünkre nézve meghatározó tanítást kaptunk tőled.

Aligha kétséges, hogy egy tanító munkájának egyik legfőbb ismérve az, hogy diákjai akkor is megállnak a maguk lábán, amikor tanáruk már magára hagyta őket, miközben a kapott értékeket és tanításokat megtartják, és beépítik a saját életükbe. Nos, én azt mondhatom, hogy a tanításod oly mélyen ivódott belém, hogy meghatározta egész életemet, és még mindig ezen a kapott értékrenden keresztül szemlélem a világot.

Ez a tanítás persze nem volt mindig olyan egyszerű, és – főként az utóbbi években – rengeteget változott az iskola, a szülői ház és a társadalom egyaránt. Téglás Dezső korábbi emlékeit felidézve így beszél minderről egy helyütt:

A katedráról néztem végig, hogy mekkorát fordult ez a világ, s milyen óriási változáson ment át a magyar társadalom. A világ durvább, küzdelmesebb és agresszívabb, mint ezelőtt, és ezt tükrözi vissza a gyerekek személyisége is. A mai diákok szinte semmiben nem hasonlítanak a húsz-harminc évvel ezelőttiekhez. De megváltozott a család szerepe is. Évtizedekkel ezelőtt egymásra épült az otthoni nevelés és az iskolai oktatás, de ma a szülőknek a megélhetésért folytatott harcban kevesebb idejük jut a gyerekekre, mint korábban. Ezt különösen érezzük az iskolában, hiszen lazult a fegyelem és a rend.

A ma már nyugalmazott iskolaigazgató szerint mindez hatással van a gyerekek teljesítményére is. Büszkén említi a cigándi iskolásoknak a különböző megyei és országos tanulmányi, kulturális és sportversenyeken az elmúlt évtizedekben elért sikereit. De hozzáteszi: ma már kevesebb diák vonható be az ilyen megmérettetésekbe, mint a '70-es, a '80-as és a '90-es években.

Téglás Dezső értékmegőrző és hagyományápoló munkájának esszenciáját nem is lehetne annál jobban összefoglalni, mint ahogyan dr. Hörcsik Richárd, Borsod-Abaúj-Zemplén megye országgyűlési képviselője tette a 2018. október 10-én keltezett köszöntőjében:

Számomra mindig az igazi pedagógus-tanító alakját jelenítetted meg, aki örökébe lépett azon – mára már feledésbe merült – bodroglői, cigándi tanítóknak, akik nemzedékeket neveltek fel, akik egyszerre voltak oktatók, nevelők, kántortanítók, népművelők, hagyományőrök, zenészek, népzene kutatók, példás családapák – soroljam még? –, akik életük minden mozdulatával tekintélyt árasztottak és lettek példaképpé tanítványaik számára.

Nem is tudom, hogy ebbe a hetven évbe hogyan is fért bele ennyi minden. Mert az, amit te elvégeztél ez alatt a hetven év alatt, szerintem még hetven évet kitesz. Úgyhogy Isten éltesen öreg, százötvenéves matuzsálem! De számomra azért is vagy az igazi tanító mintaképe, mert a legnehezebbet is megcsináltad. S ez nem más, mint hogy a családod tagjainak át tudtad adni azt a talentumot, amit az Úristen neked adott. A két fiadtól és feleségedtől kezdve az unokáig és a menyedig mindenkivel megszerettetted Cigánd népzenei hagyományait. Hát ember legyen a talpán az a pedagógus, akinek ez sikerült! Neked igen!

De nemcsak a kisebb, hanem a nagyobb család asztalára is olyan dolgot tettél le, amit csak kevesek tudnak. Jelesül azt, hogy Cigándot a Bodroglői szellemi-kulturális központjává segítetted a 20. század végén és a 21. század elején, ahogyan elődeid tették ezt száz évvel korábban. A te hetven évéd mára már kitörölhetetlen részévé lett sok ezer tanítványod szívének éppúgy, mint Cigánd és a Bodroglői modern kori hagyományőrök kultúrtörténelmének.

Dr. Téglás Zsolt Gábor

Neuwirth Annamária
Prima Primissima-díjas
néptáncpedagógus pályaképe

Az intézményesült gyermeknéptánc-oktatás nagy utat tett meg az önálló pedagógiai diszciplínává válás óta eltelt hetven évben. E folyamat indulásának tekinthetjük a *Gyermektáncok* című kiadványt (1959), melyben a Népművelési Intézet gyermektánc-munkaközössége az iskolai néptáncoktatás szakmai-módszertani alapvetését fogalmazta meg. A közelmúlt jelentős mérföldköveként tekinthetünk arra, hogy 2019-ben Neuwirth Annamária néptáncpedagógusként a magyar oktatás és köznevelés kategóriában Prima Primissima díjas lett. Ez egyaránt elismerése a díjazott munkásságának és közvetetten mindazoknak a szakmai eredményeknek, amelyeket a néptáncpedagógia az elmúlt hét évtizedben elért.

Neuwirth Annamária életútja Debrecenből indult; a gyerekkor, az iskolák és a néptáncjal való ismerkedés – amelyből életre szóló, meghatározó kapcsolat lett – a cívisvároshoz kötődik. Későbbi pályafutása és pedagógusi hitvallása szempontjából egyaránt meghatározó lehetett a nagycsalád, a sok testvér és az az édesanya, aki a velük egy udvarban élő gyerekeknek házi színházat, műsorokat, közösségi alkalmakat szervezett. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem kémia–fizika szakán megszerzett diplomája a pedagógiai képzettség mellé a precíz, racionális gondolkodásmód és munkavégzés képességével vértette föl.

Béres András néprajzkutató, a Debreceni Népi Együttes karizmatikus személyiségű vezetője irányításával kezdett néptáncjal foglalkozni, majd

asszisztensként is dolgozott egykori mestere mellett. Annak érdekében, hogy a néptánc területén is megfelelő tudást, képzettséget szerezzen, elvégezte a Népművelési Intézet A kategóriás tanfolyamát (ez volt akkoriban a legmagasabb szakmai kvalifikációs lehetőség), majd pedig a Magyar Táncművészeti Főiskola néptáncpedagógusi szakát. 2006-ban a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen oktatásvezetői képesítést szerezve gyarapította tudását.

A néptánc melletti végleges elköteleződést az 1975-ös nyári szegedi Néptáncfesztivál hozta meg a díjazott számára, ahol Novák Ferencsel dolgozott együtt. Ezt követően meghívást kapott Budapestre, a Bihari János Táncegyüttes tánckarvezetője, majd asszisztense lett. Novák Ferenc „Tatával” és Foltin Jolánnal, a Bihari két meghatározó alkotójával évtizedekre szóló együttműködést, szakmai barátságot hozott a szegedi találkozás. A Bihariban az utánpótlás megszervezését kapta feladatul. Neuwirth Panni sokszínű, gazdag pályafutásának legfontosabb eleme, máig szívügye a gyermeknéptánc-oktatás.

A vezetése alatt a Bihariban gyerekcsoportok sora ismerkedett meg a néptánc alapjaival, az 1990-es évek közepén kidolgozta az iskolarendszerű oktatás kereteit, majd 2000-tól az önálló művészeti iskolaként működő oktatás szakmai feltételeit. Több mint harminc éve oktat gyermekeket, a Bihari mellett a kispesti Ady Endre Gimnáziumban, ahova óraadó tanárként még ma is visszajár.

A gyermeknéptánc-oktatás mellett a hazai amatőr néptáncmozgalomban betöltött szerepe is figyelemre méltó: 1980 és 1989 között a Dunaújvárosi Vasas Táncegyüttes, ezt követően 1991 és 2015 között a Bihari művészeti vezetője volt. Mindkét együttes a néptánc élvonalába tartozott ezekben az időszakokban.

1981-ben Stoller Antal hívta a Népművelési Intézet keretén belül létrehozott Néptáncosok Szakmai Házába, hogy ott a néptáncért felelős munkatársa, majd 1989-től annak vezetője legyen. A néptáncmozgalom életében kulcsfontosságú Szakmai Ház a Hagyományok Háza 2001-es megalakulása után annak részeként működött tovább, Panni itt dolgozott 2004-ig. Szervezői és táncpedagógusi munkája mellett nagy szerepe volt két kiadványsorozat elindításában. A *Népzenei füzetek. Hangszeres népzenei példatár* kottákat és hangzó anyagokat is tartalmazó kötet a táncművészképzés országos, intézményes oktatásának nélkülözhetetlen tananyagaivá váltak.

Foltin Jolánnal, Karcagi Gyulánéval, Salamon Ferencnével és Tarjáné Takács Katalinnal dolgozták ki a *Játék és tánc*-sorozatcímű tananyagot és a hozzá tartozó taneszközöket, amelyekkel megalapozták az óvodai és az iskolai néptáncoktatást. Munkájuk eredményeként a tánc 1995-ben beépült a Nemzeti alaptantervbe.

Egyik kezdeményezője és alapító tagja volt a gyermeknéptánc-mozgalom összefogása érdekében 1990-ben létrehozott Örökség Gyermek Népművészeti Egyesületnek.

Közösségépítő és -megtartó tevékenysége, tenni akarása, a reflektorfényt kerülő, gazdag és tevékeny életútja mindannyiunk számára példaértékű.

Neuwirth Annamária fontosabb szakmai elismerései, díjai

1989 néptáncpedagógusi munkásságért járó nívódíj

1997 Népművelésért díj

2001 Örökség alkotói díj

2004 Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt

2005 Kispestért díj

2007 Életfa díj

2014 Vasvári-diploma (Magyar Pedagógiai Társaság)

2017 a Martin György Néptáncszövetség művészeti vezetői díja

2019 Örökségért díj

2019 Prima Primissima díj

Neuwirth Annamária publikációi

Bretus Mária, Angelus Iván, Szalay Tamás, Neuwirth Annamária és Sziliné Csáki Emília (1998): *Az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programja. Táncművészet.* Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest.

Foltin Jolán, Karcagi Gyuláné, Neuwirth Annamária és Salamon Ferencné (1982): *Játék és tánc az iskolában I–IV. osztály. Motívumfüzések.* Népművelési Intézet, Budapest.

Neuwirth Annamária (2004): *Néptáncóra az általános iskola 1. osztályában. Játék és tánc az iskolában.* Hagyományok Háza, Budapest.

Neuwirth Annamária (2005): *Táncjelírás és -olvasás alapfokon. Lábán-kinetográfia.* Mezőgazda, Budapest.

Neuwirth Annamária (2005): *Táncjelolvasás alapfokon.* Planétás Kiadó,

Sándor Ildikó

Nyakasné Túri Klára emlékére

A zalaegerszegi kulturális élet megkerülhetetlen, évtizedeken át aktív, meghatározó személyisége, Nyakasné Túri Klára kilencvenkét éves korában hunyt el 2018-ban. Két évvel korábban az orvosok tüdőrákot diagnosztizáltak nála, amikor a háta már annyira fájt, hogy neki is feltűnt. Mondom ezt azért, mert aki ismerte, tudja: szinte sohasem foglalkozott saját magával, annyi teendője, feladata, terve volt. Nem beszélve a kiterjedt családról, amelynek majd' minden tagja szoros kapcsolatot ápolt vele: nagymamaként mindannyiuk életét figyelte, segítette, és ha kellett, olykor vezényelte is. Két fia, négy unokája, nyolc dédunokája, egy ükunokája siratta azon a szombaton, amikor a netet is bejárta a hír: Klára elment.

A zalai könyvtárosok közössége, a zalai irodalom, a kultúrtörténet, a közművelődés, a pedagógia területén dolgozók mind-mind doyenjüket tisztelték Klárában. A temetésén dr. Gyimesi Endre – volt országgyűlési képviselő, polgármester, egykori kollégája a városi könyvtárban, a Keresztury Emlékbizottság elnöke – búcsúzott tőle a tisztelők és barátok nevében. (Hamvait kérésére a Balatonba szórták.) A ravatalnál felolvasott életrajz olyan gazdag pályát rajzolt, amely több életre is elegendő lenne, s amely Egerszegen több generáció kultúrához való viszonyát határozta meg.

1958-ban a somogyi születésű fiatalasszony már két gyermekkel és férjével érkezett Zalába, ahol némi falusi kitérő után a városi könyvtár gyerekekkel foglalkozó részlegét gondolta gyökerestül újra. A Kacsza Kázmér Bábcsoport

és a kilenc foglalkoztatófüzet a drámapedagógia és a bábművészet eszközeit használta az olvasás megszerettetéséhez. A csoport sikerrel lépett fel a televíziós bábos vetélkedőkön. Klárát befogadta a bábjátékosok mozgalma is (Kilencvenedik születésnapjára ezért is kapott Mészáros Vincéné-díjat.) A foglalkoztatófüzetek alapján a Móra Kiadó is adott ki fontos gyűjteményt. Gyerekkönyvtárosként pedig a szegedi–ásotthalmi Kincskereső táborok, a csillebérci művészeti táborok odaadó és kreatív szakvezetője volt.

A Bajazzo Bábcsoport már a fiatal felnőtteknek szól, egy életre összekovácsolva azokat a lányokat, fiúkat, akik díjakkal tértek haza minden hazai és nemzetközi megmérettetésről. Klára majdnem belepusztult, amikor kiderült, hogy a művelődési ház pincéjének beázása következtében megsemmisültek a féltő gonddal őrzött, saját készítésű bábok.

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy ő a hazai tudományos élet egyik állócsillaga: az 1904-ben Zalaegerszegen született Keresztury Dezső akadémikus, költő, tudós, kultúrpolitikus, egykori kultuszminiszter életművének teljes feltárása, hagyatékának őrzése nem tartana ott, ahol ma, ha Klára nem veszi kezébe az ügyet. Napjainkban a hagyaték több mint kilencven százaléka Zalaegerszegen, a család egykori hegyi hajlékában várja rendszerezve és kutatható állapotban azt, hogy a zalai könyvtárosok megtalálják új kezelőjét, azaz Klára méltó utódját. (A kezelési jog a megyei könyvtaré.) A Keresztury Emlékbizottság keretein belül végzett munka „mellékterméke” lett Keresztury József (Dezső édesapja, egykori egerszegi polgármester) írásainak kötetbe rendezése. Klára a dokumentumok rendszerezése közben lelt rá a novellákra. Az évenkénti megemlékezés, a fővárosi és a temetőbeli koszorúzások sem jöttek volna létre nélküle. A népszerű Keresztury-szavalóverseny is Klára ötlete volt.

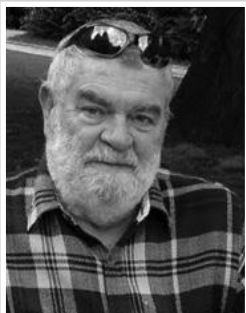
E sorok írója kortalan, energikus, ironikus stílusú, nyughatatlan riportalanyra, majd barátira lelt benne. Augusztust írtunk 2017-ben, amikor felhívtam: „Gyere, pár dolgot még elmondanék.” Februárban jelent meg a vele készült utolsó interjú *Ne kívánj semmit, csak jó éjszakát!* címmel. Nem kért kezelést, csak a fájdalmait enyhítették: „Többször végigjárom a lakást éjszakánként, amikor a fájdalom felerősödik, aztán elfáradva újra lefekszem, és alszom az újabb fájdalom jelentkezéséig.”

„És kiülök a kunyhóm küszöbére és várom (egyre türelmetlenebbül) az elmúlást” – írta tavaly ilyentájt. És ezt is: „Anyánknak volt egy nagyon szép, rojtos selyemdamaszt aszalterítője. A kelengyéjéből ez maradt meg épségben. Ez mindig mosásban volt, mert leöntöttük evés közben. Ezt én a fejemre

terítve (mögöttem hosszú uszályt képezett a terítő), énekelve sétáltam a nyanya legnagyobb örömére.”

Királynő volt, akár volt kendő a vállán, akár nem. A gazdag élet palástja borul emlékére. A levelezését, írásait, könyvei egy részét a megyei könyvtár őrzi. A képzőművészeti gyűjtemény, benne több festő róla készült portréja a családtagok közt osztatott szét.

Arany Horváth Zsuzsa

Az igazlátó állampolgár

Meghalt Pál Tamás is. A rendszerváltást előkészítő és követő évek jeles, népszerű ifjúságszociológusa, az iskolai demokrácia harcosa, akit az elszürkülő évek csaknem elfeledtettek.

Pedig annak idején nem csupán könyvei keltettek feltűnést, de robosztus alakja, jellegzetes, a papírizűtől messze elütő beszédstílusa is ismertté tette; a bomló, ám olykor még újjászerveződésének esélyeiben bízó reformista ifjúsági mozgalom (KISZ, úttörő) képzési eseményeinek kedvelt előadója volt. Az ifjúsági demokrácia kritikus vándorprófétája. *Próbareform* volt a címe az 1987-ben a középiskolai KISZ-t átmozgató projektnek és könyvnek. Aztán a különös nevű, sok lehetőséget magában rejtő innováció, az iskolai panaszkezelés határozott, de tapintatos, és tapintatos, de határozott – mindkét felet tiszteletben tartó – megoldási kísérlete, az *Igazlátó nap* váltotta ki a vele rokonszenvezők figyelmét. Az ő nevéhez kötődik az a szép fogalom, mely az intézmény falai között egybefont pedagógust és diákot: iskolapolgár. (A progresszív iskolák házirendjeiben ma is olvasható ez a meghatározás.)

Aktivitása a '90-es években különösen felélénkült. Az intézményesülés lehetőségeit kereste. Vezetői felelősséget vállalt a Gyermekekérdekek Magyarországi Fórumán, egyik létrehozója volt az Állampolgári Tanulmányok Központjának (megannyi fontos kurzus és kiadvány bázisa volt ez), a legendás Diákjogi Charta ügyének fontos aktivistája volt. Gondos igazgatója az Ezredforduló Alapítványnak, mely a politikai nézetekre való tekintet nélkül (akkor

még „szalonképesek” voltak a politikai nézetek) nyújtott támogatást az ifjúsági kezdeményezéseknek, lehettek azok kulturálisak, ifjúságpolitikaiak vagy diákjogiak.

„Állami” feladatok vállalásában vélte megelni helyét. Amikor az ifjúsági vagyon tisztességesnek látszó elosztásában a megyei közalapítványok létrehozása volt a lehetséges út, akkor ő a Pest megyei alapítvány vezetésében vállalt szerepet. Nem neki való volt ez a szerep: nem tudott eligazodni az állami bürokrácia hálójában.

Szabad ember volt, az ifjúságügy „szegénylegénye”, magányos gerillája. Hamar elhallgatott. Az ezredforduló már nem az ő világa volt.

Nyugodjék békében!

Trencsényi László

„Pedagógus vagyok – leszek!”

Martin Jánosné interjúja Pálné Tótszegi Erzsébet
dunaújvárosi általános iskolai tanárral

Szeretnénk, ha a pedagóguspálya az egyik legvonzóbb életcél lenne! Szeretnénk, ha a gyerekek örömmel mennének az iskolába! Szeretnénk, ha a pedagógusok szeretettel, lelkesen foglalkoznának a diákjaikkal! Szeretnénk, ha az iskola használható tudást nyújtana, aminek birtokában elégedett, szakmájukban, hivatásukban sikeres emberként állnák meg helyüket a bizonyítvánnyal rendelkezők. Szeretnénk, ha a személyiség fejlesztése olyan szinten folyna, hogy a becsület, a kötelességtudat, a felelősség, a tudásvágy nagyobb érték legyen, mint a pénz!

Sokan vagyunk így, s sokan vannak, akik tesznek is érte. Meg kell mutatni, meg kell ismerni azoknak a pedagógusoknak a gondolatait, érzéseit, szemléletét, akik a sokéves s elismerten nehéz, fárasztó munkájukra tekintve, azt elemelve elmondhatják, mi adja nekik naponta az örömeztet, miért nem érzik hosszúnak a tanórát, s hogyan viszonyulnak a nehézségekhez, amikkel mindenkinek meg kell küzdenie.

Jó ma pedagógusnak lenni? Ezzel a felvetéssel kerestem meg egy beszélgetésre az egyik volt kollégámat, tudva azt, hogy harminchat évnyi oktató-nevelő munkája során annyi hitet és bölcsességet halmozott fel, hogy másoknak is érdemes lesz megismerni azt, ami az ő lelkesedését mozgatja. Képzeljünk el egy ezer volttal működő személyiséget, aki körül szinte izzik a levegő, s akit még nem láttam fáradtnak.

Pálné Tótszegi Erzsébet magyartanár és nyelvtanár, a dunaújvárosi Móricz Zsigmond Általános Iskola pedagógusa. Szívesen találkozott velem, hisz jól együttműködő kollégák voltunk, de szerényen utalt arra, hogy sokan vannak az ő iskolájában is, akik úgy dolgoznak, mint ő. Természetesen szívesen beszélt a munkájáról, a gyerekekről, a folyamatos változás szükségességéről.

Van pedagógusi hitvallásod? Nevezhetjük ars poeticának?

Röviden leszögezem, hogy én ma is ezt választanám. Nem volt kétségem, hogy az érettségi után a tanárképzésre jelentkezem. Mindig a jobbítani akarás, a kultúraközvetítés volt a célom. Úgy éreztem, tanárként erre lehetőségem lesz. Pályaválasztásomat befolyásolta a saját iskolai tapasztalásom. Volt tanáraink nagyszerű példát nyújtottak szakmaiságból és emberségből.

Több oktatási területen szereztél tapasztalatokat, s a többszintű feladatok során gazdagítottad a tanítási módszertanodat. Miben jelentett más jellegű munkát a nyelviskolai képzés?

Az a munkám felnőttoktatásnak tekinthető, rengeteg tapasztalatot hozott, s más tanári és emberi magatartást kívánt. Nyelvvizsgára való felkészítés folyt, ami erős motivációt jelentett a készülők körében. Különböző munkaterületekről vállalkoztak a nyelvtanulásra, s hozták a saját társadalmi körük információit, vagyis a nyelvi csoportok nem csak nyelviileg hatottak egymásra. A munka sajátossága volt, hogy a tanulási eredményesség visszajelzése viszonylag hamar, s objektíven mérhető módon jött. Ez ösztönözte a tanítványokat és a nyelvtanárt is. A cél adott volt, s behatárolható.

Visszatértél a közoktatásba. Miért hoztad meg ezt a döntést?

A lelki tartalom miatt. Nekem hiányoztak a csillogó gyerekszemek! Úgy éreztem, hogy a közoktatásban több lehetőségem van részt venni a személyiség formálásában. Véleményem szerint az iskolai feladatok hosszú listáján a nevelési feladatoknak kellene első helyen szerepelniük. A gyerekek nagyon érzékenyek a hatásokra, és nagy kihívás úgy közel kerülni hozzájuk, hogy befogadják azt, amit jónak tartunk, s mindez a jellemük részévé váljon. Számomra létkérdés a visszajelzés, s a gyerekek ezt nagyon tudják. Számos jelét adják a szeretetnek, ha megnyerted őket azzal, hogy valódi érdeklődést mutatsz irántuk, ha érzik, hogy igazán adni akarsz nekik olyat, ami számukra jó lesz. Látják ők is, hogy mennyire tartod fontosnak a munkádat.

Érzékelted a változásokat. Nehezebb most tanárnak lenni?

Úgy érzem, a társadalmi megbecsülés sokat változott. Nem az anyagi megbecsülés hiánya a legfájdalmasabb, hanem az oktatásban dolgozók attól szenvednek jobban, hogy az erkölcsi megbecsülés nem arányos a feladat fontosságával. A pedagógusok egyetértenek abban, hogy a média, amelynek nagy szerepe van a közvélemény formálásában, nem olyan színben tünteti fel a történéseket, az oktatás terén jelentkező problémákat, ami használna az ügynek. Természetesen tudjuk, hogy az iskolában a pedagógus a kulcsszereplő, s vannak a pályán olyanok is, akik nem teszik ki a lelküket az eredményekért. A sok kiégett tanár munkája rossz iskolai tapasztalásokat közvetít, s a média mindenkire kivetíti ezt ahelyett, hogy a nagyon sok sikeres kezdeményezésről, projektről, az eredményekről adnának hírt, s megfelelő hangsúlyt kapnának a pozitívumok. Most úgy érezhető, hogy a média nem becsüli a pedagógusokat.

Az előzőkkel összefügg, hogy kevés fiatal jelentkezik erre az életpályára. Mit gondolsz erről, mi lehet az oka?

A legfőbb ok, hogy a fiatalok előtt sok olyan lehetőség nyílt, ami jóval nagyobb anyagi megbecsüléssel jár. Nehéz felvállalni a megváltozott társadalmi környezetben élő fiatalok nevelését, oktatását. Tudják, hogy más módszerek kellene, mint az ő iskolai éveik alatt. Több energia kell, hisz a digitális eszközök révén rengeteg információ éri a gyerekeket, s a tanárnak ebben partnernek kell lennie, alkalmazkodnia kell a gyerekekhez és persze a szülőkhöz is. A pedagógusképzésnek erre fel kell készítenie a jelölteket, különben néhány hónap után azok is elhagyják a pályát, akikben volt szándék az iskolai létre.

Milyen nehézségekkel kellett megküzdened?

Örülök annak, hogy én soha nem inogtam meg. Sem a személyemet, sem a munkámat nem érte olyan támadás, ami ezzel járt volna. Az életpályám váltásai, amik egyrészt szemléletben és módszertanban gazdagítottak, egyúttal hoztak nehézségeket is. Nem könnyű az új helyen beilleszkedni, integrálódni. A saját magammal szembeni magas elvárások mellett az új közeghez is viszonyulni kellett. Szerencsére a munkámmal kapcsolatos visszajelzések mindig megerősítettek, s a feletteseim jó vezetőként tudták, hogy a teljesítményre figyelni kell, és milyen hatása lehet az értékelésnek.

Nem tartottam nehézségnek, de itt mondom el, hogy ezen a pályán nem teheted meg, hogy ne fejlődj. Én mindig igyekeztem tanulni mindenkitől.

A módszertani megújulás most különösen fontos. A gyerekek együtt élnek a digitális eszközökkel, a tanár tekintélyvesztés nélkül nem állhat félre, hogy nem vesz erről tudomást. Nem is tud másként hatással lenni a tanulóira. Ők már más világban élnek, s nekünk erre a más világra kell felkészíteni őket. Nem az a dolgunk, hogy az összes információt a fejekbe nyomjuk, hanem arra kell megtanítani őket, hogy el tudjanak igazodni, s tudjanak választani, különbséget tenni. Ebből számunkra az a tanulság, hogy folyamatosan kell magunkon is dolgoznunk, fejlődniünk, nyitottnak kell lennünk. Mindenre reflektálnunk kell. A módszereken is úgy változtatunk, ahogy a tapasztalás hozza. Ma ez sikerült, de vajon holnap is jó lesz-e?

Nehezebb eredményt elérnünk, ha a családi háttérre nem lehet támaszkodni. Én azt feltételezem a szülőkről, hogy nagy többségük szeretne többet foglalkozni a gyermekével, de nem tud több időt fordítani az otthoni nevelésre. Ezért a kudarcok miatt nem igazán eredményes a szülőkre mutogatás. A legjobb, ha belátjuk: nekünk kell tennünk valamit. A helyzet adott, el kell fogadni. Népiesen úgy is mondhatnám, abból kell főzni, ami van. Akkor viszont nagyon nem érzem jól magam, ha olyan kihívások, helyzetek jelentkeznek, amiken nem tudok javítani.

Mi segített abban, hogy elégedettséget érezhess a munkád során?

Jól érzem magam attól, ha azt látom, hogy változott valami. Ha látom azt, hogy sikerült felkelteni a tanulóim érdeklődését. Vallom, hogy az a legjobb motiváció, ha figyelünk arra, ami a tanítványainkat foglalkoztatja, s abba az irányba mozdulunk. Anyagot váltok, ha azt látom, hogy jó adalék az adott problémához. Magyartanárként kortárs írók műveit is beviszem, mert ott találjuk meg mai világunk eseteit, konfliktusait. A gyerekek látnak, hallanak, s a világban tapasztaltakra keresnek választ. Az ő kis világukban is van nélkülözés, betegség, hirtelen baleset, családi viszályok, válás stb. Az érzékenyítés nincs a tananyagban, de beviszem, mert szükségesnek látom, s a gyerekek lelkileg erősödnek tőle.

A magam fejlődése is hoz elégedettséget. Nemcsak a digitális oktatás világában való eligazodást, a sikeres eszközhasználatot, hanem a személyiségem fejlődését is sikerként élem meg. Dolgozom azon, hogy ne én beszéljek sokat az órán, hanem a tanulók. Persze mintát is kell adni arra, hogyan lehet egy témáról összefüggően beszélni. Vagyis lelkesen beszélek és beszéltek!

Elégedetten jöttem ki a *Toldi*-témát befejező óra után. Sok magyartanárral panasolja, hogy nehéz a *Toldit* tanítani, mert a szókincse sok elavult, ma már

nem használatos szót tartalmaz, s sok idő megy el a szómagyarázattal. Én feltettem tanulóimnak azt a kérdést, hogy szerintük érdemes-e elolvasni manapság a *Toldit*. Örült a lelkem, amikor pozitív válaszokat adtak, nem utasították el, mert az érzések, a jellembeli tulajdonságok hatással voltak rájuk. Bízom az őszinteségükben, s nem alaptalanul, mert azt is megfogalmazták, hogy nehéznek tartják a szövegét a sok ismeretlen szó miatt. A szókincsbővítés legjobb módja az olvasás, s a legnagyobb siker egy magyartanár számára, ha tanítványai szeretnek olvasni. Eredmény, ha kérdeznek arról, ami érdekli őket, vagy tudni szeretnék azt, amit nem értenek. Én igyekszem is erre inspirálni őket. Eszembe jut az eset, amikor az elválasztás szabályaival ismerkedtünk, s az egyetlen háromjegyű betűnk természete került elő. Vagyis, hogy a *dzs* az egy betű, s együtt mozog. A *findzsa* szó szolgálta a példát, s rákérdeztem a jelentésére. Nem tudta senki. Persze levonhatjuk ebből a tanulságokat, de a szókincsfejlesztést nagyon fontosnak tartom. Jó lenne azt elérni, hogy jó könyvekkel olvasóvá tegyük diákjainkat!

A jobbítás, a személyiségformálás, a folyamatos fejlődés, a módszerek felülvizsgálata, a tanulókra figyelés, igényeikhez alkalmazkodás – ezek a tanári irányelveid az eddig elmondottak alapján. Van-e olyan meglátásod a tanári tevékenységeddel kapcsolatban, amiről még nem esett szó?

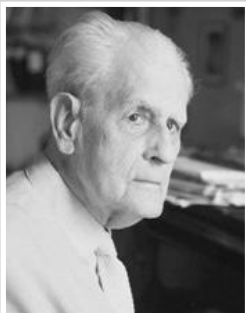
Eddig nem volt szó a nyelvtanulásról, a nyelvtanári eredményességről. Evidens, hogy csak az tanulja meg a kiválasztott idegen nyelvet, aki igazán el akarja sajátítani. Erős motiváció kell hozzá, akarat és erőfeszítés. Nekem az a meggyőződés, hogy a nyelvtanulást be kell ágyazni az adott nép kultúrájába. Sokkal motiváltabban tanulja a nyelvet a gyermek, ha tud valamit az országról, a kultúrájáról, benne az irodalmáról. Én ezt alkalmazom, s a tapasztalatok alátámasztják a stratégiám hatékonyságát.

Tudom, hogy sok kollégának gondot okoz az idő, az egy tanórai idő rövidsége. Én is gondnak érzem, hogy nincs módszer arra, hogy a kevés időből hogyan lehet többet csinálni. A tananyaggal haladni kell, miközben a diákok haladási tempója nem egyforma. Van, akinek több gyakorlással sikerülne jó szintre jutni, de kevés az idő a differenciálásra, képességfejlesztésre. A gyerekek általában kevés figyelmet kapnak otthon a szülők elfoglaltsága miatt, s szükségletként jelentkezik, hogy kibeszéljék azt, ami őket foglalkoztatja, választ kapjanak bizonyos kérdésekre. A nevelésre valóban több idő kellene, s a gyerekek jobban éreznék magukat az iskolában.

A mostani munkahelyeden, a Móríciban hogyan érzed magad? Szemléleted, gyakorlatod mennyire jellemző a tantestületeden?

Szerencsésnek érzem magam, mert egy rendkívül aktív, innovatív nevelőtestületben dolgozhatok. Úgy érzem, hogy itt az a kolléga sem tudna lazítani, aki hajlana esetleg rá, mert a többiek példája ösztönzi. Az eredmények pedig továbblendítenek. Az iskola hírneve is kötelez mindenkit, hisz azok a családok kérik ide gyermekük felvételét, akik tudják, milyen légkörben és milyen minőségben folyik itt az oktató-nevelő munka, s a gyermeküknek jó iskolát akarnak. A szülői elvárásoknak való megfelelés is motiváló nekem és tanártársaimnak. A családi háttér pedig segíti a munkánkat, mindenben számíthatunk rájuk. Ha úgy értékelem az iskolámat, hogy itt sokat kell dolgozni, az a legjobb minősítés, hiszen a munka színvonalát jelenti.

Remélem, nem dagályosnak, hanem őszintének érezhető, ha azzal zárom a napjaim jellemzését, hogy a tisztelet és a szeretet az, amit az emberek irányába – legyenek akár gyermekek, akár felnőttek – igyekszem nyújtani, s a saját lelkesedésem visz előre.

Párkai István köszöntése

Párkai István, a magyar karnagyok doyenje 2020. június 30-án ünnepelte kilencvenkettedik születésnapját. Számos generáció nőtt fel a kezei alatt, azt is mondhatjuk, hogy – közvetve vagy közvetlenül – szinte valamennyi magyar karvezető és énektanár az ő tanítványa lehetett. Boldog és büszke vagyok, ha belegondolok, hogy negyvenhét éve ismerhetem őt, ami azt jelenti, hogy szép hosszú életének több mint a felében valamilyen módon mindig kapcsolatban álltam vele.

1928. június 30-án született. 1953-ban zongoraművészi, 1955-ben karmesteri diplomát szerzett a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen. 1953-tól a Zeneakadémia oktatója lett a karvezetés tanszakon. *A kórusvezénylés alapjai* című tankönyve nélkülözhetetlen alpmű a karvezetés tanításában. 1981-től 1994-ig a középiskolai énektanár és karvezetői szak tanszékvezető egyetemi tanára volt, majd professor emeritusként egészen kilencvenéves koráig aktívan tevékenykedett. Én 1973 és 1978 között voltam a tanítványa a Zeneakadémián. Lenyűgözően nagy tudású, széles látókörű, bölcs és igazságos tanár volt, aki nemcsak a megtanulandó anyagon vezetett végig biztonsággal, hanem az órákon előkerülő zenéknek megtalálta a helyét az egyetemes zenetörténetben is.

Párkai István évtizedeken keresztül vezette a Zeneakadémia nagy vegyes karát, ahol annak idején minden hallgató megfordult. Művészeti tevékenységének kiemelkedő teljesítménye az 1963-ban általa alapított Liszt Ferenc Kamarakórus, melynek magam is tagja lehettem. A kórus több mint harminc éven keresztül világszínvonalú produkciókat nyújtott hazánkban és külföldön

egyaránt. Számtalan koncertet adtak, jelentős kórusversenyeken értékes díjakat nyertek – többek között Spittalban, Arezzóban, Middlesbrough-ben vagy a BBC kórusversenyén. Rádió- és lemezfelvételek őrzik a kórus és karnagyuk, Párkai István egyedülálló művészetét. Az általa dirigált műveket sok esetben magyarországi bemutatóként, a kortárs magyar szerzők esetében pedig ősbemutatóként adták elő; számos szerző dedikálta művét kifejezetten Párkai Istvánnak. Úttörő volt a kortárs külföldi és magyar művek felderítésében, és mi, a kórus tagjai kimondottan virtusnak tekintettük, hogy ezeket a sokszor nagyon nehezen elénekelhető műveket képesek legyünk megszólaltatni. Életrészlet volt részt venni például Messiaen *Cinq rechants*, Poulenc *Figure humaine* vagy Eben *Pragensia* című műveinek magyarországi előadásában. De mindemellett élen járt a régi korok alig ismert zenéinek felkutatásában is. Giovanni Battista Mosto *Gyulafehérvári madrigálok*, Matteo Simonelli *Missa Buda Expugnata* című műveinek, illetve Giacomo Carissimi oratóriumainak felvételei mind a mai napig igazi különlegességek. Párkai István csaknem hét évtizeden keresztül állandóan jelen volt az amatőr kórusmozgalom világában – itthon és külföldön egyaránt – kórusversenyek zsűritagjaként, mesterkurzusok és tudományos konferenciák előadójaként.

A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, 2013-as székfoglaló előadásának témája *Eltérő megközelítések J. S. Bach, Hugo Distler és Hugo Wolf azonos szövegű darabjainál*. Kiemelkedő munkásságáért, kórusvezetői és pedagógusi tevékenységéért számos művészeti és állami kitüntetésben részesült. 1978-ban Liszt Ferenc-díjat, 1997-ben Bartók–Pásztory-díjat, 2001-ben a Magyar Köztársaság Érdemes Művésze díjat, 2007-ben Kossuth-díjat kapott, majd 2014-ben a legmagasabb elismerésben részesült: a Nemzet Művésze lett. A Magyar Kórusok, Zenekarok és Népzenei Együttesek Szövetsége – a KÓTA – 2020-ban életműdíjjal tüntette ki.

Párkai István a zene világában azon tanáregyenlőségek közé tartozik, akit minden tanítványa szeret és tisztel, nemcsak a diákjai, hanem felnőtt, érett művészek is kikérik a véleményét a stilisztikai vagy a repertoárt érintő kérdésekben, de sok esetben gyakorlati karvezetési problémákban is szívesen ad tanácsot. A mai napig megőrzött legendás memóriája, a világ kórusirodalmára való rálátása, széleskörű tájékozottsága és soha nem lankadó érdeklődése csodálatra késztet minden szakmabeli kollegát. Párkai István művészete, páratlan tudása, önzetlen tanári attitűdje, embersége, csöndes humora és életszeretete mindenki számára példaértékű lehet.

Mindszenty Zsuzsanna

Ki vagy te, Perge Éva?

Tanítónő, drámapedagógus és intézményvezető vagyok. Gyerekkoromban sok minden szerettem volna lenni, de mivel az általános iskolában négy olyan pedagógussal is találkoztam, akik emberségből és a tantárgyuk iránti szeretetből példát mutattak, máig igyekszem az ő nyomdokaikban járni. 1990-ben végeztem a Budapesti Tanítóképző Főiskolán. A főiskola utolsó évében a budapesti XXII. kerületi Kerekes Árpád Általános Iskolába kerültem gyakorlatra. Azóta harminc év telt el, a Kerekes Árpád ma Gádor Általános Iskola. Minden osztályomhoz igyekszem megújulni, olyan élményeket adni a gyerekeknek, amelyek emlékezetessé teszik az alsós korukat. Azért, hogy meg tudják felelni az elvárásaiknak, újra meg újra tanulni kezdtem.

Szeretsz újítani?

Mindig szívesen vettem részt új dolgok bevezetésében. Az előző igazgatónő vezetése alatt a tantestület közös munkájával beindult néhány újítás, melyben én is részt vettem. Amikor a suliban egy közeli művészeti iskolával szorosabbra fűztük a szakmai kapcsolatainkat, én is vittem a tanítványaimat drámajátékra, ahol kedvet kaptam ehhez, majd elvégeztem a drámapedagógia szakot. Mikor meg akartuk nyitni az iskola kapuit, bemutatkozó programokat és játékonysági esteket szerveztünk; azért, hogy a gyerekek jobban megszeressék az iskolát, olvasóéjszakát, téli felvonulást tartottunk. Több mint húsz éve egy oktatási központ vers- és prózaíró pályázatának bírálója

vagyok, kerületi munkaközösséget vezettem, szaktanácsadó, közoktatás-vezető, igazgatóhelyettes, majd igazgató lettem.

Mi a legfontosabb számodra a katedrán?

Hitelesnek kell lenni, ez a legfontosabb. És tudni kell felejteni – nekem könnyű, én gyorsan felejték, ami jó a gyerekeknek is, hiszen így mindig tiszta lappal indulhatnak, ha hibáztak. A főiskolai vezetőtanárom azt mondta egyszer, hogy minden gyereket szeretni kell – ha nem találunk benne jóságot, akkor addig kell néznünk, amíg nem találunk benne valamit, amiért szerethetjük. Ezt a tanácsát a mai napig igyekszem megfogadni. Ha a gyerekek azt érzik, hogy szeretik őket, mindenre képesek. Ha én a problémás diákot elfogadom, akkor a társai is elfogadják. Valahol azt olvastam, hogy a pedagógus feladata az, hogy „gerincet húzzon” a tanítványaiba. A mai fejemmel azt gondolom, ez mindennél fontosabb.

Mennyire kell megnyitni az iskola kapuit?

Iskolánkban – a gyerekek érdekében – fontosnak tartjuk a szülőkkel való kommunikációt. A tantestület szakmai együttműködése jó, képesek vagyunk elfogadni egymás véleményét, megegyezni a cél érdekében, és ehhez tartjuk is magunkat. Érdemes az iskola kapuit kinyitni, de vigyázni kell, mert a tanítás is olyan, mint a foci: mindenki ért hozzá – pedig a szakemberek mi vagyunk.

Mit ad neked, hogy iskolát vezetsz?

A helyemen érzem magam: a problémamegoldás az erősségem, ezt mindennap gyakorolhatom, és a sok gond ellenére is sikerélményt ad. Szeretem a Gádort, a kollegáimat, a gyerekeket. Az iskolám érdekében gátlástalanul tudok lobbizni, míg magamért ez eszembe sem jut. Igyekszem minél többet négy szemközt beszélgetni a munkatársaimmal. Ez a legnehezebb, mert a feladatok cunami-jában erre nem sok idő marad. Fontos a nyugodt, kiszámítható légkör, ahol mindenki a gyerekekre és a szakmára tud koncentrálni – ennek kialakítását tartom a legfontosabbnak. Fontos, hogy vezetőként megtaláljam a feladatokra a legalkalmasabb embert, illetve elérjem, hogy a munkamegosztás egyenletes legyen. Egy jó iskola – jó hangulatú tantestülettel, felkészült pedagógusokkal, kiszámítható vezetőséggel – ma biztonságos hely a gyerekeknek. Szerencsére a kollegáim színes egyéniségek, akik annak ellenére, hogy a tantestülettel együtt idősebbek, képesek új dolgokba belefogni. Még mindig ég bennük a tűz. Van olyan, aki iskolai programokat szervez szívesen, mások kirándulásokat, színházlátogatásokat, van, aki a könyveket tudja megszerettetni, más

a zenét, a filmeket, többen bicikliznek vagy futnak szabadidejükben. Közösen színesítjük a gyerekek életét, mindenki hozza magával a múltját és a jövőjét.

Mit hoztál haza a nagyvilágból?

Lehetőségem volt több országban is járni, és mindenütt figyelemmel kísértem az oktatás színtereit is. Japánban rácsodálkoztam, hogy ott a legkisebb generációt tanítókat becsülik meg a legjobban anyagilag, az amerikai utam során azt élveztem leginkább, hogy hatalmas bevásárlóközpontokban (akkoriban itthon még híre-hamva sem volt ilyesmiknek) fillérékért vásárolhattam iskolai munkámat segítő eszközöket – éveken át használtam ezeket a kellékeket. Mindenhol hozok valamit a gyerekeknek is. Nemrég találok egy huszonhat éves volt tanítványommal, akinek még mindig megvan a szemcseppentős üvegcsében a szaharai homok. Én is óvom azt a MacGyver-készletet, amit egyik utamra kaptam a tanítványaimtól.

Mennyiben változott meg az iskola az elmúlt harminc évben?

Az írógép-indigó kombótól a 3D-s nyomtatás lehetőségéig; akrétától a nagyon okos tábláig; az oktatási koncepciók kiszámíthatóságától a rapid változásokig; a sokszínű tankönyvektől az egyenkönyvekig (én például szinte minden könyvcsaládból tanítottam, nekem ez jelentette a megújulást, az élvezetet, hogy szívesebben készüljek óráról órára). Én is megváltoztam: az erdei iskola ideje alatt ma már nem engedném a hegyoldal őszi avarjában fenéken lecsúszni a gyerekeket. Ehhez kellenek a fiatalok, akik ezt még meg merik tenni, és ez így van jól. Egy dolog nem változik: a gyerekek. Kétségtelen, hogy akivel sokat kínlódtunk, az messziről köszön. Ezek azok a gyerekek, akiknek mi is adtunk a neveléséhez. Aki biztos háttérből jön, annak nem mi adjuk a világképét.

Mennyiben sajátos a Gádor?

Minden iskola igyekszik megtalálni az arculatát, azt, amivel az intézmények közül képes kitűnni. Az elmúlt évtizedekben a többi iskolához hasonlóan mi is önmagunkat kerestük, és kipróbáltunk többféle lehetőséget. Ezekből megmaradt a nyelvi napközi, ahol az első három évfolyamon napi fél órában ismerkedhetnek a gyerekek az angol, illetve a német nyelvvel. Ezt az ötletet annak idején az igazgatóhelyettesünk vette fel saját, tunéziai tapasztalatai alapján, mi pedig „gádorosítottuk”. Több mint tizenöt éve oktatjuk így a kicsiket, csak a szóbeliségen keresztül, dalokkal, mondókákkal, azért, hogy a gyerekek meg tudjanak, merjenek és akarjanak szólalni idegen nyelven.

Az elmúlt években egyre nagyobb szükségét látjuk a nevelésnek. Néhány évvel ezelőtt felfedeztünk egy személyiségfejlesztő programot, és a szülők segítségével közösségi finanszírozással bele is vágunk. A személyiségfejlesztés nem könnyű és nem gyors munkamenet, de minden percét élvezzük. A program hét szokás kialakításával segíti a személyiség fejlődését: három szokás az önfejlesztést, három a közösségfejlesztést, egy pedig a megújulásra, a feltöltődésre való képességet erősíti.¹ Hiszünk benne, hogy ha segítjük a gyerekeket abban, hogy emberként ki tudjanak teljesedni, akkor könnyebben megtalálhatják a boldogulásukat.

Azt látom, hogy azok a pedagógusok értékelik igazán a Gádor szabadságát, akik másik iskolából jöttek hozzánk. Itt mindenki megvalósíthatja magát, van kutató tanárunk, mestertanárunk, három kollegám készül most is a szakvizsgára, van olyan is, aki profilt vált. Igyekszünk segíteni őket mindenben. Ha valaki jó ötlettel áll elő, megtalálhatja a terepet, ahol kibontakozhat. Igyekszünk segíteni megújulásukat, hogy nap mint nap szívesen jöjjenek közénk.

Mit szeretnél még megvalósítani?

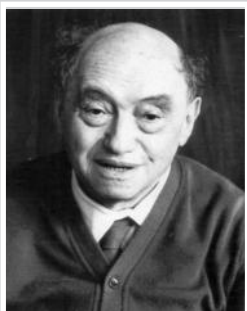
Jelenleg a legfontosabb a tantestület fiatalítása, hogy minél több fiatal kollegát csábítsunk az iskolánkba. A tervek közt van, hogy felszereljük a termeket légkondicionáló berendezésekkel, és jó lenne néhány kisebb terem a csoportbontásokhoz is. Nagy szükségünk lenne egy fedett közösségi térre is.

Mit üzensz a pedagógushallgatóknak?

A saját családjainkon kívül senki nem ragaszkodik annyira hozzánk, mint a tanítványaink. Amikor felcsillan a megértés a gyerek szemében, vagy látom, hogy segítettem rajta a tanácsaimmal, az szép pillanat. Persze nem megy minden simán. Van olyan diák, akit minden segíteni akarásunk ellenére is el kell engednünk – ilyenkor csak reménykedhetünk, hogy egy másik iskolában sikeresebb lesz. Eleinte ezeket a helyzeteket kudarcként éltem meg, de idővel rájöttem, mindenkinek nem lehetünk jók. Persze nem csak oktatási intézmény vagyunk – sok diákunk szülei itt találkoztak először. Nagy megbecsülés, hogy visszahozzák a gyerekeiket. A pedagógushallgatóknak erőt és kitartást kívánok ehhez a pályához. Azt gondolom, sok öröm forrása az iskola, és ha jól csináljuk, itt együtt lehet boldog gyerek és felnőtt.

Az interjút Németh Tibor készítette

¹ Lásd <http://www.eletrevalo7szokas.hu/assets/images/kepkompetencia-1400x951.png> (Utolsó le-töltés: 2022. szeptember 29.).

A konduktív pedagógia tanúhegye: Pető András

Míg a vulkán a tűzhányó különleges földrajzi hegyformáját, magányos kiemelkedését jelzi a tanúhegy bazalttömbjeivel, úgy hasonlóképp robbant be, s vált egyedülálló tömbbé a pedagógia 20. századi történetében Pető András konduktív módszere. Ahogyan a földrajzi képletekben is különféle rétegződések, eredetek fedezhetők fel a kőzetanyagban, úgy sok eredeti és számos, már meglévő forrás található Pető gyógyító pedagógiai irányvonalában is.

Pető módszerét az olyan mozgásszervi betegségekre dolgozta ki, amelyek a mindennapi aktivitásukban akadályozzák az újszülötteket, a kisgyerekeket vagy a felnőtteket. Ide tartozik a cerebrális parézis (CP) betegségcsoportja, vagyis a központi idegrendszer veleszületett sérülései: az idegrendszer bizonyos fejlődési problémái, az oxigénhiányos állapot utáni státusz, az agyvérzés utáni izombeidegződés hiánya miatti mozgáskorlátozottság – ezen állapotok helyreállítására alkalmazta az állandóan alakuló, egyre jobban személyre szabott módszerét. A módszer lényege, hogy a nem működő reflexpályák helyett más-hol alakuljanak ki és rögződjenek az új mozgásminták. Modern kifejezéssel módszerét neuropedagógiának is nevezhetjük, hiszen az orvoslás és a pedagógia határán lévő interdiszciplináris gyógyító pedagógiáról beszélhetünk.

A gyógyító pedagógia gondolata már a 19. században sem számított újnak, csak a tudás, az ismeretek, a felismerések és a módszerek lehetőségei, valamint a megoldások keresztmetszetei voltak szűkebbek. Ranschburg Pál pszichiáter egyik 1909-es cikkében így ír erről:

A gyógyító pedagógia valamennyi ágának egyik gyökere onnan ered, ahol a nevelés-tan a maga eljárásaival nem győzi, mert nemcsak fejleszteni kell, de gyógyít-va kell fejleszteni. S valamennyiük másik gyökere ott fakad, ahol az orvostan a maga eljárásaival nem tud eredményre jutni, mert agyidegrendszernek a működéstől elzárt, avagy általánosan gyengén fejlett, vagy hibás kapcsolatú pályáit a maga orvosi eljárásai segítségével nem tudja működésre bírni, minthogy ma erre csakis a gyógyító célzatú oktatás és nevelés képes. (Ranschburg, 1909: 45)

A gyógyítás és oktatás együttes megvalósítására világlátásuknak, tudományuknak megfelelően sokféle szakterület képviselői keresték a megoldást, mert mind elméleti, mind gyakorlati szempontból holisztikus egységként kezelték az ember és a környezet kölcsönhatását. Ilyen pedagógus volt például A. Fuchs, J. Demoor és Kölle, az orvosok közül Koch, Ziehen, Esquirol és Emminghaus, a pszichológusok köréből pedig Sengelmann, Sollier, Georgens, Kraepelin és Gündel neve emelhető ki (*Vértes*, 1915: 16).

Pető András egyike azoknak, akik módszerük újdonságával közelítették és változtatták meg a mozgáskorlátozott emberek életét.

Pető András (1893. szeptember 11. – 1967. szeptember 11.) Szombathelyen született, tehetséges, jó eszű fiatalként végezte iskoláit. Szegényes körülményeik miatt a tanulás mellett óraadással egészítette ki a család keresetét, majd középiskolában remek íráskészségének köszönhetően és némi kapcsolati segítséggel a *Pester Lloyd* újságnál kapott állást. Tehetségét és szorgalmát elismerve a lap Bécsbe küldi és fizeti tanulmányait.

A bécsi egyetemi évek ösztönzik Petőt a későbbi módszer kidolgozására. Meggondolja magát, nem bölcsészetet tanul, hanem orvostudományt, de az irodalom, a művészetek és a filozófia iránti szeretete és érdeklődése végigkíséri az életét.

A fiatal bölcsészek, jogászok és orvosok köreiben jól ismerik Petőt és barátját, egyúttal szobatársát, Jacob Levy Morenot, akivel együtt gyakran hosszú éjszakákon keresztül vitáznak nagy kávéházi társaságokban a kor politikai, művészeti, filozófiai és orvosi kérdéseiről. Együtt bolyonganak a bécsi tereken és az éjszakákban, hogy koldusgyerekeket, prostituáltakat beszéltesse a saját sorsukról. Moreno később megnyitja a Rögöntözések Színházát, ahol kifejlődik a drámapedagógia, majd Amerikába menekülését követően részletesen kidolgozza ezt a fajta oktatási módszert, melynek hatását az általa megalkotott szociometriai mérésekkel igazolja.

A nyugtalan századforduló – a demokratizálódás felé haladva – teljesen megújult nézeteket, filozófiákat, életfelfogásokat, s nem utolsósorban

politikai változásokat hoz, miközben igyekszik lerázni és kritizálni a nagy birodalmak rögzült konzervatív nézeteit, hagyományait. E politikai mozgások és gazdasági érdekek változásának hatására robban ki az I. világháború.

A Lebensreform („életreform”) társadalmi mozgalma a 19. század végén és a 20. század elején Németországban, Ausztriában és Svájcban jön létre; elvei közé tartozik, hogy a köznapi életre vetítse a tudományos nézeteket, amelyek a természettel harmonizáló társas életmódot helyezik előtérbe, felhívva a figyelmet az új vallási, filozófiai, művészeti, tudományos mozgalmakra is. A Lebensreform a hétköznapi ember számára új életformát kínált: egyebek mellett hangsúlyozta a természettel való harmóniát, a test és a lélek új mozgásformákon keresztül való megújítását, a táplálkozási reformot, melynek szerves részét képezték a nyers ételek; mindemellett a test szeretetére és elfogadására ösztönzött, amihez a nudizmuson és a szexuális felszabadításon keresztül kívánt eljutni. Ezek a változások a tudományos életben is megjelennek, például az alternatív orvoslásban, az új pedagógiai nézetekben, valamint a tudományágak, a művészeti irányzatok és a vallás reformjaiban. Foglalkoznak a mozgás megújításával, a ritmus és az ének nevelő hatásával, az addigi pedagógiai módszerek megváltoztatásával, a környezet és a gyógyítás közötti kölcsönhatásokkal, ezen belül a sérült gyerekeket gyógyító-nevelő tevékenységek fejlesztésével. Kialakulnak új terápiás módszerek is (a milióterápia, a konstitúciós terápia, a Gestalt-pszichológia), a holisztikus-organizmikus elmélet, mely a természet és az egyén egymásra ható egységét preferálja, rávetítve ezen elméleteket és gyakorlati eredményeket az egészség és a betegség viszonylatára.

A tudományos fejlődésbe közbeszól az I. világháború, melynek következtében minden orvostanhallgatónak orvosi feladatokat kell ellátnia a fronton. Így Pető is nagy gyakorlati tapasztalatra tesz szert. A háború után folytatja tanulmányait, majd 1921-ben megszerzi a diplomáját. Rendkívül érdeklő a pszichológia, de sokféle orvosi szakterületen dolgozik, melyről így számolt be életrajzában:

Bennem sokan csalódtak. Egyesek azt várták tőlem, hogy kiváló matematikus leszek. Egyesek egy eljövendő nagy magyar költőt láttak bennem, egyesek azt hitték, hogy megmaradok a Pester Lloydnál és német nyelvű újságíró leszek Budapesten. Mások egy feltörő német nyelvű költőcsillagnak tartottak. Mások azt hitték, hogy a tüdőgyógyászat fénye leszek. Két hírneves bécsi klinika hívott meg tanársegédnek. Az Élettani Intézet ki is nevezett tanársegédnek. Semmi nem

lettem. Ellenben kalandot kalandra, szenvedést szenvedésre, örömet örömré halmozva éltem, sokszor azt sem tudva, miből. Ha nagyon megégetett a sors, sebeim gyógyulásáig be-bevonultam egy-egy intézetbe, tüdőgyógyintézetekbe, fizioterápiás intézetekbe, elmegyógyintézetbe szegődtem el mint orvos. Később orvos-író lettem, orvosi folyóirat szerkesztő, orvosi könyvkiadó vezetője. Kisipari vállalkozásokat többször kezdeményeztem Bécsben, Párizsban, sőt Budapesten is! Párizsban éppen egy orvosi és tudományos könyvműtár alapítottam, amikor kitört a háború. Egy barátom és felesége kérésére jöttem el Budapestre és belesodródtam a mozgásos kezelésbe. Hírneves lettem, s mint gyógytornatanár fizettem adót. A háború után egyik gyógyult betegem bekényszerített a Gyógy-pedagógiai Főiskolára, és innen indult ki, sok nehézség leküzdése után az intézet.

Mint látjuk, szerteágazó érdeklődését és tudását ötvözte a módszerében, melyből egyes eljárásokat már gyakorló orvosként sikerrel végzett el a páciensein.

A II. világháború döntő szerepet játszott a módszer alkalmazásában: a korábban tüdő- és elmegyógyintézetekben már bevált mozgásterápiát Pető a mozgáskorlátozottak kezelésében kezdte alkalmazni Budapesten, az egyik olyan otthonban, amit a sérült, bujkáló és árva zsidó gyerekek mentésére szervezett. Valójában ebben a háborús helyzetben vált számára világossá, hogy az ő segítségével nélkül gyorsan befejeződött volna ezeknek a gyerekeknek a rövid, tragikus élete, hiszen senkinek sem kellett és senki sem tudott rajtuk érdemben segíteni. Pető tudott. Így a felszabadulás után elhatározta, hogy az eredeti tervétől eltérően Budapesten marad, és ezekkel a gyerekekkel fog foglalkozni, megváltoztatja a mindennapjaikat, hogy a szabaddá lett életükben a társadalom hasznos tagjaivá nevelje, kezelje és gyógyítsa őket. Ezt az az irányt választotta és szinte megszállottan dolgozott e terven.

Magyarországon ekkoriban már hagyománya volt a gyógyító pedagógiának. A bénulásokban, túlmozgásokban, görcsrohamokban szenvedő gyermekek és felnőttek ellátása az Állami Gyógypedagógiai Nevelőintézethez tartozott, melyet Bárczi Gusztáv (1890–1964) vezetett. Bárczi – aki meghatározó alakja volt a magyar gyógypedagógiának – 1937-ben lett a budapesti Alkotás utcai Nevelőintézet igazgatója. Ettől kezdve az értelmi fogyatékosok oktatásával és nevelésével foglalkozott. Hallatlan dinamizmussal fogott a romokban heverő intézet és az iskolarendszer újjáépítéséhez.

Pető a legjobbkor érkezett az új elgondolásával. Bárczit – aki egyúttal a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola igazgatója is volt – nem kellett

meggyőzni a mozgásterápia hatékonyságáról, hiszen azt már régóta alkalmazták vakok és siketek esetében. A főiskola Gyógytani Laboratóriumában, melyet a világhírű Szondi Lipót¹ vezetett, Sulyomi-Schulmann Adolf és Pátzayné Liebermann Lucy már az 1930-as években végzett – főként dadogókkal – mozgásvizsgálatokat és mozgástanítást, valamint kidolgozták a „helyesbítő mozgástanítás módszertanát” (Gordosné Szabó, 1998).

A Pető által művelt és javallt, mozgáskorlátozottak esetében alkalmazott terápia új célcsoportot és új lehetőségeket jelentett a főiskola szempontjából. Bárczi, megismerve Pető munkáját, létrehívta a Mozgásterápiai Tanszéket, amely tizennégy ágyas ambulanciával rendelkezett. Az Állami Gyermekehely ideggyógyász főorvosa, Focher László kiválogatta Pető részére a különböző intézetekben kezelt legsúlyosabb, reménytelen eseteket (Pető, 1955). Pető megszállott fanatizmussal kezdett neki a tanszék vezetésének, kemény munkával kidolgozta módszerét és annak gyakorlati megvalósítását.

Tevékenységét igen mostoha körülmények között végezte. A háború következtében az épületek romosak voltak, áram- és vízszolgáltatás nem volt. Pető az intézetben két szobát kapott egy folyosóval, ahol egy fürdőkád is volt, melyet nemcsak fürdésre, de mosogatásra is használtak (Hári, 1991: 11).

Az intézet fenntartását, a gyerekek ételmezését amerikai jótékonyági Joint-adományok tették lehetővé. Az éhséggel küzdő fővárosban az intézeti gyerekek ún. Truman-virstlit kapak, ami szójababból készült, és az akkori amerikai elnökről nevezték el. Három éven át nem jutott pénz Pető munkabérére, így addig ingyen dolgozott.

Pető mozgásterápiája tartalmazta a gyógytornát, a gyakorlatoztató terápiát, a lélegeztető tornát, a mozgásos nevelést: ezek együttesen jelentették a gyógyító és nevelő mozgásgyakorlatokat. Az addigi szakterületein alkalmazott legmodernebb gyógymódokból kiemelte mindazokat az elemeket, amelyeket csatasorba tudott állítani a mozgás rehabilitálásáért, így a helyes oxigénfelvételt, a célzott táplálkozást, a mozgást, valamint a kezelések közben biztosította a társas érintkezést, mely segítő-támogató környezetet jelentett a sérült gyerekek és felnőttek számára. Bárczi a következőképp fogalmazza meg az újonnan létrehozott osztállyal, ambulanciával és tanszékkel szemben támasztott elvárását, ahol nemcsak gyógyított, de a „kezelő

¹ Szondi Lipót (1893–1986) ideggyógyász, pszichiáter. Zsidó származása miatt 1943-ban Svájcba menekült, majd az USA-ba emigrált. Sorsanalízis néven új, mélylélektani iskolát alapított. Ösztön-diagnosztikai tesztjét a pszichiátriában, valamint az elme- és ideggyógyászatban alkalmazzák.

személyzetet” is oktatta: „Nemcsak az orvos és gyógypedagógus kooperációjáról van szó, hanem a főiskolánk hallgatói, úgyszintén orvostanhallgatók együttesen nyernek kiképzést sok más között gyermekbénulás utókezelésében és Little-kór kezelésében. Ettől a tanszéktől reméljük azt, hogy az egységes gyógypedagógia keretén belül egységes metodikai és csoportnevelésünk hatása itt is meg fogja hozni gyümölcsét” (Bárczi, 1948).

Pető elkezdett dolgozni a benn fekvő, gyógyíthatatlannak hitt gyerekekkel, s egy szakfelügyelő bizottság egy év múlva meglepődve tapasztalta, hogy csodát tett velük. Kezelésének híre egyre terjedt, hiszen nemcsak fekvő-, hanem bejáró betegekkel is foglalkoztak.

1947-ben Pető András a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Mozgásterápiai Tanszékének vezetője lett. Az Alkotás utcai pincehelyiségben indította el az ún. Gyógypedagógiai Nevelőintézet Mozgásterápiai Osztályát, amit „Pestalozzi-ambulanciának” nevezett. Az Országos Mozgásterápiai Intézet a konduktív mozgásterápia elméleti és gyakorlati kifejlesztésével foglalkozott, amely kettős feladatot látott el: elsősorban a spasztikusok (görcsökben szenvedők), a különböző agyterületek bénultjainak – gyermekkori cerebropathiák, felnőtt hemiplégiák és paraplégiák – rehabilitációját végezték, másrészt az ott tanuló hallgatók felkészítését a mozgászavarok befolyásolására. A tanszék hatóköre eddigre tehát messze túlnőtt a kezdeti határain (Gordosné Szabó, 1959).

A konduktív technikát az intézet vezetője, dr. Pető András oktatta. Szakítva a Gyógypedagógiai Főiskolával – szakmai viták után – Pető konduktornak nevezte el a segítőket, ezzel élesen elválasztva őket a gyógypedagógusoktól, ugyanis a konduktorok feladatához tartozik az értelmi és érzelmi támogatás, de a mozgásfejlesztés, valamint az önellátás terén történető rehabilitáció is.

A magyar állam 1950-ben egy Villányi úti földszintes épületben végül hivatalosan megalapította Pető számára az Országos Mozgásterápiai Intézetet, ahol vezetésével – országos hatáskörrel – kizárólag a konduktív pedagógia nevelési elvei és programja alapján folytatta a fejlesztői-orvosi tevékenységet. Pető a legjobb orvosi gárdát gyűjtötte maga köré: a konzíliumokon jelen voltak ortopéd szakorvosok, bőrgyógyászok, urológusok, neurológusok, gyermekgyógyászok (Forrai, 2019: 160).

A Pető körüli legizgalmasabb kérdés módszerének eredettörténete, az egyéni és csoportfoglalkozások együttes integrálásának tudományos értelmezése, de leginkább az, hogy az összetett konduktív módszer segítségével az agy hogyan aktivizálja a bénultak helyett a biztonsági, „csendes” részeit, sejtjeit. Módszerének lényege, hogy minden páciense megtanuljon önállóan

élni, önmagát ellátni, tanulni, dolgozni, családot alapítani és nemcsak önmagáról, de másokról is tudjon gondoskodni. Hogy lehetséges ez? Hiszen azok az agyközpontok sérültek ezeknél az embereknél, amelyek a mozgást irányítják. Bár akkoriban még nem volt tudományos igazolása az agy pontos működésének – ma sem ismerjük teljes mértékben – azt tudták, hogy a nem működők helyett máshol, másképp kialakíthatók új reflexpályák.

A különböző elméletek filozófiai, szociológiai, orvosi, pedagógiai, neurológiai stb. szempontból próbálták megmagyarázni az egyén és a társadalom kölcsönhatását. Az egyén és a szociális környezete kapcsolatának összefüggését mutatja, amikor egy felnőtt által irányított tevékenységben a gyermek jobb teljesítményt ér el, mint amilyenre önállóan képes lenne. Ez a szociális interakcióban megmutatkozó tanulási potenciál korábban már többféle filozófiai, pszichológiai, pedagógiai koncepcióban létezett.

A konduktív pedagógia nevelési módszere minden korábbi fejlesztőpedagógiához képest lényeges előrelépést jelentett. Se Pető, se a konduktorok nem fogadták és nem fogadják el ma sem a gyermek korlátozottságának tényét, sem fogyatékosági státuszát, hanem felkészítik őket az önellátásra, az önálló életvitelre és közben akár egy szakmára is, azáltal, hogy az érintetteket vezetik, instruálják, a saját, belső erőforrásaikat erősítik. A konduktív pedagógia alapelve szerint az agysérüléssel született ember is fejleszhető, tanítható.

Pető András sohasem tekintette véglegesnek az adott állapotot, hiszen bizonyította, hogy a tanuláson, fejlesztésen keresztül a mozgásteljesítmény folyamatosan javítható. Nála nem volt lehetetlen. Minden segítséget megadott a pácienseinek. Ehhez a segítő környezet is kellett, ezért a szülőket is bevonta a folyamatba. Az otthoni fejlesztés az első lépés a társadalomba való integráláshoz.

Ez a speciálisan integrált nevelési rendszer elősegíti a sokoldalú, komplex személyiségfejlesztést. Módszerével a környezethez való alkalmazkodást segíti elő azáltal, hogy megtanítja, illetve újratanítja a koordinált működést. Tanítványa és utódja, Hári Mária az egyik szemléletes példája annak, miképpen lehet elsajátítani a módszerrel egy egyszerű napi rutint, a reggeli fésülködést. Akinek bénult a keze, és finommotorikus mozgással nem tudja kezét – s benne a fésűt – a fejéhez emelni, az valamilyen módon – ahogy tudja – rögzíti kezével a fésűt, haját a fésű fogaihoz érteti és mozgatni kezdi a fejét, így az eredmény nem marad el. Ez a tanulás aktív formája, pozitív hatása. A páciens Pető módszerével a mozgás előtt tudatosan, előre felkészíti önmagát a görcsös állapot oldására egy megtanult ritmus (versike, mondóka, számolás)

segítségével, hogy az izmoknak kellő idejük legyen a felkészülésre, a tudatosan megtervezett mozgás begyakorlásra – ezt nevezik ritmikus intendálásnak.

Mindezen mozgások fázisait – a jóval Pető módszere után kialakított – Gestalt-terápia minden lépését tudományosan is be lehet azonosítani: szenzáció/esemény, a szükséglet kezdeti érzékelése, tudatosság, mozgósítás, akció, végső kapcsolat, elégedettség, a tevékenység befejezése (Zinker, 1980). Pető tagja és híve volt a Gestalt-pszichológiának, amelyből a Gestalt-terápia nőtt ki.

A konduktív pedagógia kulcsfigurája maga a konduktor, aki „csak” vezeti a sérülteket, nem helyettük végzi el a feladatot.

A Pető-módszer, vagy inkább koncepció tulajdonképpen egy életprogram, tanulásba épített, és arra épülő mozgásfejlesztés. Minden pillanatban azt tartjuk szem előtt, hogy lehetőségeikhez képest maximális önállóságra tanítsuk a gyerekeket, képessé tegyük őket önálló megoldások kivitelezésére, legyen szó feladatsorokról, étkezésről, fogmosásról, játékról. Alapelv a fokozatosság, az elért szintekre építkezés. [...] Nem egy-egy órában valósul meg, és nemcsak mozgást fejlesztünk, hanem az óvodáskorú mozgássérült gyermekek minden egyes pillanata konduktív szemléletben telik. [...] A módszer legfőbb célja a mozgásfejlesztés, a komplex személyiségfejlesztés, és annak a segítése, hogy az egyén beilleszkedjen a társadalomba. [...] Mindent megteszünk annak érdekében, hogy képességeihez mérten a maximumot kihozzuk a gyerekekből. (idézi Dunajeva, 2016: 72)

Ez maga a rehabilitáció, hogy élni tanítja meg a mozgássérült vagy halmozottan sérült gyerekeket, az életre való felkészítést végzi egy egymást támogató közösségben, nem pedig egyéni terápiában. Ez minden résztvevőnek nagy erőt ad a cél eléréséhez.

Pető magabiztossága az orvosi, pszichiátriai attitűdjéből ered; saját, szuggesztív erejét már fiatal korában felismerte, biztos fellépése volt. Tudott nagyokat hallgatni, megtanulta az analízis közben való hallgatás művészetét, a másokra irányuló koncentrált figyelmet. Ötvözte a modern tudást és tudományt a keleti kultúrával. Nemcsak az orvosi és pszichiátriai szakirodalomban volt hallatlanul olvasott, hanem a művészetek területén is. Széleskörű, elmélyült tudása egyedi volt, a társaságban lenyűgöző, stílusa utánozhatatlan, de nem kellemes. Ingerelte a butaság, a szakszerűtlenség, a pontatlanság és a rendetlenség. Ugyanakkor figyelmes és gondoskodó volt azokkal, akik rá voltak bízva, vagy akiket szeretett. Mindenképpen integráló tudású, több tudományterület

jó ismerője, abszolút határátlépő volt (Forrai, 2020). Sugárzott belőle az ember-szeretet, de ezt kellemetlen stílussal próbálta leplezni.

Két-három nemzedék őrzi a hatását. Sok család van, ahol a szülők – akik Petővel vagy már csak a módszerével dolgoztak – átadták gyermekeiknek azt a határtalan kisugárzást, amely körülvette őt, s olyan pályákra állította a következő generációt, akik a segítő szakmát vagy konkrétan a konduktív pedagógiát választották.

Felhasznált irodalom

- Bárczi Gusztáv (1948): c. n. *Magyar Orvosi Szemle*. 1948. február 25.
- Dunajeva, J. (2016): A Pető Intézet, a Pető módszer, egy látogatás élménye. *Új Pedagógiai Szemle*, 7–8. sz. 71–77. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-peto-intezet-a-peto-modszer> (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.)
- Forrai, J. (2019, szerk.): *Memoirs of the Beginnings of Conductive Pedagogy and András Pető*. Létra Alapítvány, Budapest. http://real.mtak.hu/78371/1/kaleidoscope_conductive_pedagogy_peto_history.pdf (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.)
- Forrai Judit (2020): A Pető-mítosz a múlt és a jövő között. In: Buda András és Kiss Endre (szerk.): *Interdiszciplináris pedagógia múlt és jövő között. A XI. Kiss Árpád Emlékkonferencia előadásainak szerkesztett változata*. Kiss Árpád Archívum Könyvtára – Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, Debrecen. 17–35.
- Földesi Renáta (2019): Pető András életpályája: a konduktív pedagógiához vezető út (1911–1967). PhD-disszertáció. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest.
- Gordosné Szabó Anna (1998): A szomatopedagógia előzményei a magyar gyógypedagógia történetében. *Gyógypedagógiai Szemle*, 26. 4. sz. 242–249.
- Gordosné Szabó Anna (1959): A Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola tudományos munkássága 1948–1958 végéig. In: Kiss Árpád (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 703–715.
- Hári Mária (1991): A konduktív nevelés története, fogalmai. In: *Első Konduktív Pedagógiai Világkonferencia 1990*. MPANNI, Budapest. 9–14.
- Pető András (1955): A konduktív mozgásterápia mint gyógypedagógia. *Gyógypedagógia*, 1. 1. sz. 15–21.

- Ranschburg Pál (1909): Elmékedések a gyógypedagógia jelenéről és jövőjéről. *Magyar Gyógypedagógia*, 1. sz. 81–112.
- Vértés O. József (1915): *A gyógyító pedagógia fogalma és köre*. Pedagógiai Pszichológiai Könyvtár, Budapest. http://mtda.hu/books/vertes_o_jozsef_a_gyogyito_pedagogia_fogalma_es_kore.pdf (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.).
- Zinker, J. C. (1980): The Developmental Process of a Gestalt Therapy Group. In: Feder, B. és Ronall, R. (szerk.): *Beyond the Hot Seat. Gestalt Approaches to Group*. Brunner/Mazel, New York. 55–77.

Forrai Judit

Volt-e, van-e, lesz-e Magyarországon Freinet-pedagógia?

Porkolábné Kóra Zsuzsa a '80-as évek végétől tanított Freinet-szellemben, eleinte egy falusi iskolában, majd egy tanulási zavarokkal küzdő gyermekek számára fenntartott budapesti oktatási intézményben. Részt vett a Freinet-műhelyek szervezésében; tapasztalatait, bevált technikáit megosztotta számos folyóiratban, valamint a blogján (Freinet. Nk). Az interjú 2020 szeptemberében készült, részben egy e-mail-váltás, részben egy videóbeszélgetés formájában.

Milyen típusú iskolákban tanított, mielőtt megismerte a Freinet-módszert?

A Nagykovácsi Általános Iskolában tanítottam Budapeستől tizenkét kilométerre. Ez volt az egyetlen iskola a faluban, évfolyamonként két-két osztállyal, és egy kisegítő osztály is volt benne. Az A és B osztályok összetételében az volt a különbség, hogy az A osztályokba az úgynevezett intézetis gyerekek is jártak. A faluban működött a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Erdészeti Nevelőotthona (később kollégiuma), ahol az ország legkülönbözőbb helyeiről jött gyerekek kaptak ellátást, gondoskodást a tanítási időben. Szünetben azonban a szüleikkel voltak. Többnyire erdészek, erdészeti dolgozók gyermekei voltak, akiknek az otthoni iskolába járás nem volt megoldható. Én magam is ilyen osztályban tanultam általános iskolás koromban. Az alatt a nyolc év alatt életre szóló élményeket kaptam az elfogadásról, a toleranciáról és a békés egymás mellett életről. Így amikor jómagam (képesítés nélküli

tanítóként) 1980. szeptember 1-jével megkezdtem volt „alma materemben” a tanítást, kértem, hogy ha lehet, A-s osztályban taníthassak. Ez így is lett.

Milyen nehézségekkel szembesült?

Egyetlen igazán komoly nehézséggel szembesültem, mégpedig azzal, hogy bármilyen módon próbáltam elérni, hogy mindenki motivált legyen a tanulásban, nem sikerült mindenkit bevonnom. Mindig voltak gyerekek, akikhez „nem ért el” az adott tananyag java, holott a képességeiket jobbnak ítélt meg, ám harmadik osztályra már „megtanulták” feladni, letenni a nehezebb feladatok megoldásáról.

Mi hozta meg a fordulatot?

Az 1980-as évek második felétől az országos oktatásirányításban jelentős változás állt be. Az Országos Pedagógiai Intézet, a *Tanító* folyóirat szerkesztősége egyre kíváncsibb lett gyakorlati tapasztalatokra, s ezért különböző pályázatokat hirdettek meg. Már nem kizárólag főiskolák, egyetemek tanárai publikáltak, hanem mi, falusi pedagógusok is érdemesek lettünk a tapasztalataink leírására. Engem mindig is érdekelték azok a momentumok, amitől kisiklott vagy épp jó lett az adott tanórám, így írtam a munkámról a *Tanító* című lapba, amit meg is jelentettek. Később felkéréseket kaptam a szerkesztőségtől szakmai témájú könyvek recenziójának megírására. Talán 1987-ben volt, amikor az OPI háromnapos konferenciát szervezett Jászberényben nekünk, akik beküldtük egy pályázatra a gyakorlati tapasztalatainkat. Előadónk, Horváth Attila indító mondatára ma is emlékszem, ami a következő volt: „A tanítás szakma vagy inkább művészet?”

Persze a művészetet gondoltuk a megfelelő válasznak, de az állandó visszakérdezései által eljutottunk oda, hogy a tanítás nem művészet, hanem *szakma* kell hogy legyen. Szakmai ismeretekkel kell „felvérteznünk” magunkat azokra a helyzetekre, amelyek a tanítási problémáinkat jellemzik. S mivel sem a főiskolai tanulmányok, sem a szakmai közösség nem tudtak választ adni azokra a kérdésekre, amik bennem voltak a tanításom hatékonyságát illetően, örömmel vettem részt minden olyan tanácskozásban, előadásban, ahol erről volt szó. Hogyan, miképp lehet eredményesebben átadni az ismereteket az osztály minden tagjának – s nem csak a „jó képességűeknek”?

Levelezésben álltam az OPI munkatársaival, s így 1988 kora tavaszán kaptam egy levelet Horváth Attilától, amiben azt írta nekem, hogy a tavaszi szünetben kollégája, Horváth H. Attila Freinet-tábort tart az érdeklődőknek

Búbánatvölgyben. (Ez a Loránd Ferenc kezdeményezte Megújuló Iskola nevű tábor volt. – a szerk.) „Neked is el kell menned!” – írta Horváth Attila, s úgy gondoltam, hogy biztos jó oka volt arra, hogy ezt javasolta nekem. Fogalmam sem volt, hogy ki is Freinet, vagy mi a módszere. Bíztam abban, hogy tényleg ott a helyem. Ráadásul vihettem a lányaimat is, ami azért volt fontos nekem, mert nem tudtam volna nagyszülőkre, esetleg más családtagokra bízni őket, s a férjem épp egy fontos projektben volt a maga munkájában, így problémás lett volna neki is szabadságra menni abban az időpontban.

A Búbánatvölgyben tartott pedagógusképzés első percétől az utolsóig 100%-ban eltért az addig átélt továbbképzésektől, s egyszerűen úgy éreztem, hogy igen: ez az én utam!

A táborból hazatérve tudtam, hogy a tapasztalataimat nem lehet egy az egyben bevezetni. Valójában nem is akartam, hanem arra gondoltam, hogy az osztályfőnöki órákat körbeüléssel ezentúl *beszélgetőkörök*ké alakítom, egyenrangúvá téve magunkat ilyen formában is. Tehát csak egyszerűen elkezdtem próbálgatni, hogy az ott tanultakból mit tudok megvalósítani. Az az osztályom ekkor harmadikos volt. Tudtam, hogy a következő évben is őket fogom tanítani, így a felmerülő szakmai problémáimra elkezdtem freinet-es válaszokat adni. Például ha nem tudtam mindenki figyelmét elérni a matek-, magyar- vagy környezetórákon, elkezdtem munkakártyákkal „feldolgozni” a feladatokat. Azt vettem észre, hogy ezek után aktívabbak, a feladataikra jobban odafigyelők lettek a tanítványaim. Ezért egyre bátrabban válogattam a Freinet-technikákból az órákra. Tananyagokat vontam össze, és sok teret adtam a diákok megnyilvánulásainak. Mivel minden tantárgyat én tanítottam, szabadon tudtam mozogni a témákban, feladatokban. Egyetlen kötöttségünk volt, a testnevelésóra, mert az iskolaszinten volt beosztva, de ez semmi problémát nem jelentett se nekem, se a gyerekeknek.

Pontosan milyen korú gyermekeket tanított a Freinet-szellemben élete során? 1990-ig 3–4. évfolyamosokat tanítottam a kislemező rendszer miatt, ami az iskolákban akkor kötelező volt. S egyben minden tantárgyat is, ami az összes közismereti és készségtantárgyat is jelenti ebben az esetben; ugyanazokat a tantárgyakat vittem 1989 és 1990 között is, amikor a Freinet-pedagógia elemeit is kezdtem bevezetni – azaz mindet. Én a Freinet-adaptációmát ’88-tól számítom, bár akkor még csak lépésről lépésre haladva „tapogattam ki” az alkalmazhatóságát.

1990-től azonban már elsőtől negyedikig vittem az osztályaimat a Nagykovácsi Általános Iskolában, ahonnan az 1999/2000-es tanév befejezése után, leépítés miatt eljöttem. Fontosnak tartom megjegyezni azt, hogy nem azért került erre sor, mert akár a szülők, akár az iskola vezetése elégedetlen lett volna a munkámmal. Akkor egy furcsa helyzet állt elő az iskolában, aminek gyökerei három évvel korábbra nyúltak vissza. Három évvel korábban sok elsős korú gyerek volt – több a szokásosnál –, s az iskola vezetése úgy döntött, hogy a szokásos kettő helyett három (jóval kisebb létszámú) osztályt indít. Én már akkor is ez ellen voltam, mert a tapasztalat azt mutatta, hogy mindig van költözés, lemorzsolódás az évfolyamokon. Ez ebben az esetben is így lett. Mindhárom 3. osztályban megcsappant a létszám, s az önkormányzat – teljesen érthető módon – nem akarta még egy évig fizetni a három osztály költségeit, mikor összességében két (bár nagy létszámú) osztályra való gyerek maradt. Így egy pedagógust mindenképp le kellett építeni az összevonás miatt. Nem nekem kellett volna mennem, mert régebb óta voltam a testület tagja, mint a másik két kollégám, s törvény szerint a legkésőbb érkezettnek kellett volna távoznia. Azonban akkor én már nem Nagykovácsiban laktam, viszont akit a törvény szerint el kellett volna bocsátani, egy kétgyerekes, lakáshiteles kolléga volt, s én felajánlottam, hogy akkor építsenek le engem – persze a törvényes végkielégítéssel –, s legyen a kollégám negyedikben az összevont osztály tanítója. (A tanítványaimat egyébként szétosztották a két új osztályban.) Negyvenhét éves voltam ekkor, s úgy éreztem, van még bennem annyi energia, munkabírás, hogy képes vagyok egy másik iskolában is dolgozni, s ott megtalálni a helyem. Ez így is lett. Ha nincs ez az összevonási és leépítési helyzet, akkor természetesen a harmadik, Freinet-pedagógiával működő osztályomat is tanítottam volna negyedikben.

Nagykovácsiból a II. kerületben lévő Palotás Gábor Általános Iskolába kerültem 2000. szeptember 1-jével, s nyugdíjba vonulásomig ott is dolgoztam. Ott is 1–4. évfolyamig tanítottuk a gyerekeket, s szintén két osztályt vittem teljesen végig, ami egyébként öt-öt évet jelentett valójában, mert ebben az iskolában az első évfolyam anyaga két tanévre volt elosztva „kis első” és „nagy első” megnevezéssel, s csak utána jött a 2., 3. és 4. osztály.

Itt azonban tantárgycsoportos és egész napos oktatási rendszerben dolgoztunk, melyekből én a matematika, a környezetismeret, a rajz és a testnevelés tárgyakat vittem, míg a kolléganőm a többit. Ez egy ún. kis létszámú, sajátos nevelési igényű gyerekeket tanító általános iskola volt, amelyben minden gyermek minimum egy, de inkább két-három tanulási problémával rendelkezett (ezt

a Központi Nevelési Tanácsadó vizsgálata állapította meg), illetve a csoportok legalább másik felét állami gondozású gyerekek tették ki (ez már önmagában is sajátos feladatokat jelentett számunkra). Ezenfelül logopédiai problémák széles tárházát is „felvonultatták” a gyerekek, s a különböző „disz-”-es zavarok az alapproblémák részei voltak. De volt afáziás, enyhén aspergeres, súlyosan epilepsziás gyerek is az osztályaimban.

A szintén tanító képzettségű kollégámmal együtt munkánkat azzal az önmagunk iránt megfogalmazott elvárással végeztük, hogy teljesítjük az általános iskolai tananyagot és követelményt. Ezt sikerrel meg is tettünk. Igaz ugyan, hogy az osztályaim ebben az időszakban nyolc-tizenkét főből álltak, de a támogatásuk terén ún. hármas szorzót kellett alkalmazni, ez pedig éppen olyan terhelést jelentett, mintha huszonhét-harminc fős osztályaink lennének. (Mindkettőnknek volt összehasonlítási alapunk, mert a kolléganőm is nagy létszámú osztályt tanított a korábbi munkahelyén.)

Itt szó sem lehetett arról, hogy folytassam a Freinet-pedagógiát, egyrészt mert délelőtt és délután is tanítottam – ami azt jelentette, hogy mindkét napszakban voltak tanóráik a gyerekeknek – a kéttanítós rendszerben, és a kollégámnak ismeretlen volt a Freinet-pedagógia is. A számtalan fejlesztő foglalkozás, amire a logopédusok, gyógytestnevelők elvitték a gyerekeket, lehetetlenné tette a Freinet-pedagógia teljes körű alkalmazását.

Viszont egész otlitém alatt, amit csak lehetett, vittem tovább a Freinet eszköztárából (s ebben a kolléganőm is partner lett). Mondhatom, hogy a Freinet-pedagógia szellemisége és eszköztára mindig „kiszegített”, előbbre lépést eredményezett. Ami itt is működött, az a hétfő reggeli – vagy szükség esetén más időpontban is megtartott – beszélgetőkör, vagyis a problémák megoldása céljából időről időre összehívott vitakör. Nemcsak én, hanem az első osztály esetében a kolléganőm is alkalmazta ezt. Emellett végig működött az Életünk könyve, sőt, az első osztályunk a felső tagozatra is vitte magával, s nyolcadikig folytatta. Igaz, akkor már nem olyan intenzitással, mint amikor mi együtt voltunk, de már az is nagy eredmény, hogy fontos volt számunkra a könyv jelenléte.

Voltak projektjeink a tananyag feldolgozása során, ahol a Freinet-pedagógia eszköztárából merítve tudtam sikerre vinni egy-egy egységet.

S mivel a Freinet-pedagógia nem egy tanítási metódus (nem mondja meg, hogy mit hogyan taníts), hanem egy szemlélet, egy meghatározott viszonyulási forma a feladatokhoz, problémákhoz, én ezeket az éveket is hozzászámolom a Freinet-pedagógiás munkásságomhoz.

Miért tartja alkalmasnak a Freinet-módszert a hátrányos helyzetű vagy sajátos nevelési igényű gyermekek számára?

A Freinet-módszer nem különböztet meg hátrányos helyzetű és nem hátrányos helyzetű, sérült és nem sérült gyereket! Ez egy nagyon fontos különbség az összes többi pedagógiai irányzattal szemben. Nem a gyerekek társadalmi, szociális, anyagi vagy szociokulturális helyzete a lényeg – sőt semmilyen más megkülönböztető jellege sem! A Freinet-pedagógia széles eszköztárral rendelkezik a legkülönbözőbb oktatási és nevelési problémák megoldására. Nem hisz abban, hogy a társadalmi helyzet vagy a sérülések az okozói az iskolai kudarcoknak, hanem azt vallja, hogy a pedagógus „eszköztelensége”, szakmai felkészültségének hiányos volta a normális haladás gátja. Kezdve azzal, hogy a pedagógusnak készségi szinten kell tudnia azt, hogy annak, amit tanít, melyik részét kell mindenkinek elsajátítania ahhoz, hogy arra a következő ismeret „rárakható” legyen. Ha egy gyerek például nem ismeri fel teljes biztonsággal az összes betűt, ha nem tud készségi szinten egységekké összekapcsolni egy két-, három- vagy négybetűs hangzót, akkor nem éri el, hogy folyamatosan tudjon olvasni. Ez egy olyan alapszint, amit mindenkinek el kell sajátítania az ötösért. Viszont az, hogy elsőben nem tudja megfogalmazni a népmese definícióját, ehhez képest lényegtelen dolog, mert azt majd később megértheti, megtanulja. Viszont az olvasás technikai szintjének csak egyetlen elfogadható állapota lehet az első évfolyam végére: a gördülékeny, pontos olvasás.

S mivel a Freinet-pedagógia alapvető megközelítési módja a gyermek aktuális tudás- és pszichés szintje, így teljesen mindegy, hogy hátrányos helyzetű vagy sérült a gyerek, esetleg nevelőotthonos, ép családból jön, netán elvált szülők gyereke. Kapcsolatot kell találni a gyerekhez, s az ő képességeihez mérten fejleszteni ki azokat a készségeket, tudásokat, amelyek az általános iskola követelményeinek teljesítéséhez szükségesek. Ami egyébként semmi extra dolgot nem jelent, hiszen senkit sem lehet olyasmire megtanítani, amihez nem tud akár érzelmileg, akár mentális, akár kognitív szempontból kapcsolódni.

A pedagógus szakmai tudásának széles bázissal kell rendelkeznie ahhoz, hogy a feladatok megalkotásával *kapcsolatot* tudjon teremteni a gyerekekkel. Annyi rugalmassággal, kreativitással és persze a saját tananyagának ismeretével kell rendelkeznie – a tanulók tudás- és fejlesztendő területeinek ismeretén túlmenően – hogy képes legyen a tananyag olyan megvilágítására, segítő lépések megadására, hogy az elsajátíthatóvá váljon. Ennek – például a munkakártyákon keresztül – számtalan módja van, csak egyenértékűnek

kell tekinteni az olvasás, az írás, a dramatizálás, a szómagyarázat és a kutatás stb. tevékenységeit, s a tanulóra bízni, hogy melyiket végzi el éppen.

Az iskolán kívülről is fordultak önhöz szülők a gyermekükkel?

Igen. Olyan gyerekeket is megtanítottam olvasni, akik a „normál” oktatásban ezt nem tanulták meg! A blogomra időnként jönnek visszajelzések a szülőktől, kollégáktól – tanácsot kérnek tőlem.

Az addig hagyományos módszerrel oktató iskolában milyen kihívásokkal találkozott a Freinet-féle környezet és munkaforma kialakítása során?

Különösebb kihívásokkal nem találkoztam. Talán ez a '80-as évek végén már érezhető változásoknak is köszönhető, de az iskola vezetése sem górdított akadályt a változtatási terveim elé. Sőt, amikor például elkértem az épp leselejtezésre szánt fotelokat, azonnal megkaptam ezeket, meg még egy szőnyeget is. Ezek abszolút szerencsés egybeesések voltak. Polcokat is kaptunk, és meglehetősen nagy tantermünk volt. Később, amikor kisebb terembe mentünk, akkor már ezeket nem vihattuk magunkkal, de valójában nem a tárgyaktól lesz valami Freinet-jellegű. (Ez akkor abszolút beigazolódott.) Ha van pár polc, ahol a különböző műhelyek kellékei (könyvek, festékek, ecsetek, egyéni eszközök) elhelyezhetők, akkor a „műhelyek” maguktól létrejönnek. Igaz, nem állandó, hanem egy aktuális térben, de ettől még lehet újságot szerkeszteni, tárgyakat készíteni, előadásokra próbálni, előadni. Persze az is jó, ha van nagyobb tér, de nem ettől függ, hogy a Freinet-pedagógia működőképes-e vagy sem. Ami igazán fontos volt, azt a szülőkkal és a gyerekekkel közösen teremtettem meg. Nem egyenként vettem a szülőkkal festéket, rajzpapírt, ollót és a többi, hanem arra kértem őket, hogy adják össze azt, amennyit erre szántak volna, és az így összejött pénzből a szülői munkaközösség vegyen nagy kiszerelesben festéket, ecsetet, papírokat, rajzlapokat, meg amit kellett volna egyébként is. Onnantól kezdve ezek egy meghatározott helyre kerültek, s mindenki használta őket (s természetesen el is pakolta használat után). Egy-egy téma idejére a könyveket vagy kikölcsönöztük a könyvtárból, vagy otthonról behozták, amíg szükség volt rájuk.

A szülőkkal, kollégákkal hogyan tudta elfogadtatni ezt az új tanítási formát?

Az igazgató elfogadta az új pedagógia kipróbálását és alkalmazását. A kollégáimat meg nem akartam egy percig sem meggyőzni. Tiszteletben tartottam az ő útjaikat. Ha módom volt, ötletekkel segítettem őket, de arra nagyon

vigyáztam, hogy senki ne érezze azt, hogy most én valami különlegeset, extrát vagy bármi módon különb munkát végzek. A kollégáimat mindig is munkatársaknak, nem pedig riválisoknak tekintettem. Tudtam, hogy ők is tele vannak szakmai problémákkal, kétségekkel, de mindenkinek a maga útját kell járnia. Az iskolai vagy tagozati szintű feladatokban teljes mértékben részt vettem, voltak javaslataim, de nem okozott problémát, ha nem fogadták meg ezeket. Melléjük álltam, s csináltam (például az iskolai akadályversenyt), ahogy ők szerették volna. Hiszen a tanítványaimat is erre neveltem mindig. Nincs egyetlen jó út. Tudni kell lemondani a sajátunkról, kompromisszumokat kötni és kiállni magunkért, ha az élet azt hozza.

A kollégáimnak és vezetőimnek annyit mondtam, hogy az ajtó – már-mint az osztályterem ajtaja – mindig nyitva áll előttük. Nem kellett senkinek engedélyt kérni, bejelentkezni, bármikor bejöhetett. S hogy lássák, ezt mennyire komolyan gondolom, az osztályterem ajtaja a valóságban is mindig nyitva volt. Már csak azért is, hogy a kollégák valóban szabadon jöhessenek be, de a gyerekeknek is ugyanígy mehessenek ki a vécére. Nem kellett látványosan engedélyt kérniük. Elég volt, ha nekem szólt a gyerek, hogy hova megy (nyilván a folyosó volt a szabadsága határa), és kimehetett. Persze nekem figyelnem kellett, hogy vissza is jöjjön, nincs-e valami baja, problémája. De ez egyébként is része a pedagógiai munkánknak. A zárt ajtó nem oldja meg a nehéz helyzeteket, ha valami probléma van.

Volt pár kolléga, aki időnként bejött vagy a folyosóról figyelt befelé, de olyan nem volt, hogy szervezeten akartak volna megismerkedni a Freinet-pedagógiával.

Egy kivételt említek azonban, de ezt nem csak a kollégáknak, sőt elsősorban nem nekik, hanem a leendő első osztályosok szüleinek készítettem.

Az 1989/90-es tanév kezdése előtt, pontosabban a beiratkozások idején – ami 1989 tavaszán volt – készítettem egy kiállítást paravánokra. Itt rövid ismertetőkkel és az akkori negyedikes osztályom tanulóinak munkái és fényképek segítségével igyekeztem megismertetni a Freinet-pedagógia lényegét a falu leendő elsőseinek szüleivel. Majd az egy héti szabadon megtekinthető „kiállítást” összekötöttem azon a héten azzal a lehetőséggel, hogy a szülők bejöhettek az akkori negyedikes osztályomba megismerni a valóságban a Freinet-pedagógiát. A hét lezárultával pluszban még egy többórás kérdezz-felelek formájában is beszélgettem a leendő elsősök szüleivel. Bárki jöhetett. Az én kérésem az volt, hogy minden szülő döntse el, hogy melyik osztályba szeretné járattatni a gyermekeit: a kollégámhoz vagy hozzám. Mielőtt

ez megtörtént volna, mondtam az iskolaigazgatónak, hogy ha nem jelentkezik annyi szülő, akinek a gyerekei kitennének egy osztályt, akkor inkább nem leszek elsős, s megyek napközisnek. Az eredmény – a szülők választásának következtében – meglepő módon pontosan fele-fele elosztásban alakult ki. Így indult 1989-ben egy Freinet- és egy hagyományos pedagógiájú osztály. A további osztályaimnál is ugyanezt követtem, s mindháromszor a szülők dönthettek arról, hogy akarják-e vagy sem ezt a pedagógiát a gyermekeiknek. Mindháromszor összejött egy osztály.

Voltak visszatérő problémák ugyanannál a gyermeknél vagy csoportnál, amelyeket mindig újra és újra meg kellett oldani, mert véglegesen megszüntetni nem lehetett?

Természetes, hogy vannak visszatérő problémák egy rögzítési időszakban. A tanítás-tanulás folyamata alsó tagozaton (de felső tagozaton is szerintem) rengeteg gyakorlásból áll, hogy a fontos alapok biztosak és jók legyenek. A be- és kivétel folyamata igencsak lassú, és sokoldalú megközelítés is szükséges a kialakulásához. A kérdése nagyon általános, és nem tudom, hogy mire gondol pontosan. Például az olvasástanulás folyamata, az minimum hat-hét hónap, s csak ez után éri el a gyerek azt a szintet, hogy az elé kerülő betűkapcsolatot pontosan ki tudja és *ki akarja* olvasni. Hat-hét hónapnyi intenzív(!) betűtanulás- és szótagtanulás-gyakorlás után azt mondom, hogy képes elolvasni bármilyen szót! De visszaugrik – *nagyon helyesen* – a szótagolós technikához. (Mint ahogy a felnőtt is, ha valami problémába ütközik.) Ez pont azt jelenti, hogy elsajátított egy olyan technikát, amivel bármikor kiegészítheti saját magát. Annak az igénynek a kialakítása nagyon is fontos, hogy helyesen elolvasni, és ne megtanulni akarja a szavakat, és ne hagyja ott, ha nem megy pontosan. És ez minden esetben igaz kell hogy legyen. Azok a gyakorlatok hozzák meg a rutint (például olvasásnál, írásnál, számolásnál), amivel mindennap megbirkózik. Ha kihátrál belőle, akkor maradnak a nagy lyukak, és az ebből következő feladatelhárítások.

Hozhatom a saját példám is. Úgy gondolom, elég sok mindent olvastam, írtam az eddigi életem során, mégis inkább kézzel írok, mint számítógépen, mert a diszgráfiám (illetve pluszban az átnevelt balkezességem) okán bizonyos szavaknál rendre fordított sorrendben ütöm le a billentyűzetet. Nem tanultam meg szabályosan gépelni, ugyanis csak magamtól, félig-meddig sajátítottam ezt el. Hiányzik az a sok monoton gyakorlat, amit egy szabályosan gépelni tanuló ember véghezvisz. S mert ezt fiatalon nem tettem meg, így is maradt.

Ezért nagyon nagy felelősség és feladat az első osztályban az írás-olvasás tanítása, s persze a számfogalom kialakítása a műveletekkel együtt. Ha ott nem történik meg e három terület nagyon erős alapjának a letétele (s elegendő rá ez az év!), akkor egy életen át viselni fogja a következményeit a gyerek, majd a felnőtt. Valójában az a rengeteg extra dolog, amivel az elsősök tananyaga „rostálónak” tele van pakolva, sorra elveszi a hangsúlyt arról, ami annak az évnak a feladata. Ha például az elsős matematika-tananyagot veszem, abban már vannak mértékegységek, halmazok, nyitott mondatok, ami izgalmas lehet, meg lehet vele csillogni, de ezek töltelékek. Ha egy elsős gyerekbe nem vésődik be, hogy a *-ból/-ből* az azt jelenti, hogy valamennyit el kell venni (kivonni) egy számból, akkor az értő olvasásnak a közelében sem járunk. S ha nem rögzül benne mélyen, hogy ez milyen műveleti jellel jár együtt, akkor lehetünk akármilyen csiribirik, az alapokat nem raktuk le. Aminek később komoly következményei lesznek. S ahelyett, hogy erre fordítanánk időt, a hosszúság és a térfogat mértékegységével stb. foglalkozunk, amiből már magát a kifejezést sem értheti. Például az űrmérték a gyerekeknek sokkal hamarabb fogja behozni a világot, mint a folyadékok mérését.

Tehát persze vannak visszatérő problémák. Ez természetes a tanulás folyamatában. Az, hogy ezzel mit kell kezdenünk – simán átléphetünk rajta, mert valójában még nem az ő szintjének megfelelő ismeretről van szó, vagy nagyon is komolyan kell vennünk, és visszatérni a probléma „gyökeréhez”, majd újra nekiállni a tudáshalmaz felépítésének –, az attól függ, hogy mennyire fontos abban az évben vagy életszakaszban. Ez a tanító felelőssége! És nem utolsósorban a szakmai felkészültségének mértékét is megmutatja.

Hogyan oldja meg, hogy senki ne fusson ki az időből?

A gyerekek saját időbeosztása szintén egy tanulási folyamat a részük-ről. A Freinet-pedagógia ebben is különbözik a hagyományos pedagógiáktól. Természetes része, hogy a gyerek a saját bőrén tapasztalja, ismerje meg saját magát. Nyilván vannak időkeretek. Amit megpróbál az ember jól megszaccolni – de az mindig egy átlag lesz – viszont az, hogy hogy egy bizonyos feladat elvégzése kinek mennyi időbe telik, rengeteg mindentől függ. Ha lejárt a kijelölt idő, akkor annyi történik, hogy a gyerek számára is kiderül, elég volt-e neki vagy sem. S ebből (kezdetben a tanítóval közösen) saját maga levonhatja a következtetést. Ő egészen biztosan tudja belül, hogy miért nem végzett a feladatai egy részével. (Rengeteg oka lehet: pszichés, nehézségi fok, fáradtság stb.) De ez nem a világ vége, s főként nem értékítélet róla.

Ráadásul a Freinet-pedagógiában általában két-három-négy feladatra együttesen van meghatározva egy időkeret, nem feladatonként. Így azzal, amit gyorsabban tud már elvégezni, időt nyer a nehezebbhez, a lassabban megoldható feladatok elvégzéséhez. Tehát nem az én feladatom (persze olykor segítséget nyújtok a gyerekeknek) az időráfordítások megtervezése. S a gyerekek pontosan olyanok, mint a felnőttek. Tudnak következtetéseket levonni az ilyen helyzetekből. Meg tudják fogalmazni az okait, s ennek hatására új stratégiákat próbálnak ki. A gyerek, mint a felnőtt is, akar dolgozni, teljesíteni akarja a feladatokat. Ez belső késztetése. Ha megtalálhatja a számára optimális stratégiákat, adott időre elvégzi a munkát. (Ha az időszáv megjelölése reális volt. Ha nem, akkor nyilván nem tudja teljesíteni.)

Én azt tudom, hogy a hagyományos pedagógia a negyvenöt perces órával nemigen tud mit kezdeni, de legalább jól mutatja: kérdés és probléma, hogy a klasszikus pedagógia rendszerében nem lehet azokat a rugalmassági körülményeket megteremteni, amelyek a Freinet-pedagógia sajátjai. S visszautalok a korábban a Freinet-környezetre vonatkozóan feltett kérdésére. Talán így jobban érthető, jobban látható, hogy miért írtam azt, hogy nem a bútorokon és műhely-sarkokon múlik a Freinet-pedagógia léte vagy nemléte. A pedagógus szemléletén múlik, ami hatással van a tanulási folyamat minden részletére, és sokkal bővebben is szól a tanulásról mint folyamatról. Nemcsak tananyagokról szól (az csak a hordozóanyag), hanem arról is, hogy a tanuló milyen stratégiákat tud felépíteni magában – az időbeosztástól kezdve a feladatok választásán át a produktum közreadásáig! Ezek nem sajátosságai az ún. hagyományos pedagógiának.

Létezik olyan eset, amikor megkéri a gyermeket, hogy újra rugaszkodjon neki a feladatnak?

Persze! Miért lennék ott, ha nem arra akarnám rávezetni, hogy vannak olyan fontos ismeretek, amiknél csak a hibátlan megoldás az elfogadható (például betűk felismerése)?

A felülről elvárt számjegyes értékelést hogyan valósította meg?

Nagyon egyszerűen. Elsőben, az első félévben a következő ábrákat használtam:

nagyon szuper,
elégedett vagyok

ez még nem
egészen jó

még gyakorolni kell sokat

nem jó

A második félévtől, de legkésőbb 2. osztálytól százalékos értékelés volt mindenben, meghatározott értékek szerint:

0–30% = 1 31–50% = 2 51–70% = 3 71–90% = 4 91–100% = 5

Ez kőbe volt vésve. Sőt, mindig kértem, hogy ellenőrizték le, jól számoltam-e, s a gyerekek szóltak akkor is, ha hátrányuk származott ebből. Ez lett számukra a normalitás. A pontos értékelés fontosabb volt, mint az érte járó érdemjegy.

A blogjában ez áll: a feladatokba igyekezett „minél több kutatómunkát be-csempészni”. Milyen fajta kutatást? Hány éves kortól?

Első osztálytól természetesen. („Keresd meg a könyvben!”, „Nézz utána itt és itt!”, „Próbáld ki! Mit tapasztalsz?”) Ezek a „kutatói” feladatok annyira természetessé váltak számukra, hogy harmadikos korukban már olyan kérdésekkel álltak elő, amelyek megválaszolásához komoly szakembereket kellett segítségül hívni. S ha nem találtak kielégítő választ, leveleket írtak, saját hipotéziseket állítottak fel. Persze nem mind a húszan, de sokan, és vitték magukkal a barátaikat, osztálytársaikat ezen az úton.

Azt írta levelében, hogy főleg 3–4. osztályosokat tanított.

Az egy időszak volt, a Freinet előtti időszak. Amikor elkezdtem '80-ban tanítani, akkor képesítés nélkülként egy 2. osztályt kaptam. Az igazgatóm, aki egyébként korábban tanárom volt ugyanabban az iskolában, azt mondta, hogy már olyan jól tudom a második tananyagot, hogy akkor jövőre megint második osztályt adna. Én akkor mondtam neki, hogy sajnos ez nem fog menni, a gyerek nem papír zsebkendő, hogy használat után eldobjam, úgyhogy ha nem vihetem tovább őket, akkor nem maradok. Megkaptam, hogy továbbra is taníthatom az osztályt. Ez már egy lázadás volt, képesítés nélkülként. Megjegyzem, havonta hosszabbították a szerződésemet. Őket negyedik végéig, tehát három éven át oktattam. Az iskola nyilván azért nem adott nekem első osztályt, mert akkor még diplomám sem volt, és nem volt más választásom, mint a kislelmentős rendszert csinálni, ezért maradt a 3–4. osztály mint egység. Már harmadikosok, negyedikesek voltak a gyerekek, amikor megismerkedtem a Freinet-módszerrel – ekkor egy-másfél évet arra szántam, hogy a különböző technikákat kipróbáltam, hogyan működnek. Mellesleg csináltam egy olvasókönyvet meg egy matematikakönyvet elsősöknek. És kaptam rá minisztériumi

engedélyt, tehát van két tankönyvem, de ez annyira újdonság volt és az is a mai napig, hogy nem volt kiadó, aki kiadta volna. Akkor megkaptam az engedélyt, hogy taníthassak a sajátomból, a saját módszeremmel. Így kaptam elsős osztályt. Onnantól a saját könyveimet használtam az olvasás és a számolás tanításakor az elsőben. Egyébként meg a szokásos tankönyveket használtam.

Említette, hogy a kollégákkal úgy sikerült egymás mellett dolgozni, hogy mindenki a saját módján tanított, ön pedig a Freinet-technikákkal. Nem volt senki, aki ezt ellenezte volna, például hogy túl szabados?

Ez egy falusi iskola volt, ahol mi ismertük egymást. Kollégákként is ismertük egymást, nemcsak az iskolában, hanem a boltban meg mindenhol. Ez mindig egy nagyon toleráns iskola volt, az én diákkoromban is. Az fel sem merült, hogy egymás módszereit megkérdőjelezzük. És én nem akartam hittérítő lenni, tehát nem gondoltam, hogy nekem az lenne a dolgom, hogy mindenkit Freinet-re térítsek. Voltak kollégák, akiket érdekelt, voltak, akik bejöttek, beszélgettünk, kipróbáltak dolgokat, de ez az iskolai életünkben nem okozott semmi problémát. Mármint azok számára, akik nem csinálták. Azokkal ugyanúgy kollégák maradtunk, ismerősök.

Nekem teljesítenem kellett a követelményeket, az nem volt kérdés. Tehát csinálhatok akármit, de a tantárgyi követelményeket meg kell valósítanom. Kész, ennyi volt az elvárás. Meg hogy osztályozzak, de ezzel nekem nem volt bajom.

Viszont azt is írta, hogy voltak olyan gyerekek, akikhez – úgymond – „nem ért el” a tananyag. Főleg a harmadikosoknál, azt írta, hogy az előtörténetük már megvolt, megszokták, hogy kerülük a nehéz feladatokat, és velük akkor már legjobb tudásuk szerint kellett foglalkozni?

De ez az én tanulóidőszakom. Akik hozzám kerültek elsőtől, ott a három osztályban összesen két ilyen gyerek volt, mindkettő az első csoportban. Az egyik gyerek – a szülői háttér kevésbé fontos ebben a pedagógiában, tehát nem arról van szó, hogy csinálnia vagy vállalnia kell valamit –, ez a kisfiú eléggé el volt engedve, hogy „ha nem tanulsz, hát nem tanulsz”-alapon. Tehát semmi energiabefektetése nem volt ez irányban. Egyébként az anyukája kolleganő volt, mikor óvónősködtem. Meg is beszéltük, hogy az ő fiának egy olyan rendszer kell, ahol megmondja neki a tanár, hogy „most előveszed, most leteszed”, tehát hogy ilyen szabályozott rendszer legyen. Mellesleg ez sem vált be neki. Merthogy ezt a fiút aztán nyolcadik osztályban korrepetáltam az iskolában, hogy meglegyen a nyolcadikos bizonyítványa. A másik kisfiúnál pedig az első

időszakban kiderült, hogy ő sokkal jobban haladna egy speciális osztályban, tehát ő egyfelől szellemileg nem képes ezt a módszert befogadni, másfelől meg nem tud majd haladni az osztállyal. Ugyanúgy megtanult írni, olvasni, mint a többiek, ezzel nem volt probléma. A szülőkkel beszélgettem, hogy lehet, őt át kellene rakni a kisegítőbe. Volt nálunk kisegítő osztály. Akkor őt elvitték tanulási képességvizsgálatra, és a kollégák ott is azt mondták, hogy igen, nála olyan nehézségek vannak, hogy át kellene helyezni. Át is ment, és színötössel végzett. Tehát neki nagyon jó volt, hogy négyen vagy talán öten voltak abban a kisegítő osztályban. Meg hát nagyon jó volt a kolléga is, nyilván.

Olyan is volt – érdekes, ez pont megint egy kollegám volt –, akinek ikergyerekei voltak, egy fiú meg egy lány. És nálam, Freinet-vel kezdték az életüket. Nem tudom a mai napig sem az okát, mert amit ő mondott, azt én nem észleltem, nem tapasztaltam, de azt mondta, hogy a gyerekeknek kiütéseik vannak, konkrétan talán tőlem. Akkor mondtam neki: „Figyelj, ez a legrosszabb dolog, ami történhet egy gyerekkel, akkor vidd el, tedd át más osztályba.” Áttette; nem tudom, hogy utána jobb lett-e, a gyerekeket nem láttam boldogabbnak aztán sem, mert ugye az iskolában találkoztunk. A gyerekek nem is tudták, hogy ők miért kerültek másik osztályba. De elég szorongó gyerekek voltak. Más nem volt. Olyan volt, hogy elköltözött a gyerek a családjával. De olyan, hogy más osztályba menjen, ezen a négy gyereken kívül nem volt.

Létezik olyan, hogy megkéri a gyermeket, hogy újra rugaszkodjon neki a feladatnak?

Azt hiszem, írtam, hogy persze. Nyilván, a tanulás folyamatában nincs olyan, hogy elsőre úgy megy a dolog, ahogy annak mennie kell. Azt kell eldönteni, hogy mi az, amit olyan szinten kérek tőle, hogy azért visszaküldöm őt gyakorolni, vagy elengedem ezt a dolgot. Ez attól függ, hogy az a dolog, amit ő csinál, mennyire fontos. Nyilván, hogyha összekeverte a betűket, akkor nem kérdés, hogy őt újabb gyakorlófeladatokkal kell ellátni, amíg azok hibátlanok nem lesznek. Voltak alapelveim. A rendszerváltásig úgy működött az oktatás, hogy volt egy úgynevezett kék vagy szürke könyv – mindegy, hogy ki milyen vászonkötésben kapta –, ahol elsőtől nyolcadikig minden tantárgyhoz megvolt a tananyag és a követelményszint; volt az ún. vastagbetűsen szedett rész, ez volt a továbbhaladás feltétele. Ott minden tantárgynak meghatározták a kritériumait, hogy például első osztályból második osztályba akkor lehet átengedni a gyermeket irodalomból, hogyha biztos a betűfelismerése, gond nélkül köt össze két-három hangzót, néma olvasással el tud olvasni száz

szót, és egyszerű kérdésekre választ tud adni. Ez nagyon egyszerű és nagyon praktikus rendszer volt. Nem volt kérdés, hogy mi a követelmény. Nekem az volt a dolgom, hogy mindenkit eljuttassak erre a szintre – egyszerűen nem fordulhatott elő, hogy valaki ne tanuljon meg februárig olvasni. De egy más módszerrel, mondjuk, a saját gyerekem nem tanult meg, és nekem kellett megtanítanom otthon. Mert bevágta a tankönyvet. Ő az órán remekül válaszolt, csak éppen a betűket keverte. Tehát én ehhez kötöttem magam, hogy vannak ezek a minimum követelmények, és ezt mindenkinek el kell sajátítania. Na most, ott nyilván olyan feladatokat, gyakorlatokat kapott a gyerek, amik ezekbe a követelménysávokba beleestek; vagy azt mondtam, hogy „olvasd el még egyszer”, más esetben meg azt mondtam magamnak: „Jó, ő itt tart, de ez nem a minimális szint. Majd eljut ideig.” Nagyon fontos, mert nagyon kevesen tudják – ha egyáltalán tudják –, hogy a Freinet-módszer nem arról szól, hogy ott ellazuljunk a napot, egyáltalán nem. Nagyon kemény munka van, csak más a légkör és mások a szabadságfokok.

Még azt akarom ehhez mondani, merthogy ehhez az tartozik hozzá, hogy én azt mondtam a gyerekeknek: „Az a feladatod, hogy ezt a sort, betűhalmazt vagy szótagsort hibátlanul olvasd el nekem, viszont az a te dolgod, hogy ezt hányszor gyakorlod magadban. Van rá időd. De amikor odajössz hozzám, az legyen hibátlan.” Az nyilvánvaló volt, hogy pillanatok alatt kiderült a tanuló számára is, ez most hibátlan volt vagy nem. Nem volt hibátlan? Ez volt a követelmény? Hát akkor gyakorlunk.

A gyerekeknek fontos tudnia, hogy mit kell neki teljesíteni. „Ezt várják tőlem, ilyen szinten.” Ha nem azt a szintet teljesíti... Például az olvasás-tanításnál, a betűkapcsolatoknál nem volt olyan, hogy „na, ezt most kettesre tudod vagy négyesre”. Vagy tudod, vagy nem tudod. Merthogy e nélkül nem lehet megtanulni olvasni. Úgy nem lehet megtanulni olvasni, hogy azt kérdezzeti: „Ja, melyik is ez?”. Viszont más dologban meg engedékenyebb az ember. Nagyon meg kell határozni a kereteket, és ez hiányzik szerintem a pedagógiában és a főiskolán. Bocsánat, ott kezdődik a probléma, hogy a hallgatókat nem tanítják meg arra, hogy nekik mi a dolguk. Nem az a dolguk, hogy kitöltsék a munkafüzetet, az elsőst, a másodikost, a harmadikost meg a negyediket. Azért egy érettségi után már nem ezt kell várni egy tanárjelölttől, hanem azt, hogy megtanítsák őt arra: mit kell tennie azért, hogy a diák megtanuljon valamit, és ezt hogyan kell megszerezni. Tankönyvek vannak

meg munkafüzetek, de nincs meghatározva – mint ahogy régen volt –, hogy miben mi a szint, amit el kell érni.

Tehát az a fontos, hogy tudjam, mit várok el és miért. Miért várom el, hogy azt a betűt vagy betűkapcsolatot ő a tanulás folyamatában, nem harmadikban, hanem első osztályban, nagyon pontosan megtanulja? Azért várom el, mert nem fog tudni nélküle olvasni. Minden tantárgynak az olvasás az alapja. Talán majd meg fog lepődni, de a matematika alapja az olvasás. Ha azt én elengedem, hogy p vagy b , c vagy g , ab vagy $áb$, akkor ő nem fog megtanulni olvasni. És lehet akármilyen csiribiri órán, a lényeg az, hogy ő nem fog olvasni. Elmegy az iskolából, és nagy hátrány fogja érni.

A „felülről elvárt” számjegyes értékelést hogyan valósította meg?

Az egy nagyon hasonló történet. A gyerekek tudnia kell, hogy amit ő csinál, az milyen szinten van. Én sok mindent látok most, és el vagyok szörnyedve. Az első év második félévében beragasztottam a gyerekek füzetébe azt a táblázatot, amit önnek is elküldtem a levélben. Mert ugye kötelezve voltam a számjegyes értékelésre. Na, de a gyerek azzal nem tud mit kezdeni, hogy én azt mondom valamire, hogy ez egyes, az meg ötös. Mert ő valamit csinált. Tehát ő tett valami energiát ebbe, most honnan tudja, hogy az elég volt vagy nem volt elég? Neki elég volt, ő annyit tett bele. Ezért lehet minden feladatot százalékra értékelni. Hogyha feladok neki öt összeadást, akkor ezt tudom értékelni, hogy az hány százalék. De ehhez meg kell határozni, hogy mi mennyit ér. Ezért volt az – megpróbáltam öt egyforma részre osztani, de nem ment –, hogy 0–30%-ig egyes. És ez nem volt vita. Olyannyira nem volt, hogy minden gyereket és minden szülőt arra kértem – mindig hazaadtam a dolgozatokat, bármit –, hogy ellenőrizzenek le, mert nem vagyok tévedhetetlen. Jogom van nekem is tévedni, elfáradhatok, félrenézhetem a dolgokat. A gyereket is elsőtől kezdve mindig erre kértem: „Ellenőrizz le engem!”. És tudja, nemegyszer előfordult, hogy a gyerek leellenőrzött, és azt tapasztalta, hogy én többet adtam neki, mondjuk, egy százalékponttal. Akkor odajött, hogy „Zsuzsa néni, tévedni tetszett, ez csak hármas”. Merthogy ott volt a százalék mellett, hogy az milyen érték. Nem akarta becsapni saját magát. Annyira fontos volt számukra, hogy mindig, minden körülmények között ezek legyenek az értékhatárok, hogy ha az az ő kárára ment, akkor is szólt. Ha jobb lett, akkor nyilván azonnal javítottam.

A matematikát könnyű számszerűsíteni: öt művelet van, ha elvégzi, akkor rendben, de – mondjuk – a művészeteknél vagy rajzolásnál elég nehéz lehet százalékolni. Vagy fogalmazásban például, ott is megoldotta ezt?

Itt megint a tanáré a felelősség. Hogy ő mit határoz meg, mi a feladat.

Egy szabadrajzot, mármint egy élményrajzot csak dicsérni lehet, hiszen az az ő élménye, tehát milyen jögron bírálám meg? De hogyha én azt mondom neki, „most az a feladatod, hogy a sárgából és a kékből keverjél zöldet”, és ő a sárgát és a pirosat keveri össze, akkor nem arról szölt a megoldása, amit én kértem. Nyilván nem fogok egyest adni neki, hanem azt mondom: „Figyelj, ez nem a sárga és a kék volt, most próbálkozz a sárgával és a kékkel.” Hogyha azt mondom neki, hogy „most egy utca lerajzolása a feladatod”, ő pedig egy erdőről készít rajzot, meg kell beszélnem vele, hogy itt most hol az utca. Ha a gyerek abban nő fel, hogy a tanár megmondja neki, hogy konkrétan mit vár el tőle, és azok egyszerű, érthető szabályok, az ő korosztályának megfelelőek, akkor ő igyekszik ezeket teljesíteni. És úgy mellesleg szabadidejében nyugodtan rajzolhat erdőt.

Mondok erre egy példát. Ez már a Palotásban volt. Tíz gyerek volt az osztályban, és ott mindenki sni-s volt. Ott is, azt hiszem, harmadikban az utca a tananyag. Azt akartam elkerülni, hogy egymást másolják – mert ez ugye úgy szokott lenni, hogy valaki megrajzol egy utcát, és az összes többi hasonlót csinál –, és azt mondtam: „Úgy csinálunk utcát, hogy mindenki a saját képzeletbeli házát, lakását festi meg.” Követelmény volt, hogy legyen rajta valamilyen épület és egy úttest; megbeszéltük a paramétereiket, hogy ez körülbelül mekkora legyen; csomagolópapírra csináltuk a rajzokat, tehát hatalmas méretűek voltak. Kitettük a falra, és a falon lett összeállítva. „És ha van kedved, tegyél rá járművet.” Volt egy fiú, aki év közben, nem sokkal korábban jött az osztályunkba egy másik iskolából. Ez alapból nagy feszültség az osztálynak, az adott gyereknek és a pedagógusnak egyaránt. Ha ráadásul becsöppen egy olyan feladatba, ami tág keretek között van megadva – és ráadásul az előzőekben konfliktusunk is volt egymással amiatt, hogy egy feladat mikor van igazából kész –, a feszültsége csak még nagyobb lesz; a Freinet-osztályokban és -pedagógiában is vannak gyerek-felnőtt konfliktusok. Köztünk a konfliktus tárgya a „csináltam” és „megcsináltam” közötti különbség volt. Mindenképpen első akart lenni. Bizonyítani akarta, hogy ő a legjobb, a legbátrabb, a legügyesebb. A többieknek ez már rég nem volt cél egy ilyen, közösen véghezvitt feladatnál. Az úttestre, a ház elé festett egy rendőrautót. Kérdeztem

tőle, hogy: „Ez nekem szól? – Igen, neked.” És akkor helyreállt benne a béke, és én is örültem, nyugvópontra jutottunk.

Jöttek a többiek: volt olyan, aki szökőkutas kertet csinált magának, más emeletes házat, és volt olyan is, aki családi házat – így jelent meg a mi utcánk a falon. A rajz, az nagyon fontos, mert nagyon sok feszültség kijön a gyerekekből.

És ön hogyan oldotta meg a „százalékos kérdést”, hogyha fogalmazást kellett írtni?

Többféle fogalmazás létezik; van, amikor egy témát kell valahogy kibontani. Ez lehet többféle: leírás, elbeszélés, párbeszéd stb. Ilyenkor az ember nyilván megmondja, hogy mit vár el, hogy „én most egy párbeszédet szeretnék valamilyen almaszedésről, akármiről”. Elmondom, hogy én azt szeretném, hogy legyen a fogalmazásban legalább két személy, és azt, hogy valamilyen történetet jelenítsen meg. Megmondom neki, hogy ez most egy szabályos, hármas tagolású fogalmazás: legyen eleje, közepe és vége. Tehát megmondom, hogy mit szeretnék. Ő csinál belőle valamit. Utána nem nélküle javítom ki a dolgozatát, hanem leülünk együtt, ő meg én. Ez mind a huszonnégy gyereknél így volt. Leültünk, végigolvastuk, vagyis én végigolvastam, ahol kellett helyesírást javítani, ott bejelöltem, és megbeszéltük, hogy azoknak az egyszerű feltételeknek, amiket én mondtam, mennyiben felelt meg a szöveg. Ez nem kérdés, mert ő is tudja, hogy mi a feltétel. Tudja, hogy mit csinált. Innentől kezdve nem probléma, hogy ez hány százalékot tesz ki.

Hadd mondjak erre ismét egy példát. Ez az utolsó Freinet-osztályom volt, akkor már nagyon nagyban működünk, iskolaújságot csináltunk, nem csak saját újságot; meg akkor már a kollegák is tudták, hogy a Freinet-osztályból nem valami kezelhetetlen társaság jön ki, hanem épp ellenkezőleg. Ez egy olyan osztály volt, ahol nagyon szerettek írni, újságot és cikkeket egyaránt. El-döntöttem, hogy csináljak egy fogalmazási versenyt az osztályban – merthogy majd felső tagozatba mennek, és más tanárok fogják őket tanítani –, hogy egy kicsit szokják azt, más szempontok is léteznek az életben. Meg volt adva a téma: egy kirándulásról kellett írni. A gyerekek voltak igazából azok, akik nagyon akarták, hogy legyen már végre valami verseny, legyen első helyezett, merthogy Zsuzsa néni mindenkit jónak tart. „Jó, hát akkor legyen, versenyez-zetek, de – mondtam – én ebből kiszállok, nem fogom értékelni a ti írásaitokat, mert egyrészt mindenkit ismerek, másrészt meg én ezzel nem értek egyet.”

A kollegáimat megkértem, hogy legyenek szívesek, értékeljék ők a szövegeket, ők döntsenek. Úgyis ők fogják majd tanítani ezeket a gyerekeket, tegyék meg. A munkatársaim ezt örömmel elvállalták, talán kíváncsiak is voltak, hogy mi van ebben a Freinet-osztályban, mert nem nagyon jöttek be. Megkapták a dolgozatokat, értékelték, és azzal a dilemmával kerültek szembe, amivel én mindig: ez is jó, meg az is jó, de melyik legyen az első, melyik legyen a második, és rájöttek, hogy nekik ez pont ugyanolyan nehéz, mint nekem. Nem is tudtak végül teljesen megegyezni, és úgy döntöttek, hogy legyenek különdíjak. Kiosztották és megindokolták, hogy ez azért különdíj, mert ugyan nem pontosan olyan lett a megvalósulás, mint amilyennek lennie kellett volna, de maga a fogalmazás nagyon jó. A gyerekek boldogok voltak, a kollegák látták, hogy nem lesz rossz dolguk.

A Freinet-iskolákban létezik a számjegyes vagy akár szöveges értékelés?

Szerintem ezt a környezet határozza meg. Kezdjük ott, hogy nagyon sok országban, például Hollandiában, Dániában egy gyereknek nem kell Freinet-iskolába járnia ahhoz, hogy ő Freinet-pedagógia szerint tanulhasson, hanem úgy, mint nálam Kovácsiban, egy Freinet-osztály van a többi, „átlagos” osztály mellett. Ott általában kettő Freinet-pedagógus van, mert azért ez a munka elég nagy megterhelés egynek, és abban az iskolában ők a Freinet-osztály. Persze Németországban, Ausztriában, Franciaországban nyilván – hiszen onnan indult –, Brazíliában, Olaszországban, Romániában vannak Freinet-iskolák, ahol az egész iskola így működik. Nyilván akkor az iskola pedagógusai eldöntik, hogy ők hogyan értékelnek.

Most az van az iskolákban, hogy szöveges értékelést kell adni a gyerekeknek, azt hiszem, hogy második év végéig. De a törvény úgy szól, hogy a szöveges értékelésben bizonyos kifejezések tulajdonképpen érdemjegyek. Tehát ha egy szöveges értékelésben az van, hogy Pistike jól megfelelt, akkor az azt jelenti, hogy négyes. Abszolút ugyanaz, csak sokkal több írást kérnek a pedagógusoktól. A törvény úgy szól, hogy át kell tudni váltani az adott szöveges értékelést érdemjegyes értékelésre. Én alapból tiltakoztam a szöveges értékelés ellen. Ha ön a kezébe vesz egy bizonyítványt, akkor a bizonyítvány kinyitása után az első oldalon vagy a következőn azt találja, hogy *jól megfelelt* = négyes, *jeles* = ötös, *megfelelt* = hármas. De ez egyébként évszázadok óta így van; a bizonyítványban szerepelnie kell, hogy az adott kifejezés milyen érdemjegy, és ez ma sincs másként. Ugye beszéltük eddig, hogy a gyerekek kellenek kapaszkodók, hogy értse, milyen szinten csinált meg valamit;

magától nem fogja megtanulni, hogy ő jól vagy rosszul oldotta meg a feladatot, és a gyerek jól akarja csinálni. A százalékos értékelés pont ezt tanítja meg neki.

Alapvetően két követelmény van ma is minden iskolában. Ma is le vannak fektetve a minimum követelmények, vagyis le *kell* ezeket fektetni. Ez a továbbhaladás feltétele. A tantestület dönti el, mi az, amit készségszinten vár el – az az előrehaladás szintje –, és mi az, amit már tanított, de igazából nem akar követelményt csinálni belőle. Régen ez nem így volt: régen az is meghatározott volt, hogy mi a jeles, hogy mi mindent kell a jelesnek teljesítenie. Az is benne volt ebben a bizonyos kék vagy szürke könyvben.

Szintén a blogon esett szó a rengeteg robotikus, írást gyakorló feladatról – ezek során hogyan és mi motiválja a gyermeket a kitartó munkára?

Az első osztálynak – minden híreszteléssel ellentétben – három nagy feladata van: a gyerekeknek meg kell tanulniuk olvasni, írni a betűket és számolni a húszas számkörben, műveleteket használni: összeadni, kivonni. Az összes többi a cukormáz hozzá. Ahhoz, hogy egy gyerek – most vegyük az olvasást – megtanuljon olvasni, három nagyon egyszerű dolog kell. Ezt nem szokták megtanítani a főiskolásoknak, pedig ez a lényeg. Mit kell tudni ahhoz, hogy egy gyerek olvasni tudjon? Fel kell ismernie, hogy az a grafikai jel, ami előtte van, egy hangot is jelez, tehát amit ott látok, azt a számmal meg tudom formálni, vagy egyeztetni tudom a grafikai jelet és a hangot. Aki már tanított első osztályban olvasást, az tudja, aki meg nem, az nem tudja, hogy a gyerekeknek nagyon nagy problémát okoz, hogy tudatosan kiejtse az *a*, *b* és *c* hangokat, vagy akármi mást. Neki ahhoz a képhez egy tudatos hangkiadást kell társítania. Értelmetlen számára a dolog, mert ő már tud beszélni. Hiszen már első osztályba került. És iszonyú nagy probléma, hogy neki nem beszélni kell, hanem egy bizonyos hangot kell kiejteni, és nem tudja, hogy honnan kell neki azt kiadni. Tehát az első a tudatos hangtanulás. A második az, hogy amikor két hang van egymás mellett, mondjuk, *a* és *á*, akkor azt ő tudatosan össze tudja kapcsolni, és ki tudja mondani egy levegővel, hogy *aa*, vagy fordítva, hogy *áa*. Nem mindegy, hogy hogyan kezdem, hogyan fejezem be, ugye? Tehát egy hang ismerete, két hang összekapcsolása a második lépés. A harmadik lépés három hang összekapcsolása. Például *iue*. Ha ön ezt megpróbálja kimondani, rá fog jönni, hogy nehéz. Mert nem használjuk, nincs ilyen szavunk. Nagyon nehéz három magánhangzót együtt, egymás után kimondani, urambocsá négyet. Igazából ennyi a betűtanulás lényege. Mert ha

ismeri az összes hangot és betűt, megtanulta összekapcsolni ezeket, és azt, hogy nem mindegy, hogy azon a magánhangzón – mondjuk, egy *u*-n – van ékezet vagy nincs, hogy az rövid vagy hosszú – de mondhatok más példát, vegyük az *e*-t és az *é*-t. A gyerekek újra és újra be kell igazítani hozzá a száját, ami majd egy idő után automatikus lesz persze, de ez egy elég hosszú és fárasztó folyamat neki. Erről szól a betűtanulás, semmi másról. A többi rizsa. És ha megtanult három-négy hangot – négyenél többet nem kell, mert azért a szótagjaink általában maximum négy hangból állnak –, ha ő tudja, hogy neki az a dolga, hogy bármilyen hangok kerülnek is egymás mellé, akár van értelme, akár nincs – én nagyon fontosnak tartom, hogy értelmetlen szótagok is legyenek –, és bármilyen helyzetben ki tudja olvasni ezeket, akkor ő megtanult olvasni. Ennyi, ez az olvasástanítás technikai része. Erre van körülbelül négy hónap. Ha ez négy hónap alatt nem történik meg, abból a gyerekek egy életre szóló problémája lesz: mert az alapot nem tanulta meg. Az összes többi erre épül. Hogyha ezt az alapot ő nem tanulja meg, akkor nagyon komoly problémái lesznek, mert majd nem elolvasni, hanem kitalálni akarja a szavakat. És nem lehet mindent kitalálni. Minden híreszteléssel ellentétben ilyen egyszerű az olvasástanítás. Ehhez viszont nagyon sok gyakorlat kell. Könnyű dolga van az embernek első osztályban, mert a gyerek úgy jön be, hogy meg akar tanulni olvasni, és mindent meg akar csinálni ezért.

Én nyolcvannyolc fejezetre osztottam az olvasástanulást, tehát a betűtanulás folyamatát. Mert ahhoz, hogy egy gyerek ezt megcsinálja, nagyon sok mindenre szükség van. Nem egyformán tanulnak a gyerekek. Van olyan, aki taktikus, tehát neki tapogatni kell a jó rögzüléshez. Ez személyiség kérdése. Nagyon jó, hogyha vannak kivágott betűk, és ő azt le tudja tapogatni, mert úgy fogja tudni jól rögzíteni. Van, akinek ötvenszer le kell írni valamit, mert ő grafikus úton rögzít. Akkor nyilván ő azt a feladatot fogja szeretni, ahol írnia kell. Van olyan gyerek, aki utálja az egészet, nem akarja csinálni, és nem akar a fenekén ülni, de neki is muszáj megtanulni, hát akkor azt a részt fogja imádni, hogy ő felállhat, újságokban betűket kereshet, kivághatja a betűket. Igen ám, de én honnan tudom, hogy ő milyen? Nem tudom. Kapok bizonyos számú gyereket szeptemberben, és fogalmam nincs, hogy ki milyen. Ezért úgy állítottam össze a rendszeremet, hogy minden terület benne legyen. És mindent végig kell csinálnia az összes gyerekeknek. Tehát aki, mondjuk, vagdosni szeret, az vagdoshat, de le is kell tapogatnia a betűket, meg írnia is kell. Ő mindeközben azzal a betűvel fog foglalkozni, és akármit csinál, bemegy a fejébe. Én ott vagyok mint pedagógus, és a végén állok

a helyzetnek, ő jön hozzám az elkészített feladataival, ezt megbeszéljük, hogy elég volt-e vagy sem, kell-e még vagdosni vagy csukott szemmel tapogatni a betűket, vagy kell-e még gyakorolni a betűk összeolvasását. Nem a folyamat közben értékelem – persze segítek, ha kéri, vagy ha látom, hogy nem boldogul vele, de nem mindenki lép egyszerre. Van, aki a vagdosással, van, aki a betűtapogatással, van, aki nyomdázással kezd. Megvannak a feladatsorok, ő dönti el, hogy melyikkel dolgozik, és ott van a végén az én követelményrendszerem, hogy ezt olvasd el hibátlanul! Ott direkt értelmetlen szótagok vannak, hogy ne tudja megtanulni, hogy el kelljen neki olvasni. Ez az én cselem a dologban. Ott vagyok a végén, meghallgatom őt, és elmondom neki, hogy „figyelj, nézd meg, ezt nem olvastad el pontosan, még gyakorold”. Ennyi. Tehát nem arról van szó, hogy olvassa el ötvenszer, hanem hogy csinálja meg a feladatokat.

Például én egyszerre tanítom a kis- és nagybetűt – ezt nagyon szeretik a gyerekek. Bejött a gyerek szeptember elsején, másodikán elkezdett betűt tanulni. Minden nélkül elkezdte az *a* betűt, rögtön kettő változatát, a kicsit és a nagyot. Merthogy azt kell megtanulnia, hogy különbséget kell tudnia tenni aközött, hogy kiejt egy hangot, és annak két alakja van. Szeptember másodikán ezzel szembesül. Meg kell őt tanítanom arra, hogy a nagyon apró különbségek milyen nagy változásokat okozhatnak, vagy nagy különbségek, és mégis ugyanazok. A kis *a* meg a nagy *A* képileg teljesen különböző, és mégis ugyanaz a hang. Ráadásul a kicsi és a nagy fogalma ebben az esetben teljesen mást jelent, mint amit eddig tudott róla. Így azzal megy haza a második napon, hogy tanult két dolgot, amit eddig nem tudott. Szerették a társasjátékokat. Az *a*-*A* betűhöz a második gyakorlónapra csináltam egy almafás játékot: egy $A/4$ -es méretű zöld fát, és hozzá kicsi piros almákat, amelyeknek a hátoldalán nagy és kis *a* betűk voltak, egyikén ilyen, a másikon olyan. Dobókocka, dobás, nem nézi meg, hogy mit rak fel, hanem csak felteszi az almákat. Amikor vége van, akkor megfordítjuk és kimondjuk. Vagy csoportosítjuk, hogy ezek most a nagy *A*-k, azok a kis *a*-k. Végig az *a*-*A* rögzítésről szól a játék, és közben észrevétlenül matematikai műveleteket is végez a gyerek, matematikai fogalmakkal foglalkozik (számlálás, több-kevesebb, egyenlő). S bár nem mondom ki, de én tudom, hogy összekapcsoltam a játékot a matematikai fogalmakkal, amikre később majd csak utalnom kell. Ugyanebben a rendszerben minden egyes betűnél nagyon sok feladat van arra, hogy elvégezzük az írás-előkészítést. A feladat teljesítése folyamán pontokat kellett összekötni, rajzokat készíteni, vágni, ragasztani. Ezek mind grafomotorikus fejlesztések is. Így amikor eljutottam az írástanításhoz

februárban – mert addig nem tanítottam egyetlenegy írott betűt sem –, akkor már nem volt probléma számára, hogyan is használja a kezét. Addigra már olyan finom mozdulatokra volt képes, hogy nem jelentett neki gondot leírni az írott betűt. Az is fontos volt, hogy ezt külön tanulja, ne a nyomtatott betűkkel együtt, hanem azoktól eltolva.

Milyen specifikus módszerei vannak a tanévkezdésre az elsősöknel? Felsőbb osztályokban? Új tanítóként?

Én nagyon hiszek abban, hogy az első nap meghatározó. A szeptember 1-je meghatározó nap a gyerekek egész évére. Ezért én teljesen máshogy kezdtem az első napot, mint általában a pedagógusok. Ott van, mondjuk, húsz gyerek, vagy huszonnégy, vagy harminc, vagy tíz, attól függ, milyen típusú osztály, akikről én sem tudok semmit, és ők sem ismernek engem. Így kezdődik. Ez egy nagyon feszült helyzet mindenki számára. Nekik is és nekem is. Ezt a feszült helyzetet valahogy át kell hidalni, legalábbis én így gondolom, és nem kell előállnom magammal, hogy „na, most, én vagyok a tanító néni”, hanem először is le kell ülnünk körbe, én is a kisszékre, hogyha elsősökről van szó, és kell egy közös pontot találnunk, amin elindulhat a beszélgetés. Ez biztos, hogy valami más kell, hogy legyen, mint amit ők gondolnak az iskoláról; ezt minden osztályomban és minden évben – ha már tanítottam őket, akkor is – ugyanígy kezdtem, csak nyilván akkor már tudták, hogy mi lesz a vége. Tehát egy nagy adag színes papírral vonulok be mindig az osztályomba – hangsúlyozom, hogy legyen közte fekete szín és minél több árnyalata a sárgának, a kéknek, a zöldnek és a lilának. Megmondom, hogy én vagyok a Zsuzsa néni, és hoztam nekik színes papírokat. Az a kérésem, hogy mindenki válasszon, tépjen le magának belőle egy darabot. Körben ülünk, és az elsőt, aki melletttem ül, megkérem, hogy mondja a nevét, válasszon egy színt, és tépjen le belőle egy darabot. Már maga a letépés is probléma, mert nem biztos, hogy sikerül, lehet, hogy segíteni kell neki. Így körbemegyünk, és akkor mindenkinek van valami színe, ilyen-olyan-amolyan. Mit csináljunk ezzel a színnel? A következő lépés az, hogy előveszek egy nagy, egyszerű, sima A/4-es füzetet, és azt kérem, hogy adják ide nekem a színüket vagy abból egy darabot, nem feltétlenül az egészet; azt én beragasztom ebbe a füzetbe, odaírom mellé a tanulók nevét, és meg kell mondaniuk nekem, hogy mi jut erről a színről az eszükbe, mi az, amiért ezt választották? Mindenki mond valamit, és én azt oda nyomtatott betűkkel leírom, mert ugye a „kis elsőben” vagyunk. Később már írottal is lehetett. Mindenki ad a színéből egy darabot, az belekerül ebbe

a füzetbe, és mindenki neve mellé odakerül, hogy ő miért azt választotta. Önmagában már ez is fontos dolog a számukra, hiszen azt érzik, hogy jelentősége lett a szavainak, mert azokat leírta a tanító néni. Utána jön a másik lényege a dolognak: azt mondom, hogy jó, akkor most mindenkinek van még egy darab papír a kezében, meg még itt van a nagyobb is, ha kell. Csináljunk egy képet! Van ragasztóm, nekik van kezük, tudnak tépni. Mi jut eszükbe a sárgáról? Mondják, hogy nap, bicikli, virág. Akkor kiderül, hogy másnak is a nap jutott eszébe, én meg mondom, akkor csináljanak együtt napot! Mert bármi másból lehet több is, de azt minden gyerek tudja, hogy Napból egy van az égen, tehát valahogy össze kell, hogy dolgozzon két-három, egymásnak is ismeretlen gyerek. Olyan helyzetbe kerülnek tehát a kicsik, hogy közösen létrehoztunk egy képet, hiszen valamilyen formában mindenkinek a színe megjelenik rajta. Van egy közös kiindulópont, egy alapkő. Nem beszélünk magunkról, nem kérdeztük meg, hogy ki honnan jött, hanem elkezdtünk közösen dolgozni; ebből létrejön egy kép. Minden évben készül egy kép, és sosem ugyanaz. Minden gyerek ott van rajta. Ott van a színével, a tárgyával vagy a képrészletével, tehát látszik, hogy az osztály tagja lett.

Miről szól a történet? Hogy itt vagytok húszan, és egyformán fontosak vagytok. Nem érdekes, hogy milyen képességetek van; itt, ebben világosan látszik, hogy ti egyformák vagytok. Mindegy, hogy honnan jöttetek, mindegy, hogy milyen a hátteretek, ennek az osztálynak egyformán a teljes jogú tagjai vagytok. A gyerekeknek ez egy olyan információ, ami bizalmat ad az első perctől kezdve: én itt fontos vagyok, és nem az dönti el, hogy én ki vagyok, hogy hogyan olvastam, beszéltem vagy rajzoltam, hanem az, hogy én ott vagyok a képen, és hiányoznék, ha nem lennék ott. Ő ezt nem fogalmazza meg. Amikor a Palotásból elvittek egy gyereket másik iskolába, mert elköltöztek a szülők, és onnan nem tudott volna bejárni, akkor kérdeztük tőle, hogy mit szeretne magával vinni? Azt mondta, hogy egy fényképet az első nap közös alkotásáról. Ennyi. A legnagyobb probléma minden tanév végén, amikor le kellett szedni a dekorációt, ennek a képnek a levétele volt, mert ettől nem akartak megválni, és nagyon megígértették, hogy szeptember elsején ott lesz. S persze ott volt.

Voltak/vannak testvérosztályok, testvériskolák?

Igen. Ez nagyon fontos dolog: a rendszerváltás előtt, a '80-as évek közepén már egy új irányzat indult el, az oktatáskutatók elkezdtek azzal foglalkozni, hogy lehetséges, az egyszerű mezei tanítók többet tudnak a tanítás mikéntjéről, mint ők. Kezdődött egy nyitás a gyakorlatok felé. Az oktatás kutatói

lehetőséget kaptak, hogy külföldre menjenek tapasztalatokat gyűjteni. Elin-
dultak az európai országokba, és volt, aki a Waldorffal jött haza, volt, aki
a Freinet-vel, más a Montessorival; egyéni dolog volt, hogy ki mivel. Nekünk,
pedagógusoknak is volt már arra lehetőségünk, hogy megismerkedhessünk
ezekkel a dolgokkal. '89-ben már mi, gyakorló pedagógusok is találkoztunk
az úgynevezett Freinet-műhelyben, az V. kerületi Molnár utcában lévő műve-
lődési házban. Egyébként az összes későbbi alternatív pedagógia alapítói és
kezdő tanárai ott gyűltek össze. Tehát tulajdonképpen a Freinet-műhely volt
az, ami magában foglalta az összes alternatív pedagógia embereit. Furcsa
fintora a sorsnak, hogy lett Lauder-, Waldorf-, Montessori-, Jena-Plan-,
Rogers-iskola, és nem lett Freinet-iskola. Viszont voltunk páran – nem túl
sokan, én négy kollegáról tudok, akivel kapcsolatban álltam – az ország
legkülönbözőbb részein, akik elkezdtek a Freinet-pedagógia adaptációját
a magunk osztályában. Egy kollegám Tiszabón egy cigányiskolában csinált
Freinet-osztályt, egy másik kolleganóm Balmazújvárosban és volt még egy
fiú, ő valahol Debrecen környékén csinált egy Freinet-osztályt. Tehát szét-
szórva az országban. Próbálkoztunk, belekapaszzkodtunk abba a törvénybe,
hogy a pedagógus maga dönti el, hogy milyen módszerrel tanít, csak teljesítse
a tantárgyi követelményeket. Mi leveleztünk egymással: az osztályom főleg
a Balmazújvárosiakkal. Több levélváltás is volt. Sőt, volt egy német iskolai
osztály – de már nem tudom a nevét –, akikkel szintén volt egypár levélváltás
angolul. A fordításban a lányom segített. Tehát a gyerekek megírták magyarul
a levelet, ő meg lefordította. Volt egy holland kolleganóm, akivel Nagyková-
csiban, a Freinet-táborban ismerkedtem össze, ő többször volt nálam Nagyko-
vácsiban az osztályban is, volt levelezés is. Körülbelül 1994-ben vagy '95-ben
a nagy társadalmi csalódottság már érezhető volt a rendszerváltás után. Ez
az Antall-kormány vége igazából; innentől kezdve a kollegák, akik Freinet-vel
próbálkoztak, két utat választottak: vagy azt választották, hogy akkor ennyi
volt, köszönöm, vége, vagy kerestek egy alternatív iskolát; többnyire a Wal-
dorffot találták meg maguknak, illetve volt egy kolleganóm, ő a Rogerst. De
azt is otthagya egy idő után. Tehát megpróbáltak olyan helyre menni, ami
egy alternatív pedagógiájú iskolai struktúra keretében működik, merthogy
Freinet-iskola nem volt. Azért nem volt, mert a Freinet-nek alapelve, hogy
nem kell ahhoz iskolát alapítanod, hogy te ezt a pedagógiát a magadévá te-
hesd. Voltak Freinet-óvodák, s még a '90-es éveknek a második felét is vala-
mennyire megérték. Dunaújvárosban volt egy Freinet-osztály, én velük nem
kerültem kapcsolatba.

A saját kollegáim közül volt, akit érdekelt, páran bejöttek az órákra, a többiek nem annyira, viszont amikor először ötödikesek lettek a freinet-es tanítványaim, akkor az történt, hogy először senki nem akarta elvállalni az osztályfőnökséget. Végül az énektanárnak már nem volt más választása, megkapta a Freinet-osztályt ötödikben. Olyan szerencsénk volt, hogy volt egy freinet-es magyar szakos tanár a 2. kerületben, ő kijárhatott még oda egy évig, a magyart viszont Freinet-pedagógus vitte tovább, Klér Andrea volt a neve. A kollegám, aki megkapta az osztályfőnökséget, nagyjából tudta, mit kapott, hiszen a fia az osztályomba járt, tehát nem nagyon lepődött meg, a többiek viszont nagyon csodálkoztak. Nekem nem mondták a szemembe a félelmeiket, meg engem nem is érdekelt, mert teljesen biztos voltam benne, hogy nem lesz semmi gond, viszont úgy október környékén elkezdtek hozzám odajönni a kollegáim, hogy „Zsuzsa, ezt én nem is gondoltam volna. Képzeld, olyan, mintha a nyolcadikosokkal lennék: azt mondom nekik, hogy csinálják, és csinálják is”.

És ez kitartott nekik végig?

Nem. Ezt le lehetett rombolni a hagyományos pedagógiával. A második Freinet-osztályom volt. Amikor nyolcadikosok voltak, megbetegedett a történelem-tanárnőjük, és tudható volt, hogy ez egy három-négy hónapos időszak lesz. A tantestület elkezdett azon gondolkodni, hogy mi legyen.

A nyolcadikos történelem egy elég fontos tananyagrészt, a II. világháború. Minden órára menjen be más tanár történelmet tanítani? Ez nem túl jó megoldás, na de ki vállalja el? Akkor mondtam – már a harmadik osztályom volt freinet-es, éppen elsős –, hogy én elvállalom őket, három hónapig tanítom a volt osztályomat történelemből. Egyébként nagyon szeretem a történelmet. Bementem az első órára, és láttam, hogy az osztály szétesett a tanulás terén. Van, aki akar tanulni, mert alapból ilyen, de azért a jelentős része megpróbálja megúszni, mondjuk, a normandiai csata megtanulását. Próbáltam magamban ezt lerendezni, hogy most mi legyen. Nem tudok elkezdni velük Freinet-ezni, mert arra már tényleg nincs időm az első osztály mellett, de ez így nem maradhat. Megmondom őszintén, nagyon dühös lettem. Ehhez tudni kell, hogy ez volt az az osztály, amelyik negyedikben élte meg a kuvaiti olajválságot. Az egy nagyon érdekes időszak volt a gyerekek számára, mert hallgatták otthon a rádiót, nézték a tévét, látták a nagy olajkutak bombázását stb. Tehát szörnyű képek kerültek akkor a szemünk elé, meg a híradások, meg minden, és egyszerűen nem lehetett – most a negyedikes létükről

beszélék – elkezdni a napot anélkül, hogy erről ne beszéljünk. Teljesen fölösleges volt bármit kezdeni, le kellett ülni körbe, és mindenki elmondta, hogy őt ez hogy érintette. Nem volt hosszú időszak, talán egy hét. Akkor mindennap ezzel kezdtük az együttlétet, leültünk, és mindenki elmondta, hogy milyen félelmei vannak, mennyire szorong. Volt, aki verset is írt, ami engem nagyon megrázott, és mondtam, hogy „jó, gyerekek, ezt most nem tesszük be az Életünk könyvébe, mert ez egy különleges időszak az életetekben, meg hát az enyémben is, erről csinálunk egy külön könyvet”. És csináltunk róla egy másik könyvet. Azzal jeleztük, hogy ez egy különleges könyv, hogy egy nagy négyes volt az alakja, merthogy ők negyedikesek voltak. Mondtam, hogy mindenki válasszon egy lapot benne – különböző színűek voltak –, és arra fogja rakni a saját írását, rajzát. Nagyon ki voltak bukva a gyerekek. Nagyon megérintette őket. A könyv elkészült, elmúlt az olajválság, túlléptünk rajta, mi is csináltuk tovább az életünket, de mint könyv, ez is ott volt a többi között, időnként belenéztek. Elvonultak ötödikbe, és ezt nem vitték magukkal, így nálam maradt. Visszatérve a nyolcadik osztályos korukra, a második tanórán beláttam, hogy ez így nem fog menni: vagy én mondom azt, hogy jöjjön valaki más, mert ebben a rendszerükben nem tudok velük dolgozni, az biztos, vagy nekem kell valamit csinálni! Akkor fogtam, és bevittem nekik ezt a könyvet. S azt mondtam: „Nem tudom, mi történt veletek, de én emlékszem arra, hogy milyenek voltatok a történelmi dolgokkal kapcsolatban négy évvel ezelőtt, és ha elfelejtettétek, hogy milyenek voltatok, nézzétek meg.” És leraktam eléjük a könyvet. Persze nagyon érdekelte őket, hogy ők milyenek voltak négy évvel azelőtt, és belemerültek. Úgyhogy ez az óra ennek a kuvaiti olajháborúnak a felidézésével telt. Én semmit nem csináltam – mert úgy voltam vele, hogy ha ez nem hat rájuk, akkor tényleg nem tudok mit kezdeni a helyzettel. Egész órán ültem az asztalomnál, ők nézegették a könyvüket, beszélgettek, de én senkivel sem beszéltem. Úgy döntöttem, hogy a következő órán el fog dőlni, mit kell tennem. Átadjam-e másnak, vagy tudunk újra a régi módon dolgozni? Az óra végén azt mondtam, hogy „na jó, akkor kérem szépen vissza a könyvet, mert ez nekem kell”. S akkor azt mondták, hogy „nem adjuk”. És mindenki kivette a saját lapját. Ez az egyetlen könyv, ami nincs meg nekem, mert mindenki hazavitte a saját lapját. A következő történelemórán nem volt kérdés, hogy meg kell-e tanulni a történelem eseményeit. Persze nem lett mindenki ötös belőle, de mindenki igyekezett a legtöbbet megtanulni, amire csak képes volt akkor. S legfőképp nem kellett „küzdeni” azért, hogy elmondjam, átadjam azt, ami fontos volt az anyagból.

Milyen formában tartotta a kapcsolatot kollégákkal, szülőkkel, főiskolai hallgatókkal, pszichológusokkal, logopédusokkal? Milyen témában történt velük megbeszélés?

A budapesti Freinet-műhelyben mindent érintettünk. Mindent. A pszichológiai oldalakat, hogy hogyan érzük el azt, hogy a gyerekek foglalkozzanak a tananyaggal, mi az, ami fontos, mi az, ami nem annyira; tehát ez egy általános problémafelvető műhely volt, nem csak freinet-es, innen indultak el aztán a többiek.

Elképzelhetőnek tart olyan területet, amelyben problémához vezethet a szülők, szakemberek másik pedagógusok bevonása?

Nem, nem, nem! Ez nagyon fontos dolog a Freinet-ben. Mert a Freinet pontosan arról szól, és ez minden osztályban így is volt, hogy a szülő pont ugyanolyan tanítód, mint én. És ezt demonstrálni, vagy nem is az, hogy demonstrálni kell – ezt meg kell élnie a gyerekeknek! Ez a következőképpen történt. Az első nagy Freinet-osztályomban a legtermészetesebb dolog volt, hogy – mondjuk – a szülővel megbeszéltem, hogy „figyelj, most a népmese lesz a tananyag. A te szakmád néprajzkutató. Biztos, hogy sokkal többet tudsz róla, mint én. Ez nem kérdés. Hogyan oldjuk meg?”. Akkor ő bejött és fejből mondott népmeséket. Ültünk a földön, és ő magyar népmeséket, eredetmeséket mondott. Ennek iszonyú nagy ereje volt. Mert nem a tanító mondta, ott mesélt nekünk az egyik társunk anyukája, és én is úgy hallgattam velük együtt a földön ülve, mint ők. De elmentünk a pékségbe is, mert a másik anyuka meg pék volt. Tehát itt nem az a kérdés, hogy kinek milyen egyetemi végzettsége van. Elmentünk a pékségbe, hogy megnézzük, hogyan készül a kenyér. A pék anyuka ugyanazon a piederstálon volt, mint a néprajzos anyuka. Vagy elmentünk az asztalosműhelybe. Az asztalos apuka ugyanolyan értékes ember volt, mint a csillagász apuka, akivel este a csillagokat tanulmányoztuk. Erre nagyon odafigyeltem, hogy szülőként minden rétegből tudjak embereket bevonni – nyilván mindenkit nem tudtam, mert volt olyan, aki nem tudott a saját szakmájáról ilyen közös valamit csinálni, de azt mondta, hogy „figyelj, én nagyon szeretek gyöngyöt fűzni. Ez a hobbi. – Ó – mondom – remek, én meg nem tudok”. Akkor ő gyöngyfűzést tanított nekünk. Vagy volt, aki a kertészkedéssel ismertette meg a gyerekeket. Tehát mindent ki kell használni. A szülő nem vendég, hanem a részünk. Mert hozzá tartozik a gyerekekhez, de arra nagyon kell vigyázni, hogy nehozzá valami elitista dolog legyen belőle – egy Freinet-pedagógus ezt nem engedheti meg

magának. Akkor meg kell találni azt, hogy a takarító foglalkozású anyuka miben tud valamit adni a gyerekeknek. Lehet, hogy az a takarítás mibenléte lesz, de lehet, hogy valami hobbi. Be kell vonni a szülőket mint szakembereket. Azért mondom, mert ezek nagyon fontos dolgok.

A gyerekek mindenféle kérdéssel bombázzák az embert ezen a pályán, a Freinet-ben aztán tízszeresen.

Az egyik tanítványomat – második volt talán vagy harmadikos – nagyon érdekelték a tűzhányók. Engem annyira nem vonzott a tűzhányók témaköre, és nem is vagyok topon ebben, ezt ő is tudta. Egyszer csak odajön, hogy „Zsuzsa néni, a Krakatau vulkánról azt olvastam az egyik könyvben, hogy harmincméteres volt a szökőár, a másikban meg húszméteres. Melyik volt?”. Mondtam neki, hogy biztos, hogy nem tudok rá válaszolni, viszont keressünk egy embert! A Nagykovácsi Általános Iskola telefonjáról felhívtam a Tudományos Akadémiát, és mondtam, hogy nekem van egy ilyen problémám, nem tudok erre választ adni, nem is érzem azt, hogy ezt nekem kéne, de írhat-e a tanítványom egy levelet, mondjuk, a földrajzi tanszékre? Úgy gondoltam, hogy ha a gyereknek fontos, akkor meg fogja írni a levelet. Ha nem fontos, akkor túlléphetünk rajta, volt egy kérdése, és ennyi. De neki fontos volt, és megírta. Én telefonon megbeszéltem azt, hogy kinek kell küldeni; elküldte. Elküldtük pontosabban – elmentünk a postára közösen, feladtuk a levelet és vártunk. Én úgy voltam vele, hogy nem biztos, hogy jön válasz, de mindent megtettem azért, hogy jöjjön – vagy lesz, vagy nem. Mindennap ez volt az első kérdés: kaptunk már választ? Kaptunk már? Nem. De olyan két hét múlva megjött a válasz: megírták, hogy mind a kettő igaz, indokolta is a szakember, valamilyen kandidátus, és megköszönte, hogy ezt a kérdést feltették neki, meg jó munkát, jó tanulást kívánt neki. Ez egy óriási dolog volt a gyerekeknek. Egy tudós ember válaszolt egy kisiskolás kérdésére! Ez felemelő érzés volt számukra, mert már közös ügyükké vált közben a dolog. A Freinet-ben a levelezés egy alaptechnika. És tényleg bejött. Kapott választ. A gyerekek irigyelték igazából; a levelet beragasztottuk a könyvbe. A következő évben a tananyag a nemzeti park volt. Azt találtam ki erre – hogy kapjon már mindenki legalább egyszer egy levelet valami hivatalos helyről –, hogy felosztjuk a nemzeti parkokat. Huszonnégyen voltak és tíz nemzeti park van. Az x csoport az egyik nemzeti parknak írt, az y a másiknak; leírták, hogy nekik ez a tananyag, és szeretnének minél több információhoz hozzájutni, merthogy nekik előadást kell tartani (az egyik feladatuk ez volt), és vártunk. Nagyon

vártuk a leveleket. Mindegyik nemzeti parkból kaptunk levelet, mindenféle matricát meg színes ismertetőt; a gyerekek megélték azt, hogy ha valami érdekli őket, akkor lépéseket kell tenni. Levelet kell írni, el kell menni. Ez is nagy élmény volt. (Nagyon rendes volt minden nemzeti park, mert annyi matricát küldtek, ahányan az osztályban voltak.) Még egy szót a levelekről, mert 3. osztályban tananyag a fogalmazásban a levél. Az a szokásos dolog, hogy írj levelet a nagymamádnak, testvérednek stb.; ez elég régimódi, viszont a levélírást meg kell tanulni, ez tananyag. Erre azt találtam ki – és ezt aztán minden osztállyal megcsináltam –, hogy mindenkivel terveztettem egy bélyeget A/5-ös mértben. Most már elektronikus levél van, de akkor még nem volt, a hagyományozhoz kell bélyeg. Mindenki megtervezte a saját bélyegét. Ezeket összekevertük, és mindenki húzott egy bélyeget, de úgy, hogy nem tudta, hogy melyiket húzza, tehát lefelé voltak fordítva a lapok. Akiét húzta, az lett a levelezőtársa, és egymásnak írtak levelet. Megvolt a szabvány, hogy be kell mutatkozni, meg kell kérdezni, hogy a másik mit szeret csinálni. Páratlan számú volt az osztály, úgyhogy várható volt, hogy valakinek én leszek a párja. Ez így is lett. Azzal a fiúval majd' fél évig leveleztünk. De a többiek is leveleztek még egy ideig egymással, mert ez érdekes dolog volt számukra. Annak ellenére, hogy ők osztálytársak voltak, és mindennap találkoztak, nagyon sokáig kitartott ez az egymás közötti levelezés. Mert olyat húztak, akiről lehet, hogy osztálytársként sokkal kevesebb ismerettel bírtak, és így meg sok mindent megtudtak egymásról.

Még a kollegákkal kapcsolatban: amikor a Freinet-mozgalom elindult Magyarországon, akkor abban a nagyon jó légkörben Glatz Ferenc volt az oktatási miniszter (és az iskola pluralizálását támogató Gázsó Ferenc a miniszter-helyettes – a szerk.). Ő nagyon odafigyelt, hogy ezek az új irányzatok teret és helyet kapjanak, tehát lehetett Waldorf-iskolát, Rogers-iskolát és a többi alapítani, és többek között volt egy ilyen vállalkozás is – nem tudom, hogy a pécsi egyetem indította-e vagy az OPI, vagy ez közös volt – de három éven keresztül működött a Pécsi Pedagógiai Nyári Egyetem. Ez nyilván a nyári szünetben történt. Ez egy fantasztikus dolog volt; nagyon kár, hogy ilyen már nincs. Egy hétre leköltöztünk Pécsre, talán az egyetem kollégiumába, és együtt volt a Waldorf-, a Rogers-, a Lauder-, a Montessori-, a Jena-Plan-pedagógusgárda, tehát azok, akik előadtak. Megtiszteltetés volt, hogy én már itt csoportvezető voltam. Reggel nyolctól délután négyig a hallgatók – akik többnyire pszichológusok, tanítók, tanárok, logopédusok, tehát végzett, gyakorló szakemberek voltak – választhattak, hogy ők milyen pedagógiával akarnak megismerkedni.

Azon a három, négy vagy öt napon keresztül (nem tudom, mennyi volt) ők ezekkel a módszerekkel foglalkoztak, mi pedig előadtunk nekik. Reggel nyolctól délután négyig mindenki a saját szekciójában, annak a szekciónak a tematikája szerint ügyködött. Négykor volt egy szünet, aztán estig, talán nyolcig, mindenki elmehetett a másik műhelyt megnézni. Bekapcsolódni nem tudott, de ott beszélgethetett velünk. Tehát volt a témavezetők közül, aki ott maradt, hogy válaszolhasson az érdeklődők kérdéseikre az adott pedagógiáról. Ez egy nagyon jó dolog volt, mert egyrészt mindenki megismerkedhetett bővebben egy bizonyos pedagógiával, másrészt ismereteket szereztetett az összes többitől is. De ez ma már nincs.

Jól működik a hálózat kiépítése?

A hálózat jó volt. Amikor megalakultak a Waldorf- és egyéb iskolák, az alternatív pedagógiát vágyó pedagógusok úgy gondolták, hogy nekik jobb lesz, hogyha ők kiválasztott gyerekekkel dolgoznak – nagyon fontos, hogy egy Freinet-pedagógus nem választ gyerekeket! Tehát amikor ezek az alternatív pedagógiák iskolákat alapítottak, a Freinet-nek nem volt saját iskolája, mert-hogy nem is volt annyi pedagógus, akivel ezt el lehetett volna indítani, de nem is ez volt a cél. Talán írtam, hogyan kerültek a Freinet-osztályba a gyerekek. Ez úgy történt, hogy ahányszor akartak, bejöhettek a leendő elsősök szülei hozzám a negyedikbe; volt egy tájékoztató, egy kiállítás, és utána én azt mondtam az iskolában, hogy aki ezt választja – mindegy, hogy ki –, az jöjjön. Nem volt semmiféle szelekció. Az nem volt, hogy nekem tetszik az a gyerek vagy nem, mondjuk, ilyen nálam eleve nincs, de nem volt az sem, hogy fizetni kell vagy bármi. Egyetlen másik alternatív iskolánál sincs ilyen. Az én unokáim alapítványi iskolába jártak, ami nem kevés pénzbe került. De a Waldorfnál is kell fizetni, a Rogersnél is kellett fizetni. A Freinet-vel összeegyeztethetetlen az, hogy neked fizetned kelljen azért, hogy tanulhass. Mert te vagy a jövőm. Amit én csinálok, és amivé te válsz ezáltal, az az én jövőm is. Hogy lesz-e nyugdíjam például. Tehát nem terjedt el, meg nem is voltunk annyian. Ez egy komplex szemlélet; tehát nem arról van szó, hogy milyen tankönyvet vagy milyen eszközt használunk.

Készültek szakdolgozatok a témában?

Ó, nem is egy. Tíz biztosan, amiről én tudok. Azoktól az emberektől, akikkel együtt dolgoztam, mármint nem kollegáktól, hanem főiskolásoktól. Még a nagykovácsi iskolában az igazgatóhelyettes is (anélkül, hogy egyszer is bejött

volna a Freinet-osztályba) a Freinet-pedagógiából írta a vezetőképző dolgozatát. Azt nem láttam. Szerettem volna elolvasni, de nem kaptam meg tőle. A többiektől általában megkaptam.

És ezekről mi a véleménye?

Amit megbeszélés alapján alakítottunk ki, azzal nyilván egyetérttek. Egy problémám van ezzel a dologgal, vagyis nem problémám, mert ezen én már így régen túl vagyok: Sopronban van Freinet-szellemű óvónőképző – elvileg ők még Freinet-óvodának mondják magukat, legalábbis négy évvel ezelőtt még így volt, de lehet, hogy már nem. Onnan kerestem meg egy hallgatót; úgy általában a Freinet-módszer volt a szakdolgozata témája. Az ő anyukája egyébként egy freinet-es óvónő, aki mindent tud, de már nem tudja csinálni, mert nincs Freinet-óvoda. Tehát ha dolgozni akar, akkor kénytelen beállni abba az irányba, ami ott van. A lányának segítettem, és sokat beszélgettünk. Ő tudja is, hogy a valóságban miről szól a Freinet-pedagógia. Akkor megállapítottuk a végén, hogy sokan használják az elemeit. A beszélgetőkör például egy kedvenc dolog lett az iskolákban, óvodákban. Bőven vannak kritikai észrevételeim ezzel kapcsolatban. Még a munkakártyák is előfordulnak időnként. De igazából senki nem használja egyben az egészet.

De a keretek nem is engedik, ugye? Vagy ez megvalósítható lenne?

Nem, ez a pedagógus választása, én a keretekben nem hiszek; én ezt az elmúlt rendszerben csináltam. '87-ben még nem volt rendszerváltás. Könyvből ezt nem lehet megtanítani. És a főiskolás hallgatóknak is azt mondom, számomra ott kezdődik a Freinet-pedagógia megjelenése a valóságban, hogy van-e Életünk könyve, vagy nincs.

Azt nem szokták gyakran alkalmazni.

Nem, sehol nincs. Ez nagyon macerás, mert rendszeresen kell csinálni, nagyon oda kell figyelni, mert meg kell látni, hogy mit kell abba beleírni, vagy mit kell megerősíteni. Abszolút ott kell lenni és tudni, hogy amikor bejön a gyerek, mondjuk, télen az udvarról, ki van pirulva és boldog, akkor ezt nem szabad kihagyni egy Életünk könyvéből. Akkor azt kell mondani, hogy „gyere, rajzoljuk meg, de jó! Mit csináltatok?”. Tehát az a pedagógus, aki nem tud időt szánni arra, hogy az Életünk könyve, *legalább* az Életünk könyve menjen, annak nincs köze a Freinet-pedagógiához.

Úgy vettem ki a szavaiból, hogy ezt könnyű rosszul csinálni beszélgetőkörrel kapcsolatban is.

Nagyon.

Hogyan lehet azt elrontani?

Először is: a beszélgetőkör, az egy intim dolog; nagyon fontos, hogy senki ne szólja le a másikat, tehát mindenkit figyelmeztetni kell arra, hogy tiszteletben kell tartania a beszélőt, ne kérdőjelezze meg a mondanivalóját, ne nézze le, ne tegyen rá olyan megjegyzést, ami az ő elmondását bármilyen módon kritizálja. Tehet fel kérdéseket, de olyasmire, hogy „ez hülyeség”, meg „á, nem úgy van az”, nincs joga senkinek. A tanárnak sem, nyilván. Itt kezdődik. És nem elég, hogy verbálisan nem, de mimikailag sem. Sokszor elég egy félre-nézés, egy pillantás. A gyerek pontosan tudja, hogy őt mikor nézte le a tanár. Nem kell ahhoz egy szót sem szólania. Ezek nagyon fontosak. A másik az, hogy ezek pillanatnyi dolgok, tehát nem kell annyira komolyan venni mindent, ami elhangzik, de tudni kell, hogy – mondjuk – mikor kell egy témát felvetni, és azt mondani, hogy „jó, akkor ezzel most foglalkozni fogunk”. Mint például a kuvaiti válság. De volt ilyen az ufók esetében is: „Eszik-e az ufó eper-fagyit a sivatagban, vagy nem eszik eperfagyit a sivatagban?”. Az volt például életem egyik legnagyobb tanulsága! Akkor megtanultam egy életre, hogy a hit dolgaival nem lehet vitatkozni. Nem lehet se magyarázni, se érvekkel megdönteni, se kialakítani. Tehát a hit jellegű témákat nem vettem fel a projektek közé.

Én kialakítottam magamnak egy rendszert. Reggel megvolt a beszélgetőkör, megvolt a négy óra, utána hazamentem, elővettem egy papírt, tettem rá annyi pöttyöt, ahány gyerek aznap az osztályban volt: vizuálisan nagyjából rögzült, hogy ki hol ül, és megpróbáltam otthon, négyórás munka után leírni, hogy mire emlékszem. És amikor rájöttem, hogy egy bizonyos tanulónak nem emlékszem a mondatára, és másnap sem emlékeztem, akkor nagyon mélyen magamba néztem, hogy én miért nem tudom fölidézni az ő mondatát. Hogy miért nem figyeltem rá? Miért engedtem meg magamnak ezt a luxust? Nem tetszik nekem valami? Ez egy ilyen belső önvizsgálat, és nem kellemes. Mert az ember azzal találkozik, hogy valamit nem jól csinált. Vagy lehet, hogy a gyerek meg sem szólal; miért nem szólal meg? Hogyha, mondjuk, egy hétig nem szólal meg, akkor azért azon el kell gondolkodni – nem kell megkérdezni, hogy miért nem szólal meg, nyilván, de azért nekem, pedagógusnak el kell gondolkodnom, hogy mi lehet az oka. Nem mer? Valami

történt? Vagy valaki úgy viszonyult, vagy akár én viszonyultam úgy, hogy őt ez meggátolja? Ez az egyik. A másik fontos dolog az, hogy aki azt gondolja, jól vezeti a beszélgetőkört, és nem találkozik azzal, hogy egy idő után fellázad ellene a gyerektársaság, akkor egészen biztos lehet abban – általában fél év, háromnegyed év után –, hogy rosszul csinálja. Azért, mert akkor rutinná vált. Akkor az volt, hogy most nem matekóra van, hanem beszélgetőkörös óra. Tehát nem *beszélgetőkör* van. Hanem van egy idő, amit bizonyos számú gyerek használ, mert ő elmondja, amit akar, de a többi unja, és nem akarja igazából, de jól viselkedik. Jól viselkedik és nem lázad. Én mindig annak örültem, amikor eljutottunk odáig – én beszélgetőkör-vezetőként nem tudtam megállapítani, hogy ez mikor kerül elő, de a legboldogabb akkor voltam –, amikor valakinél elszakadt a cérna, és azt mondta, hogy ő nem akar beszélgetőkört. Ő nem akar csatlakozni! Akkor volt miről beszélni. Tudtunk arról beszélni, hogy mi benne a rossz. Akkor kiderült, mert megmondták a gyerekek, hogy „unom már, engem nem érdekel, én mást szeretnék csinálni”. Az első esetben ott álltam azzal az érzéssel, szomorúsággal, hogy az „én beszélgetőköröm, amit én annyira szeretek, de ő meg nem akarja!”. Elkezdtünk alkudozni egymással, mármint az osztály meg én, hogy jó, hát akkor nem lesz beszélgetőkör, de egy hét múlva visszatérünk rá; és akkor jött a következő fázis. Ugye én ezt kimondtam, hogy nem lesz beszélgetőkör, így kezdtük a napot. Ahol nem lázadnak fel a beszélgetőkörtől, az nem Freinet. Fel kell tudni lázadni. Ez olyan, mint amikor a kamasz fellázad a szülői dolgok ellen. Én akkor azt mondtam, hogy jó, egy hétig nincs beszélgetőkör. Akkor jöttek a gyerekek, hogy „Zsuzsa néni, tetszik tudni, mi történt? – Nem, de hát nincs beszélgetőkör, talán írd le”. Tehát nem azt mondtam, hogy nem érdekel; azt mondtam, hogy itt van ez a füzet, az *Életünk* könyve, vagy bármilyen új dolog történt, írja le. „Én nem hallgathatlak meg téged, mert, ugye emlékszel, megállapodtunk, hogy nincs beszélgetőkör.” Körülbelül a harmadik napon azt mondta az egyik gyerek: „De én beszélgetőkört akarok. – Hát – mondom – sajnálom, megállapodtunk, egy hétig nincs beszélgetőkör. Pénteken visszatérünk rá, vagy mit tudom én, jövő hét kedden.” Itt a tanárnak nagyon kell figyelni! Nagyon, nagyon nem szabad belecsúsznia abba az utcába, hogy ő mégis akarja, látjátok, kell az! Nem! Ki kell tartani. Amit mondtam, azt be kell tartani! A kitűzött időben nekiálltunk megbeszélni, hogy most hogy legyen. Még mindig volt, aki nem akart beszélgetőkört, mert neki tök jó volt így. Más meg akart, és akkor kellett hozni egy új szabályt, egy új utat kellett

találni a probléma megoldására: hogy jó, nem lesz mindennap beszélgetőkör, nem is kell mindenkinek beülni, egy héten, mondjuk, legyen kétszer, de aki kint ül, az nem csinál semmi olyat, amivel zavarja azokat, akik bent ülnek. Akkor egy hét múlva megint összejöttünk, és megint megbeszéltük, hogy ez a változtatás jó volt-e vagy sem. Szóval a végeredmény azért a 3–4. osztályra már az volt, hogy nem akarjuk a beszélgetőkört, de beszéljük meg a napot reggel mindenképpen, de ülünk le, hogy ez és ez a feladat, ezt és ezt csináljuk.

Viszont a plénum az megint olyan, mint az *Életünk* könyve, tehát ahol nincs megbeszélve a nap eredménye, ha plénum nincs, és *Életünk* könyve nincs, akkor szerintem e kettő nélkül nem lehet Freinet-pedagógiáról beszélni. A beszélgetőkör nélkül még el lehet élni, sőt, az valójában át is kell hogy alakuljon feladatmegbeszéléssé, máskor meg élménybeszámolóvá.

Magyar nyelven elérhetőek freinet-es anyagok?

Igen. Ott van a blogom például, de vannak papírformátumú dolgok is; egyébként elég sokat feltettem a blogra ezekből. Az Országos Pedagógiai Könyvtárban minden megvan.

Mit tart a legégetőbb pedagógiai problémának?

Azt, hogy a gyerekek tanulási öröme elvész. És a pedagógia mindent meg is tesz ezért. Elveszik a kíváncsiság, a tudni akarás, és egy „le kell tudnom ezt a dolgot” lesz belőle. Én sem tudnék az ő helyükben mást csinálni. Most gondolja el – én ezen például teljesen meg vagyok döbbenne –, ha ír egy gyerek egy dolgozatot májusban vagy januárban, tehát a félév vége előtt, akkor a dolgozat osztályzata duplán számít. Miért is?

Merthogy összefoglaló dolgozat, erre alapozzák?

És? Hogy lehet megcsinálni a jövő nemzedékével azt, hogy te akármennyit dolgoztál egész évben, ha te május 21-jén olyan állapotban vagy, hogy csak hármásra írtad meg az összegző dolgozatot, akkor én azt duplán számítom? Hiába lennél, mondjuk, ötös, így négyes leszel. Holott felvételi egyszer van. Nem kettőt ér az én ötös felvételem, meg a hármás felvételem. Vagy elérem vele a pontszámomat, vagy nem. Érettségi egyszer van. Nem kettőt ér az érettségim, egyet ér. Ezt például nem tudom felfogni, ez számomra magas. Sok minden magas, de ez különösen. De már olyat is hallottam, hogy van, akinek hármát ért egy dolgozat eredménye! Olyan tapasztalatom is volt, hogy a gyerekek mindennap kapott jegyet egy tanulási folyamatban. És nyilván az elején

nem tudom úgy a dolgot, mint ahogy a végén kellene tudnom, mondjuk, akár csak a betűtanulást, a szorzótáblát vagy egy összeadás-analógiát. Ugye, nem tudom az elején úgy? Ha mindennap megkapja az aktuális állapotára a jegyet, abban benne van az ő tanuló időszak, amikor valamivel megismerkedik. Nem értem, hogy azt miért kell osztályozni. Én ilyen dolgokat nem értek.

Hogyan tudná meghatározni a Freinet-pedagógia lényegét? Össze lehet foglalni egy mondatban? Mit jelent a Freinet-pedagógia?

Én azt szoktam mondani, ha ilyen nagyon egyszerű választ kérnek tőlem: nem tudok németül, de úgy tudom, hogy a németben a „Freinet” az a szabadságot jelenti.

Freiheit, hasonló, igen.

Igen. Freinet pedig a neve ennek a francia pedagógusnak. Nekem a szabadságot jelenti egyébként ez a pedagógia, de nem a szabadosságot! Semmiképpen, hanem annak a lehetőségét, hogy én a munkámat mint pedagógus a lehető legjobb hatásokkal tudjam végezni. Ehhez kellenek azok az eszközök, amit Freinet és a felesége összeállítottak. Én azt gondolom, hogy a lényege az, hogy a gyerekek meg tudják őrizni azt a tudásukat, ahogy ők megtanultak beszélni és járni. Ott semmiféle módszer nincs, ott ők vannak. És minden gyerek megtanul beszélni. Most ne beszéljünk a logopédiás esetekről, de minden gyerek megtanul beszélni az anyanyelvén. Minden, izomzatában vagy neurológiailag egészséges gyerek megtanul járni. S ezt nem kell neki produkálni. Ezt ő akarja elérni, és ő el is éri, mindenféle módszer nélkül, belülről jövő indíttatással. Ezt elveszük a gyerekektől a mindenféle drilles módszerünkkel. Ezt a „haladni akarok, teljesíteni akarok, el akarok érni dolgokat”-féle hozzáállást a Freinet-pedagógia nagyon tiszteli és segíti. Tehát nem akarja őt korlátok közé szorítani, ugyanakkor meg komoly korlátok vannak; erről már beszéltünk, hogy például egy iskolai nap milyen korlátok között van. De hogy megőrizze a belső szabadságát, hogy tudjon haladni, ehhez kellenek azok az eszközök, amiket Freinet összepasszított. És ez már szakma. Ehhez kellenek a szakmai tudások. Ehhez kell az, hogy tudjam, mikor kell nekem bevetni, mondjuk, a szabadrajzot mint technikát. Vagy mikor kell bevetnem az újságot mint technikát. Nem is az, hogy bevetni, hanem mikor kell őt segítenem abban, hogy azzal fogja tudni megvalósítani, amit csinálni akar. És én elfogadom, hogy te úgy akarsz. Vannak bizonyos alapvető dolgok, például hogy te azt írtad le, amit én mondtam.

Tehát itt van, ahol a pedagógia szakma lesz, és nem csak művészet, ugye? Igen, ez volt a másik Horváth Attilának a provokatív kérdése, hogy a pedagógia szakma-e vagy művészet. Ott jó páran nagyon kiálltunk amellett, hogy ez művészet, ezt nem lehet megfogalmazni. Ez alkotás. Most már tudom, hogy nem. Most már tudom, hogy szakma. Az első perctől az utolsóig szakma. A széles körű szakmai tudás alapvető fontosságú. Szándékosan tudást mondtam, nem ismeretet, mert a kettő között nagyon nagy a különbség. Ugyanakkor a pedagógus attitűdje az, amiben ez a tudásanyag realizálódik a munkája során. Persze ha nincs valamiről tudása vagy legalább ismerete, azt nem tudja alkalmazni sem. Én nagyon örülök, hogy a Freinet-pedagógiát megismerhettem és alkalmazhattam.

Az interjút Eredics Ágnes készítette

Rakó József

2018-ban elhunyt Rakó József is, aki hosszú, eseményekben, fordulatokban és történelmi tapasztalatokban gazdag életének meghatározó részét a gyermekmozgalmaknak szentelte, de emellett jelentős helytörténeti és történelmi kutatásokat is végzett.

A minden újra fogékony, érdeklődő és kezdeményező gyömrői fiatalember a tanítóképző elvégzése után csakhamar az éppen formálódó új magyar gyermekmozgalom, az úttörőszervezet sűrűjében találta magát, és érdemelt ki egyre fontosabb vezetői megbízásokat. Az '50-es évek eleje volt ez, amikor a személyi kultusz, a pártállami diktatúra szörnyűségeit még leplezte a lelkesedés. Jóska – immár Pest megyei úttörőtitkárként – gyakran ütközött falakba, de számos elképzelése támogatásra is talált. Így mindenekelőtt a Pest megyei úttörőtábor létesítésére vonatkozó kezdeményezése, amelyhez sikerült fontos támogatókat találnia és széles körű társadalmi összefogást kialakítania. Az ő ötlete volt a téglajegyek kibocsátása, ami meglepően sikeres volt. A megye lakosainak forintjaiból is felépült tábort 1956 júliusában Kádár János, az MDP Pest Megyei Bizottsága első titkára adta át Rakó József megyei úttörőtitkárnak.

1956 novemberében az úttörőmozgalom tekintélyes vezetőinek egy csoportja úgy látta, hogy a magyar úttörőszervezetet olyan súlyosan terheli a személyi kultusz idején elkövetett hibák, hogy tevékenysége nem folytatható tovább. Surányi László, Záhonyi Ede és társaik egy új, demokratikus,

a cserkészlet módszereit szocialista keretek között alkalmazó gyermekmozgalom, az Őrszemcsapatok létrehozásán fáradoztak. Rakó József lelkesen csatlakozott hozzájuk, sőt, neki jutott a megtisztelő feladat, hogy felolvashatta a rádióban az Őrszemmozgalomhoz való csatlakozásra buzdító felhívást.

Mint a magyar gyermekmozgalmak esetében oly sokszor, a politika ezúttal is közbeszólt. Az újonnan alakult MSZMP vezetői, akik az Őrszemcsapatokban vélhetően a polgári restauráció lehetőségét vélték felfedezni, az úttörőmozgalom elnevezés mellett tették le a voksukat, így az Őrszemmozgalom – anélkül, hogy alkalma lett volna megmutatni értékeit – csendesen jobblétre szenderült. Rakó Józsefet nyilván érzékenyen érintette a döntés, de – nem lévén más lehetőség, mert nem volt más gyermekszervezet – továbbra is aktívan dolgozott az immár megújult úttörőmozgalomban, és erőteljesen harcolt a visszarendeződési kísérletek ellen. A *Pajtás*, az *Őrsvezető*, majd később az *Iránytű* (a Magyar Úttörők Szövetsége gyermek-tisztségviselőinek lapja) főszerkesztőjeként e folyóiratok hasábjain és azon túl is minden lehetséges módon szorgalmazta a játékos, romantikus tevékenységek és módszerek alkalmazását. Munkatársaival két évtizeden keresztül fáradhatatlanul szervezte az országos Őrsvezető-találkozókat, amelyek ezernyi gyermekvezetőnek adtak élményt és vezetői útravalót.

Az Országos Úttörőtörténeti Bizottság megalakulásakor azonnal bekapcsolódott annak munkájába, a Pest Megyei Úttörőtörténeti Bizottság vezetőjeként vándorgyűléseket szervezett, kiadványokat szerkesztett, és kiemelkedő szerepe volt a vajai Országos Úttörőtörténeti Múzeum kialakításában.

Már a tisztségviselői lapok szerkesztése és az Őrsvezető-találkozók szervezése során is megkülönböztetett figyelmet fordított a hagyományok teremtésére és ápolására, úttörőtörténeti tevékenysége során ez a szempont még markánsabban jelent meg. A 20. századi magyar történelem sajátosságai-ból adódóan mindig voltak olyanok – az úttörőmozgalmon belül is –, akik a helyi, népi és nemzeti hagyományok ápolását a nacionalizmussal, jobboldali ideológiákkal hozták összefüggésbe, ezért sokan gyanakodva figyelték Rakó hagyományörző tevékenységét az úttörőmozgalomban is. Ennek ellenére munkájához mindig jelentős támogatást, szerkesztői tevékenységében többnyire szabadabb kezet kapott, mint a hasonló helyzetben lévő pályatársai. Mindezek ellenére ő szerette magát a mozgalom belső ellenzékének tekinteni.

Ennek volt köszönhető, hogy a rendszerváltás előszelében az első adandó alkalommal megalakította a Pro Patria – Magyarország Felfedezői Szövetséget, amelynek több mint két évtizeden keresztül elnöke, majd haláláig tiszteletbeli

elnöke volt. E jövőre harmincadik születésnapját ünneplő gyermekszervezet meghatározó értéke a hagyományőrzés, tagjai vándordiakok, igricek, várfelderítők, akik bekerülhetnek a Nemes Ifjak Társaságába vagy éppen Kossuth Regimentjébe.

Rakó József – bár lakhelye élete nagy részében Budapesten volt – eltéphetetlen szálakkal kötődött szülővárosához, Gyömrőhöz, melynek történetét fáradhatatlanul kutatta. Honismereti munkásságának eredményét számos tanulmánya őrzi. Felkutatta és megtalálta Karsa Ferenc 1848-as honvéd főhadnagy naplóját, amelynek segítségével megírta *A szabadságharc gyermekhősei* című könyvét. Könyv alakban megjelent publikációinak száma – ideértve egyéb történelmi kutatásait, gyermekmozgalmi tárgyú munkáit, zsebkönyveket, módszertani és úttörőtörténelmi kiadványokat, melyeket olykor egyedül, máskor társszerzőként írt vagy szerkesztett – meghaladja az ötvenet. A Falvak Kultúrájáért Alapítvány 2005-ben a magyar kulturális örökség ápolásáért a Magyar Kultúra Lovagja címet adományozta neki.

Halk szavú, tekintélyt parancsoló ember volt, ha megszólalt, mindenki elcsöndesedett. Sokan szerették, mások haragudtak rá, de barátai és ellenfelei egyaránt tudták és elismerték, hogy szerepe a magyar gyermekmozgalmak és ezen belül a magyar úttörőmozgalom történetében, ha különböző nézőpontból értékelhető is, de megkerülhetetlen. Ezért is mondhatjuk, írhatjuk: nem felejtünk, Jóska, nyugodj békében!

Révész György

Rudolfné Galamb Éva nyolcvanöt éves

Nahalka István kérdésére, hogy „mi a szerepe a pedagógusnak a tanítási-tanulási folyamatok irányításában?”. Rudolfné Galamb Éva munkássága, pedagógusi és drámapedagógusi működése ad választ, ugyanis a gyerekeknek és felnőtt tanítványoknak lehetőséget biztosít arra, hogy játékon, tanuláson keresztül fejleszthessék kritikai gondolkodásukat, emlékezetüket, külvilág iránti érzékenységünket, de véleményalkotásra is készíti őket. E megfigyelések, tapasztalatok jelenleg a tanítványokban élnek tovább, Rudolf Ottónéről ugyanis alig található kutatható forrás. Drámapedagógus és magyar-történelem szakos tanári végzettséggel rendelkezik. Pályáját meghatározta mindkét szakma. Magyar-történelem szakos tanárként drámatanári szemléletet vitt be a tanítási helyzetekbe, drámatanárként fontos volt számára a tudásmegosztás is a következő kontextusban: „az irodalmi anyag [...] nem cél, hanem eszköz”. Először a tanításhoz hívta segítségül a drámapedagógia alapelemeit: a játékot, az együtt gondolkodást, a közös alkotást mint módszert. Játékos gyakorlatokra építő szaktanári gondolkodását könyvei is tükrözik. Elkötelezettségét mutatja, hogy a mai napig dolgozik a tanítványaival közösen alapított műhelyben, a Fészekalja klubban.

1997-ben egy tantervi tematikában fogalmazta meg azt, hogy a drámajáték nem azonos a gyermekszínházzal, nem az olvasott vagy megtekintett drámák műelemzését jelenti, illetve azt, hogy a drámapedagógia a 20. századi

személyiség-központú reformpedagógiák egyike. A személyiségre figyelő, gyermekközpontú tevékenységet a játékra, a cselekvésre alapozta. A játék pedig nem cél, hanem eszköz. Tanításai során mindig hangsúlyozta, hogy a dramatikus játékok társas tevékenységet, közös élményt jelentenek, az alkotó játékok a partneri viszonyra építve cselekvést, aktivitást, empátiát és toleranciát igényelnek a gyerektől és a pedagógustól egyaránt. Az általa vezetett drámaóra a résztvevők fantáziájára, emellett az eszköztelenségre, a játékosságra, az aktivizálásra alapoz. Éva néni olyan tanári-drámatanári attitűdöt mozgósít, ad tovább, amely fókuszában a türelem, a nyitottság, az elfogadás és a bizalom áll. A szöveg Rudolf Ottóné Éva pályáján keresztül rávilágít arra, hogy a drámajátékkal kapcsolatban milyen, a pedagógusi-drámapedagógusi gondolkodásmódot meghatározó megfogalmazások, attitűdök jöttek létre Éva néninek köszönhetően, amelyek a mai napig hatnak a drámapedagógusi működésünkre, gondolkodásunkra.

Erről írt *Gabnai Katalin* is szívhez szóló születésnap-i köszöntő levelében:

Nem ismerek hozzá hasonlót. Nem ismerek nála nyitottabb és örömeire készebb tanáremlert. Ha néha csalódást hoz számára egy-egy cselekedetünk, óvatosan, és szinte maga előtt is szégyenkezve ad számot elbizonytalanodásáról, de mindig hangoztatva, hogy a dolgok jóra fordulásában ő nem kételkedik. Már akkor drámatanár volt, amikor még a fogalmat is alig ismertük. Magyarot és történelmet tanított, de úgy, mintha mindig osztályfőnöki órát tartott volna. Később, mikor elkezdődtek a drámakurzusok, tudtam, hogy rögtön, kezdésre kell hívni, hogy összerázdjon a csapat, hogy megszüntesse a sarjadzó gyanakvásokat, és hogy megnyugtassa a toporzékolókat. De hívtam akkor is, ha éreztem, hogy valami nincs rendben a csoportban. Ilyenkor jött, és áradt körülötte az a furcsa, emberséggel, kritikus figyelemmel, nagyvonalúsággal és megbocsátással telített módszer, amit sokan csak Éva-néni-levegőnek éreztek. Azt hiszem, nincs senki, akivel életem során annyiszor összenevettem volna, mint övele. Néha kínunkban, néha valódi öröm okán történt ez. Van őbenne valami a gömbölyűség lényegéből. Ha meglöki – mert meglökték párszor őt is –, akkor sem esik kétségbe, mert az egyensúlya megkérdőjelezhetetlen. Mozog, de lényegében rendíthetetlen. Sokszor megesett, hogy mikor épp mélyponton voltam, egyszerre csak megcsörrent a telefon, ő szólt bele: „No, csak hívlak, mert aggódom.” Mindent megérezett, mindent megérez. Remélem, azt is érzi, hogy mennyire-mennyire szeretik őt, s hogy mennyien hálásak neki.

Felhasznált irodalom

- Kaposi László (2001, szerk.): *Drámajáték óvodásoknak*. Magyar Drámapedagógiai Társaság, Budapest.
- Nahalka István (2002): *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben?* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 62.
- Pásztor Csörgei Andrea (2019): Értékteremtés drámapedagógiával. Látogatás Rudolf Ottóné Galamb Éva néninél és a Fészekalja csoportnál. *Új Köznevelés*, 5–6. sz., 5–9.
- Rudolf Ottóné (1980): *Helyzetteremtés az anyanyelvi órán*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Rudolf Ottóné (1997): Dráma-drámajáték. *Drámapedagógiai Magazin*, különszám, 13–19.
- Rudolf Ottóné (2004): *Olvasmánynapló Gárdonyi Géza Egri csillagok című regényéhez*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Patonay Anita

Salamon Ferencné

„Egy katedrális sem egy generáció épít fel” –
Egy dunántúli város kultúrájának megalapozása
a néptánc erejével

Elmondhatom, hogy több mint fél évszázad néptáncoktatása hagyományt teremtett az ismert dunántúli kisváros, Martonvásár életében, kultúrájában. „Addig leszünk magyarok, amíg magyarul énekelünk és táncolunk” – Kallós Zoltán néprajztudós szavait idézem, akinek emberi és szakmai nagysága, évszázadokon átívelő néprajzkutatói munkássága egyedülálló a világon, mely követendő példa előttünk, hogy anyanyelvünket, hagyományainkat, kultúránkat hogyan őrizzük és ápoljuk.

Kallós Zoltán többször járt Martonvásáron is. Számomra a legemlékezetesebb az volt, amikor 1974-ben a Széchenyi Klubban mutatta be a *Balladák könyvét*, melyben az Erdélyben és Moldvában gyűjtött népballadákat adta közre. Azon az esten szembesültem azzal a hatalmas értékkel, melyet a folklór minden ágában összegyűjtött.

A '60-as években Martin György, az európai hírnő néptánckutató Andrásfalvy Bertalannal és a Pesovár testvérekkel gyűjtötte, filmre rögzítette és rendszerezte a veszni látszó Kárpát-medencei táncokat. Ez a gyűjtemény is egyedülálló a világon. Gyűjteményüket *Magyar néptánc-hagyományok* címmel adták közre 1980-ban. Andrásfalvy Bertalan erről előadást is tartott Martonvásáron 1985-ben az egykori ÁMK pedagógusklubjában. A nagy érdeklődés miatt olyan későn lett vége a rendezvénynek, hogy Andrásfalvy a városban, Szabó Sanyi bácsinál éjszakázott, mert nem volt már vonat, amivel hazamehetett volna.

Hasonló hatás ért, mikor 1975-ben megjelent Korniss Péter könyve *Elindultam világ útján* címmel, ami képeken mutatta be az erdélyi magyarok életét a születéstől a halálig. Fényképezőgéppel a kezében valóságosan is azt az utat járta, amelyet kultúránkban Bartók Béla alapozott meg.

Ebben a kötetben láthattuk az első híressé vált tánccházi fotót, amit Széken készített, és amely az 1972-ben Magyarországon elinduló tánccházmozgalomnak is jelképévé vált. Ebben az időben a Nomád nemzedék, a fiatalok identitást kereső, alternatív újfolklorista mozgalma mutatta az irányt (Nagy László, Csoóri Sándor, Martin György, Zelnik József, Timár Sándor, Sára Sándor, Sebő Ferenc, Halmos Béla, a Muzsikás együttes, valamint a Vízöntő zenekar Kiss Ferencsel). Szinte mindnyájan megfordultak Martonvásáron a Széchenyi vagy a Brunszvik Klubban. Divattá vált a fiatalok között a népdal és a népzene tanulása, virágzott a népi kézművesség.

Martonvásáron a település zenetörténeti emlékeinek, illetve a Beethoven nevét viselő általános iskola kórusa sikereinek köszönhetően az 1969/70-es tanévben indult az ének-zene tagozat. Kodály Zoltán zenei nevelésről vallott elvei a legtökéletesebben ebben az iskolatípusban valósultak meg. Ennek az iskolatípusnak különleges értéke volt, hogy a gyakoribb énekóráknak, kóruséneklésnek, néptáncoktatásnak köszönhetően a diákok életre szóló kapcsolatot alakíthattak ki a zenével, amely megalapozta a műveltségüket. Kodály Zoltán közszájon forgó szavaival élve: „Teljes lelki élet zene nélkül nincs. Vanak a léleknek régiói, amelyekbe csak a zene világít be.”

A martonvásári ének-zene tagozat indítása, megszilárdítása dr. Papp Jenőné „Angyalka néni” nevéhez fűződik. Ő tartotta az énekórákat, vezette a százharminc tagú kórust, zongorán kísérte a néptáncórákat. Egész életét az ének-zene oktatására áldozta. Gyerekek százaival szeretettette meg a zenét. Igazi példakép volt számomra.

Hivatalosan tehát ettől az időtől számítjuk a néptáncoktatás kezdetét Martonvásáron. A néptáncoktatással engem mint biológia és testnevelés szakos tanárt bíztak meg. Először kötelességből, majd a tanítás pozitív hatásait látva egyre lelkesebben láttam el a feladataimat. Induláskor zongorakísérőként nagy segítségemre volt a tanításban dr. Papp Jenőné „Angyal néni” és Szabó Sándor (Sanyi bácsi). Karcagi Gyulánéhoz jártam hospitálni a székesfehérvári ének-zenei általános iskolába (az ő budapesti munkásságáról a *Tani-tani* már korábban megemlékezett). Beiratkoztam a Népművelési Intézet gyermektáncoktató tanfolyamára, amit 1974-ben sikeresen befejeztem.

Az iskolában a tánctanítás felmenő rendszerben történt, egy osztállyal indult, majd minden évben egy-egy osztály csatlakozott a képzéshez. Így nyílt lehetőség a tananyag egymásra épülésének, a fokozatosság elvének megteremtésére. A legnagyobb kihívást a tananyag összeállítása okozta. Nem volt tanterv, tankönyv, segédanyag. Szerencse, hogy a gyerekek ritmikus mozgásigénye igen korán jelentkezik, s ezt kellett helyes mederbe terelni és továbbfejleszteni. Egyetlen biztos pont volt: az *ének-zene tagozat énekkönyve*. Ennek az anyagából kerültek ki a ritmikai feladatok, a felhasznált gyermekdalok, népdalok. Az énektanárok jó partnerek voltak.

A tanítás zongorakíséréssel történt, nagy hangsúlyt fektettünk a ritmikai gyakorlatokra. Évente három-négy etűdöt, öt-hat népi játékot, a legfontosabb néptáncmotívumokat tanítottam, gyakoroltattam, felhasználva a sorra megjelenő gyermektánckiadványokat, tanfolyamokon, továbbképzéseken tanultakat. Ez a fajta tánctanítás az általános műveltség része, nem célja semmiféle produkció. A gyerekek hatalmas kulturális örökséget kapnak, mert a játékok szövegének megismerésével, a játékokban megtanult mozgás, magatartásminta hozzájárul anyanyelvünk alaposabb megismeréséhez. A ritmikus népi játékoknak nagy szerepük van a tánc előkészítésében, fejlesztik a ritmikai készséget, a képzelőerőt, a koncentrációt, a fegyelmet, az ügyességet és a térbeli tájékozódást. Az énekes játékok pedig gazdagítják az érzelmeket és nagyban hozzájárulnak az összetartozásra neveléshez. A szerepjátékok segítenek önmaguk megismerésében. Idézhetem Szabó Lőrinc *Tücsökzenéjéből* a lényegét: „S nem szüntem örvendezni magamon, / hogy ami tetszik, azzá változom.” A több éve táncoló gyerekekből sugárzik a harmónia, látszik az egymással törődés, a tisztelet. Felszabadultan tudnak táncolni, a tanultakat pedig együtt és egyedül is képesek eltáncolni, újraalkotni a saját kedvükre is. Mindemellett van egy közösségük, ahol biztonságban hódolhatnak kedvtelésüknek, ahol fontos tagjai a csapatnak.

Az ének-zene és a néptánc oktatásának együttes hatása látványosan jelentkezett az eredményekben. A tapasztalat szerint az általános tagozatra járó növendékek is gazdagodtak a gyakoribb zeneórák hatására. Egyre többen jelentkeztek a néptáncszakkörökbe a nem tagozatos osztályokból is, és egyenértékű tagjai lehettek a gyermekcsoportoknak.

1976-ban már a zánkai úttörővárosban táborozhattak a táncosok, ahol Szabó Sanyi bácsi kísérte zongorán a műsorunkat. Hamarosan Csillebérc következett, ahol részt vettünk a tábor tánccházi programjaiban, melyeken

Timár Sándor és tanítványai tanítottak, köztük Németh Ildikó, Zsuráfszky Zoltán, Farkas Zoltán „Batyú” és a Sebő Együttes szolgáltatta a zenét, a legjobb kézművesek foglalkoztak a gyerekekkel, az ő munkájukat Borbély Jolán irányította, akit ebben a táborban ismertem meg. Jolán Martin György özvegye, Kallós Zoltán jó barátja volt.

1977-ben már Martonvásáron is tartottunk táncházakat. Egyre-másra jelentkeztem tanfolyamokra, továbbképzésekre, hogy a táncosok tudásának, képességeinek megfelelő táncanyagot taníthassak nekik. Minél többet tanultam, annál inkább éreztem, hogy kevés az, amit tudok. A *tiszta forrás* elvét szem előtt tartva neves, országos hírű koreográfusokat sikerült megnyerni, hogy koreográfiákat készítsenek a martonvásári gyerekeknek. Látták bennem a lelkesedést, tapasztalták a gyerekek tehetségét, a szülők odaadását, a község támogatását, el sem kerülhettük a sikerhez vezető utat. Mindenekelőtt a jelmezekről kellett gondoskodni. Az első ruhákat a táncosok szülei varrták, majd az erdőháti gazdaság támogatásának köszönhetően Székről hozhattunk eredeti ruhákat. Ekkor jártam először Széken Szabó Mária énektanárnővel. Azt hittük, álmodunk: mindenki viseletben, szép házak, csodálatos szobabelső, tárgyi eszközök a sártenger közepén. Ettől a pillanattól nem volt többé idegen számomra a széki zene, a széki tánc. Széki mellényt a fiúknak csak egyet tudtunk hozni, többre nem futotta a pénzünkből, de a szülők olyan tizenegy mellényt varrtak a minta után, hogy a székiek sem tudták megkülönböztetni azokat a sajátjuktól. Ők készítették a fiúknak a szövött fehér harisnyák fekete zsinórdíszítését. Téli estéken varrtunk, hogy elkészüljünk a tavaszi bemutatókra.

Az első nagy színpadi siker 1978-ban volt, amikor városi csoportokat megelőzve a martonvásári gyerekek képviselték Fejér megyét az országos Úttörő Gyermek-néptáncfesztiválon. Timár Sándor *Széki táncok* és *Dunántúli ugrós* című koreográfiáival berobbantak az ország élvonalába. 1978-ban megkapták a Népművelési Intézet nivódíját, az Úttörőszövetség jutalomból a martonvásári csoportot utaztatta Belgiumba a Nemzetközi Gyermekév alkalmából 1979 tavaszán megrendezett gyermekfesztiválra. Egyedüli vidéki csoportként 1979-ben résztvevői voltak Budapesten az Országos Filharmónia *Mesélő Muzsika* sorozatának ahol olyan neves műsorvezetők voltak jelen, mint Lukin László, Szabó Helga, Bartalus Ilona és Friss Gábor, illetve a Muzsikás, a Téka és a székesfehérvári Tilinkó zenekar kísért bennünket.

Az 1981-ben Udvaros Károly vezetésével létrejött *kísérleti intézmény*, az Általános Művelődési Központ népművelői feladatot is kapott, klubháza

jó gazdája lett ennek a tevékenységnek. Az Általános Művelődési Központ zeneiskolát is működtetett a székesfehérvári Hermann László Zeneiskola kihelyezett tagozataként. 1983-ban Szekszárdon részt vettek az Országos Úttörő Népi Játék és Néptáncfesztiválon Osskó Endréne *Galgai citerabál* című koreográfiájával.

1985-ben a szülők megfogalmazta igények hatására Udvaros Károly igazgatónak köszönhetően a néptánc oktatása elsőként az országban Martonvásáron került be heti egy órában minden alsó tagozatos osztály óratervébe. Ezekon az órákon minden gyerek részt vett, délután pedig szakköri formában táncolhattak. A számunkra és velünk együtt alkotó koreográfusok közül kiemelkedett Foltin Jolán, aki évtizedekre meghatározta a martonvásári táncoktatás színvonalát, mivel egyenként ismerte a gyerekeket és személyiségükre szabta különleges koreográfiáit, melyek közül az egyik legemlékezetesebb a Perkátán gyűjtött, mezőföldi anyagból készített alkotás, az *Elvesztette az oláh leány a kecskéit*. Nagy sikert aratott a Weöres Sándor verseire komponált *Magyar etűdök* című koreográfia, melyben a versek szövegével, ritmushangszerekkel maguk a gyerekek kísérték a táncukat. Amikor bemutatták az Erkel Színházban a művet, Weöres Sándor is megtekintette. Következtek a *Májusi királyok*, az *Aratóünnep* Felvidékről, majd a *Lörinrévi táncok* Erdélyből. Boldog vagyok, hogy ezek elkészültében részt vehettem, sokat gazdagodtam általuk. Alkotott nálunk a legendás Tóth Feri bácsi Kalocsáról, aki a *Kalocsai lakodalmas* hagyományát állította színpadra. A gyerekek és szülők mellett mi, tanárok is élveztük a próbáit, az akkor készült kalocsai hétköznapi viseletet a martonvásári szülők, nagyszülők hímezték. Gyermekeink az Erkel Színháztól a Liszt Ferenc Zeneakadémiáig sok helyen, így a tévé *Aprók tánca* és a *Húsvétoló* című műsorában, valamint a Novák Ferenc rendezte *Magyar menyegzőben* is szerepeltek. 1986-ban részt vettek az ankarai világfesztiválon, még ugyanebben az évben Baienfurtban szerepeltek, mely később testvérvárosunk lett. 1989-ben Franciaországban jártunk a francia forradalom kétszázadik évfordulója alkalmából tartott nemzetközi fesztiválon.

A néptánc olyan természetes szükséglet lett a gyerekek életében, hogy 1979-ben a nyolcadikat elvégzett tanulók együtt maradvá Ifjúsági Csoportot alapítottak, és Szákszorszép néven elkezdődött egy felnőttegyüttes építése, mely először Gazdag Béla, majd Német Ildikó és Szabó Szilárd munkássága alatt teljeseedett ki; sikert sikerre halmoztak szerte az országban és külföldön is. Felejthetetlen élmény volt a *Széki lakodalmas* koreográfiája Csorba Jánosnak ajánlva, és a koreográfiát előadó táncosok a legmeghatározóbb alakjai voltak

a Százszorszép Táncegyüttesnek. A táncegyüttes mellett saját zenekar is alakult a székesfehérvári Tilinkó zenekar vezetésével, először Lókötő, majd Marton zenekar lett a nevük, tagjai Liber Endre, Liber Róbert, Salamon Ferenc, Sánta János és Kása Béla voltak. Az első fotóinkat Vécsey Attila készítette. A táncosok előtt kinyílt a világ, bejárták egész Európát, dicsőséget szereztek önmaguknak, Martonvásárnak és Magyarországnak. Az együttes 1993-ban Horváth Ottó polgármester védnökségével az önkormányzat együttese lett.

A táncoktatás a '80-as években és a '90-es évek első felében egy-két kísérleti iskolától és táncos műhelytől eltekintve a közművelődés keretei között, szakkörökben valósult meg. Ezekben a helyeken jelentős értékek halmozódtak fel, melyeket átmenthettünk az alapfokú művészetoktatásba, melynek szakterületei között a legújabb képzés a táncoktatás. Ezen a területen fordulópontot az 1993. évi közoktatási törvény megjelenése jelentett, mely elismerte a táncoktatás iránti társadalmi igényt, meghatározta a tartalmi működés legfontosabb alapelveit, szakterületeit és a gyermeki jogokhoz sorolta a művészetoktatásban való részvétel lehetőségét. 1993-ban az oktatási törvény a közoktatás részévé emelte a művészetoktatást, a művészeti normatívával pedig az oktatás finanszírozását is átvállalta az állam.

A tánc közoktatásba integrálása csak látszatra volt diadalmenet. A háttérben komoly harc és munka folyt az oktatás törvényi és jogi szabályainak megteremtéséért. Az Oktatási Minisztérium felkérésére – a Magyar Zeneiskolák és Művészeti Iskolák Szövetsége elnökségi tagjaként – Neuwirth Annamáriával közösen (Foltin Jolán lektorálásával) elkészítettük a néptáncoktatás tantervét tizenkét évfolyamra. 1998 szeptemberében Martonvásár öt település részvételével, a KOMA Alapítvány támogatásával létrehozta Magyarországon az első művészetoktatási társulást abból a célból, hogy a vidéki, hátrányos helyzetű településeken élő gyerekek is részesüljenek a művészetoktatás mással nem pótolható lehetőségeiből, örömeiből. Így a művészeti iskola fenntartója nem Martonvásár önkormányzata, hanem a társult települések képviselőiből delegált „társulási tanács” lett. A közigazgatásban történt változtatások hatására ez a sikeresen működő forma sajnos megszűnt.

A '80-as évek végétől már tudtuk, hogy vannak zeneiskolák, akik nyitottak más művészeti ágak felé. Több helyre elmentünk tapasztalatot cserélni, s a látott eredmények, illetve a saját elképzelésünk hatására a rendszerváltás utáni első önkormányzat 1991-től a zeneiskolát alapfokú művészeti iskolává fejlesztette, ahol óvodáskortól felnőttkorig foglalkoznak a diákokkal, zenét, néptáncot és képzőművészetet tanítanak nekik. A létrejött intézmény városi

szolgáltatást nyújtott a településnek, központjává vált a környék zenei, kulturális életének. A művészeti iskola kezdetben nagyon szerény körülmények között működött. Ma öröm látni, hogy a jelenlegi vezetés a várossal együtt egy igazi otthont teremtett a Malomban, ahol a néptánc mellett a népzene oktatása is hagyománnyá vált. Az itt működő tanárok tudása, lelkesedése fémjelezi a mindenkori színvonalat. A '90-es évek elején tanárunk volt Tessely Zoltán, Martonvásár országgyűlési képviselője, akinek táncudása, hazaszeretete igazi minta volt a gyerekek számára. 1991-ben ő irányította a martonvásári gyerekcsoporthoz Kanadában, a quebeci világfesztiválon; 1993-ban Izraelben, ahol a gyerekek nagy öröme Tóth Iván volt az egyik kísérőnk; Finnországban a tamperei világfesztiválon; 1994-ben az első saint-avertin-i utazáson, nemzetközi fesztiválon. Dolgozott nálunk Furik Rita országos híró koreográfus, valamint a Vajda házaspár, akik évekig sikeresen tanították a gyerekeket. Koreográfiát készített Botos József Székesfehérvárról, Szabadi Mihály Szekszárdról, illetve a már említett Zsuráfszky Zoltán. Tanárunk volt Kiss Gergely, aki tanítványaival visszajárt Mezőkölpénybe, Martonvásár testvértelepülésére, hogy átadják azt az örökséget az ottani fiataloknak, amit az elődök évtizedekkel ezelőtt ott gyűjtöttek. Meg kell említeni az elődök között Németh Ildikó, Szabó Szilárd táncosokat, Salamon Ferenc, Liber Endre, Csögör Róbert zenészeket, a Százszorszép táncosait, akik nemcsak hozzájárultak ennek a gyönyörű zenének és táncnak a megőrzéséhez, hanem segítettek Mezőkölpény testvértelepüléssé válásának létrejöttét is. Többen ma is visszajárnak a Régi szépek szeniorcsoportba. Vannak, akik hivatásul választották ezt a területet, a Százszorszép táncosai közül Endródi Anna, Gémesi Zoltán, Csollány Csaba, Hajdú Péter, Darabos Péter, Szabó Rubinka, Szabó Kincső, valamint Liber Endre, Liber Róbert, Csögör Róbert, Salamon Soma zenészek, akik nem felejtették el, hogy sokat köszönhetnek Martonvásárnak. Róluk elmondhatjuk, hogy a néptáncos és népzenei mozgalom meghatározói között vannak.

Vannak névtelen hősök, akik nélkül nem jöhetett volna létre ez a csoda, szülők, nagyszülők, vállalkozók és közéleti szereplők. Emlékezzünk a szüreti bálókra – melyek komoly bevételt jelentettek az erősödő együttesnek –, ahol az Orosz és a Süle család vezetésével szülők százai vállalták a berendezést, az enni- és innivaló biztosítását. Az első videófelveteleket Budai József készítette számunkra.

A névtelen hősök közé sorolhatók maguk a táncosok is, minden generáció, azok a gyerekek, fiatalok, felnőttek, akik éveken keresztül részesei

lehettek valamilyen szinten a néphagyományból szerzett tudásnak, tevékenységeknek, akiket magával ragadott az a közös erő, amely nemcsak a tevékenységek közben adott emberi tartást számukra, hanem a mindennapi életükben is. Gyerekeiket is ebben a szellemben nevelik, s reméljük, hogy majd az unokáikat is, ragaszkodnak egymáshoz, segítik azt, akinek szüksége van a segítségre, összefogásból példát mutatnak másoknak is. Büszke vagyok rájuk. Az ötven év bizonyította, hogy a népművészet nem muzeális érték, hanem élhető tevékenység.

Mit látok, ha nyugdíjasként visszatekintek pedagógusi éveimre? Minden időben igyekeztem megtalálni azt a lehetőséget, amivel a tanítványaimnak használhatok. És ez sikerült is. Így volt ez testnevelőként, tánctanárként vagy intézményvezetőként egyaránt. Ez az út göröngyös volt. Kezdetben érdekelt, később hittem benne, s amiben hisz az ember, azt szereti is, az energiát is ad. Éreztem, hogy hosszú távra kell tervezni. Egy katedrálist sem egy generáció épít fel, aki elkezdi az építést, nem mindig láthatja az elkészültét, de megalapozza azt.

Büszke vagyok a családomra is, mert minden tagja részt vett ebben a fel-emelő munkában. Feri fiam alapító tagja volt a Százszorszépnek, aki először táncosként, majd zenészként jelentett nagy segítséget a munkámban. Saci lányom aranygyöngyös táncos lett, aki éveken keresztül vezető táncosa volt az együttesnek. Gyermekük révén továbbra is kötődnek a néptánchoz, népzenehez. Eszter lányom a hivatásos táncosi pályát választotta, nemzetközi hírű kortárs táncos lett. Mind az öt unokám táncolt a Százszorszépben, büszke vagyok dr. Salamon Soma unokámra, aki a Liszt Ferenc Zeneakadémia tanára, népzenekutató, a Magyar Zene Háza kurátora.

Végezetül a fiatalokhoz szólok, minden fiatalhoz.

Legyetek hasonlóak a Bartók Béla *Cantata Profanájában* szarvassá változott fiúkhoz, akik a civilizációt, a modern életet választják a szülői házzal szemben, de térjete vissza mindig a tiszta forráshoz!

*Volt egy öregapó,
Volt néki, volt néki
Kilenc szép szál fia,
Nem nevelte őket
Semmi mesterségre,
Csak erdőket járni,
Csak vadat vadászni,*

És addig-addig
Vadászgattak, addig:
Szarvassá változtak
Ott a nagy erdőben.
És az ő szarvuk
Ajtón be nem térhet,
Csak betér az völgyekbe;
A karcsú testük
Gúnyában nem járhat,
Csak járhat az lombok közt;
A lábuk nem lép
Tűzhely hamujába,
Csak a puha avarba;
A szájuk többé
Nem iszik pohárból,
Csak tiszta forrásból.

Sallai Éva emléke

Szinte hihetetlen, hogy már egy éve nincs közöttünk. Emlékszem, hogy örültem, mikor 2015-ben felvételt nyertem az Eszterházy Károly Egyetem (akkor még egy évig Főiskola) Neveléstudományi Doktori Iskolájának képzésére. Falus Professor Úr tájékoztatott, hogy Sallai tanárnő lesz a témavezetőm. Nagyon boldog voltam, hisz ő volt a kutatási témám – a pedagógusokkal, az eredményes pedagógussal kapcsolatos elvárások, tanári és tanulói nézetek, vélekedések, hiedelmek – területének egyik legkiemelkedőbb szakértője. (Azzal együtt is, hogy kutatási célom a különféle középiskola-típusok pedagógusainak megítélése kapcsán egyfajta komparatív, azaz összehasonlító elemzés volt.)

Már akkor betegeskedett, mikor elvállalt, de mindvégig bízott a gyógyulásban. Emlékszem, mikor 2016 tavaszán megkerestem, hogy a haladásomról tájékoztassam. Ekkor olyasmiről értesített, amire nem is gondoltam: megírta, nagybeteg, és a továbbiakban nem vállalhatja a témavezetésemet. Bár ekkortól témavezetőként nem segíthetett, 2017-ben visszatért a katedrára. Ekkor a pedagógusgyakornokok és kezdő tanárok, valamint vezetőtanáraik, mentoraik közti kapcsolat, eredményes együttműködés percepciójának vizsgálatát tervezte, hiszen elhivatott volt a mentorképzés fejlesztése, valamint a gyakornokok pályakezdésének könnyítése iránt. E tervezett vizsgálatába egy tantárgy keretében társaimmal együtt engem is bevont, azonban a kutatás nem valósult meg, feltehetően a betegeskedése miatt.

Dolgozatomban több hivatkozás is szerepel, melyben szó esik a pedagógusok önmagukkal szembeni elvárásairól, azok változásairól; annak ellenére, hogy mindezt 2004-ben fogalmazta meg, meglátásai a mai napig olyannyira időtállóak, hogy beemeltem ezeket a disszertációmba, és azt gondoltam, örül majd, ha látja ezt. Szerettem volna, ha eljön a műhelyvitámra és a védésemre. Akkor még nem tudtam, hogy ez online lesz, bár, ha tehette volna, minden bizonnyal részt vett volna valamilyen módon.

2019 decemberére készült el doktori disszertációm. Pontosabban ekkorra került „műhelyvitára kész” állapotba. Kerestem őt, szerettem volna kikérni a véleményét, hisz, bár betegsége miatt nem tudott továbbvinni, egyfajta „tiszteletbeli témavezetőként” tekintettem rá, és mielőtt a dolgozatomat műhelyvitára bocsátottam, jólesett volna, ha átolvassa, de nem válaszolt. Megijedtem. Mikor 2019. december 19-én a hatvanhetedik születésnapja, névnapja, a közelgő karácsony és újév apropóján üdvözetemet küldtem neki, arra sem reagált. Igen rossz előérzetem volt. Félttem, hogy talán beteg. Azon gondolkodtam, vajon melyik kórházban lehet, meglátogathatom-e? Valóban rosszul volt. Nem tévedtem, de nem gondoltam, hogy ennyire nagy a baj. Január közepén már a gyászjelentését olvastam. Január 13-án hunyt el, röviddel a hatvanhetedik születésnapja után. Most, mikor 2020. november 19-én lezajlott a doktori védésem, majd ismét közelegtek az ünnepek – eljött a születésnapja, a karácsony és az Éva-nap –, rengeteget gondoltam rá, arra, hogy mi lenne, ha még élne. Hogyan viselné napjainkat, a covidos időket? Milyen új vizsgálatokat tervezne, mely projektekbe kapcsolódna most be? A videótréninggel, filmezéssel kapcsolatos úttörő munkái ma aktuálisak és adaptálhatók lennének. Mit tenne most? Dolgozna lelkesen home office-ban, vagy kívárná, míg elmúlik a veszélyhelyzet? Hogy élné meg, hogy nem utazhat több száz kilométert, mint ahogy rendszeresen tette Balaton környéki otthona és Budapest, illetve Eger között? Sajnos e kérdések már örökre megválaszolatlanok maradnak. Egy biztos, kiváló tanár, ízig-vérig pedagógus, elhivatott egyetemi oktató, kutató-fejlesztő volt, de sajnos róla egy éve már csak múlt időben beszélhetünk. Egy éve már, hogy elment. Akik közelebbről nem ismerték, akiket nem tanított, csupán szakirodalomként hivatkoznak munkáira, talán többen nem is tudják ezt. Amikor a disszertációmát írtam, magam is élő személyként gondoltam rá. Arra, mennyire igaz mindaz, amit dolgozatomban leírtam az ő, immár tizenhat-tizenhét évvel ezelőtti, mégis aktualizálható munkájára hivatkozva.

Munkámban ez áll:

Sallai Éva (2004) szerint a tanári közérzetet az olykor egymással is ellentétes, magas elvárások is befolyásolhatják. Ilyen többek között az új tantárgyak kidolgozásának, az új módszerek megtanulásának szükségessége, a diákok, szülők elvárásainak való megfelelés és a velük kapcsolatos különféle szituációk kezelése, vagy éppen az adminisztrációs többletterhek elvégzése.

Gondoljunk csak például a „jelenlét nélküli” oktatásra, mely némely iskolában digitális pedagógiát jelent, míg máshol azt, hogy a tanár valamennyi diáknak házhoz viszi a tananyagot, vagy a pedagógusok beosztják, melyikük mikor látogassa meg a tanulókat, hogy a tananyagot eljuttassák hozzájuk, de ugyanúgy jelentheti azt is, hogy hetente a diák vagy a szülő bemegy a feladatokért az iskolába, majd a megbeszélte időben visszaviszi őket. Ezek valóban többletterheket jelentenek, változó pedagógusi és intézményvezetői szerepeket kívánnak. Az elvárások egyre csak gyarapszanak.

Sallai Éva (2004) már idejekorán felhívta a figyelmet arra, hogy a „hagyományos” tanári szerep elavulóban van, ugyanakkor arra is, hogy a mentális egészség, közérzet kulcsfontosságú az eredményesség szempontjából. Azonban az, aki egy szerepben nem érzi biztonságban magát, annak közérzete aligha lehet kedvező (Sallai, 1996), mivel a tanulók magaviselete, annak megítélése és így a tanári „fegyelmezéssel”, illetve a tanulói magatartásra adható reakciókkal kapcsolatos elvárások is átalakulóban vannak. Az „életminták változása” ugyanis olyan helyzeteket hozott magával, melyek korábban (akár az egykoron idealizált tanár pályájának idején) ismeretlenek voltak, ily módon hívva fel a figyelmet arra, hogy az énídeál keresése, egy korábbi pedagógus munkájával kapcsolatos percepció „lemásolása” nem feltétlenül jelenti a mában megélt/megélhető eredményesség zálogát. Már 2004-ben is említette a tanórai sms-ezést, a tanár vagy a társak fényképezését tanórán vagy óraközi szünetekben, ezek kezelésére megfelelő viselkedési sémák nem álltak/állnak rendelkezésre. Napjainkban e problémák élők lehetnek, ám az sms-ezés helyét átveheti a chatelés, sőt, videochatelés, és az élőben bejelentkező tanulók akarva-akaratlanul megmutathatják beszélgetőpartnerüknek a gyanútlanul órát tartó tanárt is. Netán „YouTube-szárrá” is tehetik. Napjainkban az online órák okán e kihívások megszelídíthetők lehetnek, és a jelenléti oktatásba történő visszatérés után fegyelmezési probléma helyett akár a tanítás eszközeivé is válhatnak. Erre vonatkozóan Éva biztosan tudna hasznos útmutatást nyújtani, de sajnos erre már nincs lehetősége. Példaképpnek tekinthetjük őt, akinek munkája aktuális, aktualizálható, hisz amint láttuk, évekkal ezelőtt is

olyan megállapításokat írt le, mondott ki, amelyek napjaink neveléstudományi kutatásainak és a mindennapi pedagógiai gyakorlatának is az alapjai lehetnek. Köszönjük, Éva, hogy tőled tanulhattunk, tanulhatunk!

Borsodi Csilla Noémi

Emlékezés a drámatanárra

Nem volt szerencsém drámát tanulni az iskoláimban, és nem is hallottam a drámapedagógiáról a magyartanári képzésen sem. Úgy hozta azonban a sors, hogy megismerhettem Sándor Zsuzsát, és megértettem, hogy milyen nagy szükség van az iskolában a drámapedagógusra. Az alábbi írásban Zsuzsa szerteágazó munkásságáról megemlékezve a drámatanári szerepvállalás egy kivételesen magas szintű modelljét mutatom be.

Sándor Zsuzsát – egykori diákját – 1992-ben könyvtáros munkakörben alkalmazta a budapesti Kölcsey Ferenc Gimnázium. Nem volt még drámatanári végzettsége, és a tanterv sem tartalmazott ilyen tantárgyat. Zsuzsa mégis ebbe az irányba indult el. Az idegen nyelvi könyvtárban (melynek fogalommá vált elnevezése „franciakönyvtár” lett) olyan közösségi teret alakított ki, ahol a diákok élénk társasági életet éltek és otthonosan léteztek, mert a tanárnő megértéssel és szeretettel fordult feléjük, figyelt rájuk, és hozzáértő módon foglalkozott a problémáikkal.

Az időközben megszerzett drámapedagógiai képzettséget a legkülönbözőbb körökben és a legmagasabb fokon kamatoztatta. Ahogyan a könyvtári munka, úgy az órarendi drámafoglalkozások is csak az alapot, a napi állandóságot jelentették, melyre a folyamatosan gazdagodó tevékenységek építhetők. Az egyik legfontosabb terület a diákönkormányzat működésének a támogatása lett. Az érdekvédelem és a hatékony kommunikáció segítése céljából vitakultúra-tréningek indultak, amelyekről önmagukat jobban ismerő,

problémáikat bölcsebben kezelő, a többi emberrel együttműködni képes, konstruktív fiatalok kerültek ki. Az első kör tagjai 1997-ben – napjainkban is működő – egyesületet hoztak létre. A vitakultúra-tréningeken „edződött” diákjaink lettek az IZÉ-k (iskolai zavarászűrő értekezletek, ismertebb, de unalmasabb nevükön diákszemlék) és a gólyatáborok szervezői. Így a legújabb kölcseys generációk önismereti, kommunikációs és együttműködési képességeinek a fejlesztése már a gimnáziumi létbe bevezető nyári táborban megkezdődött. Sőt, volt időszak, amikor még annál is korábban elkezdődött! Amíg lehetséges volt az iskola iránt érdeklődő végzős általános iskolásoknak előzetes méréseket tartani, évről évre megszerveztük a tehetségmérő foglalkozásainkat, amelyeket drámajátékokkal tettünk izgalmasabbá. A játékmesterek tanulók voltak, a résztvevők visszajelzése a csoportfoglalkozásokról egyértelműen pozitív összképet adtak. Ennek a programnak már csak az emlékeit idézhetjük fel, de a gólyatáborok azóta is azokat az elveket és azt a gyakorlatot követik, amelyeket Sándor Zsuzsa csapata lefektetett.

Zsuzsa gondoskodott arról, hogy a diák-tanár partnerkapcsolat mindkét oldalán legyenek az eredményes kommunikációhoz jól értő, együttműködni kész személyek. Sok résztvevő pedagóguskolléga számára a mai napig a reveláció erejével hatnak a Sándor Zsuzsa szervezte továbbképzések. Olyan pedagógiai-módszertani „tanszéket” alakított ki a gimnáziumban, ahol folyamatos lehetőség adódott a csoportos önművelésre és az egyéni konzultációra. Az alapozás egy Gordon-tréning volt, majd olyan műhelyek szervezése következett, amelyekben a szervezetfejlesztést, a döntés-előkészítést, az esetmegbeszélést gyakorolhattuk. Az egyik utolsó nagy projekt a tanároknak a playszínházi csoportba történő bevonására irányult.

A Kölcsey Gimnáziumban ugyanis Zsuzsa belépésével új lendületet vett a szervezett diákszínházi élet. Az „Ösmag” kitaposta úton hivatalosan 2000-ben indult el az Imprománia Társulat, amely a playbacktechnikát is alkalmazó színházi szakkörként definiálta magát. A csoport célként fogalmazta meg a diák, a tanár és a szülő közti párbeszéd elősegítését, az iskolai és egyéb problémák feldolgozását, a konfliktuskezelést és a tanulásból, valamint a teljesítménykényszerből fakadó kudarcok feldolgozásának a segítését. A szakkör – az új generációk csoportjaival – a mai napig működik, jelenleg az „Ösmag” egyik tagjának, Somogyi Bea drámapedagógusnak a szakmai irányításával. Megemlékezésemben a playbackcsoportoknak kizárólag az iskolai „zavarászűrő” szerepére térek ki. A problémafeldolgozások hatósugara jóval túllépett a résztvevők körén. Ebből a szempontból az éves rendszerességű előadások

mellett különös jelentőségük volt az egyes osztályoknak és szülői közösségeknek szervezett programoknak, amelyek egy konkrét, az adott helyzetben aktuális tematika köré szerveződtek. A diák-tanár párbeszéd, az eredményes kommunikáció támogatására szolgált 2019 őszén néhány osztályfőnök és szaktanár bevonása a szakköri munkába.

A diákszínjátszás messze fénylő csúcspontjait jelentették a Kölcsey Gimnáziumban az elmúlt években azok az előadások, amelyek különös szintézist teremtve ötvözték a klasszikus előadást és a playbackszínházat. A közönség a kész produkció befogadásakor hagyományos, kőszínházi élményben részesült, de a katartikus hatás titka a próbafolyamat során alkalmazott improvizációs technikák használata volt. Az előadás ugyanis azáltal vált a játzóok sajátjává és hitelessé, hogy hozzátették egyéni élményeiket, érzéseiket és olykor napjaink nyelvi fordulatait is.

A dráma olyan színpadi előadásra szánt mű, amely emberi viszonyokat modellál, és a viszonyrendszerek lehetséges változásait mutatja be. Sándor Zsuzsában olyan drámatanárt ismertem meg, aki képes volt az emberi viszonyokat a való életben is átlátni és megérteni, és azokban a közösségekben, amelyeknek része volt, rendezőként megnyilvánulni szó a legmagasabb rendű értelmében: segíteni tudott abban, hogy életünk dolgai és emberi kapcsolataink elrendeződjenek. A tanórákon messze túlmutató drámapedagógusi tevékenységével bemutatta azt, hogy – szemben a tipikus drámai művekkel – sorsunk alakításának úgy is lehetségesek katartikus pillanatai, emberi játszmáink úgy is lezárhatók, hogy ne érezzük magunkat veszteseknek.

Fazekas Csaba

Angyalpor Terike csillagos egéről

Séd Teréz keze nyoma a magyar művészetpedagógián

Szerteágazó tevékenysége erős hatást gyakorolt az ország bábjátékos életére. (2007. október 14-én volt a kilencvenedik születésnapja, amit a Bajor Gizi Színeszmúzeumban ünnepelt meg a műfajhoz közel állók köre, hiszen az ő életén végigvonul a színház szeretete.) Gyerekként nővérel mindig színházasdit játszottak, s a tágabb családban is bemutatták „tudományukat”. Ötévesen Hollandiában már Szent Erzsébetet alakított egy műkedvelő darabban. (A „nagy háború” után Magyarországot szétszabdalták, s ő a Gyermekvédő Liga segítségével Zaandamba, egy a háborús szenvedéseket karitatív akciókkal enyhíteni próbáló hollandiai kisvárosba került, egy címfestő családjához, akik minden jóval ellátták. Csodálta a családfőt, aki cirkalmas betűket rajzolt, s gyönyörű cégéreket és címtáblákat festett. Terike élvezte a *békét* és a „festékszagot”). Hazakerült, lassan felcseperedett. Az esztergomi tanítóképzőben az önképzőkör aktív tagja volt, ahol amatőr színjelöladásokban, zenés darabokban szerepelt nővérel, Klárikával. Jó kézügyessége és képzőművészeti érdeklődése végül is a festészet felé vonzotta.

A Képzőművészeti Főiskolán szerzett diplomát. A szépen induló festészeti pályát azonban megszakította a történelem: a II. világháború küszöbén a megérdemelt ösztöndíjjal már nem jutott ki Rómába. Reklámfilmgrafikus és rendező lett itthon. Később a Rádiónál, az *Óvodások Műsorában* Kodály gondolatainak lelkes terjesztőjeként tűnt fel. Ugyanekkor külsősként különböző színházak számára tervezett jelmezeket. Ezek közül is kiemelkedik

a kecskeméti színház *Othello* című előadása Németh Antal rendezésében, amely 1957-ben a korát meghaladó, modern felfogásával keltett feltűnést. Ezt követően ugyanott még két évig művészeti titkárként dolgozott. S csak ezek után érkezett el a bábokhoz, a bábozáshoz Budán, a Népművelési Intézetben. Ő maga választotta a képzőművészethez közel álló műfajt. Dióhéjban ennyit Terike életének „vargabetűiről”. De ennyiből is kitűnik, hogy mindig művészet- és emberközelen volt.

Nézzük, hányfelé osztotta szét tudását és szeretetét, és ez milyen messzire sugárzik térben és időben!

A múlt század '50-es és '60-as éveinek virágzó bábmozgalmát sokoldalúan segítette. Darabokat írt, óvónők, pedagógusok tucatjait avatta be a népművelési intézetbeli tanfolyamokon a bábkészítés és a bábokkal való játék rejtelmeibe. Fáradhatatlanul látogatta a bábcsoportokat, mentorálta őket. Országszerte számtalan bábfesztivál zsűrijében vett részt. Nyári táborokban ő vezette a bábos altábort, hogy végül (már a '70-es években) még a bábáncoltató betlehemes misztériumába is bevezesse őket. Mindig megelőzte korát, avantgárd szemléletet csempészett a báb tanfolyamokba. Már a '60-as évek elején a *természetes anyagok* felé fordult, amikor ezt még sokan furcsállták, értetlenkedve nézték. A ma ismert és közkedvelt *terménybábkészítést* is ő kezdte el társaival (például a kaposvári Szabó Gyulánéval, a közismert Lujzikával).

A *játszóházak* indulásánál is ott bábáskodott az Astra Bábegyüttessel karöltve, sőt, ő vált e népszerű foglalkoztatási forma keresztanyjává.

Ne feledkezzünk meg a gyógyító bábról sem: hány dadogó vagy másféle lelki panasszal küszködő gyerek köszönhette neki gyógyulását! Egyik kulcsfigurája a terápiás bábjáték kidolgozásának. (Itt említhető a Polcz Alaine-féle szceno bábteszt is, amely megfelel a gyermek vizuális beállítottságának, képszerű, dramatikus, jelképes, biztosítja az érzelmek kivetítését és lereagálását.) Hiszen nem csak a VIII. kerületi gyermek-ideggondozóban foglalkozott a kis betegekkel. Nyugdíjba vonulása után „Teri néni szobaszínháza” is tárt ajtókkal várta őket. Ő lett a „játszós Terica”, aki a báb erejével oldotta a görcsöket, szabadított fel a gátlások alól. „Ez itten a varázsól, / hol a gyerek varázsol!” – hirdette a falon függő felirat. (De közben ő volt a mágus.) Az emeleti garzonban naponta megtörtént a csoda, varázsszőnyege mesés birodalomba röpített gyerekeket, de gyakran felnőtteket is: „Vár a tarka varázsszőnyeg, / Beutazunk eget, földet!”.

És még valamiről kell itt beszélnünk: a csodáról. Róla költőien kell beszélni. „Mennyország van a szemében!” – így jellemzett valakit egy beszélgetés során. Ez rá *fokozottan* érvényes volt.

Pályájának elemeit (festészet, grafika, színjátszás, éneklés, reklám- és rajzfilm, jelmeztervezés, rádiózás) csak röviden, érintőlegesen ismertettem – akárcsak gyerekkorát –, hogy ne legyen talány: mindez miként vezetett a nagy szerelemhez, a bábhoz.

„[A] képzőművészettel hogyan találkoztam? – tette fel a kérdést magának az interjúival gazdagított, róla szóló, általam szerkesztett kötetben.¹ Fabrikáltunk. Állandóan mindent csináltunk. A család nőtagjai olyanok voltak, hogy nem volt olyan újdonság, amit kihagytak volna. Az akkori újságok (pl. *Magyar Kézimunka Lapok*) amint megjelentek, ahogy ott valami új formáció előjött, abban a pillanatban már a szalonban a terítő le volt cserélve, és készült a neccelés, a téza, a mindenféle-fajta kézimunkák.”

„Minél távolabb van egy jel attól, amit kifejez, annál jobban ábrázolja azt – int Terike. A bábu jel. Nem csupán mondatokat mond, szavakat formál, de ha kell, énekel, sóhajt – lényegében olyan, mint az élő ember. Valójában egy szobor, egy személy *jele*, de nem ugyanúgy, mint a KRESZ-tábla az útkereszteződésben: ez az az egyetlen *jel*, amelynek *sorsa* van. Művészi, s a világ azon nyelvén születik, amit mindenki megért: platformja az *érzelem*. A szemünkkel érzékeljük, mégsem betűket látunk. A fülünkkel halljuk, anélkül, hogy ismernénk a hangjegyeket.”

Szentirmai László

¹ Szentirmai László (2009, szerk.): Séd Teréz. Bábjátékos portrékötetek 2. Sárospataki Népfőiskolai Egyesület, Sárospatak.

Hová lettek a csellók Sinkó István képeiről?

A festőművészeknek sokáig ez volt a vezérmotívuma, több mint családi emlék, a szépen zengő húrok hangját idézte a kecses, de erőteljes test – hol egészen elvont, hol egészen konkrét – megjelenítése. Persze, drámai zengése e képeknek is volt, a színek és formák dinamikája nem valami rokokós idillben megszólaló hangszert, hangzást idézett fel, sokkalta mozgalmasabb, vakító fényeket és tompa sötéteket rendezett egymás mellé. Vagy csak így emlékszem e képekre? S a legújabb képek kiáltó formáit s színeit látom visszamenőleg is?

Sinkó hetvenéves születésnapját ünnepeltük 2021 áprilisában. Ha jól számolom, e hetven évből az utóbbi negyven-ötven esztendőben folyamatosan felbukkantunk egymás életében. Barátomnak merem mondani őt. A '70-es évek vége felé együtt jártunk a Fiala Képzőművészek Stúdiójába, ahol fontos előadók fordultak meg, olyanok, akik meghatározták a múlt század utolsó harmadának művészetét, művészetpedagógiáját. Lantos Ferenc, Vitányi, Makovecz – én hirtelenjében rájuk emlékszem (Istenem, micsoda spontán „hazafias népfront” volt, sőt már-már „nemzeti együttműködés”. Hangsúlyozom: volt.)

De csodálattal hallgattam őt is, amikor a Kaktusz-sziget (egy általános iskolai múzeumpedagógiai és drámapedagógiai ihletésű *államjáték*) történetéről mesélt lelkesen. A Kaktusz-sziget visszatér még az össze-összefűződő pályánkon: én hozhattam össze őt Lódi Virággal, a MOME doktoranduszával, hogy aztán az ifjú kutató megírhatta a „projektről” a *Pedagógiai partizánakció*

című szakdolgozatát, melyet kiadáshoz segíthettem. Aztán csodálattal olvastam az akkori királyi palota – még egy darabig tán Magyar Nemzeti Galéria – teraszán született vizuális nevelési „módszertani forradalom” dokumentumát, *A nagy GYIK könyvet*, mely az ő szerkesztésében örökítette meg e műhely nagyszerű első periódusát, és mestere, Szabados Árpád szellemi örökségének kincseit. Majd érdeklődéssel olvashattam a Vásárhelyi Tamással, az akkor legendásan megújított, ma csomagolásra és roncsoló költöztetésre váró Természettudományi Múzeum kreatív szakemberével, szellemóriásával írt közös könyvüket, mely *Múzeum az iskolatáskában* címet viselte.

Aztán Debreczeni Tibor, a hazai drámapedagógia atyja „birodalmában” futottunk össze. A „nagyöreg” új művészetpedagógiai egyesületet kísérelt meg létrehozni, mely a játékot és a műsák testvériségét képviselte (egy pár évig), Tibor nagykőrösi székhelyén szerveztünk együtt táborokat pedagógusoknak: ebbe a közösségbe ő hozta a vizuális kultúrát, én az irodalmat és a drámát. Olyannyira, hogy újságot is szerkesztettünk éveken át, a tizen-nyolc számot megélt *Kútbanézőket*; hol ő írt bele, hol róla írtunk, hol fordítva; a félbemaradt periodika is egyszerre tükre sikereinknek és veszteségeinknek. A NAT mintájára még tantervet is írtunk, a Kútbanéző-tantervet (tudomásom szerint egy iskola napközijében alkalmazták, pedig jó volt). S ha már tanterv, akkor vajon mi sorsra jutott az ugyancsak közösen írt, a polihisztor táncos-játékos gyerekegyüttes-vezető, Váradi István csatlakozásával a kivételezett „bajnokképző” sport tagozatos iskolának készített művészeti tantervünk? Itt azt az elvet próbáltuk érvényesíteni, hogy e gyerekeknek a művészetből, az iskolából is *mást* kell mutatni. Miképp lehet megteremteni azt a kedvet, hogy szeressék azt a kis időt, amit törvényesen két világbajnokság között az iskola falain belül töltenek, s azt éljék meg, hogy ebben az emberpróbáló karrierben is szükségük lehet esztétikai élményekre. Tanítják-e ezeket a tanterveket?

Vagy a drámai sötétek mellett annyi marad az emlékek villogó fényéből, hogy egyszer – hatvanéves voltam éppen – összegyűjthetem, kiválogathattam az ifjúkoromban, eszmélésemhez „használt” képeimet, rajzaimat, s az ő bevezetésével mutathattam be ezeket a Csili nagytermében? Furcsa kérdése volt ott Sinkónak a közönséghez fordulva: „Láttak-e önök lezárt életművet, amelyet maga az alkotó – aki lezárta – prezentál nézőinek?”.

Én kérdezem a hetvenévestől: Pista, a te életműved – se a festői, se a művészetpedagógusi, se a kritikusi – ugye nincs még lezárva?

Trencsényi László

Parád díszpolgára

A festői szépségű Mátra keleti részén található Parád, ahol a nagyközség önkormányzata 2019 áprilisának közepén a Községi Házba invitálta a település apraját-nagyját, hogy mindannyian részesei legyenek annak az ünnepségnek, ahol a sokoldalú tanáregyéniség, Somfai Tiborné, azaz Elvira néni Mudriczki József polgármestertől átvehette a település legrangosabb kitüntetését, a díszpolgári címet. A kivételes pedagógusi pályafutását, az itt élők érdekében végzett páratlan közösség-szervező, helytörténeti és népi hagyományokat feldolgozó munkáját ismerték el.

Elvira a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Kékcséről 1953-ban került Parádra. Férjével, Somfai Tiborral köztisztviselőnek örvendtek, hiszen példaeértékű nevelői munkát végeztek. Nyugdíjazásáig, vagyis az 1989-es Egerbe költözéséig a helyi iskola az egyetlen munkahelye, ahol tanított, gyűjtötte a palóc népszokásokat, gyerekjátékokat, tárgyi emlékeket, ebből létrehozott egy gyűjteményt, tájházat. Diákjai rajongtak a történelemóráiért: a történelmi időszakokat igyekezett átélhetővé tenni, tanítványaival megtanultak egy-egy korhoz illő táncot, zenét hallgattak, korhű viseletet készítettek. Folyamatosan képezte magát: a történelem–földrajz szakos tanári diplomája mellé testnevelési, díszítőművészeti, néprajzos és néptáncpedagógusi oklevelet is szerzett.

Akivel találkozott, az a hatása alá került és szinte észre sem vette, hogy bevonódott és részese lett Elvira gyermekek érdekében végzett közösségi munkájának. Nem ismer lehetetlent, amennyiben valamit el kell intézni.

Otthonosan mozog a térség településein, az egri és a megyei hivatalokban, szervezeteknél, de ismerik a környező üzemekben is.

Tanítványai ma is szülőként szeretik, sokukkal napi kapcsolatot ápol az évtizedek távlatából is. A gyerekek mellett a hozzátartozóikról és környezetükről is tudott mindent, az ő osztályai, csoportjai úgy működtek, mint egy nagycsalád.

Mindezt először a '70-es évek második felében tapasztaltam meg, amikor egy Heves megyei úttörő-delegációval Csuvasia több településén jártunk ötfős pedagógusküldöttséggel és a parádi iskola huszonöt fős, Elvira vezette tánc-csoportjával. A diákok minden helyzetre fel voltak készülve, négy műsorral szerepeltek, valamennyi fellépésük flottul, színvonalasan sikerült. A tanárnő félszavakból is szót értett a gyerekekkel. A palóc tájegységet méltóan reprezentálták a nívós műsoraikkal az iskolai, üzemi, táborig vagy a Csebokszári főterén felállított színpadi fellépések során.

Egy másfajta életkép tárult elém, amikor az általános iskolás lányunk második alkalommal kérte, hogy részt vehessen az Elvira néni által vezetett, a Heves megyei településekről érkező diákok számára Parádon szervezett táborba, ahol Palócország népi kultúrájának feldolgozására került sor. Népi játékokat, néptáncokat, népdalokat tanultak a tábor résztvevői, de elsajátították a gancakészítés fortélyait is. Aki ide egyszer eljött, ameddig tehetett, rendszeresen visszajárt, mert annyira jól érezte magát. A parádi programokon túl közreműködött a felsőtárkányi, csillebérci, zánkai úttörőtáborok – a résztvevők számára máig feledhetetlen – egyedülálló élményt adó programjain. Bíró volt a palócföldi altáborban, Másodoszként pedig második sztratégosz a híres ógörög tábor Aszteriasz poliszában.

Elvirának a mindennapi pedagógusi munkája mellett energiájából futotta a Parád térségében lévő felnőttnéptánc-csoportok munkájának segítésére is. A közeli bodonyi asszonykórussal is több alkalommal értek el emlékezetes sikereket a Palóc Napokon, de eljutottak Törökországba, ahol számos sikeres fellépésükre került sor.

Néprajzos munkáját szakmai berkekben is elismerik. A nagy sikerű *Csepű, lapu, gongyola* című televíziós néprajzi vetélkedő szervezésében is jelentős szerepet vállalt. Neves néprajzos szakemberekkel került kapcsolatba. Bakó Ferenc egri múzeumigazgatóval járta a házakat, gyűjtötték a népi emlékeket, ezek eredményeiből az ottani Vármúzeum jelentős anyaggal gazdagodott. Gyakran látta vendégül és kalauzolta az ország leghíresebb néprajzkutatóit, köztük Ortutay Gyulát és Dömötör Teklát. Tagja, majd elnöke lett a Heves Megyei Honismereti Egyesületnek, az országos elnökségnek.

Egerbe kerülését követően hamar bekerült az itteni közösségi életbe. Gyorsan repült az idő – ami Elvirán nem látszik –, harmadik évtizede vezet népművészeti szakköröket a városban. A Forrás Szabadidő Központban nemzedékeket tanított szövésre, fonásra, különböző kézműves mesterségekre.

Nyugdíjazása után közel tíz évig az egri Eszterházy Károly Főiskolán oktatott. A leendő pedagógusokat hamar bevonta a gyakorlati tevékenységbe. Ők is szerették azokat a játékos órákat, amiket együtt töltöttek.

Az egri élete úgy lett teljes, hogy az elismert és sok helyen fellépő egri Dobó Katica Hagyományörző Népdalkörnek tagja és napjainkban is vezetője. Az elmúlt évtizedek alatt Somfai Tiborné neve fogalommal vált a városban, de a megyében is, az országos elismerések mellett megkapta Eger város számos elismerését, és Heves Megyéért díjban is részesült.

Most, mikor ezeket a sorokat írom, egy napba telt, míg Elvirát elértem, aki korát meghazudtolóan elfoglalt, nyolcvanhét évesen is rendkívül aktív. Minden napra jut egy-két közösségi program, hétfőn énekkar, keddenként az egri Vitkovics Alkotóház és Művésztelepen található meg, ahol a programok aktív közreműködője, többek között szövő szakköre járnak hozzá, a hét hátralévő napjain pedig több egri általános iskolában kézműves-foglalkozásokat vezet.

Személyes találkozásunkkor – az elmúlt évtizedek emlékeinek felelevenítésén túl – sok-sok elképzeléssel a tarsolyában a jövőt tervezte, jelenleg – ahogyan összeszámolta – két civil közösségből visszavonult, de így is kilenc civil szervezet munkájában vesz aktívan részt. Csodálatos adottsága, képessége, elhivatottsága mutatkozik meg ebben is.

Sós Tamás

Cantemus FC

Kecskés Barbara interjúja Szabó Soma Liszt-díjas karnaggal a Bartók rádióban

Zenész családban nőttél fel Nyíregyházán, édesapád Szabó Dénes Kossuth-díjas karnagy, zenepedagógus, együtt nőttél fel a Cantemus „kóruscsaláddal”, részese voltál egy tradíciónak, egy mára már államilag is elismert nemzeti kincs megszületésének. Mennyire volt a pályaválasztásod magától értetődő?

Debrecenben végeztem a szakközépiskolát hegedű tanszakon. Mégis egyértelmű volt az utam, rájöttem: a közös muzsikálás többet ad nekem, mint egyedül gyakorolni, a négy fal között húzni a húrokat. Nem lett volna elveszett pálya ez sem, de mégsem volt kielégítő. Olyan élmények birtokába jutottam a Banchieri Énekegyüttesel, hogy a kórus irányába kellett továbbmennem. Egész gyerekkorom a kórusban telt, a kórusról szólt, ez determinálta a lehetőségeimet, a vágyaimat. Tudat alatt is ott volt: egyértelmű pályaválasztás ez.

1988-ban Debrecenben megalakítottuk a Banchieri Énekegyüttest a The King's Singers mintájára, s nem is a fővárosban. A szakiskolás években jött létre, de Nyíregyházán az általános iskolához kötődött. A 8. osztályosok minden évben hangversenyt adnak. Dénes bácsi, apám találta ki: mi lenne, ha összeállítanánk egy, csak fiúkból álló kamaraegyüttest is. Akkor adtuk elő Banchieri az *Állatok rögtönzött ellenpontja* című kórusművét. Sikere volt, megbeszéltük, hogy tovább fogjuk csinálni. A középiskola ugyan mindenkit különböző helyekre sodort, de hatan visszajöttünk városunkba, s elhatároztuk, hogy valóságos énekegyüttesé válunk. Az idő meghozta a sikert, versenyeget nyertünk egymás után, s a szakmát is megtanultuk.

2000-ben változott új hangokkal bővülő együttesé a Banchieri, s ez újabb kapukat nyitott.

Az élet nehéz, egy szűk stáb mindennapjait mindenkinek a munkája befolyásolja. 2000-ben két tag is kivált, újragondoltuk magunkat, s azóta a csak fiúkkal működő együttest kibővítettük lányokkal, így kiszélesedhetett a repertoár. Kezdetben a saját repertoárunkból választott változatokat örököztünk lemezre. Később eljött a szakosodás vágya, egyre mélyebben beleláttunk abba, hogy ezáltal milyen világok nyílnak meg. Készítettünk csak reneszánsz művekre épített lemezeket, ez mozgatta a fantáziánkat, de például az Illés-együttes felkérésre egy teljes repertoárt állítottunk össze a dalaik nyomán. Nagyon tanulságos volt, hiszen Nógrádi Péter segítségével valósággal meg kellett írni az együttes számára ezeket a műveket. Aztán Japánból jöttek felkérések, s olyat kellett énekelni, amire ott igény mutatkozott. Az átírások nagyon nagy élményt jelentenek. Ez ugyan „csupán” a szakmai része a dolognak, mégis nagyon izgalmas, amikor az ember ilyen „rejtvényeket” fejt meg, hogy jól szóljon egy-egy mű. Sok tapasztalatot sikerült összeszednem, szívesen énekeljük ezeket a feldolgozásokat. Mindenki számára azt tudom írni, ami az ő egyéniségének leginkább megfelel.

Kik voltak a mestereid a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen? Kiktől tanultál?

Szerencsésnek érzem magamat, hogy olyan professzorokkal ismerkedhettem meg, akiktől – ha nem is tudom, mit adtak nekem, de – nagyon sokat kaptam. Mesterem volt Párkai István, a karvezetést Jobbágy Valér, Hartyányi Judit tanították. Még Ujfalussy Józseftől hallgathattam a zeneesztétikát, Földes Imre, Batta András tanított zenetörténetet. Nagyon jelentős, mély nyomokat hagytak bennem. Szabó Miklós tanította a szolfézst, Madarász Ivántól összhangzattant tanultam. Filozófiát, világlátást adtak ezek a professzorok.

A Cantemus Vegyeskar 1998-ban született a Cantemus kóruscsalád új hajlásaként. Mennyire volt ez belső igény?

Egyértelmű volt. Működött városi vegyeskar, melyben sokan szerepeltek a volt Kodály-iskolások közül, de megszűnt. S akkor kialakult egy igény. A Pro Musica Leánykar intenzíven működött, a fiúk nem tudták hová tenni magukat, ezért évről évre nőtt a „kiöregedett” fiúk száma. Nyilvánvaló igény volt a vegyeskarra. Amikor végeztem az Zenekadémián, s hazatértem Nyíregyházára, egyértelmű volt: csináljunk vegyeskart, hogy a fiúknak is legyen énekelnivaló.

Jelentős együttesekkel sikerült megismerkednünk. Először említtem a Budafoki Dohnányi Ernő Szimfonikus Zenekart; Hollerung Gáborhoz fontos kapcsolat fűz. Sok művet megismertünk, amit soha nem tűztem volna műsorra, már csak azért sem, mert nem lett volna zenekar, amely lekísérje. Kiváló együttes, velük muzsikálni nagy öröm, és színvonalas közös munkát jelent. A *Jánospassió* előadása volt a legemlékezetesebb. Szcenírozva adtuk elő a Múpában, nagyon nagy feladat volt, de nagy élmény is. Szeretnénk, ha még egyszer összejönne. Híres zenekarokkal ismerkedhettünk meg, így a Budapesti Fesztiválzenekarral, a Liszt Ferenc Kamarazenekarral, de vidéki együttesekkel is kiváló kapcsolat alakult ki, mindig olyan művekkel találunk meg, amelyek új kihívást, lelkesedést adnak. Amit fontosnak tartok: ne kerüljünk a „profi lét” olyan stádiumába, amikor a Händel-féle *Messiás* előadása már nem jelent örömet. Leginkább az *a cappella* jellemző ránk, ebben teljesítjük ki vágyainkat, a repertoár reneszánsztól a mai alkotásokig terjed. Tóth Péterre, Gyöngyösi Leventére gondolok, ők gyakran írnak nekünk műveket. S sorra jönnek a zenekari, oratorikus felkérések, melyek új tapasztalatot, lelkesedést váltanak ki belőlünk.

A fiúkórossal 2019-ben első díjjal érkeztetek haza a tallinni kórusfesztiválról. Hogy működik a fiúkórus?

Ez a fiúénekkar szervesen nem kapcsolódik a vegyeskarhoz, tagjai általános iskolás fiúk; az utánpótlásban persze van szerepe. De ez más világ. Néha elképedek, amikor nekem kell beugrani a lánykórus egy-egy próbájára az apám helyett. A lányok vigyázzban ülnek, némán lesik a szavaimat. Mire a fiúknál ezt elérem, az már egy kihívás. Mindig jár kezük-lábuk. (Focizni kell ebben az életkorban.) Focizunk is. Minden próba után van foci. De énekelni kell! Sikerült elérni, hogy nemzetközi siker is legyen. Észtország a kóruséneklés hazája, az első díj igazán meglepett. Voltak rendes szopránjaim, akik még nem mutáltak, de a mély szólamok is ügyesen helytálltak. Más egy fiúénekkarral dolgozni. Mire megtanulják a kottaolvasást, közös éneklést, kezddhetjük is újra, mert „lemutálnak”. Szeretem ezt a feladatot, évről évre megújul a probléma, és ez jó dolog.

Sokféle helyen tanítok. Gyerekekkel dolgozom, szakközépiskolásokkal, a Nyíregyházi Egyetemen, a Szabolcsi Szimfonikus Zenekart vezetem – ezt is tanári munkának tartom, hiszen meg kell találni a hangot, melyik korosztályhoz milyen nyelven lehet beszélni. Ezt is meg kellett tanulnom. Viszonylag hamar megtalálom a közös hangot a különböző korosztályú, különböző előképzettségű csoportokkal, s ezután élményszerű a munka.

S a fociklub? Mi mindennel töltekezel, amikor nem dolgozol?

Igen. Van egy Cantemus FC, amellyel a hivatalos városi bajnokságban is szerepelünk. Ez nagy kihívás. A gyerekekkel folyton focizunk, hogy az ének iránti lelkesedést meg tudjam tartani. A családban is három fiú nevelkedik, mind fociznak. Azt hiszem, más hobbitevékenységre nem nagyon van időm. A szabadidő mindig az énekkari munkához kapcsolódik, mindig van valami, ami kitölti az üres időket, vagy a tanításra kell összpontosítani (a zenetörténet az utóbbi húsz évben is újabb és újabb adalékokkal egészült ki). A saját gyerekeim? Világszámok. Az ikrek és a nagyfiam is. Ő kürtön játszik, szak-középiskolába jár, közben országos futóbajnok, elképesztő izgalmakat élek át, amikor futóversenyén szurkolok. Az ikrek most mennek elsőbe, ez csoda, bevezetni őket az életbe, ez nagy kincs.

A tradíció, amibe születtem, felelősség.

Komoly probléma ez. Életutam kényszerpályán mozgott, determinálva volt, mit kell csinálnom. Az apám – a legendás Kossuth-díjas Szabó Dénes – után nekem kell továbbvinni ezt a „családi vállalkozást”, a Cantemus ügyét. Ez nagy teher, nagy megfelelés, nagy kényszer. Hogy lehet majd győzni? Apám munkabírását nézve képtelen vagyok arra, hogy ezt beteljesítsem. A hatalmas rendszer, ami felépült, ez a pedagógiai építmény olyan mennyiségű munka, amit nem látok át, egyedül nem győzném. De nem szeretném, ha az örökség elveszne. Ki kell termelni azokat az erőket, akik ezt akár húsz év múlva is folytatják.

Vizuális nevelők egymás közt

Kókai-Vigh Veronika és Szávai István
szolnoki rajzpedagógusok beszélgetése

Kókai-Vigh Veronika Judit (később K. K. V. J.) *Kedves István! Szolnokon időnként „összefutottunk” ugyan, de soha nem alakultak úgy a körülmények, hogy le tudtunk volna ülni egy beszélgetésre. Hol te rohantál, hol nekem kellett határidőre leadnom valamit. Mindig abban maradtunk, hogy akkor majd egyszer. Már nyugdíjas vagy, ahogy a Facebookon írtad, mégis ugyanannyit dolgozol, mint régen, de minden határidő nélkül, tehát sok mindenre van idő, amire korábban nem volt, úgyhogy végre sort tudunk keríteni egy beszélgetésre.*

Amikor annak idején Németh Lajos kolléga igazgatót keresett az indítandó alapfokú képzőművészeti magániskolájához, sokan úgy ajánlottak neki téged: „Nagyon jó szakember.” Néhányan hozzátették: „De azért vigyázni kell vele.” Szóval megoszlottak a vélemények. Az írásaidat olvasva aztán az volt az érzésem, neked is vannak mindenféle reflexióid a szakmai munkásságoddal kapcsolatban. De kezdjük az elején. Vázlatok az iskoláról című tanulmányodban Marqueszt idézed: „Kilencéves korom után már nem történt velem semmi említésre méltó!”. Mi történt kilencéves korod előtt?

Szávai István (később SZ. I.) Kertészek falujában, Medgyesegyházán nőttem fel. Normális vidéki viszonyok, a világ dolgai iránt érdeklődő gépész-kertész nagyszülők és szülők, kis házi könyvtár, a tágabb rokonságban mindenféle mesteremberek – a legideálisabb gyermekkor lehetett volna. Sajnos volt egy apró kis bökkenő. A gépész apa és kertész anya 1945-ben elhitte, hogy itt egy új világ fog jönni. Nem lettek ugyan teljesen hithű

kommunisták, mindig látták a rendszer problémáit, de az értékbizonytalanság – hogy akkor mi a megőrzendő, mi a megújítandó – bizony problematikusra tette számukra a gyereknevelést. Korábban is volt már persze hasonló értékbizonytalanság, az anyaszentegyház közvetítette értékmenták sem voltak azonosak az evangéliumokban szereplőkkel, de a forradalom ideológiája jóval messzebb került a köznapi erkölcsiségtől. Nádas Péter bővebben ír erről a *Világló részletekben*, maradjunk annyiban, hogy a felnövekvő kisember azt érezte, a kimondott dolgok mögött mindig ott van valami kimondatlan. Ha volt egy bizonytalan élethelyzet, nem mintát keresgéltem, hanem azt, hogy akkor most hogyan is kellene viselkedni.

K. K. V. J.: Ez azt is jelenti, hogy te többnyire azt a bizonyos „kimondatlant” kerested. Ez az attitűd megmaradt benned és egész életedben végigkísért.

SZ. I.: Igen, valóban mindig magam próbáltam valamit kitalálni, ami persze kissé különc viselkedést eredményezett. Ezt a különiséget a kis barátaim, kollégáim hol jól, hol rosszul fogadták. Elvileg nekem is gépésznek vagy kertésznek kellett volna lennem, de nem bizonyultam különösebben rátermettnek sem a műszaki dolgokban, sem a kertészkedésben. Persze a kőműveskedéstől a gép-szerelésen át az asztaloskodásig sok minden ragadt rám, leginkább azonban olvasni szerettem. Hetedikes-nyolcadikos koromban már írogattam is verseket, kalandos történeteket. Nem feledkeztem bele, inkább csak módjával. Középiskolás koromban versenyeken is indultam velük, két ezüstérmert nyertem a diákírók-diákköltők találkozóin. (Sárváron az aranyérmert Bari Károly kapta.) A tanulás inkább csak kötelességszerű volt, hármás-négyes volt az átlagom, matekból kettes. (Féltem, meg fogok bukni az érettségim, ezért fél-évkor elkezdtem tanulni. Kezdtém megérteni, hogy a tanulásnak tétje van, végül ötösre írásbeliztem.) Nyilvánvaló volt, hogy „irodalmi ember” leszek. Újságíróként „harcolok az igazságért”.

K. K. V. J.: Mégis másként alakult az életed.

SZ. I.: Újságíró-iskolába akkoriban az mehetett, akinek volt már valamilyen diplomája. Ekkor merült fel bennem a gondolat, hogy mielőbb szerezzek egy felsőfokú végzettséget. A kérdés csak az volt, hogy miből is. A biológiát szerettem, rajzolgattam is: legyen akkor egy biológia-rajz szak a szegedi tanárképzőn. Valahogy be is fértem, közepes eredménnyel el is végeztem, még a képzőművészkedéshez is megjött a kedvem, azonban a toronymagasan előttem járó csoporttársaim (Váradai Iván, Szalai József, Dréher János,

Eszik Alajos, a felsőbb évfolyamról Sinkó István) munkáit látva világossá vált előttem, mennyi lesz a pótolnivalóm. Közben megismerkedtem egy baráti csoporttal, amit Jékely Endre, Hadas Miklós, Takács Géza és Mező György alkotak. Elolvasták az írásaimat, megtudtam tőlük, hogy bizony itt is bőven rám férne a tanulás, másrészt meg nem biztos, hogy újságírásban kellene gondolkodnom. Talán jobb lenne egy tisztos vidéki tanárság. Tanítani?

A főiskola meghozta ugyan a kedvem a biológuskodáshoz, szakdolgozatot növényrendszertanból írtam, de hogy kisgyerekeknek mutogassam a porzót meg a bibét... Terepgyakorlaton növényeket határoztunk meg, valami harmincegynéhány fajt ismertünk fel, soroltunk be. „Mit gondolnak, a továbbképzésen résztvevő gyakorló tanárok mennyit ismertek fel? Ötöt!”. Na jó, de ott volt ugye Herman Ottó, meg Rómer Flóris... Meg a félfamentesre rajzoltatott, festegetett kis bilduskák? (Ahogy Vadas József tréfálkozott.) Na, majd meglátjuk.

K. K. V. J.: Mit szólt a család a „tanároskodáshoz”?

SZ. I.: Akkor még csak kétfős család voltunk. Feleségem egy évvel felettem járt, matek-kémia szakos, kosaras sporttárs.¹ Soha nem szeretett iskolába járni, a tanári pályára ő is kissé kényszerből került, de egy szerelmespárnak igazából nem a munkahely körül járnak a gondolatai. Inkább élni készültünk, amihez a munkahely majd csak a háttérrel szolgáltatta. A negyedévet levelezőn fejeztem be, Zagyvarékason kaptunk állást, szolgálati lakást. A főiskolán két mélyebb pedagógiai tanácsot kaptam. Egyiket a biológia-módszertan tanárától, Józsa tanár úrtól: „Ha a szertáros a folyosón a tálcát viszi a terembe, maguk előtte mennek, mert ha kiverik a tálcát a kezéből, nem tudják megtartani a bemutatót.” A másikat pedig Mező Gyurkától: „Ne akard a tanítványaidat a magad képére formálni. Nekik megvan a maguk élete.”

K. K. V. J.: Fiatall pályakezdőként hogyan készültél az első tanévre?

SZ. I.: Tanmenetek írásával, átnéztem a szakmai kézikönyveket, tantárgypedagógiai folyóiratokat. Összeállítottam a tanmeneteket, a biológiát a tankönyvből, a megszokott, kérdve kifejtő módszerre alapozva; a rajzot pedig Balogh Jenő nyomán, tárgyi tanulmányokkal, majd szabad asszociációkkal, illetve néhány ponton más kiadványokban talált feladatokkal dúsítva. Ekkor rajzból a műhelymunka-szemlélet kezd teret nyerni. A tanév eleji felkészítőket

¹ Később levelezőn elvégezte a magyar szakot is, meg kézművesoktatói képesítést szerzett, a szakképző iskola szövőoktatójaként ment nyugdíjba.

is ebben a szellemben tartotta két jól felkészült, elhivatott szakember, Marton László és Szei Ernő. (Ha ma portfóliót írnék, ki kellene húznom a nevüket. Az okát nem tudom, bár magyarázatot hallottam rá.) Persze átnéztem a Xantus Gyula által írt kézikönyvet is, de azt láttam, hogy ez voltaképp egy leendő képzőművész vagy rajztanár – nyilván időhiány miatt „lebutított” – képzési terve lenne.

K. K. V. J.: Hogyan sikerült beilleszkednetek?

SZ. I.: Jól indult a tanév, az első focimeccsen rúgtam két gólt, még tartott a főiskolai csapat edzésein kialakult kondim;² a kollégák közt volt néhány fenntartás nélkül szerethető, néhány, aki bizonyos fenntartásokkal volt az, és egy nehezebben ugyan, de azért kezelhető tanárnő. Igyekeztem beilleszkedni, hanem az első hónap végén a hatodikosok olyan munkákkal leptek meg Zombori Béla szintetikus kubista órájának végén, hogy a „tanároskodás mellett élek, festek, írok”-program helyébe a „nézzük, hogy lehet igazán jól tanítani”-program lépett. Középszerű festő, költő helyett inkább jó rajztanár szeretnék lenni. Csak hát rá kellett ébrednem: úgy jártam, mintha egy gépészmérnök a mechanikai és gépészeti rajz helyett a tudományos-technikai forradalom történetét tanulta volna.

Kovács Károly OPI tantárgyfelelős írta, hogy öt év után kezdett rájönni, hogyan is kell tanítani. Olvastam, utánajártam, órákat látogattam, és kezdtek alakulni az órák. Osztályfőnökösködtem is, az osztályomban mindig elvállaltam azt a tantárgyat is, amit valakinek képesítés nélkül kellett volna tanítania. (Ha egy kolléga panaszkodott, hogy egészen más tárgyat tanítóként mégis neki kell matekot helyettesítenie, mindig visszakérdeztem: „De ugye azért leérettségiztél matekból?”) A biológia és rajz mellett magyarból, kémiából, testnevelésből és gyakorlatból is tartottam órákat. Mindenütt igyekeztem élménypedagógiai irányba haladni, mert azt láttam, hogy a tantervek inkább valamiféle szakember-utánpótlás előkészítését, semmint egy mindennapi kultúra megalapozását célozzák. Forrás persze nem nagyon volt, múzeumok kiadványaiban, a *Népművelés* és a *Művészet* folyóiratok cikkei közt akadt néha pedagógiai tárgyú. Meg persze a kiállítások. Mindig ott volt nálam a jegyzetfüzetem.

² A foci ekkoriban kezdett kötelezővé válni az irodalmárok számára.

K. K. V. J.: Ez a gondolatsor azt jelenti számomra, hogy kezdted megszeretni a „tanároskodást” és meg is tettél mindent azért, hogy jó tanár lehess. Vagy nem jól gondolom?

SZ. I.: Voltak persze ügyetlenségeim, botladozásaim, de úton voltam a sikeres vidéki tanár pozíciója felé. Főleg, hogy folyamatosan érkeztek Takács Géza, Hadas Miklós és mások reflexiói. Baráti kapcsolatok is alakultak, az iskola-vezetéstől is megkaptam minden lehetséges támogatást. Jó szakfelügyelői véleményekben részesültem, a járási hivatal szakmai konferenciákra küldött. Azonban történt valami, ami felborította az iskola életét. Eddig tizenhat-tizennyolc fős osztályokban tanítottunk, és akkor össze kellett vonni az osztályokat. Hirtelen mintha egy másik világban találtuk volna magunkat. Volt, aki tudott alkalmazkodni, de akadt olyan is, aki nem. Sajnos magam is az utóbbiak közé tartoztam. Pedagógiai félműveltségem visszaütött. Ahhoz elég volt, hogy érzékeljem a csődhelyzetet, de ahhoz kevés, hogy kitaláljak belőle.

K. K. V. J.: Úgy gondolom, hogy ez a probléma nem csak benned alakított ki kételyeket, sok kollégát tett bizonytalanná.

SZ. I.: Igen, nehéz időszaka volt ez az iskolának. Egy ilyen léptékű átalakulás felerősítette a rendszerben az addig diszkréten megbúvó problémákat. Nem vagyok ugyan hipochonder, de a bipoláris ciklotímia tüneteit észlelve orvosi segítségért folyamodtam. Jakab Gyuri édesanyja beküldött az újszászi pszichiátriára, ahol Benedek László, Göncz Kinga és Varga Etelka segített valahogy rendbe szedni magamat. Fél év segédmunka, közben grafikaszkört vezettem a megyei művelődési központban. (Nyilván elterjedt Szolnokon, hogy egy tehetséges fiatal rajztanár bajban van, segítsük, ahogy tudjuk.)

K. K. V. J.: Ha jól értem, egy év kényszerpihenő kellett, hogy utána visszatallj ismét az iskolai életbe.

SZ. I.: Így van. Ősztől egy év napközizés egy frissen induló – gyermekvárosi gyerekeket is fogadó – szolnoki lakótelepi iskolában, majd rajz- és biológia-tanítás, néhány év után pedig csak rajztanítás következett. Az iskola igazgatója az a Szabó Mihály lett, aki Kiss Anna magyartanára volt annak idején. (Kiss Anna így emlegeti őt: „Mindent ennek az embernek köszönhetek!”) Az igazgatóhelyettes, Lengyelné Éva jól berendezett szaktantermet alakított ki, és persze segített, amiben lehetett. Kitágult a szakmai látóköröm, főleg miután Tóth István vette át a képzőművészeti feladatokat a művelődési központban.

Megismertem a GYIK Műhely, a Barcsay Gyerekképzőművészeti Kör, a Gaál Imre Szakkör és más, alternatív pedagógiát folytató csoportok munkásságát. Földi Péter, Szemadám György, Lantos Ferenc és még sokan mások tartottak előadásokat. Éveken át próbálkoztam a programelemek adaptálásával. Ez időnként sikeres, máskor sikertelen volt, de kifelé nyilván főleg az eredmények látszottak. A sikernek persze ára volt, a „szoftvereszközök” (didaktikai programok) bizony „hardvereszközöket” is igényeltek. Eleinte azzal nyugtattam magam, hogy Picasso évekig meglelt volna egy-egy készlettel a ceruzákból, színes ceruzákból, akvarellfestékekből, temperákból (ezt magunk kevertük a vegyiművektől kapott porfestékekből), papírokból, agyagból, márpedig ezeket az eszközöket elő tudtuk teremteni a közös felszerelés rendszerével. (A gyerekek összeadták az alapfelszerelésre valót, és mivel minden osztály ugyanazt használta, egyrészt így feleannyiba került nekik; másrészt kétszer annyi eszközt tudtunk venni, mint az alapfelszerelés; harmadrészt mindig ott volt; negyedrészt mindenből a legjobb ár-érték arányút vásároltunk.) Na jó, a linómetszés varázsát azért nem hagyhatjuk ki. Marton Lászlónál láttam, hogyan kell csinálni, és kitaláltam, hogy toldjuk meg ezzel az alapfelszerelést. A Pannonplast vállalat adott linót, ismerős nyomdászok festéket, a papírgyár papírt, a vésőket technikaórán gyártották seprűnyélből, esernyődrótból. Beindult a linómetsző műhely. Beléptem a szerző-mozgó-gazdálkodó tanárok társaságába.

K. K. V. J.: Úgy gondolom, ezen a téren nem sokat változott a világ, már ami az eszközellátottságot és a jó szándékú emberek segíteni akarását illeti. Még mindig ez van ma is több intézményben, tapasztalat. Az elmondottak alapján nem lehattél túl sokat otthon.

SZ. I.: A családi élet sajnos kissé megsínylette ezt. Esterházy Péter írja valahogy így a *Harmonia caelestis*-ben: „Édesapánk olyan, mint isten. Isten ott van mindenütt. Ezzel szemben édesapánk is ott van mindenütt, csak itt nincs.” Nem nagyon, nem volt válás, a gyerekek élete sem siklott félre, és itt jöhetne a dicsekvés velük, de azért van annyi lelkiismeret-furdalásom, hogy nyugdíjas éveimben ne sajnáljak semmi időt, amiben segítségükre lehetek. Ma már okosabban osztanám be az időmet, de akkor nagyon elkapott a gépszíj: gyűjteni az érdekes feladatokat, anyagokat, eszközöket.

K. K. V. J.: Igen, a hivatástudat szerencsére sokunkat megfertőzött.

SZ. I.: Tudod, ha van eszköz, anyag, érdekes program, nekilódnak a gyerekek. Egy illusztrációs feladatból huszonzét méteres linómetszet lett, ami

később könyv formájában is megjelent,³ a következő évben Kiss Anna világát jelenítettük meg majd' száz négyzetméternyi linóleumot elmetszve. Az órák időnként szinte maguktól működtek, máskor akadoztak. Ha akadozott az óra, bizony „kikeltem magamból”. Aztán utánaolvastam ennek *Murray Horowitz* (1976) *Az ellenséges osztályérzés és kezelése az osztályban* című könyvében. Hm. Ezek szerint fontosabbnak tartottam az általam közvetíteni szándékozott műveltséganyagot, mint a gyerekeket. Nem érezték, hogy fontosak lennének. Ellenszer: meghallgatni a véleményeiket.

K. K. V. J.: Bizony, erre a gyerekeknek nagy szüksége van!

SZ. I.: Na, de azt meg hogy lehet? *Veczkó József* (1986) közölt egy érdekes technikát. Írtam egy teljesen anonim felmérést. A válaszokat összegyűjtöttük, összekevertük, visszaosztottuk, mindenki lemásolta, amit kapott, az eredetit szétépte, kidobta, így a kézírás sem árulkodhatott. Nagyon tanulságos eredményt adott. A következő évben elcsíptem egy folyosói beszélgetést: „Emlékeztek, hogy utáltuk tavaly, most meg ő a kedvencünk!” (És meghívtak kísérő tanárnak az osztálykirándulásukra.)

Aztán jött a rendszerváltás. Megint szétesni látszott minden. Az új idők új módszereket kívánának, a régi szorongató, hospitalizáló erőszakról át kellene váltani valami másra, ami azonban nincs kéznél. A gyermekvárosiak kezdtek elvadulni, a testület megtagadta negyven-egynéhány gyerek fogadását. Előjöttem egy reformjavaslattal (élménypedagógiai fordulat, diákönkormányzat⁴ stb.), de nem volt rá fogadókészség. A rendszerváltást megelőző évben a városi pedagógiai lap szerkesztőjeként lassan bekerültem a városi közéletbe, amikor felvetődött, hogy a munkásörök esetleg lőni fognak, a megyei MDF elnökségi tagjaként meglehetősen aktív közszerepet vállaltam. (Aztán amikor a Fidesz előterjesztette vagyonynyilatkozat-javaslatot – ami előrevetítette a kleptokratikus berendezkedést – egy emberként mosták le az asztalról a pártok „józan belátású” pénztárnokai, visszavonultam a politikai tevékenységtől.) Szóval afféle káder voltam. Igazgatóválasztáskor mégsem pályáztam meg az iskola-vezetői állását. Egyrészt, mert reformelképzeléseimet csak néhány kolléga támogatta, másrészt még csak félúton voltam, hogy egy új vizuálpedagógiai programmal előhozakodjak. Harmadrészt, mert a hosszú éveken át magában

³ Szabó László (2000, szerk.): *Kalevala*. AKG Kiadó, Budapest.

⁴ Később Kádár-Csomor Gábor meg is rendezte néhányszor a Pál Tamástól tanult *Igazlító napot*. <http://szavaiistvan.hu/wp-content/uploads/2020/02/P%C3%A1l-Tam%C3%A1s-Igazl%C3%A1t%C3%B3-nap.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 30.).

titánkodó szaktanárnak nagyon komoly személyiségfejlődés kellett volna, hogy ne bukjon meg vezetőként.

K. K. V. J.: Egyik kollégám mondta egyszer, „vezetőnek születni kell!”.

SZ. I.: Bizony, aki a magányos harcos útját járta, nem való csapatvezetőnek. Szerencsére Szügyi Dezső vállalta a feladatot. Első intézkedései kissé felforgató jellegűek voltak, aztán néhány év alatt, józan, apró lépésekkel szépen rendbe szedte az iskolát. Eltűnt a szemét, megszűntek a verekedések, gazdagodott az eszközkészlet, projektheteket rendeztünk, végül az Arizona Programmal megvalósult a tanórák védelme is. Elkezdtem kiadás alá rendezni az eddigi módszertani vázlataimat. Megjelent két rövid, tömör összefoglaló, a *Rajzoljaunk együtt!* a megyei könyvtár, a *Metsszünk együtt linót!* a Szolnoki Metszőkör Egyesület kiadásában.

K. K. V. J.: Szóval ekkor született meg a Szolnoki Metszőkör. Igen, hallottam róla; mondanál erről néhány gondolatot?

SZ. I.: Amint az egyesületi törvény lehetővé tette, egyesületet alakítottunk, hogy most már törvényesen is gazdálkodhassunk. Főkönyvünket eleinte fénymásolva kitettük a faliújságra, aztán az internetre.⁵ A gazdálkodás két nyomon haladt. Egyik a klasszikus szponzori segítség. Képeket, metszeteket adtunk a támogatók irodáinak falára, hogy cserébe adjanak, amit tudnak. Volt, aki anyagot adott, más pedig pénzt. A másik a metszetek eladása, játszótér rendezése volt. Néhány év alatt úgy felszerelkeztünk, hogy hamarabb volt számítógépünk, lézeryomtatónk, CD-írónk, mint az OPI-nak. És persze a hagyományos anyag- és eszközlistán is több száz tétel szerepelt. Nyilván ennek is köszönhető, hogy a gyerekek negyedik helyre hozták a rajz tárgyat.

Csak épp láttam, hogy a megváltozott környezetben már nem sikerül olyan intenzitású órákat tartanom, mint korábban. Oldottabb, lazább, polgárabb lett az iskola világa, de a munkák színvonala nem érte el a korábbiakét. Na, ekkor keresett meg Németh Lajos, hogy vállaljam el az Alapfokú Művészeti Iskola igazgatását. Pontosabban szakmai vezetését, mert ő aktív iskolaigazgatóként minden gazdálkodási és adminisztrációs feladatot magára vállalt. Ez az a néhány év, amikor szabadon, minden különösebb adminisztrációs kötöttség nélkül, de a zeneiskolaihoz hasonló fejkvótákkal alakulhattak

⁵ A (volt) Szolnoki Metszőkör Egyesület honlapja: <http://szavaiistvan.hu/a-volt-szolnoki-metszokor-egyesulet/> (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.).

művészeti iskolák. Bodóczy Istvánt felháborította, hogy a vizuális kultúra oktatását így mintegy kimenekítik az alapfokú oktatásból – szerinte ott kellett volna hasonló léptékű fejlesztést megvalósítani, mert az elit eddig is megtalálta a maga képzési helyeit. Én hüledeztem. Ez olyan, mintha kitennének egy csomó pénzt az utcára, mellette egy cetlivel: „Ugye jó célokra fogjátok használni?”. Mivel ekkor már jó néhány megyei iskolában voltak osztályaink, minden igazgatót, szaktanárt figyelmeztettem: „Szerintem ez a paradicsomi állapot nem tarthat sokáig, úgy alakítsátok a műhelyt, hogy majd a délelőtti órákon is folytatódhassanak a programok. Legjobb, ha párhuzamosan fejlesz-titek a délelőtti, délutáni órákat.” Néhol ez varázskerteket hívott életre, Ritók Nóráé a legismertebb, néhol meg beépült a fenntartó szervezet költségveté-sébe, igen szerény kimeneti eredménnyel. A folyamatot, a minősítő testület tagjaként, kijáró ellenőreként közelről láttam. Végül be is következett, amit jószoltam, elfogyott a pénz, sorra zártak be az iskolák, a megmaradtak nagy erőfeszítésekkel, meg mindenféle ügyeskedésekkel, gyűjtögetésekkel tudták valahogy folytatni.

K. K. V. J.: Mi lett a ti iskolátokkal? Jártam ott; egy jól felszerelt, hangulatos, igazi műhely, amelyben paradicsomi világot alakítottatok ki az alkotni szerető nebulók számára.

SZ. I.: A mi iskolánk is kénytelen volt „bezárni”, a szolnoki önkormányzat vette át a fenntartó szerepét, és persze az eszközállományt. Az iskola a Széchenyi körúti Sportiskolai Általános Iskola tagiskolája lett, szóval visszakerültem oda, ahonnan elindultam. Igazgatóhelyettesként négy órát tarthattam, azaz egy csoportot vihettem volna, de a sportosztályoknak eléggé feszített volt az órarendje, nem lehetett egy délutánra összeszedni őket, tehát én mindennap benn voltam a szaktanteremben kettőtől ötig-hatig, és mindenki jött, amikor tudott. A délelőtti órákat ekkor már egy nálam rátermettebb, felkészültebb fiatal kolléga vitte, Kádár-Csomor Gábor, akivel időnként délután együtt tartottuk a foglalkozásainkat. Délelőtt is voltak óráim, néha helyettesítet-tem. Utolsó éveim tehát meglehetősen idilli viszonyok közt teltek. Közben a Magiszter Művészeti Szakgimnázium alapfokú oktatással bővítette a profil-ját, s átvette a Zöld Házban működő képzőművészeti osztályokat, így gyere-keink fele – a kiválóan dolgozó Páncsics Edina osztályai – átkerült hozzájuk. Ezzel helyreállt a dolgok rendje, egy sportiskolai általános iskola gyerekei-nek erre fogékony része délután belekóstolhat egy másik művészeti ág – hisz a sport is művészet, ha jól csinálják – világába.

K. K. V. J.: Erre jól emlékszem, mivel 2017-ben, még mielőtt nyugdíjba mentem, az Alapfokú Művészeti Iskola engedélyeztetési procedúráját én vittem végig mint a Magiszter alapító igazgatója.

Edinával beszélgettünk a nyugdíjba vonulásodról. Mondta, hogy ha megkérnek, jössz, helyettesítesz, segítesz, de egyébként teljesen visszavonultál, pedig mindenki azt hitte, hogy nem fogod tudni abbahagyni.

SZ. I.: Aki nem hagyja abba, miután nyugdíjba ment, az szerintem nem dolgozott eleget. Vagy okosabban osztotta be az energiáit, mint én. Utolsó éveimben egyszerre dolgoztam tanárként és minősítő szakemberként, nem szerettem volna, hogy valamiféle teljesítmény-visszatartáson érjenek, szóval a hosszú hajrát választottam.

K. K. V. J.: Az aktív tanárkodástól akkor visszavonultál, van tehát bőven időd a családra és a korábbi kedvenc időtöltéseidre is, mint például a bicikliverseny.

SZ. I.: Hát igen. Amikor átmentem a sportiskolai általánosból a művészeti alapiskolába, lassan abbamaradt a kerékpáros országjárásunk, de a bicikli hiányzott, elkezdtem hát a nagyobb nyári túrákat. Manchester–Hegyeshalom volt a legutóbbi. Ez is hozzátartozik az idillhez. A rajztanár délutánonként tanít, délelőttönként kertészkedik, biciklizik, a nyári szünetben túrázik – valahogy így kellett volna kezdeni a főiskola után. Sajnos ma is elég kevés kolléga kezdheti így, ma is folyik a küzdelem az anyagokért, eszközökért, módszertani gazdagodásért, én ez utóbbiba szeretnék kissé besegíteni a *Vizuálpedagógiai kapcsolókönyvvel* (Szávai, 1996).

K. K. V. J.: Reméljük, sokaknak nyújt módszertani segítséget e kiadvány. Köszönöm a beszélgetést, jó egészséget és aktív nyugdíjas éveket kívánok!

Felhasznált irodalom

Horowitz, M. (1976): *Az ellenséges osztályérzés és kezelése az osztályban.*

Pedagógiai szociálpszichológia. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Szávai István (1989): A tanár a gyermek szemével. *Pedagógiai Tükör*, 2–3. sz.

<http://szavaiistvan.hu/wp-content/uploads/2020/02/a-tanar-a-gyermek-szemével.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.).

Szávai István (1996): *Vizuálpedagógiai kapcsolókönyv.* Szolnoki Metszőkör. Szolnok.

Veczko József (1986): *Gyerekek, tanárok, iskolák.* Tankönyvkiadó, Budapest.

Szekeres Mihály

A háborús években, vagyis a több mint hetven évvel ezelőtt létrehozott, hányattott sorsú gyermekvédelmi-pedagógiai utópia, a Fiúkfalva tragikus hősről, Szekeres Mihályról keveset tudunk. (Tulajdonképpen a Fiúkfalva története is sokáig csendben húzódott a felejtésben; Varga Domokos, a kortárs és jóbarát kiváló gyerekregénye 1972-ben hívta fel rá újra a figyelmet, majd a máig közöttünk élő hűséges társ, Pataki Gyula visszaemlékező könyveiben elevenedik meg a debreceni Fiúkfalva története, s benne a korán elveszített kiváló ifjúsági vezető, Szekeres Mihály emléke is.) A fellelhető adatok szűkszavúan tudósítanak róla. 1915. március 18-án született. A család Debrecenbe költözik, amikor Miska tizenkét éves. Édesapját hamar elveszítette. Könyvkötőnek tanul. Varjas Pál Vár utcai műhelyében kap munkát. Sápadt arcú, magas, vékony ifjú, aki halk szavú, de bölcs és komoly – így írnak róla az emlékezők. A debreceni ifjúsági munka magával ragadja a kamaszt. Tagja lesz a debreceni Méliusz Cserkészcsapatnak, itt sikerrel végzi a próbákat, őrsvezető lesz. Majd a városi KIE (Keresztyén Ifjúsági Egyesület) munkájába kapcsolódik be, ma úgy mondanánk: „ifjúságsegítő” lesz. Részt vesz az „utcagyerek-misszióban”, a tanoncotthon munkájában, az ifjúsági otthonban vállal feladatokat. Városi titkára lesz a KIE-nek. A visszaemlékezők szerint a szervezet helyi otthonában gyakran vendégeskedett a legendás professzor, Karácsony Sándor. E beszélgetések játszanak szerepet abban, hogy az ifjúban – és társaiban – körvonalazódjék a nagy terv, a Fiúkfalva terve. Hiszen a szemük előtt zajlik a szegény gyerekek háborús

terhekkel tovább tetézett, irgalmatlanul nehéz élete. Csavargók, menhelylakók, tolvajok, darizók, az életveszélyes környezetben is (a gőzölgő salakon meleghez jutva) a szabadban éjszakázók – a pokol megannyi bugyrában! Tizenhat, ebből a körből önkéntes „kivonulást” vállaló fiúval szervezik meg az önálló közösségi életüket egy elhagyott tanyán. (A Fiúkfalva elgondolásához a szikrát a jeles amerikai film, a Flanagan atya vállalkozásáról szóló *Fiúk városa* adta.) A tanyán 1943. december 2-án indul meg az elkanászodott individuumok önfenntartó csoporttá, közösséggé szervezésének nehéz, de megannyi leírásból ismert folyamata.

1944. május 14-én a Déri Múzeumban tartott ülésen így számolt be:¹

Végtelen nagy öröm, a mi örömünk, a sok csüggedés és reménykedés után a Fiúkfalva nem álom többé, hanem élő valóság. Nagyon boldog érzés ez, hogy íme, már nem vagyunk egyedül, hogy nem csak néhány, sokak által bolondnak, álmodozónak tartott fiatalember hordja ezt a gondolatot. Itt vagyunk most azért, hogy nagy szeretettel mögéje álljunk ennek a gondolatnak. Igen, szeretettel, ebben a borzalmas világban, amikor a szeretetlenség rettenetes kaszája itt jár a fejünk felett, és veti borzalmas vetését. Mi, akik most itt összegyűltünk azért, hogy bebizonyítsuk, vannak még olyan emberek, akiknek szívéből nem halt ki a szeretet. Olyan szeretet, amely képes arra, hogy életet mentsen az élet számára. Olyanokat, akiket soha nem szeretett igazán senki, legkevésbé a szülőnek nevezett világra hozó. [...] Mi nyolc esztendő tapasztalás ideje alatt rájöttünk arra, hogy ezt a munkát semmiféle módszerrel nem lehet megoldani, csak a szeretet erejével... Oh, hányszor mennek el az emberek ezek mellett a kis gyermekek mellett, hányszor mentünk el mi fontorra és csak azt láttuk, hogy rongyos, hogy koszos és hogy csavargó. Nem látjuk benne a szépet, milyen szép arca van a mocsok alatt. Nem gondolnak arra, hogy a sok szenny és piszok alatt ugyanolyan szép kis tiszta lélek van elrejtve, mint más gyerekekben, aki más körülmények közt nevelődik. Arra a szinte lehetetlennek látszó feladatra vállalkozott az a néhány fiatalember, hogy összeszedje ezeket a fiúkat Debrecen utcáiról. A munkánkat figyelők között sokan akadnak kételkedők, mondván: „kutyából nem lesz szalonna”. Íme azonban minden jó reménységünk megvan arra, hogy ne úgy legyen. [...] Az első időkben a kellő eredmények elérésben akadályt jelentett az anyagi fedezet hiánya. A rendszeres havi ellátmányt nehezen kaptuk

¹ Megjelent a Pataki Gyula összeállításában, Makai Éva szerkesztésében 2007-ben a Magyar Pedagógiai Társaság gondozásában megjelent *Fiúkfalva Emlékalumban*.

meg és rendszertelenül. Több esetben előfordult, hogy a számunkra kiutalt 2 kg marhahúst kölcsönként pénzből, vagy pedig egyáltalán nem tudtuk kiváltani. Az ilyen és hasonló esetek a gyermekek nevelése szempontjából nagy szerepet játszottak [...] A családfoglalkozásokon a családi életet próbáljuk pótolni. [...] A napokban sikerült a műhelyt berendeznünk. [...] Bízunk abban, hogy egyszer igazi nagy műhelyek lesznek, ahol mesterséget tanulhatnak. [...] A fiúk felelősséget éreznek társaikért, akik ma még nem lehetnek velünk és a város utcáin csavarognak. Ezek a gyerekek, akik a városban nem szívesen túrték meg egymást ötméternyire, itt alkotó közösségben élnek. Az eddigi durva hangjuk helyett más, kulturáltabb beszéd formájában társalognak egymással.

1944. július 21-én következik be a tragédia. A ház kigyullad. A Fiúkfalva vezetője önfeláldozóan menti a gyerekeket és az értéktárgyakat. Egy izzó gerenda lezuhan és maga alá temeti. Szekeres Mihálynak egy napja maradt az életből. „Vigyázz a fiúkra” – ez volt utolsó szava.

A Fiúkfalva története válságokon át folytatódik. Pataki Gyula veszi át a nehéz örökséget, a háború utáni újrakezdés és az államosítás viharai közepette bekövetkező bezárás feladatával már neki kell megküzdenie.

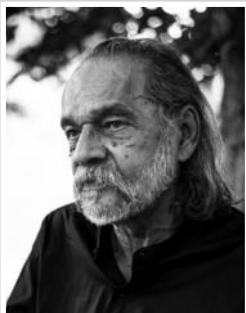
Szekeres Mihály emlékét a debreceni Malvin téren emléktábla őrzi, amit a MÁV tulajdonába került háza falán a vasutasok helyeztek el.

Felhasznált irodalom

Pataki Gyula (2007): *Fiúkfalva. Emlékalbum*. Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest. 63–65.

Szűcs Ernő (2007): Vigyázz a fiúkra. Szekeres Mihály emlékezete (újságcikk a kiadvány mellékletében). In: Pataki Gyula: *Fiúkfalva. Emlékalbum*. Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest. 70.

Makai Éva

Példaképek és „tanítók”, akik műveikben élnek tovább

Mindannyian szerencsések vagyunk, akik találkozhattak már igazán szuggesztív személyiségekkel, olyanokkal, akikre muszáj figyelni, mert mindegy, ki vagy és hány éves, honnan jöttél, egyszerűen nem lehet figyelmen kívül hagyni a belőlük áradó közvetlen kedvességet, emberséget. Lakatos Menyhért, Choli Daróczi József és Szentandrassy István az életben emberként és pedagógusként is fontos személyek és példaképek. Büszke vagyok rá, hogy találkozhattam és beszélgettem velük, olvashattam Lakatos Menyhérttől *A paramisák ivadékait*, a legszebb mesék egyikét, vagy Cholitól az *Elvitték a cigányokat* című verset. És számtalanszor láthattam Szentandrassy István a cigányság sorsát bemutató festményeit, románcait.

Ötödik osztályos voltam, amikor Mátraverebélyen részt vehettem életem első író-olvasó találkozóján, ahol egy cigány író, Lakatos Menyhért volt a meghívott. A szüleimmel és a húgommal együtt elmentünk, és találkozhattam az első fehér szakállú cigány bácsival, akit valaha láttam – még sose láttam azelőtt ősz hajú cigány embert – pedig sokan voltak mindig is a falunkban, ahogy akkor is hallgatóság soraiban. A küllemén túl a mai napig meghatározó élmény számomra a kedvessége, szelídsége, embersége és okos szavai, melyeket azóta is emleget a családom: „Tanulás nélkül nincs változás”, vagy: „A cigány az cigány marad, ha orvos, ha jogász.”

Most pedig olyan ember távozott közülünk, aki a tanítványaimnak és a saját gyerekeimnek is meghatározó élményeket adott: az első Kossuth-díjas

roma festő, Szentandrassy István. Alig egy éve már Choli Daróczi József elvesztése is elgondolkodtatott, hogy a Gandhi-féle emberekre most talán még inkább szükségünk van, mint néhány évtizeddel ezelőtt, amikor még beleéztünk az emberek arcába, tekintetébe is.

A hajdani példaképeim egyikéről elnevezett józsefvárosi Lakatos Menyhért Általános Iskolába kerültem, ahol rajz és vizuális kultúra tantárgyat tanítottam és szakkört vezettem. Szentandrassy képeit mindig is szerettem és tanítványaim számára is motiválók voltak. Az ő művei inspirálták a diákjaimat az első kendőfestményeink elkészítésekor, majd ezek olyan minőségi fokot is elértek, hogy kiállítást is rendezhettünk belőlük először az iskolában, majd több tucat alkalommal számos helyen a fővárosban. A szakkör Szenti képi világának is köszönhetően vált gyermekalkotókörré, hiszen mindenki egy befejezett, kész műre próbált törekedni. Lakatos Menyhért *Füstös képek* című könyvének legújabb kiadását Szentandrassy illusztrálta, és ennek a kiadványnak a bemutatóján Choli bácsi is jelen volt az iskolánkban. A három nagy roma tanító így jelent meg együtt térben és időben számomra. Csodás pillanat volt, amikor felkérésünkre kétszer is elvállalta a kiállításunk megnyitását: először Trencsényi Lászlóval közösen, majd Hemrik Lászlóval mondtak elismerő szavakat a gyermekalkotásokról.

Vérbeli pedagógus volt, ahogyan motiválta, értékelte, szakszerűen elemezte a munkákat! Sokszor kihívta a diákokat maga mellé, és a szemükbe nézve mondta el nekik, miért szereti az alkotásaikat. Erre a titokra mindannyian kíváncsiak voltunk, s vártuk, hogy megtudjuk, a nagy, Kossuth-díjas festő számára mi is az, ami szívmelengető a képeinkben. Azonban nemcsak mondott, hanem kérdezett is, s ezt a dialógust „kihallgathattuk”. A gyerekek megjegyezték, hogy azt mondta nekik, tehetségesek, de tovább kell dolgozni, újabb alkotásokat készíteni, tanulni, írni és olvasni. Népművelő is volt, ahogyan a másik két, szintén nagy szakállú roma bölcs, Lakatos és Choli Daróczi is. Érezte, hogy felelősséggel tartozik a népéért. Betegen is fontos volt számára, hogy személyesen megjelenjen, igyekezett elfogadni minden felkérést, megkeresést, és örült, hogy ismét találkozhat velünk. Éveken át figyelte, hogyan alkotunk, fejlődünk, gazdagodunk.

Legutóbb 2020 januárjában – nem sokkal halála előtt – dr. Aáry-Tamás Lajos meghívásának köszönhetően az Oktatási Jogok Biztosának Hivatalában találkozhattam számos művével. Az alkotásai hosszasan várták, hogy jobban legyen és egy megnyitó erejéig újra láthassa őket. Dinamikus, nagy léptékű és monumentális alkotásaiba bezárta azokat a fájó érzéseket, amik a cigányságot érték.

Ha megnézzük a *Cigány Madonna* vagy a *Lovak* című képeit, utána szinte valamennyi művét felismerjük: kecses, törékeny, szívós, barna alakjainak tekintetébe belefestette a saját szemében is fátyolosan megbújó szomorúságot.

Somody Beáta

Szüdi János

A külvárosi szegénysors és a szép jövő reménye iránti kettős elkötelezettségében alkotó költő édesapa családjában nevelkedett, jogásznak tanult. Vidéki munkák után 1985-ben került az Oktatási Minisztériumba, az első reformtörvény keletkezésének idején kapott kodifikációs feladatokat. Munkatársai közül kitűnt jogtiszteletével és jogismeretével.

E tudása tette alkalmassá arra, hogy újabb és újabb feladatokat kapjon az átalakuló politikai rendszer tanügyigazgatásában. Jogi ismeretei mellé egyre nagyobb pedagógiai, oktatásügyi tudást szerzett, a rendszerváltás utáni oktatáspolitikák szövevényeiben akkor talált biztos pontokat, amikor a kormányzat tudatosan vállalta az iskolai autonómia, a gyermekjogok, diákjogok, valamint az organikus helyi társadalom választotta települési önkormányzatok fenntartói felelősségének érvényesítését a tanügyigazgatásban. Részes volt annak a gesztusnak, amikor 1998-ban a Diákjogi Charta tartalmi és normái jóformán szó szerint épültek be az átalakított közoktatási törvénybe. Így fogalmazott:

Kiemelkedő fontossággal bírnak a közoktatásról szóló törvénynek azok a rendelkezései, amelyek meghatározzák a gyermekek ügyeiben való döntéshozatal kereteit. Az alapelvek közé a 2003. évi LXI. törvény iktatta be a „gyermek mindenek felett álló érdekét” alapelvet. A közoktatásról szóló törvény 4. §-ának (7) bekezdése szerint: „A közoktatás szervezésében, irányításában,

működésében, feladatainak végrehajtásában közreműködők döntéseik, intézkedéseik meghozatalakor a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe.” Ez a követelmény mindenkivel szemben hatályos, aki bármilyen döntésével, intézkedésével befolyásolni tudja a közoktatás rendszerének működését, ennek összefüggésében mindazokat a szolgáltatásokat, amelyeket a közoktatás rendszere nyújt. A rendelkezés „újdonságára” tekintettel nehéz olyan gyakorlati példára, bírói, alkotmánybírói, legfelsőbb bírósági döntéshozatalra hivatkozni, amellyel alá lehetne támasztani, hogy ennek az alapelvnek milyen széles körben kell érvényesülnie. Nem lényegtelen tény azonban, hogy „a gyermek mindenekfelett álló érdekének” érvényesüléséhez kapcsolódó kötelezettségnek az alapja a Magyar Köztársaság által aláírt és kihirdetett nemzetközi szerződés, a Gyermekek jogairól szóló egyezmény. Az Egyezmény Harmadik cikk 1. pontjában meghatározottak szerint a „Szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe”.¹

Az „illiberális fordulat” után is hű maradt ezekhez az értékekhez. Korrekt, egyben indulatos kritikai írásait a *Pedagógusok Lapja*, a *Népszava* és az *Élet és Irodalom* közölte, és makacsul közzétette gondolatait az interneten is. 2004-ben az Okker Kiadó gondozásában jelent meg *A gyermek mindenek felett álló érdeke* című kötete. Utolsó könyvének címe akasztófahumoráról tanúskodott: *Csináljunk rossz iskolát!* A könyv napról napra követi az iskolaügy lezüllesztésének, leépítésének lépéseit, hiteles krónika marad a boldogabb utókornak.

A kérlelhetetlen, engesztelhetetlen Szüdi János feladta a küzdelmet, 2020. április 7-én elhunyt. Nagyon fog hiányozni!

Trencsényi László

¹ Szüdi János (2008): Az ellenőrzés rendszere a közoktatásban. *Új Pedagógiai Szemle*, augusztus–szeptember. <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/szudi-janos-ellenorzes> (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 26.).

Csillagszeműek között

Timár Sándor kilencvenedik születésnapjának ünneplését 2020-ban másként képzelte, tervezte el az a lelkes és elhivatott csapat, amely ebben az igen nehéz helyzetben sem adja fel az álmait. Az életmű szerencsére oly gazdag, hogy bőven ad lehetőséget gondolkodásra, s igen jelentős ahhoz, hogy a megőrzés vagy a megújítás, valamint a jelen helyzethez igazíthatóság és a bemutatás új formáinak számbavétele is folyamatos alkotómunkára készítse a tagokat.

Egészen különleges dolog, hogy miközben Timár Sándor 1930. október 2-án a szolnoki tanyavilágban beleszületett a néptánc természetes életterébe, s így sajátíthatta el ezt a tudást, addig ennek a néptáncnyelvnek a továbbadására elsősorban egy fővárosi környezet (Budapest) legkülönbözőbb, mesterségesen megteremtett közegei adták meg neki a lehetőséget. Már szolnoki gimnazistaként felkérték egy táncsoportot vezetésére, de az 1958-ban alapított új együttes (Bartók Táncegyüttes) *művészeti vezetése közben* komolyabban nekilátott egy saját néptánc-pedagógiai módszer lehetséges formái tudatos kidolgozásának.

Ezen folyamatok finom összehangolása készítette önmaga továbbképzésére is, így elvégezte a Színház- és Filmművészeti Főiskola koreográfus szakát (1970). Ezt követően, az Állami Balett Intézetben létrejövő néptánc tagozat tanáráként (1971-től), majd ennek tanzékvezetőjeként (1990-ig) vett részt aktívan abban a munkában, mely kiépítette a továbbadás lehetőségének azon felsőoktatási közegét, melynek címzetes egyetemi tanára napjainkban is.

A kezdetben formális kötöttségek szerint működő táncházmozgalom (1972. május 6.) aktív részeseként folyamatosan azt szorgalmazta, hogy szélesebb körű, informális lehetőség nyíljon minden érdeklődő számára, s a néptánc változatos mozgásformáinak, lépéseinek elsajátítása a hétköznapi közegben is elérhetővé váljék. Ezért 1976-ban egy televíziós műsorban már az egészen fiatal korosztály tánctanítójaként vállalt szerepet (*Aprók tánca*), de 1978-ban még nagyobbra tárva a kapukat Európán kívüli helyeken (Tokió, Kiotó) tartott kurzusokat egyetemi hallgatóknak.

A Magyar Állami Népi Együtteshez 1981-ben csatlakozott művészeti vezetőként, s tizenhat éven keresztül itt folytatta mindazt, amiben kezdettől fogva hitt: „az autentikus néptánc individualizmusának, sokszínűségének, szépségének felmutatását” – áll a Hagyományok Háza honlapján.

Erre azért is volt nagy szükség, mert az addigi, pusztán szigorú koreográfiák megtanulása nem igazán eredményezett valódi tánctudást a táncosoknál. Ennek fejlesztése és megújítása érdekében rögtönzések lehetőségével színesítette a színpadi jelenléteket. A rendezett térformák váltakozása közben megjelenő szabad tánc viszont jól oldotta a merevséget, bemutatta egy-egy figura hétköznapi táncolhatóságát, de mégis megőrizte, s őrzi ma is a néző számára az átláthatóságot. Ez a szabad tánc oly természetességgel simul bele a koreográfiába, hogy laikus nézőként szinte észrevehetetlen. Timár Sándor értékteremtő munkásságát a Magyar Köztársaság Erdemes Művésze díjjal ismerték el 1990-ben.

Igen korán felismerte azt is, hogy az együttes táncosainak utánpótlására nagyobb figyelmet kell fordítani. Feleségével, Timár Böskével ezért úgy döntöttek, hogy 1993-ban megalapítják a saját Csillagszemű Gyermektáncgyüttesüket. Timár Sándor gyermekkorából merítették a tanítási metodikájukat, s az évek során összegyűlt tapasztalatokból később meg is született a *Néptáncnyelven* (1999) című könyv, mely valójában nem más, mint egy módszertani könyv a néptánc tanításához. Ez az elkötelezettség és hit a mai napig kitart és megsokszorozódott azon táncosok által, akik tőle leshették el a tánctudást.

Olyan nagy igény jelentkezett minderre, hogy a kezdeti, körülbelül ötven gyermektáncost számláló együttesből napjainkra ezerfős, népes család jött létre, hiszen a Csillagszeműek közé bárki beléphet hároméves kortól, ha táncolni szeretne. Nincs semmilyen felvételi követelmény azóta sem! A Timár-módszeren nevelkedett, majd ennek tanítását is szívesen felvállaló táncosok által vidéki városokban (Eger, Piliscsaba, Dunaharaszti, Bicske), sőt határainkon túl, Angliában (Surbiton, London; Woking, Surrey; Guildford, Surrey) is létrejöttek ilyen tánc csoportok.

A Csillagszemű Gyermektáncgyűttes 2006-ban elnyerte a Prima Primiissima díjat, s módszerüknek immáron huszonöt éve „az a lényege, hogy minél több gyermek minél kisebb korban ismerkedjen meg a még elevenen élő néptánc- és népzene hagyománnyal, de nemcsak a színpadi megjelenítés által és muzeális értéként, hanem mint megélt tapasztalat épüljön be a mindennapi életükbe” – olvasható honlapjukon is.

Azok az ifjú táncosok, akik elhivatottságban, rátermettségben és kitartásban kitűnnek társaik közül, korosztályuk szerint meghívást kaphatnak a Timár-táncakadémia gyermek, ifjúsági vagy felnőtt tagozatába, ahol még intenzívebb és magasabb szintű tánctudás megszerzése válik számukra elérhetővé.

Miután két lányom is itt táncol, jól ismerem mindezek valóság tartalmát. Erről beszélgettem egy szülő társammal, Bácsné Balla Gyöngyivel, aki jóval régebben került ebbe a környezetbe.

Sanyi bácsi mindhárom gyermekem életében meghatározó szerepet töltött be. Férjemmel együtt mi inkább a sport világában mozogtunk, kosaraztunk. Gyermekünket is ebbe az irányba kalauzoltuk, ám Anna lányunk az óvodában elkezdett néptáncolni. Ott annyira megszerette mindezt, hogy állandóan ezzel nyaggatott bennünket. „Igazi táncgyűttesbe akarok táncolni!” – hajtogatta. Igazából az óvodából irányítottak minket a Csillagszeműek próbái felé. Anna ott elbátortalanodott az első alkalommal, de Marci fiam talált magának egy ismerőst, és meglepetésünkre a kosárlabda helyett ott ragadt. Pár alkalom után, Anna is beállt a körbe, s azóta abba se hagyta! Ők ma már felnőttek, de szerencsére Sanyi bácsi igen aktív részese volt a gyermekkori próbáiknak. Így viszont legkisebb gyermekünk ebben nőtt fel! Folyamatosan látta otthon a testvérét gyakorolni, és már egészen piciként minden hosszúkás tárgyat úgy kezdett forgatni, mint a táncosok a botot! A nagyok próbáin is velünk volt, hiszen nem tudtam kire hagyni. Ebben a közegben azonban mindig teremtődött olyan alkalom, amikor közéjük totyoghatott ő is. Látva a lelkesedését, Sanyi bácsi külön is foglalkozott vele, ilyenkor a legnagyobb komolysággal magyarázott az akkor még csak két-három éves kislánynak. Lenyűgöző volt, ahogy megszűnt a külvilág körülöttük ilyenkor! Az óvodások próbáján egyszer Zerind kijelentette: „Én nem csigabigázni akarok, hanem vejbunkozni!”, mivel a nagyobbak tánca őt sokkal jobban vonzotta, mint a saját korosztályának megfelelő mozgásformák. Piliscsabai tanára, Timár Mihály szerencsére olyan jól tudta alkalmazni

édesapja módszerét, hogy ezen aztán könnyedén sikerült átlendíteni, s az óvodáskor végére aztán meghívást kapott az ún. „kis profi” csoportba. Az évek során úgy láttam, hogy Sanyi bácsi nagy hangsúlyt fektetett a pszichológiai kontaktusra, a tánc természetes közegének megteremtésére. Ahogyan Nagy László is mondja: „Mert mibennünk zeng a lélek!”. Tényleg így van, hiszen ha ők meghallják a zenét, azonnal tudnak rá táncolni is, akár táncházban is, hiszen ismerik a táncnyelvet és alkalmazni is tudják azt bármilyen közegben.

Valóban így van ez, s a nemzetközi kalotaszegi népzene- és néptánc-táborban is megbizonyosodhattunk erről, ahol ők bizony a felnőttek között forogtak. Mindez azért van így – folytatta Gyöngyi –, mert a koreográfián belül sokszor van lehetőségük improvizációra! Ennek további jelentőségére Anna lányunknál döbbsentem rá, aki népi hegedűn is tanult játszani. Táncosként sokkal könnyebben tudta kezelni az alkalmankénti eltéréseket, mint a klasszikus hegedűn és kottán nevelkedett társai. Sokszor eszünkbe jut az is, amikor Sanyi bácsi nekünk, szülőknak indított kurzusokat! Ezek az alkalmak és a fellépések olyan mély hatást gyakoroltak rám, hogy földrajz-testnevelés szakos tanár és közgazdászból végül csipke- és viseletkészítő népi iparművész lettem!

Az itt tanultak életben való alkalmazhatóságáról szívesen mesélt Kántor Zsófi is, aki alapító tagnak számít, hiszen 1993-ban kezdett el itt táncolni. Huszonhárom éven át volt aktív táncos, ez idő alatt tanított is. Jelenleg második gyermekével van otthon.

Nyugdíjazott alapító tag vagyok! A sok együtt töltött év alatt Sanyi bácsiéktól elsajátítottuk, hogy hogyan kommunikáljunk a társunkkal és a közönséggel a tánclépések, a tartás, a tekintet és az arc játéka segítségével. Ahogyan Sanyi bácsi egy egyszerű hasonlattal szemléltette ezt: amikor az utcán megyünk, ne egymásnak vagy egy oszlopnak menjünk neki, hanem egymásra odafigyelve mozogjunk. Ez a hasonlat a mai napig megmaradt bennem, mert ahogyan ez a táncra is igaz, úgy az életben is hasonlóan kell egymással viselkednünk.

Antalóczy Kinga jelenleg is aktív tagja a Timár-együttesnek, de próba-vezetőként is részt vállal a munkafolyamatokban.

Édesanyám, miután hallott Timár Sándor munkásságáról és komoly eredményeiről, egy nap úgy döntött, beírat a Csillagszemű Gyermektáncegyüttesbe. Ekkor még csak három és fél éves voltam! Az azóta eltelt tizenhat év során

jó néhány kedves emlék gyűlt össze a szívemben Sanyi bácsiról. Az első a boldogkőváraljai táborhoz kapcsolódik. Hétéves voltam ekkor. A tábor első napján levonultunk a táncterembe, ahol egy számomra még ismeretlen bácsi várt ránk. Ő tartotta a próbát. Nagyon élveztük, hiszen velünk táncolt, énekelt, mókázott. Kiderült, hogy bizony ő az a titokzatos Sanyi bácsi, akiről Böske néni már olyan nagyon sokat mesélt nekünk! Szeptembertől aztán már gyakrabban találkoztunk, és nagyon jólesett, hogy mindig figyelt rám, biztatott, segített. A következő táborban aztán meglepett engem és édesanyámat azzal, hogy készíteni fog nekem vegyes szólókoreográfiát (dél-alföldi oláhos és csárdás). Hihetetlenül hangzott mindez számomra, és nagyon meglepődtem azon, hogy szeptemberre már készen is volt vele. Hazamenetel előtt el is kezdte egyeztetni édesanyámmal a különpróbák dátumait. Az akkori, hétéves énemmel fel sem tudtam fogni, mekkora megtiszteltetést jelentett mindez. Az viszont, hogy tehetségesnek látott, onnantól szinte szárnyakat adott! Mindig megkövetelte a precíz, kitartó munkát, de én boldogan jártam az összes próbára. A nagyobb fellépések főpróbáján mindig a színházterem középső sorában helyezkedett el és egy mikrofonnal a kezében irányított bennünket. Onnan is arra biztatott mindenkit, hogy bátran mosolyogjunk, lássák mások is azt, igazán élvezzük, amit csinálunk! Soha nem fogom elfelejteni, amikor az egyik fellépés után megköszöntük Sanyi bácsi munkáját, és felkért táncolni. Akkor már tudtam, hogy mennyire szerencsés vagyok, hiszen Timár Sanyi bácsival táncolhatok! Lelkesedése és szakmai alázata által már igen fiatalon megéreztem a néptánc iránti mély elköteleződését, s ez erősen hatott ránk is. Böske néni és Sanyi bácsi azonban nemcsak a táncrea tanított, de az életre is formált bennünket. Alázatra, kitartásra, önfegyelemre. A próbák és fellépések rengeteg örömet, élményt adtak és adnak a mai napig is nekem. A néptánc révén nagyon sokfelé eljuthattam, s életre szóló barátságokat köthettem. Boldog vagyok, hogy Timár-módszeren felnövekedett táncosként ma már segíthetek nekik a néptánc tanításában is. Büszkeséggel tölt el, hogy tanítványuk, s ezáltal a Timár-együttes tagja lehetek.

Egy mostani fellépés alkalmával a Timár-táncakadémia gyermek tagozatának tagjai is szívesen meséltek Sanyi bácsiról. „Sanyi bácsival először két-három évesen találkoztam. A virányosi csoportban ritmusgyakorlatot tartott. Mindig nagyon vidám és kedves volt” – mondta Gyönyörű Anna. „Én csak hétévesen találkoztam vele először, mert én akkor kezdtem el táncolni – kapcsolódott ehhez Sipos Petra is. – A ritmusgyakorlatokra én is nagyon jól emlékszem! Először egyszerűbb gyakorlatokkal kezdtük, (tá ti-ti tá-tá),

majd ebből a ritmusból egyre bonyolultabb és bonyolultabb lett. Később már nemcsak a kezünkkel, hanem a lábunkkal is topogtuk ezeket, sőt néha más tapsoltunk és más topogtunk egyszerre. Ezek a gyakorlatok sokat segítenek abban, hogy tánc közben egyszerre több dologra tudjunk figyelni, és jobban meghalljuk a zene lüktetését” – mondta, s már perdültek is fel a színpadra.

Kiss Jázmin és Balogh Ákos pont az ő próbáikon segítik Timár Böske munkáját, de aktív tagjai a Timár-együttesnek is. Bár Jázmin igen fiatal még, de a tőle megszokott komolysággal válaszolt arra a kérdésemre, hogy mit jelent számára ebbe a táncegyüttesbe tartozni.

Timár Sándor számomra nemcsak egy tanár, hanem az a példakép, aki Böske nénivel együtt meghatározta az egész életemet. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy első kézből, hároméves koromtól kezdve tapasztalhattam meg azt a módszert, ami a Csillagszeműek táncegyüttes pedagógiájának lényege, vagyis a néptánc alapjainak elsajátítását egészen kisgyerekként. Rengeteg kedves emlékem fűződik a próbákhoz, amikor Sanyi bácsi ritmusgyakorlatokat tartott vagy az énektanítást vezette. Mély nyomot hagyott bennem a határozottsággal, de végtelen kedvességgel átadott hatalmas tudása és az egész világnézet, amit képvisel. Ebben a szellemben próbálom ma én is továbbadni a magyar néptánc szeretetét a fiatalabb korosztálynak, valamint a színpadon a Timár-együttesrel együtt a nagyközönségnek is.

Ákos a csillagszeműek között már önállóan is tart próbákat. Ő így idézte fel az eddig itt töltött időt:

Csillagszeműs pályafutásomat én is három-négy évesen kezdtem, amikor is édesanyám elvitt az első ovis táncórámra a Várba. Őszintén megvallva, nem emlékszem, mennyi idő után bátorodtam fel, hogy lemászak édesanyám öléből és csatlakozzak az órához. Arra viszont tisztán emlékszem, hogy minden egyes alkalmat imádtam. Ennek nem lehetett más oka, mint hogy elvárásolt az a hangulat, amit Timár Böske, Timár Sándor és Mayer Orsolya megteremtettek. Nagyon szerencsésnek tartom magam, hogy óvodáskoromtól kezdve szinte a kamaszkorom végéig Sanyi bácsitól tanulhattam táncolni. Még részese lehettem azoknak a próbáknak, amikor ő állt a kör közepén, ő maga tanította a motívumokat, énekeket, botforgatást. Az évek múltával még jobban felértékelődött bennem, hogy tanúja, megélője lehettem annak, ahogy elkészíti és betanítja koreográfiáit. Sosem felejtem el azt a nyári táborunkat, amikor

Kalotaszegi vetélkedő néven elkészítette egypáros kalotaszegi koreográfiáját, nekünk, kiskamaszoknak. A próbateremként szolgáló csűr árnyékában ülve vágta össze a zenét különböző magnószalagokból. Odatelepedtünk mögé és megbabonázva figyeltük a folyamatot, hogy miként áll össze a zene különböző felvételekből összeállózva. Akkor még nem is kapcsoltunk, hogy pár órával később már arra a muzsikára instruál minket, hogyan, miként tekintsünk a párunkra, amikor a legényesünk után feltűnnek a színen. Amikor közeledett a gimnázium befejezése, Böske néni felajánlotta a lehetőséget, hogy a felügyelete mellett, illetve neki asszisztálva betekintést nyerjek a tanítási folyamat gyakorlati részébe. Sanyi bácsi ekkor már a korából adódóan nem táncolta végig a próbákat, azonban szinte minden alkalommal ott volt és instrukcióival segítette a közös munkát. Mindeközben ellátott engem is jó tanácsokkal, tanulságos történetekkel, hogy minél jobban átadhassam azt a tudást, amit tőlük kaptam. Mikor az egyik táncostársammal önállóan vezényelhetjük az együttes egyik csoportját, Sanyi bácsi gyakran eljött a próbákra, hogy filmvetítésekkel, előadásokkal, ritmusgyakorlatokkal színesítse azokat. Számomra ezek voltak a legkedvesebb alkalmak. Egyrészt azért, mert nagyon érdekes előadásokat, gyakorlatokat tartott, másfelől (és ettől szerettem ezeket a próbákat leginkább) mert ilyenkor sokszor én kísértem el Sanyi bácsit az otthonuktól a próbateremig. Ezeken az alkalmakon elmentem hozzájuk, felpakoltam a berendezéseket (VHS- és DVD-lejátszó, projektor stb.), amiket kikészített, majd együtt elindultunk a közeli buszmegállóig, hogy megkezdjük utunkat a Virányos útról a Rómer Flóris utca fele. A sétát és a buszon való zötykölődést történetek töltötték meg. Történetek a Csillagszemű Gyermektáncegyüttes életéből, barátok és kollégák életútjáról, gyűjtőutak kalandjairól, az állami és a Bartók Táncegyüttesben történekről. Én pedig elbűvölve hallgattam ezeket a történeteket, miközben idős mesteremet kísértem.

Az azóta eltelt idő csak még jobban megerősítette bennem ezen emlékek és tapasztalatok értékét és fontosságát. Mind a mai napig Timár Böske vezetésével dolgozom az együttesben, és tőle lesem el a tánctanítás fortélyait, felemlegetve Sanyi bácsi híressé vált instrukcióit, történeteit, illetve azt a mentalitást és tánc iránti szeretetet, amit ő, Böske néni és kollégáik gyermekkorunktól kezdve közvetítettek és közvetítenek nekünk.

Úgy vélem, a fenti gondolatokra, beszélgetésekre is jól rímel Nagy László Táncbéli tánc-szók című versének utolsó két versszaka, amellyel ez úton is szeretnénk köszönteni születésnapja alkalmából Timár Sándort!

*Én is nyitok arany torkot
Mint a rigó, úgy rikoltok
Csapkodom a nyári zöldet
Átnyilazok eget, földet*

*És akit én megtalálok
Pántolok rá aranypántot
Úgy szeretem, úgy szorítom
Én sohase szomorítom*

Siposné Tavaszi Virág

Mindenki felemelkedése a tükör előtt kezdődik

A legtipikusabb társadalmi jellegzetesség ma az elégedetlenség. A társadalom azt akarja, hogy a dolgok gyorsabban menjenek és nagyobb léptékűek legyenek, ami azt jelenti, nem ülhetünk a babérjainkon. Ez nagyon fontos szerintem. A kérdés az: mit teszünk ezért. Egy lehetséges válasz, hogy ezt a sorsra bízunk. A másik megközelítés, amiben én hiszek, hogy ez a tanári küldetésünk. Mindenki felemelkedése a tükör előtt kezdődik.

Vannak példák országunk iskoláiban a kiválóságra és az áttörésre – kevés, de van. Van ellenkező példánk is, és ami ott hiányzik nekünk: az a jó tanár. Szükségünk van a kihívást értő tanárookra, olyan tanárookra, akik majdnem teljes mértékben kihasználják a gyerekekben rejlő lehetőségeket. Hadd mondjam meg nektek, a tanári munka nem állhat meg egy szinten. Nincs „kicsit jó tanár”. Van természet adta tehetségű tanár, és van magát lépcsőzetesen felépítő tanár. De a te tanárságod minősége egyedül tőled függ, és az egy alapos önvizsgálattal kezdődik – a tükör előtt. Onnan a felemelkedés olyan, mint egy ugrás egyenesen a határtalan égbe. A tanár leginkább a gyerekek által érintett. Arra való, hogy elvezesse a fiatalokat olyan területekre és eredményekre, amelyeket nem érhetnének el nélküle. A tanár a csoport szerves részeként kell hogy működjön, nem saját kénye-kedvére, hanem a gyerekekkel, akiket meg kell látnia, és nem keresztülnézni rajtuk. Gyerekekkel, akiket meg kell értenie, akiktől tanulnia kell, és elsősorban be kell vonnia őket a tanulásba. És amikor ők már a teid, te kell hogy legyél ihletük forrása, te kell hogy legyél

a nevelőjük, neked kell megrónod őket, ha szükséges – és neked szeretned kell őket! Tanárnak lenni arról is szól, hogy ragaszkodj az igazsághoz. A tanároknak még a legzivatárosabb időkben is iránytűként kell szolgálniuk. Az osztályukat. Igen, a tanárt meggyőzhetik és befolyásolhatják az emberek, ha szükséges, de a tanárnak ragaszkodnia kell az igazságához, olyan kell hogy legyen, mint egy iránytű, és nem olyan, mint a láng a szélben.

Oly korban élünk, amely bevezette az „alternatív igazság” fogalmát. Én nem hiszek ebben. Van igazság és van igazságtalanság. Van jó és van rossz. Nekem egyetlen igazság létezik: a gyerekeket segíteni a tudáson és a tiszta érzelmen alapuló, ezért biztonságot nyújtó belső szabadsághoz. Ezt semmi nem írja felül. Azt hiszem, hogy a valódi erkölcs diskurzusait jelenleg félredobják, inkább adnak helyet az azonnali, vonzó fecsegésnek, a chatstílusnak. De értékeinket – az empátiát, a barátságot, a személyes példamutatást – nem szabad félretenni. Nem hagyhatjuk, hogy egyetlen osztályunk legyen csak: a fegyelmi vizsgálat. Többet kell igényelnünk magunktól. Önvizsgálatunk erkölcsi vizsgálat. És ha nem védjük meg értékeinket, gyorsan elérünk a csúszós lejtőre. A tanításban ezért a személyes példamutatás is nagyon fontos. A tanárnak több kötelessége van, mint amennyi joga, és az igazán jó tanár olyan ember, aki képes félelem nélkül elfogadni saját tévedését. Csak a gyenge emberek rejtőznek az elvárások mögé, és félnek beismerni, hogy hibáztak. Tanárként minden órám után eljutottam az önvizsgálat „szobájába”. Mint mindenki más, azért mentem oda, hogy megtaláljam a hibáimat, a tévedéseimet, és tanuljak belőlük. Ez nem gyengeség. Ez a tanári lét egyik lényege.

Az utolsó elv a szerénység és az alázat. Egyetlen tanár sem isten. Emberi lény. A gyerekek nélkül, akiket tanítasz, nem fogsz sehová eljutni, ezért a gyerekek között kell élned, szerényen és alázatosan kell tenned a dolgod: velük és közöttük.

Minden nép története generációkon átívelő egyedi utazás. Messze előre látó tanárok „terméke”. A fiataloknak mondom: ti vagytok az új generációnk, népünk olyan magasra fog emelkedni, amit ti megcéloztok.

A „hitvallásom” kezdettől fogva az, ami itt olvasható. De az eredeti szöveget nem én írtam, és az nem is a tanárságról szól. Valaki más írta a vezetésről 2018 márciusában, amit angolból lefordítottam és egy kicsit átírtam a tanárság(om) értékrendjének tükrében. Ez az ember ma már nyugdíjas pilóta. Az alábbi linken „találkoztam vele” először.¹ Lenyűgözött magas szintű

¹ Lásd <https://www.youtube.com/watch?v=hCW2noF1QTE> (Utolsó meglátás ideje: 2022. szeptember 26.).

repülési tudásának és a múltat tisztelő, tiszta lelkének együttélése. Utána néztem a neten. Így találtam rá az általa írt cikke. (Akit érdekel, annak le írom magyarul, mit mondott 2003-ban, miután a felhőkön áttörtek, és szoros kötélekben átrepültek a cél fölött.)

Tóth Eszter

A „jó pillanatok”

Trencsényi Imre fotókiállítása
az Óbudai Kulturális Központban

Előd Nóra gyermekei készítettek az ünnepelt hetvenedik születésnapjára egy játékot, mely belekerült Nóra *Hétszínvirág* című kötetébe. Évtizedről évtizedre eseményeket soroltak fel, és kérték, hogy az ünnepelt személyes megjegyzéseket fűzzön ehhez. Most valami hasonlót kérek én is a hallgatóságtól, de csak a '80-as évekről. A játék neve: Ha azt mondom... Egy-egy hívószóra kell reagálni egy másik szóval. Mondjuk, „ha azt mondom: *Csillebérc*”, mondj egy szót, ami eszedbe jut. Tudom, sokunknak sokféle szó eszébe juthat, nincs egyetlen, mindent lefedő fogalom, de most mondjuk ki, ami elsőre felmerül bennünk az adott hívószóról a '80-as évek tükrében. Persze vannak közöttünk olyanok is, akik még nem éltek ebben az évtizedben, nekik is szól ez a kiállítás, hiszen a múlt egy fontos darabját örökíti át.

A nálam szemérmesebbek nyugodtan megadhatják a választ magukban is.

Ha azt mondom: *Pécs*, én azt mondom: *gyermekszínházi fesztivál*. (Megjegyzés az olvasónak – a pécsi gyermekszínházi fesztiválokkal kezdődött a magyar gyermekszínházi megújulása a '70-es években, sok nagyszerű csoport és sok kiváló rendező talált itt megerősítést, elismerést és támaszt napi küzdelmei után.)

Ha azt mondom: *Bag*, én azt mondom: *Fapihe*. (Ismét megjegyzés az olvasónak – a Pest megyei településen dolgozott, alkotott Fodor Mihály Csokonai-díjas pedagógus, kinek Fapihe nevű gyermekszínházi csoportja Misi haláláig meghatározó része volt a magyar gyermekszínháznak.)

Erről a kis településről nemcsak a színjátszók híresek, hanem a néptáncosok is, a szintén Csokonai-díjas Bagi Muharay Elemér Népi Együttes csoportjai.)

Ha azt mondod: *ÁMK*, én azt mondom: *Feith Bence*. (Feith Bencéről egy nálam avatottabbnak kellene beszélni. A hajdani Csepeli Általános Művelődési Központ – melyet aztán Nagy Imréről neveztek el, de ez már csak az általános iskola nevében él tovább – darabjaira hullott. Az ÁMK első igazgatója volt 1984-től 2005-ig, akinek életművében a legfontosabb szempont mindig a közösségformálás és az együttműködés volt.)

Ha azt mondod: *játszóház*, én most azt mondom: *Térszínház*. (A sok-sok játszóházi élmény mellett most különös aktualitást kapott a Térszínház, hiszen Bucz Hunor 2022. március 3-án ment el.)

Ha azt mondod: *népművelő*, én azt mondom: *Kecskés Jóska*. (Számomra a gödöllői Petőfi Sándor Művelődési Központ igazgatója a minta. Segítő-készsége, munkabírása, vezetői hozzáállása, alázata olyan példa, melynek hatékonyságával lehet ugyan vitatkozni, de az attitűdjével aligha.)

Trencsényi Imre fotói több mint harminc év távlatából olyanok, mint egy sűrített, képes leltár – egy időszak közművelődésének, oktatásának-nevelésének leltára. Abból az időből, amikor még nem volt rendszerváltás, a mai narratíva szerint még sötét és igazságtalan rendszer volt, amikor az emberek egy szocializmus nevű elnyomó rendszer foglyai voltak. Amikor nem lehetett nyugatra utazni – de, lehetett –, és nem lehetett kimondani, amit gondolunk – de, lehetett. Amikor még a mi álmunkat is szovjet katonák őrizték – mondjuk, azt tényleg őrizték. Amikor még nem volt GDPR, és nem kellett szülői beleegyező nyilatkozatokat begyűjteni minden egyes fényképezés előtt.

Trencsényi Imre 1935-ben született Budapesten, 1958-ban lett magyar-történelem szakos tanár az ELTE-n, két év falusi tanítás után felvették a Színház- és Filmművészeti Főiskolára dramaturg-kritikusi szakra, 1965-ben végzett, 1977-ig az Állami Déryné Színházban dolgozott dramaturgként. 1979-től 1989-ig a *Népművelés* című folyóirat *SzínKép* című amatőr művészeti mellékletét szerkesztette. A lap munkatársaként folyamatosan járta az országot és az amatőr művészeti mozgalom minden fontos helyszínén és eseményén jelen volt. Ezekről képen és írásban számolt be a *Népművelés* és a *SzínKép* melléklet hasábjain.

A szerző bevallott célja a *jó pillanatok* elkapása volt. Praktika fényképező-gépének cserélhető keresőjében megjelent a '80-as évek sok fontos közművelődési pillanata. Nehézség és feladat, hogy ezeket a pillanatokot úgy kellett dokumentálni, hogy nem volt hozzá megfelelő világítás, hiszen az megzavarta

volna a produkciót. A 400-as fényérzékenységű film bizony itt-ott szemcsés, de talán épp ez teszi igazivá és nem beállított műtermi fotóvá az elkapott pillanatok. Ilyen kincseket talál az ember a Fortepanon is, s most itt Óbudán egy teljes tematikus kincsestár került kiállításra.

Újságíróként hívták amatőr fotósokat zsűrizni – ezután kezdett ráérezni arra, hogy mi a lényege a fotózásnak, majd bővültek ismeretei és tapasztalatai, megismerte a fotós szakirodalmat is.

Még az *Új Tükör* című újságnál történt, hogy a kiszállásokon Imre mindig szeretett belemenni a beszélgetésekbe, így a szerkesztőség fotósa sokat várt, unatkozott. A szerkesztő, Nógrádi Gábor megkérdezte Imrétől: „Te ugye nem tudsz fényképezni?”. És tudott. Így egyszerűbb is volt mindenkinek, hogy Imrét egyedül is ki lehetett küldeni egy eseményre.

Még egy meghatározó pillanatot említett fotós pályafutásáról Imre. Volt egy falusi népnünpély, ahol egy fazekasmestert körbeálltak a gyerekek – Imre gyermekarcokat fotózott (boldog, GDPR-mentes békeidők) –, majd a fotókat átnéző Keleti Éva épp ezeket a fotókat dobta félre azzal a megjegyzéssel, hogy „ezek csak statiszták”. „Nekem az volt a lényeg, hogy ezek a gyerekek feszült figyelemmel nézik, és teli vannak örömmel és lelkesedéssel” – mondta nekem Trencsényi Imre, és már ekkor látszott, hogy a fényképes tudósításokban neki mi a fontos. Gabnai Katalin ezt írta a 2005-ös kiállítás ajánlójában: „Azokra figyelt, akik másokra figyelnek. [...] Interjúvolt és fényképezett tanárokat és gyerekeket, népművelőket és népművészeket, megmutatott és föl-fedezett mind olyanokat, akiket szükség esetén számontartanak, de akikkel (a világnak ezen a táján) végül nemigen számolnak – írta némi elkeseredéssel a '80-as években készült képek margójára.” Érdeemes a fenti mondatokat még egyszer elolvasni. Gabnai Katalin szavainak szerencsére ellentmond, hogy most, 2022-ben mégis itt a kiállítás, és mégis erről a nyugtalan, számomra az ébredés éveit jelentő évtizedről beszélünk, melynek fekete-fehér lenyomatait láthatjuk a falakon függő tablókön. Az itt-ott megkopott emlékezet két rejtvényt is felad számunkra, kérem, aki tudja, segítsen, hogy a képfeliratokban rejlő két kérdőjel kinek a nevét takarhatja.

A leltár, bár töredékes és szubjektív, mégis bizonyíték arra, hogy a '80-as évek a népművelés és a pedagógia szempontjából nagyon fontos évtized volt.

Leltár és bizonyíték a népművelésről, az amatőr művészeti mozgalomról (néptánc, hagyományápolás, színjáték, kézművesség stb.), a fotódokumentációról (a fekete-fehér képek erejéről), végül Trencsényi Imréről, a krónikásról.

Arcok, kezek, pillanatok – Helyek, nevek, események – Indulhat egy újabb asszociációs játék!

Helyszínek: ahol valami történt – Jászfényszaru, Újpest, Marczibányi tér, Gödöllő, Csillebérc, Bag, Szentendre, Boldog, Csepel, Fót, Csenyéte, Debrecen, Bécs, Békéscsaba, Martonvásár, Sármellék. Kérdezhetném, hogy van-e olyan, aki e helyeket nem ismeri – és van.

Személyek: Fabulya Lászlóné, Hollós Jocó, Szmolár Erzsébet, Papp György, Iglói Éva, Fodor Misi, Kovács Andrásné Rozika (akit februárban temettünk), Váradi István, Szakall Judit, Bucz Hunor (márciusi halottunk), Salamon Ferencné, Palya Bea (aki még gyermekként tűnik fel az egyik bagi fotón), Várhidi Attila, Baranyai Gizi, Móra János. Akad-e olyan, akinek ezek a nevek már csak vizsgatételek, de személyesen nem találkozott, nem találkozhatott velük – *akad*.

Események: néptáncfalalkozók, gyermekszínjátzó fesztiválok, népművészeti programok, kézműveskedés, komplex művészeti és művelődéstörténeti táborok, ÁMK-s művészeti foglalkozások, európai gyermekszínjátzó műhelytalálkozó, anyanyelvi tábor (amit még Péchy Blanka javaslatára alapítottak). Van-e olyan, akinek meg kell magyarázni az ÁMK, a komplex művészeti tábor, a Csillebérc szavak jelentését? – *hajjaj!*

Az marad meg, amit leírtunk – meg a fejünkben a foglalkozások, előadások, próbák emlékezete. És a gyerekek, akik ma már minden bizonnyal apukák és anyukák, sőt, nagymamák és nagypapák lehetnek.

És a képek. Mi tűnik fel a képeken? Először talán az egyszerűség, a pózolás hiánya. Aztán a szegénység, ami a kivénhedt Škoda autóban játszó csenyétei roma gyerekeknél a legszembetűnőbb. A gazdagság – a népi kultúra és a hagyomány gazdagsága. És végül, de talán a legfontosabb elemként az öröm: a tánc, a játék, az alkotás öröme.

A „népművelés” szó ma már megkopott és talán kicsit lesajnált jelentése – a világot munkánkkal jobbá tenni. „Munkánk – ismét Gabnai Katalint idézve – találkozások létrehozása.”

Találkozunk az otthon és az iskola közötti térben – foglalkozásokon a közművelődési intézményekben (művelődési házban, úttörőházban, ifjúsági házban). Az ÁMK-ban (az élethosszig tartó tanulás színterén), a táborban – ezek megint csak fontos nevelési és közművelődési helyszínek.

Tegnap, amikor itt jártam a San Marcoban, az Óbudai Művelődési Központban láttam karatebemutatót, balettórát, művészeti foglalkozást – egy élő

és izgalmas intézményt a lakótelep közepén. Végiglapoztam a műsorfüzetet és színes kulturális élet köszöntött Óbudáról, ahol a '90-es évek végén mi is öt évig lakunk a Pacsirtamező utcában. Kívánom, hogy sok olyan látogató forduljon meg a színházteremben, aki rácsodálkozik a kiállításra!

És ne csak közeli múltunk lenyomatait vegyék észre a fekete-fehér képeken, hanem a mai kultúra, gyermekkultúra előzményeit is, ami egy-egy foglalkozásban, játszóházban, nyári táborban reményeim és reményeink szerint máig is él.

Köszönöm, hogy meghallgattak! A kiállítást ezennel megnyitom!¹

Körömi Gábor

¹ Elhangzott az Óbudai Művelődési Központban 2022 tavaszán rendezett retrospektív fotókiállításon. A szerző fontosnak tartja jelezni, hogy a gyűjtemény első, tizenhat évvel ezelőtt a fotográfus-tudósító hetvenedik születésnapjára rendezett bemutatója a Marczibányi téri Művelődési Központban, az ottani Pillanat Galéria utolsó utáni kiállítása volt.

Turcsányi László

nyolcvanéves

Közönséges halandónak is tisztos életkor, bizonyára regényes életút. Az életút jelentős, meghatározó ideje a 20. század – ember- és emberséget próbáló idők. Turcsányi igazgató úr kétszeresen is az. Hiszen ez az élet (hozzátéve a 21. századból is aktívan megélt immár közel két évtizedet) folyamatos aktivitásban, lobogásban, felelősséggyakorlásban telt el.

Kalandos élet. Miközben ennek az életnek földrajzi-geopolitikai terei jól körülhatárolható kört rajzolnak hazánk térképén, az Alföldön, a Kiskunságban. Történelmileg a háború után felbomló tanyavilág, a rettenetes ellentmondások, társadalmi feszültségek közt igen felemásan végbement modernizáció, a művelődési intézmények rendszerének többszöri (nemegyszer nem is logikus, politikai-ideológiai doktrínákkal magyarázható) szervezetlen átszervezése.

S Turcsányi igazgató úr önmagához maradt hűséges. Ahhoz a kultúraelfogáshoz, mely mellett családja, tanítói elkötelezték. A „néptanítói” (a „lámpási”) magatartás korszerű megvalósítását kereste több munkahelyén is. Ezt a korszerű magatartást találta meg az általános művelődési központok utópiájában és valóságában. Új társakra, műhelyekre talált az ÁMK-mozgalomban. S konok hűsége e mellett a közösség mellett is elkötelezte.

Magas homloka, hegyes szakálla, szúrós tekintete megidézi a Cervantes lovagregényéből megismert hőst, aki minden körülmények közt állva marad a vártán, nem adja fel a küzdelmet. Don Quijote-i alkat? Bizonyára sok van személyiségében ebből a mintából is. Azzal a különbséggel, hogy amikor

a szélmalomok ellen vezette rohamra paripáját, akkor megannyiszor valódi, gonosz óriásokkal kellett küzdenie.

Győzött? Alulmaradt? Küzdött. A magyar kultúráért, a tanyasi, falusi, kunsági gyerekek iskolázási esélyeinek egyenlőségéért, a tehetségekért, a családok minőségi életéért.

Jelképes az, hogy nyolcvanadik születésnapjára 2018-ban az Általános Művelődési Központok Országos Egyesülete még egyszer összehívja az egykori ÁMK-sok szétszéledt seregét. Megannyi úttörője a fél évszázada indult innovációnak, Jeney Lajos, Vészi János, Vaikó Éva és mások (építészek, pedagógusok, népművelők, könyvtárosok, kutatók, településvezetők) már az „égi” seregben teszik dolgukat. Nem lehetnek itt az ünnepi szemlén, Turcsányi László köszöntésén.

De az élők, őszülő hajjal, elfúló hanggal itt lesznek. Seregszemlét tartanak. Mivé lett az integrált oktatási-közművelődési intézmények (az alfák) reménye és valósága?

Megannyi, különböző szélirányból érkező, pusztító tornádó után a megmaradtak örökökül hagyják-e az utókor boldogabb nemzedékeinek a tanulságokat? Erényeket, hibákat, zsákutcákat és sztrádákat, nyitott tereket és barátságos kuckókat.¹

Trencsényi László

¹ A jubileumra Turcsányi László kisszállási, kunszentmiklósi, kelebíai ÁMK-igazgató írásaiból, munkásságának dokumentumaiból kötetet adott ki az Általános Művelődési Központok Országos Egyesülete *Egy hosszú pálya a kultúra szolgálatában* címmel.

Együtt születve a magyar közszolgálati rádiózással

A rádiózás igaz doyenje, Varga Károly rádiós zenei
nevelő közel a századik esztendőhöz

A legújabb nevelési irodalom mellett a társtudományok is elismerik, hogy a televízió és rádió *nevelő médium*, ezek a médiumok szocializációs szerepük mellett egyre erőteljesebb nevelői hatást is gyakorolnak, gyakorolhatnak (Mészáros, 2006; Ranschburg, 1998; Trencsényi, 2007). A '60-as, '70-es és '80-as évek rádiós zenei ismeretterjesztő és oktatóműsorainak, magazinjainak, vetélkedőinek készítői, szerkesztői, műsorvezetői (Bónis Ferenc, Dimény Judit, Szabó Helga, Friss Gábor, Lukin László, Juhász Előd, Forrai Katalin stb.) és mindenekelőtt a 2021 őszén, ezen írás készítésekor kilencvenötödik születésnapját ünneplő Varga Károly, mindannyian az iskolán kívüli nevelést valósították meg különleges körülmények között. A Rádió az említett évtizedekben elfogadottá akarta tenni a társadalom számára azt az elvárást, hogy az ifjúság produktumait eszmeileg és anyagilag értékelni kell, az ifjúság aktivitását a felnőttek példamutatásával be kell csatornázni a társadalomba, miközben kerülni kell a gyámkodást a fiatalság felett. Az 1950-ben a Magyar Rádió szervezetén belül létrehozott Ifjúsági- és Gyermeosztálynak (IFO) – amelynek keretében tevékenykedtek az említett rádiós műsorkészítők-nevelők is – kettős feladatot kellett teljesítenie. Egyrészt a felnőttek elvárásait kellett tolmácsolni a fiatalok felé, másrészt kiszolgálni a fiatalok igényeit a demokratikus nevelési módszerek terjesztésével, a fiatalok szabad aktivitásának propagálásával és a társadalomtól elvárt objektív gyermekkép kialakításával.

Ez, valamint a '60-as és '70-es évek fordulóján végbemenő közoktatási és közművelődési változások új nevelőért kiáltottak, aminek eredményeként új rádiós személyiségek születtek. A szerkesztő mostantól már nemcsak műsorának, hanem csapatának szervezője és vezetője is volt, a komplex rádiós pedig az összetett élő adások szerkesztője, rendezője, műsorvezetője, esetleg játékvezetője kellett hogy legyen. Így mátrixszerűen számtalan új rádiós feladatkör alakult ki: szerkesztő-bemondó, adásvezető-bemondó, hírolvasó-szerkesztő, műsorvezető-bemondó, szerkesztő-riporter, rendező-műsorvezető stb. A két új aktorforma mellett kialakult az igény a véleményírányító rádiós szerepre is, aki szakterületének specialistájaként a közvéleményt befolyásolja újságírói és riporteri képességeinek birtokában. Feladata lehetett kommentátori, műsorvezetői, kritikus vagy publicista. A zenei műsorok terén ilyen komplex rádiós szerepkörben alkotott Varga Károly: egy személyben riporter, műsorvezető, szerkesztő-bemondó, vagy rádiós kollégáival (Friss Gáborral, Szabó Helgával közösen a Filharmonikusok Klubjában) műsorvezető-szerkesztő, játékmester.

Varga Károly 1951. október 1-jén került a Rádióhoz, munkássága végigkísérte az IFO teljes történetét. A magyar közszolgálati rádiózással egyidős, máig aktív zenei játékmester óriási életműve alapján az egyik legtöbb műsort készítő rádiósnak számít. Pályafutása alatt több mint tízezer kis riportot, közel ezer ún. nagy riportot és interjút készített Európa huszonhárom országában, illetve több száz különböző zenei témájú műsort.¹ A Magyar Televízióban huszonkét éven keresztül vezetett élő adásokat. Tizenöt éves korától diáklapoknak írt, felnőttként tudósításokat publikált, főiskolai módszertani jegyzet társzerzője volt. Harminckét évig az óbudai zeneiskola tanszakvezetője, a Zeneművészeti Főiskola Tanárképző Intézetnek két évtizeden át vezető főiskolai tanára, három évtizedig Óbuda zenei szakreferense volt. Darázs Árpád és Karai József mellett az Építők Központi Férfikarának karánya, az Óbudai Kamarakórusnak és még négy másik énekkarnak a vezetője. Az Országos Filharmóniánál koncertműsorokat vezetett (több ezer ilyen esemény volt), és egyedülálló műfajt teremtett a zenés vetélkedők formájában. Volt, hogy naponta akár ötször is adásba került, ezáltal az állandó jelenlét érzetét keltette a hallgatókban. Rádiós tevékenységét négy nagyobb területre lehet osztani:

¹ Varga Károly szóbeli közlése szerint.

- a) a kezdeti években számos *iskolai ének-zenei oktatóműsort* készített (jóval az Iskolarádió 1963-as indulása előtt);
- b) *riporteri és magazinszerkesztői tevékenység*;
- c) *szöveges gyermekhangversenyek vezetése és szerkesztése*;
- d) *vetélkedők írása és vezetése*.

A Rádió a '60-as évek végén már úgy számolt a fiatalssággal, mint a társadalom aktív 40%-ával, amely rétegzett, ismeretátvételre, erkölcsi, esztétikai normaformálásra utalt, szórakozni vágyó, a felnőtt társadalomba beillesztendő csoport.² A beilleszkedési konfliktusban a probléma leküzdéséhez a család, az iskola, az ifjúsági szervezetek, a sajtó és ezen belül a Rádió feladatainak összeegyeztetését javasolták, ezáltal társadalmi szintre emelve a nevelői kötelezettséget. A rádiós nevelőknek (is) meg kellett ismerniük a fiatalokat, akik nem lehettek már pusztán a nevelés egységesített tárgyai. A fiatalsságot aktív erőként definiálták, amely dinamizmusából kifolyólag igényli a korszerű műveltséget, az aktivitási szabadságot, a demokratikus nevelési módszereket, a megértést és a segítséget a problémakezelésben. Ezek mentén kellett az IFO műsorkészítési normáit meghatározni, a műsorok tartalmát és hangvételt kialakítani. Mind ezt pedig egyre differenciáltabb megközelítéssel, hiszen nemcsak a megelőző ismeretszint nem volt homogén, hanem a habitus és a társadalomhoz fűződő viszony sem (ami alatt a szocioökonómiai státusz miatti hátrány értendő.). A műsorokkal emellett a társadalom ifjúságképét is formálni kívánták. Ennek eléréseért az osztály eszközt látott a dialektikus formájú eszmei ráhatásban (beszélgetős stúdiófelvételek, vitaműsorok), az információ áramoltatásában az ifjúsági ellátórendszerek felé és vissza (Nagy és Trencsényi, 2013), az összefüggések számos szemszögből történő megfigyelésében és rögzítésében, az interdiszciplinaritásban és a kiegészítő ismeretek iskolán kívüli biztosításában. A műsornak hitelesnek kellett lennie, azaz rádiószerűnek (Cserés, 1963), amelyben a kommunikáció zavartalansága érdekében biztosítani kellett a szakértői-bemondói státuszt. Ilyen szakértő volt Varga Károly is mint a komplex feladatokat elvállaló műsor-, játék- és adásvezető, aki a bemondói, konferálói, rádiós újságírói és szerkesztői feladatkört összefogva tovább erősítette a műhelyesedés folyamatát. A rádiózás általa is fokozottan a komplexitás felé

² *A hetvenes évek rádiója. A magyar rádiózás távlati fejlesztési terve 1980-ig.* Elnökségi Iratok. Magyar Rádió Irattára. (KON-001)

haladt, így hosszabb élő adások – például a zenés vetélkedők – és összetett magazinműsorok születhettek.

Állandóan dinamikus mozgásban lévő (mai szóval élve mobilis) műsor-készítőként Varga Károly számára elsősorban a hallgatóihoz fűződő személyes kapcsolatok kiépítése volt a legfontosabb. Ezért műsoraira is leginkább a klubélet, az élő koncerttermi műsorvezetés, a vetélkedők, a riportkészítés és a szöveges zenei ismeretterjesztés személyes élményekre építő formái a jellemzőek, illetve aktív muzsikusként is megszólította őt néhány műsor. Ezen adások mindegyike szinte kivétel nélkül igen szerteágazó volt, sok megjelenési formában feltűntek. A klubműsorok találkozót biztosítottak a különböző zenebarát korosztályoknak, a vetélkedők az eltérő felkészültségi szintű egyéni és csoportos versengéshez nyújtottak lehetőséget, a riportműsorok pedig betekintettek a zenei közösségiség valamennyi megjelenési formájába. Utóbbiak a szabadidős tevékenységek, a városi (és külföldi) élményszerzés és az intézet- és iskolalátogatások során megélt tapasztalatokat közvetítették a hallgatónak, és beszélgetések, visszaemlékezések vagy interjúk formájában szólították meg riportalanyként a fiatal (és a mintaadó felnőttest) saját környezetében. Soha nem volt a Rádió ún. belső munkatársa, de a folyamatos, mai napig tartó (bár a járványhelyzet miatt remélhetőleg minél rövidebb ideig szünetelő) országjárása miatt is valóban a „külsős” szó a legjellemzőbb rá. A Rádió épületében is leginkább csak az éjszakai órákban jelent meg, hogy összeszerkessze műsorait.

Műsorvezetési stílusa demokratikus, a személyes kontaktus lehetővé tette azt a tartalmas kommunikációra épülő szimbolikus interakciót, amelyben a szerepek ismertek, lehetőséget adnak az identifikációra, és ezáltal a külső normák belsővé tételével a tanulás is megvalósul (*Kron*, 1997). Az egymásra irányuló cselekvések során (elsősorban riporteri tevékenysége során) viszonylagos egyetértésben egymást kiegészítő szerepeket valósított meg riportalányaival. Ha a műsor jellege – például előadás formájú szöveges zenei ismeretterjesztés (bár kevés ilyen műsört készített) – amúgy is bezárkózásra készítette mikrofon előtt ülő nevelőt, ő akkor is énüzenetekkel próbálta fenntartani a közvetlenség látszatát. Növendékhez fűződő viszonyában a szimmetria dominált, riportjaiban a kívülről érkező érdeklődő, a vetélkedőkben a „mozgalmi vezető” játékmester szerepében jelent meg. Ez utóbbi kiegészült a szakértő szerepkörével is azokban a vetélkedőkben, ahol nem volt külön zsűri, és műsorvezetőként – esetleg kollégáival – maga értékelte a versenyzők megoldásait, produkcióit.

Rendkívül aktív rádiós tevékenysége miatt a műsoraiban megjelenő ismeretanyagokat csak szerteágazó struktúrába lehet csoportosítani. Ez a sokszínűség annak is köszönhető, hogy aktuális szerkesztői munkája miatt a vezetésével megjelenő magazinok témagazdagságukból eredően ezt maguktól is előidéztek. *Műfaját* tekintve az adások szintén sokoldalúak, színesek, tükrözve ezzel a gazdag rádiós tevékenységi kört. Dominálnak a zenei zsurnalizmus körébe tartozó magazinműsorok, a tömegkapcsolati jellegű adások, mint például a rejtvenyműsorok és kiváltképp a vetélkedők. Jelentős mennyiségben készültek stúdióból közvetített, élő gyermekzenei adások. A zsurnalizmustól nem messze eső interjúk és portrék körében is számos adást és vitaműsort vett fel. De ezenkívül rádiós életművében megtalálhatóak a konzervatív műfajok közé tartozó, szemléltetést tartalmazó előadások, a daltanítások, az énekórai illusztrációk és a szünidőben is foglalkoztató, a tananyag kontinuitását biztosító műsorok.

Rádiós tevékenységének típusaihoz kell adekvát módon a *tanuláselméleti felfogásokat* is rendelni. A műsorokban eltérőek voltak az interakciós szintek, és változott a nevelő helye is a közösségi hierarchiában az előadótól az iskolai tanáron át a beszélgető-, sőt játszó társig. A Gyermekrádió zenei adásainak a hallgatókkal leginkább élő kapcsolatot ápoló rádiósaként műsorainak felében a szimbolikus interakciókban gazdag, cselekedtető tanuláselméleti hozzáállást érvényesítette, lehetett akár osztálytermi énekóra, mesével magyarázott gyermekzenei műsor, gyermekriporterek kérdéseire épülő művészportré vagy vetélkedő. Szemléltető céllal készültek a korai magazinjai, a zeneszerzői portréműsorai, az iskolai oktatást támogató tankönyv-kiegészítések, a táborélet-szemléltetések és a stúdióvendégek közreműködésével készített bemutató előadások. Ahogyan azt korábban említettem, a kizárólag ismeretátadó jellegű műsorai ritkák voltak, adásaiban a kreativitással meghatározott keretek között és kiszámított eredménnyel számolt. Zenei gondolkodása a korai éveket leszámítva a polgári és a konzervatív, azaz a klasszikus és az eklektikus szemlélet között hullámozott. Iskolához fűződő viszonya intézményes alapon nyugszik, de leginkább az alternatív, amatőr mozgalmakat előtérbe helyező szemlélettel van átszőve. Ez váltakozik az iskolai oktatást kiegészítő műsorok iskolahangszúlyos nézetével.

A *gyermekkép* esetében (az '50-es években) kezdetben neki is az állami kánont kellett követnie, de az évtized második felétől látványosan szakított ezzel a szemlélettel és áttért a romantikus, fröbeli narratívához. A nevelés helyszíne is számos műsorában a család helyett a kortárs csoportokhoz

került át. A szórakoztatás feladatát játékos vagy meseszerű formákban bontotta ki. Magazinjaiban több, különböző életkorú gyerekhang is segített a konferálásban, és a riportalanyok túlnyomó többsége szintén fiatal volt. A gyermekszínészekről eltérő csoportot alkottak a *gyermekriporterek*, valamint az ének-zenei oktatóműsorok és a komplex, kreatív ismeretterjesztő műsorok *iskolás gyermekrésztvevői*. A *gyermekriporterek* utánpótlása esetleges volt, Varga Károly személyes tapasztalatai alapján válogatta ki őket, amiről Horváth Anikó is megemlékezik a *Kíváncsiskodók* egyik adásában.³ (Horváth Anikó Varga Károly egykori növendékeként szintén gyermekriporterré vált a *Zenekedvelő gyerekek klubja* című tévéműsorban.) Hallgatóit személyesen szólította meg, tegezte őket (és kortól függetlenül ma is tegezi), pozitív megerősítést küld mindig feléjük. Nyelvezete közérthető és a gyerekkor életképében gazdag. Egész személyisége mentes minden negatív jelentéstől, mindig megszólít és érdeklődik, önmagát, személyiségét ma is a háttérbe tolja „riportalánya” (beszélgetőtársa) érdekében.

Felhasznált irodalom

Cserés Miklós (1963): *A rádiószerű rádió*. A Magyar Rádió és Televízió Szakkönyvtára. Budapest.

Kron, F. W. (1997): *Pedagógia*. Osiris Kiadó, Budapest.

Mészáros György (2006): *Iskolán kívüli nevelés*. Bölcsész Konzorcium, Budapest.

Nagy Ádám és Trencsényi László (2013): *Szocializációs közegek a változó társadalomban. A nevelés esélyei: család, iskola, szabadidő, média*. ISZT Alapítvány, Budapest.

Ranschburg Jenő (1998): *Áldás vagy átok? Gyerekek a képernyő előtt. Az élet dolgai*. Saxum Kiadó, Budapest.

Trencsényi László (2007): Az iskola funkcióiról a nevelési intézmények „történeti rendszertanában”. In: Kiss Éva (szerk.): *Pedagógián innen és túl*. Pannon Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Pécs–Veszprém.

³ A szórakoztatást, a felfedezve tanulás érzetét keltve készültek a *Kíváncsiskodó* adásai, amelyben a tíz-tizenéves gyermekriporterek maguk tehetek fel a korosztályuk által is érdeklődésre számot tartható kérdéseket a felnőtt művészeknek, tanároknak. Ezt az ötletet Varga Károly a *Hétszínvirág* című magazin egyik állandó rovatában is alkalmazta.

Várhidi Attila

Várhidi Attila tanár, gyermek- és diákszínjász rendező, jelenleg is a debreceni Alföld Gyerekszínpad és a Főnix Diákszínpad csoportvezetője. Az elmúlt negyvenöt évben a magyar gyermek- és diákszínjász mozgalom számos nemzedéke nőtt fel a kezei alatt. A pályáját magyar-történelem szakos tanárként kezdte, de dolgozott testnevelő tanárként, vezetett focicsapatot, színjász csoportokat Hajdúhadháztól Konyárig, majd Debrecenig. A színjátszással még korábban, az általános iskolában találkozott, tábori előadásokon, báb-színpadon, majd irodalmi színpadok tagjaként. Dolgozott együtt az alternatív színházi mozgalom nagyjaival is, Halász Péterrel, Paál Istvánnal, rendezett kőszínházban is, aztán végül maradt az ifjúsági színjátszásnál.

Jelenleg nyugdíjas, közben aktív színjász rendező, csoportjai évről évre bejutnak a Weöres Sándor Országos Gyermekszínjász Fesztivál országos döntőibe. (Természetesen abban az esetben, ha az adott évben van országos fesztivál.) Színdarabjaival sokszor lehet találkozni más csoportok előadásában, Lázár Ervin-adaptációi legendások, számos helyen játsszák őket határon innen és túl. Színdarabjait, feldolgozásait összegyűjtő könyve, a *Játsszunk színházat!* tízezer példányban fogyott el; jelenleg az antikváriumok listáin bukkan elő egy-egy kötete.

Első rendezésével, a hajdúhadházi gyerekekkel készített *Lúdas Matyival* eljutott az 1976-os pécsi fesztiválra, második rendezését, a *Toldit* rögzítette a Magyar Televízió. Ezek után rendszeres szereplője volt a fesztiváloknak,

gyermekszíni programoknak. Sajátos munkamódszere, hihetetlen energiaszintje és munkabírása máig lenyűgözi a környezetében élőket. Egy tanárembert nemcsak a saját sikerei, hanem a tanítványai által elért eredmények is meghatároznak, Attila bá műhelyéből számos tehetség talált utat a színházi pálya felé: Hajdu Szabolcs, Szabados Mihály, Magyar Attila, Kálloy Molnár Péter, Hargitai Iván – hogy csak néhány nevet említsek.

Doktori kutatásomban arra keresem a választ, miként értelmezhető pedagógiai műhelyként egy-egy neves gyermekszíni rendező csoportban végzett munkája, mennyire hatottak rá a különböző reformpedagógiai irányzatok, valamint tevékenységük mennyiben tekinthető a hagyományos, poroszos iskolai oktatás kritikájának. Ebből a nézőpontból is bemutatásra érdemes a Csokonai-díjas rendező és tanár, Várhidi Attila életpályája.

Körömi Gábor

Fogalom volt sokunknak

Olyan szakembert tisztelhattunk benne, akinek a gyerek volt mindig a legfontosabb. Aki a szülőket, pedagógusokat arra tanította, hogy értsék a gyerekeket. Aki újra és újra levezette a gyerekek reakcióit, viszonyulásait, állapotát abból, ahogy a felnőttek viszonyulnak hozzájuk. Aki folyton tükröt tartott és figyelmeztetett: mi, szülők és szakemberek vagyunk a felelősek értük. Türelmesen és megértően magyarázta könyveiben, cikkeiben a teljesen logikus folyamatokat, úgy, hogy abban megtalálhattuk és értelmezhattük önmagunkat is.

Velünk – a szülőkkel és a pedagógusokkal – mindig türelmes volt. Ám türelmetlenül kritizálta azokat a szakpolitikai döntéseket, melyek meghatározzák a gyerekekkel foglalkozó intézményrendszert. Féltette a gyerekeket és féltette a jövőt. Mindannyiunk jövőjét.

Minden hiányozni fog, ami hozzá kötődik. Az a szerteágazó műveltségen alapuló tudás, amit egyre kevesebb ember tudhat magáénak. Az a kommunikáció, amiben mindenki számára érthetővé tudta tenni az értékeket, a gyerekeket nevelés elveit. Az a tartás, amivel következetesen ragaszkodott az általa jónak vélt úthoz, amitől nem tért el egész életében. Az a munka, amiben megtanulhattuk tőle, hogyan lehet megtartani és továbbfejleszteni a megkérdőjelezhetetlen pedagógiai alapértékeket. Az a harc, ahogy ő harcolt ezekért, a számomra is egyetlen értelmezhető viszonyulás.

A napokban fogalmaztam meg magamban, hogy nem jó ma gyerekek lenni Magyarországon. Hátrányos helyzetűnek lenni pláne nem, de azt hiszem, a többieknek sem igazán. Vekerdy Tamás gyermektiszteletre intő és gyermekközpontúságon alapuló útmutatásában ott volt és ott van a pozitív elmozdulás lehetősége. Egy olyan világ felé, ahol a humánus és a kreativitás a nevelés vezérszavai.

Vekerdy nem pótolható. Munkássága minden értelmesen gondolkodó ember számára tiszteletet parancsoló. A neve, az eszmeisége, a világosan rögzített elvei remélhetőleg sokunkat vezetnek tovább azon az úton, amit kijelölt nekünk. Ez az út a szabadságé. A nevelésben és az életben egyaránt.

Nyugodjék békében!

L. Ritók Nóra

